BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
34 G
38

M

/

CREMONENSIVM ORATIONES III. ADVERSVS PAPIENSES IN CONTROVERSIA PRINCIPATVS

CREMONENSIVM ACTIO PRIMA ADVERSVS PAPIENSES IN CONTROVERSIA PRINCIPATVS

✤

VBI *quæſo gentium ſumus? quo me uertam patres?* Hic *locus mihi alias animo ſemper gratus, aſpectuq; iucundus nũc oculos meos ualde offendit, qui quocunq; inciderint, uident omnes homines in riſum effuſos. quæ noui huius iudicij noua forma? uideor hic mihi onus ætna grauius ſuſtinere, meq; pertædet huc unquam pedem intuliſſe, ubi omnibus deriſui eſſe conſpicio tam nos, qui nihil cõ meruimus, q̃ aduerſarios noſtros, qui ſoli ſunt in culpa, tam in nos q̃ in eos conuerſi utroſq; oculis notant, rident mediusfidius uel ipſi huius curiæ parietes, neq; me mea fefellit opinio, initio cum hanc cauſam mihi à meis ciuibus delatam ſuſciperem. Sciebam equidẽ hãc uicinis ciuitatibus allaturam noſtri irridendi facultatem. ſciunt ipſi q̃ inuitus, ægreq; ſuæ, ac totius ciuitatis uoluntati acquieuerim, nõ quod homo Cremonẽſis deſugerem Papienſium congreſſum, & certamen uocan-*

tium in quæſtionẽ, & controuerſiam rem, quæ nullam habet dubitationem, & contentione nõ magnopere dignam, Cremonenſium ne ciuitas an Papienſium ſit præſtantior, cum maxime aduerſarios facile uinci poſſe nõ ignorarem. Verum me multum patres ab hac actione retrahebat, ne grauitatẽ ciuitatis noſtræ, quæ ſemper frugi habita eſt, cõferrem cum leuitate eorum, qui ex Papienſibus has turbas tam alieno tempore cõmorũt, neue neceſſariam defenſionem noſtram opponerem eorum inani, ac ſuperuacuæ ꝓuocationi, meq́; , ac ciuitatẽ meã ſociorum, ac totius uicinitatis irriſui, exponerem, cum primo aſpectu, & ſpecie ipſa hæ contentiones inanes uideantur, et eſſe hominum otio nimis abundantiũ, cũ non de potentatu, ſed de principatu tantnm agatur, quod aliqui ex ijs, qui habiti ſunt ſapiẽtes, inuenti ſint, qui uniuerſum terrarum orbem haberent pro domicilio, cõmuniq́; omnium gentium municipio. Non poſſum negare iudices rem magis grauem, ueſtrisq́; auribus, et hoc loco magis dignam in quæſtionem uenire potuiſſe, fateorque hic non agi de fortunis totius Europæ, neq; de Italiæ, aut utriuſq; ciuitatis libertate, ac ſalute, de liberis, de focis, laribus, atq; aris, neq; in diſcrimẽ uenire, utra ciuitas alteri præſcribat, imperetue, concedóq; hanc diſceptationem facile potuiſſe, aut potius debuiſſe omitti, nõ quod neſciam eiuſmodi contentiones non modo inter

do inter præclara municipia, ſed etiam inter maximas prouincias, regna etiam quandoq; ampliſsima extitiſſe, easq́; præſtātiſsimis Impatoribus diſceptatoribus dijudicatas fuiſſe, & ſuum cuiq́; locum, gradum, ac dignitatem attributam, prælatasq́; ſemper fuiſſe eas ciuitates, gentes, ac nationes, quæ alijs dignitate præſtarēt, cum certamen honoris plerunq; à uirtute proficiſcatur. Sit ſane uero res ut libet, ſitq́; quæſtio plane de nugis, ut riſus ueſter, ac totius curiæ mihi declarare uidetur. Soli tamen irridendi accuſandiq́; ſunt aduerſarij, omnisq́; in eis culpa reſidet, qui negocij credo inopia, primi, inepte ſanè, tam alienis temporibus huic controuerſiæ initium fecere, qui inquàm hoc tempore nos de honoris, ac dignitatis poſſeßione antiquiſsima, in qua ſemper fuimus, neq; ui quidem, neq́; clam, neq; precario, ambitioſe deijcere adorti ſunt, nec uerentur ciuitati noſtræ præclariſsimæ Romanorū *coloniæ ſuam qualēcunq; conferre, & etiam, ſi dijs placet, præferre, Papiam dico, ne forte, ſi qui adſunt exteri, & peregrini, putent me de aliqua ampliſsima, atq; opulentiſsima urbe loqui, cui iſti exæquari contendant Cremonam oporte r e plenam dignitatis ciuitatem, talemq́;, qualem uos ipſi optime noſtis. Quæ tādem igitur ambitio, aut leuitas populi Cremonenſis uideri debet, quem neceßitas in hanc actionem detruſit? cogimur aduerſus eos, qui no-*

ſtram dignitatem, atq; exiſtimationem inſolẽtia labefa ctare, atq; in diſcrimen adducere conantur, nos tueri, enitiq;, ut quem nobis ſtatum, ac dignitatis locum maio res noſtri præſtantiſſimi uiri uelut optimam hæredita tem diu collectam reliquerunt, nos ſummis opibus, atq; omnibus ſtudijs fortiter dimicando retineamus, neque oſcitantes ſilentio patiamur nos de poſſeſſione honoris, qui ſemper eſt habitus noſtræ ciuitati, ab iſtis deripi, atq; auelli. Nullos hominum uſq̃ gentiũ eſſe puto, tam deſpiciẽtia rerum humanarum inſignes, ac ſingulares, qui honorem ſuum, ac dignitatem cum tueri poſſint, con temnant. ſi qui uero hic ſunt, qui nobis prouocatis, la ceſſitisq; ſæpius cenſeant ſatius fuiſſe ab inanibus iſtis contentionibus abſtinere, agunt hi quidem nobiſcum ſe uere nimium, nimis grauiter, nimis priſce. ad hunc gra dum philoſophiæ (fateor) populus Cremonenſis nondum peruenit. Sed merito tota ciuitas erexit ſe penitus in defendenda retinendaq; dignitate ſua conſentiens, cer ta non pati ullo unq̃ tempore ſe à Papienſibus anteiri, neq; tantum unq̃ dedecus Cremonenſi nomini imprimi, atq; inuri, neq; huic cauſæ, aut tempori indormire, et, quemadmodum olim Scytharum genti non multo poſt orbem cõditum aduerſus AEgyptios prouocantes, dum utraq; natio de antiquitate generis decertaret, cauſam dicere licuit, itidem ſibi apud nos æquum fore ſe defen

dere

dere arbitratur, quod olim duæ principes Greciæ ciui tates Sparte, atq; Athenæ inter ſe dimicantes, & aliæ q̃plurimæ fecerunt tanta contentione, ac ſi in eo poſitæ fuiſſent omnes utrarunq; fortunæ. Verum hic uos ipſi patres præclare ciuitatem noſtram omni ambitionis ac leuitatis ſuſpitione liberare poteſtis apud hos, qui nos audiunt, & culpã hanc oẽm in aduerſarios trãsferre. Nemo ueſtrũ, qui in cõſilio adeſtis, nõ meminit, quomodo ab initio ſe habeat res, huiusq; diſceptationis, et cauſæ uos ipſos nobis eſſe auctores, uos ipſi inquàm (ſcitis enim) Cremonenſes non modo inuitaſtis auctoritate ueſtra, ut ad leuiſſima Papienſium poſtulata reſponderet, uerum etiam Senatuſconſulto ueſtro, literisq; Cæſaris nomine conſcriptis ad huius cauſæ defenſionem impuliſtis. uos ipſi hanc quæſtionem conſtituiſtis. huius conſilij te maxime auctorem fuiſſe ferunt Iacobe Philippe Sacce, qui huic collegio præes, et iudicio præſides, & à te, ut ſapienter cætera, id ſapientiſſime factum credimus, ut tanta controuerſia, quæ nullo pacto ſopiri potuit, iudicio extingueretur, quod propter eos, qui frequentia ſua ornãt conſeſſum ueſtrum, dictum uolo. nos non tam libenter, q̃ neceſſario in hoc certamen deſcendimus. At uero, ut nos à culpa omnino eſſe ſeiunctos nõ tantum uerbis, ac teſtibus euincamus, uerum etiam re ipſa hac luce clarius oſtendamus, ciues mei rectis ſenſi

bus cũ les mihi mandarũt, re cauſaq; integra, ut æquiſsimam conditionem Papienſibus proponerem, quam ſi ſequantur, non recuſamus, quo minus ſecundum eos lis detur. Antiquiſsima ſententia eſt patres non eſſe æquũ aliquem in contentionem honoris, ac dignitatis uenire cum eo, à quo officijs ſuperari æquiſsimo animo patitur. Si Papienſes uolunt nobis adæquari in pendendis uectigalibus, tantumq; quantum Cremonenſes, Cæſari ac Reipub. penſitare, nec recuſant nobis pares eſſe in extraordinarijs oneribus ſubeundis, cum duris, formidoloſisq; temporibus ex priuatorum pecunijs ærarij anguſtijs eſt ſubueniendum, pecuniæq; omnibus prouinciæ municipijs, ac colonijs æquabiliter pro cuiusq; cenſu, ac fortunis imperantur, non ultra pugnamus, nec recuſamus eis honore, ac dignitate exæquari. hanc cõditionem æquiſsimam ſi accipiunt, cauſa dicta eſt, magis re q̃ oratione defenſa, nec ulterius progrediemur. Quid hæretis Papienſes? agite, conficite rem ſine controuerſia. Quid diſsimulatis? Quid tergiuerſamini? Quid uos horſum illorſum torquetis? ex æquo, & bono hoc totũ iudicium tranſigi poteſt, id efficite, & me totum ad uos traducetis, uno uerbo facile poteſtis et nos, et uoſmetipſos otioſos reddere, atq; occupatiſsimos iudices hac moleſtia liberare, uidete q̃ facili cum aduerſario pugnetis. Accipitis ne conditionem. eia uero accerſite, adducite

fide=

fideiuſſores, prædes date, aut ſponſores, qui nomina faciant, ſtipulemur, reſtipulemurq́; conſcribantur conuenta publicis literis, concipiantur uerba decreti ab hoc ſanctiſsimo Senatu. Alterum è duobus honeſte non poteſtis recuſare, aut nos officio anteite, aut impares dignitate nobis cedite. nihil certe tertium eſſe poſſe nemo nõ uidet. quod quidem animaduertit olim uir acutiſsimus Franc. Taberna rerum extraordinariarum totius prouinciæ diſceptator, qui tibi Gonzaga Ferdinande præclariſsime in aduentu Philippi Hiſpanorum Regis hac ipſa de cauſa turbantibus omnia Papienſibus, ac prope tumultuantibus percũctanti, utri nam anteponendi eſſent, nulla interpoſita ad cogitandum mora, ut uir in iure ciuili ualde exercitatus, ſtatim reſpondiſſe dicitur, eam ciuitatem omnino præferendam, quæ magis cenſa eſſet, quæ ue grandiorem pecuniam in ærarium referret, tum ex uectigalibus, qui nerui ſunt imperij, tum ex penſitatione extraordinaria, cum ἐπικεφάλια *prouinciæ imponuntur. In manu ueſtra eſt Papiẽſes, ſi uos tanta ambitio ſtimulat, adeoq́; honoris ſpecioſa imagine ducimini, uoti compotes fieri, Eia agite paruo negotio principem locum arripite. inuadite nobis ultro concedentibus in dignitatis noſtræ poſſeſsionem, cauſa noſtra, ut libet, hac cõditione eſtote reges, uel ſaltẽ, quod ſæpe iactare ſoletis, tetrarchæ atq; dynaſtæ. p̄ nos etiã*

Mediolanēſium ciuitati, à quo ueſtra temeritas parum abeſt, ueſtram urbem regiam anteferte. quid ambigitis? quid cunctamini? quid agitis? quid fit? amittetis ne ſocordia ueſtra talem, ac tantam negotij bene gerendi occaſionem? huic ne tempori tam commodo, atq; opportuno indormietis? expergiſcimini tandem, hic uiri eſtote. cauete ne uos ulterius progredientes eo temere demittatis, unde poſtea nō liceat regredi. cogitate, atq; impenſius conſulite, an hæ contentiones ſint uobis ex uſu. ita res potius inter nos tranſigatur, q̄ demus ſermonem, & riſum uicinitati. hic terminus eſto noſtrarum contentionum. Vt uideo iudices, erubeſcunt aduerſarij, reformidantq; oblatū ultro à nobis honorē, quem modo nobis inuitis præripere tantopere cōnitebantur. Intelligo, natura ſæpe fit, ut quæ optamus, cum nobis negantur, ea ardentius cupiamus, cum uero eadem obuia ſunt, atq; oblata, tanq̄ uilia, ac uulgo patentia deſpiciamus quadam quaſi ſacietate, ac faſtidio affecti. Iam illos piget ambitionis, ac temeritatis. iam moniti agnoſcunt, q̄ temerarie cōcupierint id, quod ſi aſſecuti fuiſſent, eſſet potius ſibi oneri, q̄ honori. eos tandem pœnitet erroris, ſuamq; amentiam, ſi minus uerbis, ſaltem re ipſa deprecantur. uidetis eos, quæ negata totis ſenſibus concupierant, eadem facta eis adipiſcendi poteſtate, ac copia reſpuere, atq; conceſſa auerſari, aut adeo

pertur-

perturbati ſunt, ut utrum præſtet non uideant. Atqui ex eorum uultu, nutuq́; , & ſignificatione uideor mihi intelligere Papienſes cauſam omnem, quominus propoſitam ſibi conditionem ſequantur, conferre uelle in fortunæ, & tẽporum iniquitatem, & uti inopiæ, & egeſtatis excuſatione, nec cogitant homines parum conſiderati eſſe portenti ſimillimum, ubi cum inopia coniuncta eſt arrogantia, ſuperbiaq́; inuenitur egeſtati implicata. Capuam Romani ſapientiſſimi uiri ferre non poterant, non tam ob nimias, & formidoloſas eius opes, ꝙ ob campanorum arrogantiam, qui licet alterius ciuitatis legibus parerent, ei tamen ſe magiſtratuum ſpecioſis nominibus adæquare nitebantur, & id propter ueteres Capuam ſuperbiæ domicilium dixerũt. quod quidem in Capuanis magis ferendum erat, quòd ea ciuitas tunc adeo opulenta, adeoq́; uaria copia rerum referta erat, ut altera Roma haberi poſſet. cum uero ſint opes ueſtræ tenues admodũ, atq; infirmæ, ut uos metipſi pro cauſa ueſtra adducere uidemini, quæ eſt iſta arrogantia, & ſuperbia petere uos anteferri illis ciuitatibus, quibus neq; cenſu, neq; dignitate, aut rerum geſtarum gloria, ut poſtea oſtendemus, uos adæquare poteſtis, quæ pro huius imperij dignitate, ac gloria paratam ſemper pecuniam habent, quam ærario ſumminiſtrent, Cæſariq; in ſumma difficultate numaria largius ſubue-

niant. Credite mihi, opus eſt quæſito in primis iſs, qui ambitioſe uolunt uideri lauti, atq; alijs honoris ſpecie, & ſimulato ſplendore præferri ſtudent. contemnitur inopia, calcatur egeſtas, ſed hunc locum poſtea ſuo tem pore fortius urgebimus. Decidi patres à maxima ſpe, *in quam iam pridem adductus eram, pactionis, & com poſitionis, libenterq; hoc ſubodioſum munus, aut potius onus, quod neceſſario ſuſceperam ita tranſacta re hone ſtiſſima declinatione à me abieciſſem. ſed ut uideo longe me fefellit opinio, omnis ſpes ocij à me elapſa eſt, nihil hercle actum eſt aduerſarijs conditionem à noſtris la tam recuſantibus; mihiq; uideor de ſpe deiectus quaſi decurſo ſpacio à calce ad carceres denuo reuocari. ex cluſus igitur à portu & profugio fungar officio meo, ut potero. Verum anteq̃ ad cauſam ingrediar, non poſ ſum non iterum præfari, q̃ inuiti, q̃ nolentes, q̃ ægre no ſtri ciues in hanc palæſtram deſcenderint, quantauis aduerſariorum intemperantia prouocati, ueſtraq́;, ut di xi, auctoritate confirmati, & Cæſaris ipſius imperio adacti, atq; compulſi, quod quidem magis dolenter q̃ ini mice citra omnem ſimultatem faciunt, uix dici poſſet q̃ in amicitijs retinendis, conſeruandiſq; firmi, conſtan teſq; noſtri ſemper fuerint, neq; ad eas dirimẽdas omni uento impellantur. Vetus inter Cremonenſes, & Pa pienſes intercedit uſus, fuitq; olim utraq; ciuitas pluri*
mis

mis,maximisq́; beneficijs ultro,citroq́; datis, & acceptis, ut inter ſociorum populos decet,coniunctiſsima, atq; uſq; ad hoc tempus inter nos conſuetudines,amicitiasq́; iungebamus ad priſcæ probitatis rationem,& ut beneficia in eos noſtra teſtata declarant,eorum calamitates nunq̃ duximus à nobis alienas. Omnibus uero officijs amicitiæ à nobis dilige̅ter, ſancteq́; ſeruatis, cum potius beneficijs q̃ iniurijs eis certa̅dum eſſet, illi nulla noſtra culpa nobiſcum inimicitias ſuſcipiunt, dirimuntq́; ueterem noſtram coniunctionem tot annorum conſuetudine confirmata̅,ac prope conſecratam neſcio qua re inducti,niſi quorundam hominum illius municipij certandi cupidorum leuitate,atq; audacia. no̅ enim ad omnes hæc culpa pertinet,nihilq́; harum rerum factum eſt publico ciuitatis conſilio, quinimmo qui apud eos ſunt ſanæ mentis, moleſte ferunt iſta ab audaciſsimis pernicioſiſsimisq́; ciuibus ſuis moueri. Ciues mei ni hilo minus moderati,& alta quadam mente præditi nolunt omnino quantacunq; eorum temeritate,iniurijsq́; laceſsiti ab humanitate in agenda cauſa deſciſcere,non tam ad laudem indipiſcendam, quàm ad uitandam uituperationem animati.itaq; me iuſſerunt moderate,et humane,remiſsiusq́;, quoad res patietur,ac citra ſimultatem, ſaluoq́; iure noſtræ ueteris amicitiæ cauſam dicere,nec illud municipium alioqui honeſtum in diſcrimen

uocare, magiſq; eorum maledictis reſpondere, q̃ eos noſtris laceſſere. Nouimus *ſanè multos eius municipij bonos, ac moderatos homines, honeſtasq; familias, quibus exploratum habemus, ut dixi, hanc inanem, planeq; ſuperuacaneā, ac plenā futilitatis controuerſiā ſummopere diſplicere. uerum apud illos, ut etiam uitio temporum in pleriſq; alijs minutioribus municipijs fit, nunc regnant ciues deterrimi, in principemq; locum in ciuitate inuaſere, atq; omnia poſſunt. & id quidem hominum genus eſſe ſolet plerunq; eiectum, egenum, litigioſum, improbum, ingenio malo, prauoq;, qui aut rei ſuæ, aut negotij inopia ad rei communis gubernacula obrepunt, paulatimq; decuriati, poſitiq; in aliquo numero ea, q̃ ſunt municipij cõmunia, domũ ſuam rapaces auertunt in rem ſuam conuertentes.* Iſtos, *ut aliqui uocant, ueſpillones ſi quæſieris, omnibus horis in decurionum aula reperias, donec ex egentiſſimis, et mendicis ad magnas opes perueniant. ab ijs peſtibus* Papiæ *inſciente ciuitate mox etiam bonis reclamantibus ciuibus conflatam eſſe hanc ſeditionem ſine mente, ſine ratione, atq; conſilio comperimus. ſeditionem dixi. quo enim alio nomine aptius appellem hanc repentem, inſolitamq; amborum populorum commotionem, atq; diſcordiam? cum ambæ ciuitates antea ſemper fuerint duo ſub eodem capite concordiſſima membra.* Sed *uidete per* Deum *immortalem*

mortalem quam mihi difficultatem creet ciuium meorũ moderatio, quantum eorum temperantia meam actionẽ debilitet, dũ mihi certos fines, ac terminos præſtituũt. laceſſunt Papienſes nos inſolẽter, atq; inimice pugnãdi cupidi, dum ſeſe intolerantiſſime ſine ratione efferunt, æquum erat nos eos quaſi extra ripas redundantes coercere, & eorum ſuperbiam, faſtidium, atq; arrogantiam retundere, & par pari, ut aiunt, referre; At noſtri placatius, remiſſiusq; me agere uolũt, idq; à me petunt, ſummeq; contendunt, ne omnes ad unum Papienſes oratione iugulem, ſed eos tantum amice coarguam, quorum inſania coorta eſt hæc quæſtio, perinde ac ſi cũ amiciſſimis agerent, nihil omnino me dicere uolunt extra cauſam, quod communiter ad eius municipij alioqui honeſti ignominiam redundet, quantumuis eorum maledictis prouocati, ut hic non ſit mihi tam quærenda copia, q̃ in dicendo modus, uidetis quam mihi religionem inijciant, quibus me uinculis illigent, intra quas carcerum anguſtias currere iubeant, quos inquam mihi cancellos circũdent. quinetiam, ut intimos meorum ſenſus uobis penitus aperiam, iccirco me potiſſimũ ad hoc agẽdi munus elegerũt, non quod in noſtra ciuitate non ſint q̃plurimi, qui eloquentia, ac dicendi facultate me longe antecellant, ſed quia animi mei quædam naturalis lenitas, ac moderatio uſu eis ſemper nota, ac ſpectata fuit,

nec quicquàm à me tragicum, atq; præfractum, quod ue non ſit moderatiſsimi, ac pacatiſsimi ſenſus, metuere, aut certe expectare poſsint. Ego equidem non diſcedam ab officio in tantæ rei dimicatione, enitarq; ne inuiſa ſit, aut ingrata oratio noſtra, mihiq; ita moderabor, ut & ciuibus meis ſatisfactum ſit, & aduerſarijs minus doleat, quos extra hanc cauſam beneuolentia proſequimur. eos ſatis mihi fuerit ad ſanitatem reducere. quòd quidem me effecturum ſpero, ſi eos orationis lumine detractis alienis lacinijs, & ambitioſis indumẽtis, quibus ſe falſo ornant, denudauero, omnibusq; & etiam ipſis, qui, & quales ſint palam oſtendero. ſi quod tamen interdum à me in agendo acute dictum parum commodum inconſulte exciderit, quòd non tantum in paucos illos temerarios, qui nobis periculum creant, prolatum uideri poſsit, ſed totum municipium leuiter reſperſerit, nullo pacto ciuium meorum uoluntati aſcribant, neq; mihi tamen fraudi eſſe uelim, ſed inconſiderantiæ meæ, atq; imprudentiæ, aut potius errori attribuant, qui non potuerim omnia circũſpectione aſſequi, & ſtadium currens interdum nimium, aut dexter, aut ſiniſter offenderim in curriculi ſepta, atq; in cancellos incurrerim. Quis obſecro eſt in medicina tam peritus, atq; exercitatus artifex, qui, cum in corpore morboſo aliquid eſt eiuſmodi, quod niſi amputetur, uitioſum reliquo

liquo corpori noceat, adeo enucleate, adeo ad præſcriptum ſecet, ut non aliqua parte ad uiuum penetret, ſanasq́;, & integras corporis partes non interdum acie perſtringat? nihil proferam acerbum auditu, nihil contumelioſe, nihil inimico animo, ut ea ciuitas, quicquid à me dictum fuerit, ſine offenſione in bonam partem accipere poßit, niſi forte alterius ciuitatis cum altera comparatio quippiam per ſe offenderit. huiuſmodi enim collationes cum contentione in aliquorum animis odium generare ſolent. Alteram quoque difficultatem priore haud quaquàm minorem mihi creat meorũ ciuium moderatio, qui ſuper omnia mihi præſcripſere, ut de noſtræ ciuitatis ſtatu, dignitate ſcilicet, uirtute, rebus, geſtis, atq; fortunis, ideſt de noſtra mediocritate uerba faciens modice quidem, timideq́; id facerem, atq; omnino pauca dicerem, ne quid ei arrogem, quod nobis inuidiã apud hanc coronam conflare poßit, ſed plura relinquerem in auditorum animis, qui utranq; ciuitatem optime norunt, cogitanda, itaq́; difficilem quandã temperantiam poſtulant. Sed quæ iſta eſt tam reſtricta præfinitio? hæc oratoribus relinqui ſolẽt libera, et infinita, ut, ubi opus ſit, excurrere, ac ſpatiari poßit oratio. Qui inquam quæſo id à me fieri queat, cum oratio tota in utriuſq; municipij contentione, ac comparatione uerſabitur? potero ne ſine ſceleris ſuſpitione ſuis laudibus

defraudare eam ciuitatem, quam nemo ueſtrum patres non nouit ſplendore ciuium honeſtam, omnibus rebus ornatam, inſtructam, atq; refertam? potero ne inquàm id faciens non uereri, ne uos ipſi in aliquam ſuſpitionem inducamini, me ab aduerſarijs, pretio aut gratia labefactatum huic cauſæ appoſitum fuiſſe præuaricatorem? Parendum eſt tamen communi ciuium meorum ſententiæ, decurrendumq; per ea ſpatia, quæ mihi ſunt præfinita. utar ſaltem eo temperamento, ut quicquid protulero, quod in laudem, & commendationem meorum redūdet, illud adeo ſit clarum, & omnibus notum, ut nullus arrogantiæ, aut iactantiæ locus eſſe poſſit. plus tamen innuam, quàm dicam. ueſtræ ſapientiæ tunc erit iudices animis ueſtris, ueſtra intelligentia plura comprēdere, quam mea oratione explicatum fuerit. quæ autem à me dicentur, boni conſulatis uelim, memineritisq; in omnibus orationis noſtræ partibus Cremonenſes ueſtros nulla cupiditate inflammatos, nulla maleuolentia, aut inuidia ſuffuſos in hoc certamen deſcendiſſe, neq; à nobis aduerſarios laceßitos fuiſſe, ſed ab illis negotium nobis nulla cauſa exhiberi cœptum, tantumq; nos de ornamentis noſtris retinendis officio diſputare, non ſtudio litigare de augendis. ſpero hodie ueſtris æquißimis ſtudijs fretus efficiam, ut luce clarius, ſublata omni nube uidere poßitis, quàm Papienſes, qui

tam

tam inſolenter tot reges, tot tetrarchas, & tyrannos iactare ſolent, ſint nobis impares, quàm longe ſint inferiores. conuincam eos tum re ipſa, quam ſub oculis ueſtris ſubijciam, figamq́; in animis, tum locupletiſsimis argumentis, exploratisq́; rationibus, & uetuſtiſsimis hiſtorijs, ideſt incorruptis, & integris teſtibus, parumq́; eis proderit, quod compertum habeamus, attuliſſe in iudicium externi hominis eruditi quidem, atque diſerti, quem multa mercede conduxere, paratam, ac meditatam orationem; cuius præſtigijs nos de poſſeſsione dignitatis noſtræ deijcere ſperãt. nos autem freti ueſtra æquitate, cauſæq́; confiſi non adhibuimus peregrinam eloquentiam, ſed ſimplicius agemus noſtrate oratione contenti, qua nobis ſatisfactum erit, ſi rem in ueritatis lucem protulerimus. Quod futurum haud equidem deſpero duce ratione, quæ mihi ex bona fide agenti ſemper præſto erit, & menti meæ clariſsimum lumẽ præferet, quando neceſsitas, non libido me, meosq́; ciues in hanc cauſam detruſit, cũ inducti iam noſtra ſponte eſſemus, ut multum de iure noſtro decederemus, quo inter nos aliqua concordiæ ratio conſtitueretur. Veſtram iudices uirtutem, iuſtitiam, fidem, integritatem, hodierna dies oſtendet in tam illuſtri, in tam ab omnibus expectata cauſa, cum tanta præſtantiſsimorum uirorum frequentia, tanto præclariſsimæ prouinciæ con

curſu, in oculis totius Italiæ agendum ſit. Quæ Cremonenſibus ſit ratio, & cauſa cum Papienſibus, iam audiſtis iudices. iam intelligitis à Papiēſibus uocari in quæſtionem, & controuerſiam Cremonenſium dignitatem, eſſeq; contentionem de loco, deq; amplitudine, agi inq; inter utranq; ciuitatē de principatu. Si mihi cauſa deeſſet, aut iuri noſtro diffiderem, omißis ijs, quæ nobiſcum faciūt, poterā ciuitatē meam in gradu dignitatis ſuæ, ac ſtatu tueri oppoſita lōgi tp̄is poſſeßione, quam uſu noſtros legitime cepiſſe facile ꝓbare poſſem, ut agerem prætoris interdicto, VTI POSSIDETIS, contra Papienſes, qui nos omnibus uijs conantur inde deturbare. Poteramus luculentißime omnium ætatum, temporum, ac ciuitatū memoria uſq; in hanc diem probare nos in perpetua ſtabili, ac conſtanti poſſeßione, neque ui, neque clam, neque precario permanſiſſe, atq; poſt Mediolanenſes inter prouinciæ legationes noſtris legatis primas ſemper delatas fuiſſe in publicis ſeſsionibus, tam in omnibus ludis ob publicam lætitiam indictis, quàm in apparatiſsimis pompis in funere clariſsimorum uirorum celebratis. poſſemus citare huiuſce rei teſtem hanc ipſam ciuitatem ueſtrā, totam prouinciam, oēmq; uicinitatē, cum nulla contrariæ memoriæ queat eſſe ſatis explicata recordatio. audebunt ne id contra hiſcere aduerſarij? non exiſtimo eos ita pudorem, & uerecun-

uerecundiam depoſuiſſe. tametſi, priuſquàm me audiſſent, uiſi ſint mihi primo litis ingreſſu, cum uiderent cauſam ſuam hærere, neſcio quid uoluiſſe dicere de poſſeſsione. nam cum intelligerent nullum aditum ad ſe tuendum patere, cōſilium fugæ incertæ, ac periculoſæ, ne dicam deſperatæ capientes decreuerant uti quodam diuerticulo, ſi non certo, at ſaltem nonnullo, ne ultro plane cedere uiderentur. et cum ſe omni aditu circūclu di conſpicerent, ne qua effugere quirent, in hanc quaſi cloacam per tubulos ſeſe demittere cogitauerant. Aiebant enim neſcio quem recentem rerum ſcriptorem (Coriarium, ſi recte memini, nominant) qui Mediolanenſiū annales conſcribit, atteſtari in exequijs Ioānis Galeacij Vicecomitis Mediolanenſium ducis inter ciuitatum legatos, qui ex tota prouincia conuenerant ad comitādum, honeſtandumqúe funus, principem locum Papienſes præ noſtris tenuiſſe. Nunq̄ ego, ingenue fateor iudices, legeram iſtos annales, quos meo deinde iuſſu familiares mei ad me attulerunt. nihil mihi longius fuit, q̄ exploratum habere, quanta eſſet ſcriptoris dignitas, quodúe ſcriptionis genus, ut deinde iudicare poſſem, quanta eius dictis fides, & auctoritas deberetur. ſumpſi librum in manus. Dij magni horribilem, ac nouam hiſtoriarum congeriem. ad primæ paginæ aſpectum co horrui, dum latine ſaltem ſcriptam hiſtoriam expecto,

incido in uerba, quorum uſus uulgaris, ut à nutrice loqui ille didicerat, nec ea quidem ualde bona. uiſus ſum mihi audire hominem loquentē ex eorū genere, qui ad nos ex uallis Tellinæ *tabernaculis frequētes uenire ſolent, ut ſe minuta mercedula nobis locent ad deferenda onera oībus expoſiti. pergo, ut poſſum, ulterius legēdo, & uim mihimet ipſi quodammodo affero. dij immortales, quo ſtomacho, quāta nauſea, neq; enim illico peruenire potui ad hiſtoriæ locum, quem optabam. quoniā in fronte tam uaſti, & immanis libri nullus ſe mihi index obtulit, qui me eo uia quaſi compendiaria perduceret. pene riſu mihi diſrupta ſunt latera, dum animaduerto, qua dignitate, quanta tam rerum, q̃ uerborum maieſtate, ſcriptor iſte impleat omnes numeros, quo ordine omnia digerat, atq; diſtinguat, q̃ue exacte leges hiſtoriæ in ſcribendo ſeruarit, q̃ diligens ſit, & ſemper mirus in deſcribendis epulis, ut fideliter, ac religioſe ſingula fercula ſemper enumeret, ne unum quidē omittat uſq; ad uiliſsimi iuſculi ſcutellā deſcendēs, ut iam deſinamus demirari Simiæ* Dodonææ *improbitatem* Græcis *hiſtorijs mandatam fuiſſe.* Non *potui fateor durare, quouſq; ad locū peruenirem. legant, quibus eſt ferreus ſtomachus, qui ue hoc genere eloquentiæ delectantur.* Nam *quis eſt iſte Coriarius homo nouus, recensq; ſcriptor, ut eius dictis, aut ſcriptis opus ſit*

tantum

tantum fidei haberi? atqui dicent, ſcripſit annales. quaſi uero omnium annalibus debeatur fides. Quid ſi illi eſſent hominis noui, recẽtisq; ſcriptoris, quẽ pleriq; ueſtrũ iudices uidiſſe potuiſſetis iſtiuſmodi res ſcribentem? Quid ſi hominis idiotæ, illiterati, ſtupidi, omnia peruerſe præpoſtereq; ſcribẽtis, ſine ulla arte, ſine uſu, ſine legibus, ſine rõne, in ſumma rerũ omniũ ignoratione uerſantis, uſq; eo, ut ſeipſum quoq; ignoraret? Quid ſi, ut breuiter oĩa complectar, eſſent ANNALES VOLVSI, *& q̃ ſequuntur apud lepidiſsimũ poetã? Ego equidẽ non plane affirmo Coriariũ iſtũ talem eſſe. uiderint tamen ipſi. aio uero, ea, quæ iſte ſcripſit de illo funere, non ipſum præſentem ſpectaſſe, cum nondũ eſſet natus, ſed ab alijs audita retuliſſe, in quibus falli potuit, atq; memoria labi, quod quidem licet ſuſpicari, ſi idem iudiciũ adhibuit in indagandis explorãdisq; rebus q̃bus ipſe non interfuit, quod ad eaſdem ſcribendas attulit. ponit enim ſæpæ poetæ alicuius figmenta pro hiſtoria rerum geſtarũ, eiſq; fidem adiungit, ut Veneris aduentum in Italiam cum toto Amorum comitatu, oſtẽditq; ſe plane ignorare alias in poemate, alias in hiſtoria obſeruandas eſſe leges. Quid? non ne quoque fieri potuit, ut ea, quæ pertinent ad iſtas exequias, expiſcatus fuerit ab aliquo Papienſi, qui piaculum eſſe non duxerit aliquid pro patria mentiri? præſertim cum*

intelligam eam uillam, in qua iſti annales confecti fuerunt, non multum diſiungi ab agro Papienſi. Si iſta religio ualet iudices, ut cum primum quiſpiam hiſtoriam orditur, ſtatim ſumma fides ei ab omnibus mortalibus debeatur, iam improbi homines, ut quantumuis longi tẽporis uſucapiones in iudicijs probare poßint, pretio, et largitionibus inducent leuißimum quenq; nebulonem, ac ſycophantam adſcribendum annales, qua illi ueluti religione conſecrati ſummam illico auctoritatem aſſequantur in dandis teſtimonijs, quorum fidem ſanctam eſſe oporteat. Quod uero addunt Papienſes noſtris legatis ſuos iterum prælatos fuiſſe in exequijs Franciſci Sforciæ II. Mediolanenſium ducis, commentitium prorſum eſt, et plane falſum. nec nobis, ſi neceſſe eſſet, & ad nos ſpectaret probatio, deeſſent teſtes plurimi grauißimi, & integerrimi uiri, qui eorum commentum refellere poſſent, atteſtariq; primas noſtris legatis tributas fuiſſe tam in illius principis pompa, quàm in Alfonſi Auali Vaſtij exequijs, quæ ſummo apparatu, atq; magnificentia celebratæ fuerunt ad omnem oſtentationem. Euinceremus item in aduentu Cæſaris habitam fuiſſe Mediolani dignitatis noſtræ rationem, noſtroſq; Papienſium legatis honore antecesſiſſe. conſtat item inter ſimulacra ciuitatum totius prouinciæ, quæ certo ordine collocari ſolent in fornicibus ad ipſius prouin-

ciæ

ciæ oſtentandas opes, atq; potentiam extructis magnifi centia plusq̃ regia, effigiem noſtræ ciuitatis prælatam fuiſſe Papienſi ſimulacro, ut maior honos haberetur ei ciuitati, cui maxime debebatur. quæ etiam ratio haberi ſolita eſt ab imperatoribus ipſis, cum Senatus datur ciuitatum legatis, cui rei contrarium nunquam aduerſarij probare poterũt. Niſi iudices ciuitas noſtra ius ſuũ, quo undiq; circũuallata eſt, ſolidum, firmum, atq; in re ipſa infixum haberet, poterat nullo negotio ſe tueri in dignitatis ſuæ poſſeßione, petereq; à uobis, ut ueſtro interdicto interpoſito, uti poßidemus, ita poßideremus. Verum cum nobis ſe ultro offerat uia ſimplex, lata, aperta, directa, atque perpetua, qua ad noſtrum facile peruenire poßimus, non eſt, quod occultas, inuſitatas, & minus tritas quaſdam ſemitas, anguſtas, ſpinoſas, ac tortuoſas, exquirere uelimus. Qui metuunt, & omnia ſuſpecta habent, ut fugitiui, & qui decoxerunt creditoribus iudicum ſententijs addicti, ne capiantur, dedanturq;, omnia diuerticula, omnes flexiones indagare ſolẽt, oẽs quærere ſolitudines, omnes Mæandros, atq; Euripos perſequi, ut uiſi ſunt nũc facere uelle Papienſes, quibus omnia in cauſa deſunt, præter frigidas quaſdã, & ieiunas calũnias. Iis igitur mirandum in modum arridet illa ſubtilis, & exquiſita iuris cautio, ac formula, qua licet fundi poſſeßionẽ uſurpare manu ſurculum

uel de uia defringendo, nec conſiderant, ut quis in firma, ac ſtabili honoris, & dignitatis, primarumq; partium poſſeßione eſſe dicatur, quanto temporis ſpacio, quotieſue opus ſit eum prælatum fuiſſe illis, quibus dignitate uult præſtare. nec magnopere diſtinguunt ius illud, quod corporatum dicitur, ab illo, quod eſt ſine corpore, putantq; ſtatim uiciſſe, ſi uel tenuiter probare queant ſemel ſuos legatos ante noſtros auditos ab imperatore nihil iſta animaduertente, & maioribus negotijs occupato, aut ab imperatoris ipſius ſtatore iſtarum contentionum ignaro, & fortaſſe etiam largitionibus corrupto priore loco ſemel citatos fuiſſe. etiam rogo ſi rem furtiuam poßiderent contra legem Attiniam, neque adeſſet bona fides? etiam ſi uis, aut dolus interueniſſet? etiam ſi talis poſſeßio eſſet plane contra leges, & rationi aduerſaretur, ut minor maiori antecederet? Non poſſum adduci, ut credam aduerſarios in ſententia perſtaturos, ut audeant nobiſcum poſſeßionis nomine agere, ne continuo tam inſignis mendacij turpiter conuincantur. Si alterutri partium in hac cauſa actio poſſeßionis conuenit, certe noſtris non poſſet negari, qui ſemper, ut præcellentes honore, & dignitate, prælati fuerunt in omnibus pompis, & publicis ſeßionibus, ſi aduerſarij ſapiunt, non conijcient ſe in has iuris tam incerti, tam tortuoſi, tam multiplicis angu-

anguſtiat. Quod ſi tandem fecerint, ut etiam uera forent, quæ ementiuntur, tale eſſet, ac ſi quis in uia publica pallium mihi detraxiſſet, ſtatimq́; à me conuentus, & in ius uocatus excipiat ſe poßidere, poſtuletq́; à prætore, ut ex edicto ſibi liceat pallium retinere. existimas ne illum prætor tuebitur in iſtiuſmodi poſſeßione? an potius, ut furem, in uincula coniectum ſupplicio afficiendum iudicabit? non eſt meum aduerſario præſcribere, quemadmodum in cauſa ab eo agi uelim. ſi ſe tamen Papienſes in has difficultates detruſerint, cito intelligent, ad quos ſcopulos res ſuas appulerint. Nos *uero in hac dimicatione, recta, ac certa tendamus uia, & cum aduerſarijs, præſertim in tam bona cauſa, non ex callido, & uerſuto iure, ſed ex æquo, & bono agamus, dummodo ob id nobis non obſtruatur uia, quo minus quoque, ſi uſus fuerit, quacunque illi effugerint, poßimus perſequi. cum præſertim cauſa agatur apud eos iudices, qui præciſis quibuſdam tenuibus, ac ſuperuacaneis controuerſiarum, aut potius calumniarum ramuſculis queunt quæſtionem in re fundatam conſtituere, & quancunque uelint, actionem dare. cum uel prætorijs exceptionibus multæ excludi poßint actiones.* Hi *uero, ad quos omnis fere Cæſaris poteſtas ab ipſo* C*æſare translata fuit, aut ſaltem cum eis communicata, multo maxime poſſunt reiectis inanibus,*

ac ſuperuacuis uerborum diſceptationibus (ſpolij actionem uocant) quæ hic nullum uſum habent, ad rem quæſtionem omnem reuocare. quid eſt enim opus circuitione, atque anfractu potius, quàm directo, cum ſine re nulla uerbi uis eſſe poßit, & eos iudices habeamus, quorum ſtudium ſemper fuit, ut non malint conſtituere iuris actiones, quàm tollere controuerſias? Diſquiramus igitur, quæ res efficere poßint, ut ciuitates aliæ alijs dignitate præcellant, ut Papiã cum Cremona cõferentes uideamus utra ſit præſtantior. hoc erit omißis crebris quibuſdam quaſi leuis armaturæ excurſionibus, uelitationibusq́; rem comminus aggredi, & in arcẽ cauſæ inuadere. Quæ ciuitates ſtudent alijs excellere, debent aliquam præſtantiæ cauſam afferre, aut uetuſtatem, aut nobilitatem originis, aut certe maiores opes, aut ciuium ampliorem numerum, aut populi uirtutem, quæ latißime patet, & unde omnium recte factorum proficiſcitur gloria, uel libertatem, uel optimam legum inſtitutionem, hæc enim ſeptem reperio, propter quæ urbes aliæ alijs præſtare poßint. De libertate aũt nihil mihi magnopere elaborandum, cum utrunq; municipium, aut plane liberum ſit, aut pari conditione unius imperio pareat, neq; enim nos unquàm dicam ſeruire, cum tam lenis, ac mitis imperij æquißimis legibus obtemperemus. Tametſi reliqua ſex arbitror eſſe perſpicua,

ſpicua, omnibusq́; palam eſſe, quantum in cunctis Cremonenſes emineant, præferendiq́; ſint Papienſibus, quantumúe ea omnia in nobis ſint potiora, nihilo minus mihi dicendum eſt ſigillatim de omnibus, & ordine certo diſſerendum. dabo operam ut, quo ad res patietur, minimo cum faſtidio ueſtro id fiat. ac de ambarum urbium quidem antiquitate prius, quæ in primis ei ciuitati eſt neceſſaria, quæ altera uult preſtare. illud enim municipium habitum fuit à maioribus noſtris nobile, qđ antiquum. quod quidem non tantum in urbibus, aut oppidis ſeruatur, ſed etiam in pleriſq; alijs rebus conſtãs eſt, ac perpetuũ, ut quod antiquius probatur, id potius, meliusq́;, ac ſanctius eſſe comprobetur. quãobrem etiã in communi loquendi uſu uſurpamus, ut cum aliquid nobis carum eſſe innuere uelimus, nihil eo nobis antiquius, ſanctiusúe eſſe dicamus. magnam profecto uim uetuſtatis eſſe, antiquitatisue, nemo eſt, qui ignoret, maioremq́; auctoritatem, & fidem ueteribus, & priſcis, ut aiunt, uiris haberi nemo ibit inficias. quod quidem religioſe ſemper ſeruatum fuit apud Lacedæmonios, quorum ſpectata, & nobilitata uirtus ſemper fuit. apud nos etiam uidemus non modo templa, ac delubra, uerum etiam ſepulcra ſemper fieri uetuſtate ſanctiora. Quid? nonne homines quoq; ſeniores ſemper maiori inter alios eiuſdem conditionis, & ſtatus honore digni

habentur? quod frequentiſsime Homerus pictor diligens, & naturæ fictor innuit. Ac de municipijs quidem, quod quæſtionis noſtræ proprium eſt, cum M. Antonius obijceret C. Octauio ignobilitatem generis, quod pater eius Aricie natus eſſet, quod, inquit Cicero, iſte municipium non contemnit, qui Aricinum tantum deſpicit nobilitate antiquiſsimum? Antequàm de antiquitate utriuſque urbis diſſeram percunctandum eſt mihi ab aduerſarijs, qui nam ſint ipſi, Papienſes ne, an Ticinenſes eſſe uelint, aut forte quipiam alij. eadem ne ſit Papia, quæ Ticinum, ut plane intelligam quibuſcum mihi ſit res, & actio conſtituenda, non enim mihi ſatis exploratum eſt, quod uarijs nominibus appelletur, neque rationes, quas illi afferunt pugnantes idem eſſe Papiam, & Ticinum, ita eſſe ſatis firmas arbitror, cum nullum huiuſce ſententiæ locupletem auctorem habeant. Quod ſi ea diuerſa ſint, deliberent aduerſarij utrius municipij dici uelint municipes. ſi malint eſſe Papienſes, ut ubique gentium nominantur, uiderint ipſi unde id nomen originem traxerit. ego certe noui nuperum, & recentiſsimum eſſe, nec uſpiam auditum, lectumué, niſi poſt Longobardorum in Italiam aduentum. Atqui Ticinum reor Papiam eſſe contendent, quod ſi eis negauero, æſtuabunt ſcio, nec facile id ſatis firma auctoritate probare poterunt. Con-

trarium

trarium nos poſſumus affirmare, cum C. Plinius ſcribat Ticinum conditum fuiſſe non procul à Pado. quaſi homo Italus, & idem Tranſpadanus ignoraret Ticinum oppidum uicinius eſſe Ticino tan nobili fluuio, quàm Pado. Stephanus item Græcus ſcriptor idem oppidum ponit apud Rauennam, quæ non multum abeſt à Pado. dicant iſti quàm propinqua ſit Rauennæ ſua ciuitas, quam Ticinum eſſe pugnant, an prope Rauennam recte dici poßit, à qua diſtare conſtat C L. millia paſſuum. dicant etiam unde illæ immortales inimicitiæ, quas cum Rauennatibus gerunt. ipſi me nutu intelligunt. Sed liberaliter agamus cum aduerſarijs, illisq; aſſentiamur dantes ultro, quod contendentes minime obtinere poſſent, fateamurq; Papiam Ticinum eſſe. dicant tamen quando Ticinum Papia eſt uocari deſita. adhuc non erit mihi probatu difficile nos multo antiquiores eſſe Ticinēſibus, plurimosq; annos ante fuiſſe Cremonam, quàm Ticinum, quod quidem euincere poſſum plurimis, integerrimisq; teſtibus, qui ſine odio, & inuidia rem, ſicut eſt, enarrabunt, neque ullus ſubornationi locus eſſe apud eos poßit. oīs enim noſtra oratio in hac parte ex hiſtoria, quæ eſt uetuſtatis nūtia, emanabit tanq̃ ex auguſto fonte. nec in medium adducā, quæ memoria, aut teſtimonio alicuius incerti auctoris recētis, atq; idiotæ, qui ſuſpectus eſſe poßit, ſint

introducta, ſed ea tantum, quæ uetuſtiſſimorum annalium literis, & clariſſimis ſcriptorum monimentis teſtata ſunt, ac teſtificatione ſempiterna conſignata. Multa mihi ideo prætereunda, quæ de incunabulis urbis noſtræ afferri poſſent memoriæ prodita à ſcriptoribus nonnullis. Pauca tantum dicam, & ea ſanè pernecеſſaria, ne hic uidear nimis ambitiòſe obruere uelle aduerſarios antiquitatis teſtimonijs. Non igitur contendam urbem noſtram ab Hercule, quod multi affirmant, conditam, neq; eam à Troianis initium habuiſſe, aduerſarijsq; condono illum neſciò quem Cremonem, quem ſcriptum repperi nomen Cremonæ de ſuo nomine indidiſſe. remitto etiam illis Brenonem illum, quem aiunt Pallantis ſocium temporibus Delboræ apud Hebræorum gentem iudicis, ac diſceptatoris controuerſiarum eius gentis inſtituti urbem noſtram condidiſſe, primumq; Breniam de ſuo nomine appellaſſe, quæ mox paucarum literarum mutatione ita ferente uſu, dicta ſit Cremona. neq; multum elaboro eam, ut ſcriptum quidam relinquere, quondam ab Hercule liberatam fuiſſe gigantum latrocinio, qui aliquando cũ ijs locis inſediſſent, omnem eam oram infeſtabant. hæc omnia aduerſarijs condonata uolo, niſi forte ipſi, cũ de ſui municipij origine agẽt, fabulis, & ſomnijs inniti uoluerint monſtra, & portenta narrantes, et Papiam temporibus Aſſueri Perſarum

regis

regis à Senonibus fuiſſe conditã, ut aiunt. neſcio quem nullius auctoritatis ſcriptorem Stephanardũ ſomniaſſe, quæ tota ſunt commentitia, & nullis annalibus ſuffulta, ne eos ego quoque ad Delboræ Hebræi, de quo paulo ante, tempora multo antiquiora reuocem. Si iudices de prima origine urbis noſtræ agimus, eſt adeo uetuſta, ut plane ignoretur, quando primum cœperit, ſuperetq; omnem uetuſtatis memoriam. cinctam uero foſſa, ac muro, propugnaculisq;, & munitiorem redditam à Romanis comperio clariſſimis nobilium ſcriptorum monimentis, teſtimonijsq; incorruptis ante bellum Punicum, ut eſſet, quẽadmodum ait Cornelius Tacitus, propugnaculũ contra Gallos trans Padum agentes, & ſi qua alia uis per alpes irrueret. Ingruente igitur in Italiam Annibale T. Sempronio, & P. Cornelio Conſ. à Romanis, ut ait poſt Polybium T. Liuius grauis auctor, Cremona circundata muris fuit ſimul cũ Placentia, & utræq; deductæ coloniæ, ſingulisq; decreta ſex milia hominum, qui utriq; municipio præſidio eſſent. Hic fœde lapſus eſt Cornelius ipſe alioqui luculentus, & grauis hiſtoriarum ſcriptor, quod tunc cõditam à Romanis Cremonam arbitratus ſit, cum cincta muris fuit, & deducta colonia, atq; in hac re profecto maior fides habenda Polybio, qui græce hiſtoriam Romanam conſcripſit, non modo, quod antiquior, ſed quod

etiam diligentia nemini hiſtoriarum ſcriptori habeatur inferior. Is enim, cùm iam decretæ prouinciæ conſulibus, quos memoraui, ſortitusq́ eſſet Cornelius Hiſpaniam, T. *Sempronius Africam cum Sicilia, omni inquit, ſtudio ad perficiendas colonias incumbunt, quas circa Padum in Gallia inchoauerant, iam ædificata erant oppida, iuſsi ſunt oppidani, ut intra triginta dierum ſpatium conuenirent, decreta ſingulis colonijs ſex milia hominum. his uerbis liquet agi hic tantum de oppidorum munitione, quæ iam erant condita, & aliqua incolarum frequentia habitata, cum inquit oppidanos iuſſos eſſe intra triginta dies in oppida conuenire. fefellit* Ta*citum, quod Polybius ait in eo loco omnem operam* Ro*manos nauaſſe per eos dies perficiundis colonijs, quas cœperant. quaſi uero ibi nulla eſſent ædificia, antequam coloniæ ducerentur, ſed locum omnino uacuum muro cingerent, cum potius* Romanorum *conſuetudo fuerit, ut quæ oppida infrequentia nacti eſſent, eo colonias deducerent, ut Albam, Velitras, Signiam, Circeos, Norbam, Lauicum, Cales, Fregellas, Luceriam, Sueſſam, Minturnas, Pontiam, Caſinum, Soram, Carſeolos, Narniam, & complures alias, ex quibus pleræq́; fuerunt ante conditam Romam ipſam. Quinetiam quamuis non licebat*

bat in id municipium, quo ſemel colonia ducta fuiſſet, iterum deducere prima florente, atque incolumi; tamen deficiente incolarum numero tum bello, tum peſtilentia, aut aliqua alia ui ſuppleto ſaluis auſpicijs reduci poterat, ac renouari, quod quidem Cremonæ contigit, & Placentiæ, nanque poſt primo colonias deductas L. Scipione, & C. Lælio Conſ. querentibus Cremonenſium, & Placentinorum Legatis in Senatu colonorum inopiam alijs belli caſibus, alijs peſtilentia abſumptis, ut idem refert Liuius, quoſdam etiam tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias, decreuit Senatus, uti C. Lælius Conſul ſex milia familiarum conſcriberet, quæ in eas colonias diuiderentur, & ut L. Aurunculeius prætor triumuiros crearet ad eos deducendos. creati M. Acilius, L. Valerius P. filius, L. Valerius C. filius Tappo. Quo fit, ut illa Cornelij annorum ſupputatio de urbis Cremonæ origine falſa conuincatur, quod clariſsimæ Aſconius Pedianus haud obſcurus auctor admonet Cremonam aſſerens priuſquam à Romanis ducta eſſet colonia, conditam fuiſſe à Gallis, qui ea loca occupauerant. id ſane nemo diligens hiſtoriarum exiſtimator ibit inficias. ſed eſto reiectis Polybio, Liuioq; incorruptiſsimis teſtibus, prætеritoq; Aſconio, ſoli Cornelio credatur, plurimoſque

annos ab antiquitate originis noſtræ urbis detrahamus, quos Papienſibus agentes cum eis liberaliter condonemus. condita ſane fuerit Cremona tunc, cum P. Sempronio, et T. Cornelio Conſ. primum deducta fuit colonia, non poterunt tamen negare fuiſſe Cremonam, anteq̃ Annibal cum Poenorũ exercitu in Italiam deſcendit, cum nondum neq; Papiæ, neq; Ticini oppidi nomen uſquam terrarum audiretur. interea uero apud eoſdem ſcriptores præter id, quod modo dictum fuit de origine urbis, in eodem bello Punico reperitur Cremonenſis nominis frequens mentio, ut apud eundem Liuium, cum Romani occupati bello Macedonico, Inſubresq; omnes, Cenomani, & Boij excitis ſelinibus, & Iluatibus, cæterisq; populis Liguſtinis Amilcare duce Placentiam inuaſere, captamq;, & direptam incendere, Cremonam deinde magno malo ſuo, ut poſtea ſuo loco dicetur, repulſi fruſtra tentarunt, ſexcentisq; alijs in locis eiuſdem belli Punici temporibus apud eundem Liuium, cæterosq; ſcriptores populi Cremonenſis mentionem reperias. Cum uero de Ticino oppido in eorũdem ſcriptorum annalibus illis temporibus, ne uerbum quidem, ſitq; tum apud eos tam mirum de illo ſilentium, tum apud cæteros omnes tam infrequens mentio, audacter dico, & magna uoce dico oppidum ueſtrum Papienſes, ſeu Papiam, ſeu Ticinum malitis, il-

lis

lis temporibus nondum uſpiam gentium fuiſſe, cum id ſit quoque, non, ut multa alia oppida, deuium, aut ſemotum, ſed loco ualde opportunum, fieriq; non potuerit, quin utriq; exercitui, Romano, ac Poeno contigerit ſæpius per agrum ueſtrum ſaltem iter facere. non tacuiſſet proculdubio T. Liuius nomen inſignis admodum municipij, ubi ſcribit Romanos Ticinum amnem ponte iunxiſſe, ibiq; caſtellum impoſuiſſe, cum idem uel Tumulos uicum ignobilẽ, atq; obſcurum nominet. Item cum Scipio accepiſſet cladem illam nobilem Ticinenſem, narrat idem auctor eum traiecto Pado exercitum deduxiſſe, cum ualde opportunum Romanis fuiſſet in oppidum Ticinum, ſi tunc fuiſſet conditum, ſe recipere. quo ita tacite tranſito in tanta exercitus Romani trepidatione, tantaq; rerum turbatione, ac neceſſitate, quis poterit adduci, ut credat illud oppidum tunc extare? Indicate uos per Deum, quo in loco Liuius ipſe in tanta hiſtoriarum congerie illis temporibus de uobis, deq; ueſtro municipio uerbum ullum proferat. docete apud quos alios rerum ſcriptores memoriam ueſtri nominis reperire queam, cum nominis Cremonenſis fama perceleberrima ſit ubiq; diſſipata, toties conſignata, ac conſecrata apud Polybium, C. Cæſarem, Liuium in ea quoque parte hiſtoriæ, quæ nuper reperta fuit, Plutarchum, Corneliũ Tacitum, Velleium Patercu

lum, Aſconium, & aliorũ multorum. quorũ non modo annaliũ literis, ac monimentis memoriæ proditi ſumus, ſed etiam nobilium, & antiquorum poetarum uoce laudati. Hi *ſunt noſtri* Stephanardi, *aut* Coriarij, *ut poſt hac de antiquitate, niſi plane nihil ſcitis, ac ſentitis, nobiſcum contendere deſinatis, niſi etiam forte locupletiores auctores, magisq́; incorruptos teſtes, qui magis ſine odio, & inuidia loquantur, expectetis, ideſt niſi plane deſipiatis, cum res ipſa loquatur nobis tacentibus, neque ullus tergiuerſandi locus uobis relinquatur.* Agite uero antiquitate uicti contẽdite de originis nobilitate, deq́; utriusq́; municipij conditoribus diſſeramus, uideamusq́; utrum illuſtriora habuerit initia. Magnus ille, & diuinus auctor princeps ingenij, & doctrinæ Plato in libro, qui Menexenus inſcribitur, inducit Socratem laudantem Athenienſium ciuitatem, quod maiorum origo haud peregrina fuerit. hanc laudem ciuitas ueſtra minime eſt conſecuta, cum ſi quid C. Plinio haud ignobili auctori credimus, Ticinum oppidum conditum fuerit à Leuijs, & Maricis barbaris, atque ſubalpinis populis, quorum apud ſcriptores omnes infrequens mentio. Cremona uero ciuitas peruetus optimis conditoribus diuinitus conſtituta fuit, ut uobis modo aſſentiamus, gratificemurq́; tunc primum conditam fuiſſe, cum deducta fuit colonia, mirabilis deinde eius

fuit

fuit progreſsio, & ad omnem excellentiam, ut poſt ea demonſtrabo, incredibilis curſus factus. non à Liguribus, Galliſue, aut barbaris quibusuis poſita eſt, ſed à populo rerum omnium domino, atq; omnium regum, omnium nationum, gentiumq; uictore initium habuit. Dicam enim bonafide rem ſicuti eſt, explicaboq; incunabula urbis noſtræ, ac plana faciam, ut rerum nemo diligens indagator non ita eſſe fateatur, neq; non nobiſcum ſentiat. In illo pulcherrimo, ac feraciſsimo tractu oræ mediterraneæ, quã Cenomani habitarunt inter Padum, & Ollium flumina propter ubertatem agrorũ, ſoliq; bonitatem, pro comperto habemus plurimos incolas, q̃ ſparſim in locis circunuicinis habitabant, uicos et tabernacula poſuiſſe, adeoq; ibi ædificia increbruiſſe, ut iam ſpeciẽ, et amplitudinem urbis præberent intuentibus. ut principio dici poſsit potius nata, q̃ à quoq̃ urbs cõdita, ut modo de Athenis dicebamus, nondũ murorũ munitione ſepta erat, ſed tenui foſſa, exiguoq; aggere pro uallo ſe incolæ tuebãtur aduerſus ferarũ, latronũq; incurſus. Romani deinde ſub aduentu Annibalis primo coloniã duxere, muriſq; firmiſsimis cĩxerũt. Hinc tãta acceſsio municipio facta ẽ, ut breui tpe, ut ait Tacitus, colonorũ nũero, opportunitate fluminũ, ubertate agrorum, nexu, cõnubijſq; finitimorũ popalorũ mirũ in modũ adoleuerit, floruerítq;, bellis externis diu intacta, ci

uilibus obnoxia, ſemperq; deinceps Cremonenſes officio, ac fide ſingulari eſſe ſe Romani ſeminis, ac generis ſobolem comprobarunt, eligentes potius omnia extrema pati, q̃ tantillum à Romanorum Imperio diſſentire, ut par erat ciuitatem, quæ non tantum amicitia, ac ſocietate Romanis coniuncta eſſet, ſed etiam cognatione, potiusq; eadem cum populo Ro. dignoſceretur. omniũ enim coloniarum, quæ à Romanis deductæ erant, hæc erat Lex, ut colonis ager uiritim diuideretur, illi uero ſtipendia, & milites ex cenſu darent, & pari iure cum populo Ro. in ferendis ſuffragijs Romæ citarentur. id nemo in dubium uocabit, qui ueteres annales diligenter perſpexerit. Omnia ego hic ſi populi Cremonenſis fortiter geſta, in quibus enituit eius coloniæ fides, & uirtus in auctores, maioresq; ſuos, à quibus originem traxere, commemorare uoluero, neq; mihi tempus ſuppetet, neq; latera ſufficient. ſed ea potius mihi tunc recenſenda erunt, cum de populi noſtri uirtute, officio, ac fide ſuo loco dicetur. ſatis nunc fuerit probaſſe Cremonam eſſe populi Ro. Coloniam iterum deductã. Quod quidem omnibus exploratum eſſe debet tum tantorum auctorũ teſtificatione, tum hoc argumento, quod maiores noſtri in fide ſemper perſtiterunt erga populũ Ro. cuius ſanguis erant, & propago, neq; unq̃ detrectarunt munera militiæ ad Senatus, populiq; Romani

præ-

præſcriptum obedientes. ut autem omnia huius rei deſint argumenta, ceſſentq; rationes omnes, & teſtimonia ſcriptorum omnium, res ipſa per ſe liquet iis, qui omnino in ciuitate noſtra non peregrinantur, cum uſq; in præſentem diem audiant multarum, non dicam omnium, familiarum Cremonenſium nomina cum Romanis, Latinis ue familiis conuenire, et intelligant eaſdem omnino eſſe, quæ in prima, & ſecunda coloniæ deductione Roma ad nos profectæ ſunt, nomenq́; adhuc retinent. nollem eſſe multus in eis omnibus numerandis. ueruntamen, quoniam originis noſtræ à Romanis deductæ hinc indubitata ueſtigia, indicia certiſſima, & argumenta colligi poſſunt, allego uos ad ea, quæ nuperrime de hac re ſcripſit Ciuis noſter eruditiſſimus. collegit enim ſupra ſexcentas familias ciuitatis noſtræ, quas Romanas fuiſſe nemo inficias ire poteſt, cũ aliquæ ſint omnino eædem, nomenq́; integrum adhuc retineant, aliquæ propter linguæ latinæ interitum, tantamq́; immutationem corruptæ quidem enunciantur paucarum litterarum uel fuga, uel obreptione mutationeue præpoſtera, aut inuerſione, attamẽ eædem eſſe, quæ Romanæ fuerint, agnoſci poſſint. multos ẽt uicos agri noſtri ſcriptor diligentiſſimus enumerat, qui à familiis Romanis nomen duxerunt. Quid? quod etiam circa pondera, & menſuras nulla eſt in Italia ciuitas, cuius ratio iis

quoque temporibus magis conueniat cum Romanorum ratione. Iam ſatis planum ſecimus Cremonenſes Papienſibus præferendos tam antiquitate, quàm nobilitate originis, quæ duo ſatis eſſe poſſent, ſi aduerſarij mentis eſſent ſuæ, niſique eſſent inſigniter impudentes, ut ab hac contentione ſua ſponte diſcederent. quæ cum ſint manifeſta, non urgebo diutius hunc locum. dicant iſti, ſi poſſunt, quàm frequens ſit in ueterum annalibus ſui municipij mentio, à quibusue conditum fuerit. ſi alios conditores, quàm quos C. Plinium referre dixi, commenti fuerint, tota eorum res erit nugatoria. Iam intelligitis Papienſes his duabus rebus ſtabilitis totam cauſam ueſtram concidiſſe, neque uerbum ullum mihi poteſtis reſpondere in re tam perſpicua, & ab omnibus explorata. Agite uero cæteris in rebus, quas propoſui, quanta ſit præ illorum municipio ciuitatis noſtræ præſtantia. Etenim iudices contendo nos, non in aliquibus tantum excellere, atque Papienſibus anteferri oportere, ita ut in aliquibus ſuperati cedamus, ut de pictoribus loquentes Zeuſim longe cæteris præſtantiorem in mulieris corpore pingendo affirmarunt, in alio uero picturæ genere ab aliquibus anteiri, ſed omnibus in rebus à Cremona Papiam antecelli euincam. Igitur inter ea, quæ ciuitates alias alijs præſtantiores reddere ſolent, in primis reperio per ſe id facere

cere poſſe ciuium ipſorum numerum, atque frequentiam. nihil enim ciuitatem eſſe conuenit, quam quandam hominum conſociationem, & communitatem eodem iure utentium. ſparſim prius in agris homines habitabant. ut uero aduerſus ferarum, aliorumq́; hominum uim uirium, opumq́; communione tutiores eſſent; cœperunt congregati ſimul habitare, quæ concilia, conuenticulaue, aut coetus à principio iure ſociatos ciuitates appellarunt, ciuesq́; dicti qui, coniunctione, & ſocietate eiuſmodi concilia facerent. cum igitur numerus ciuium ſit radix omnis, & fundamentum ſtatusq́; ipſe ciuitatum, ſine quo neque eſſe, neque conſiſtere poſſunt, ſicuti ſine aquarum collectione flumina eſſe nequeunt, quo maior numerus ciuium conuenit, eo maiorem ampliorémq́;, & præſtantiorem ciuitatem eſſe neceſſe ſit, quod in fluminibus, ut in eadem ſimilitudine perſtemus, clarius uidemus, quæ maiore copia aquarũ nobiliora ſemper fiunt, quod nemo eſt tam auerſus à uero, tam præceps, ac mente captus, qui non uideat. Mihi in animo eſt hãc orationis partẽ leuiter pſtringere, quoniã de re illuſtri, & omnibus plane nota loquor, neq; eget recondita quadam ratione, neq; aduerſarios eo dementiæ pceßiſſe arbitror, ut uelint ſolitudinẽ cũ frequentia cõferre. dicam tñ nõnulla, ppter circunſtantes, quorũ aliqui fortaſſe, ut peregrini nullã

utriuſq; ciuitatis notitiam habent. Si antiquiſsimum quodq; tempus ſpectandum, comperio nullam à principio Cremonenſis nominis ætatem fuiſſe, qua noſtra ciuitas non fuerit iam tum frequentiſsima. quod quidem nemini dubium erit, qui meminerit teſtatum eſſe, ac cõſignatum annalium monimentis, cum primnm à Romanis ſepta fuit muro ab eiſdem eo fuiſſe ſtatim miſſa tria milia familiarum, quæ primis loci incolis, & indigenis adiecta poſſent iuſtum numerum ampliſsimæ ciuitatis efficere. etſi quãdo bellis pro imperio Ro. ſuſceptis exhauſta fuit, atq; attrita, ſtatim ſẽper à populo Ro. ſuppletus eſt iuſtus ciuium numerus. prope eſt incredibile, q̃ breui ea ciuitas multis, & magnis cladibus receptis poſt casus ſemper reſurgere potuerit, creueritq; deinde in magnam multitudinẽ. Tempeſtate Annibalis Pœni cum nuſq̃ terrarum eſſent Papienſes, nondumq; auditum eſſet usq̃ gentiũ Papiæ, aut Ticini oppidi nomẽ, in eam magnitudinem iam creuerat Cremona, ut exercitus Gallicani uim, atq; obſidionem multorum dierum Haſdrubale Carthaginienſi duce ſuſtinere potuerit. ut uero conijcere poſsimus quanto hoſtium numero oppugnata fuerit, tradit Liuius eruptione à noſtris facta, ingruẽtibus auxiliarijs Romanorum copijs urbem obſidione liberatam, Gallorumq; exercitũ cæſo Pœno duce profligatum, cæſa, captaue ſupra quinq;, & trigin-

ta Gallorum millia. Apertiſsime Strabo ſummæ aucto ritatis ſcriptor teſtatur Cremonam frequentiſsimam fuiſſe, eamq́; & Placentiam circum Padum celeberri mas ciuitates uocat, cum idem uix nudum nomen Tici ni oppidi proferat. ſequenti uero ætate poſt annum CCLXXXVI. *ex quo deducta fuit primum à Ro manis colonia, q̃ celebre fuerit eius urbis nomen, ſi quis ſcire uelit, refert Cornelius Tacitus orto ciuili bel lo temporibus Vitellianis, cum Veſpaſianus iam impe rio aſpiraret, Cremonam, dum Vitellio imperatori fi dem, quam dederat, præſtare nititur, à Veſpaſiani mi litibus Antonio duce igni, ferro, manu, copijs oppugna tam demum captam, atq; cõbuſtam, eoq́; irrupiſſe* XL. *armatorum millia, ampliorem q́; fuiſſe calonũ, & lixa rum numerum, qui ibi erant. refert etiam obiter idem hiſtoriarum ſcriptor tunc eodem magnam Italiæ par tem conueniſſe ſtato for te in eoſdem dies mercatu, fuiſ ſeq́; iam tunc tanti nominis ampliſsimam coloniam, ut ea capta, ſectaq́; ab hoſtibus tota Italia conſenſerit, ne quis prædam à militibus coemeret, quod quidem cauſa fuit, ut & rarus inuentus fuerit ſector, & prædandi modus fieret, militesq́; abeuntes inutilẽ prædam relin querent uoci præconis fruſtra ſubiectam. Edixit quoq; deinde ipſe Antonius urbis magnificentia inductus, ad id etiam hortante Veſpaſiano iam rerum potito, ut ca-*

ptiui dimitterentur, fora, & templa, quæ regiæ urbis ſpeciem præ ſe ferebant, reſtituerentur, reædificata mox theatra, aliaq́; publica ædificia repoſita, ut breui ubertate agri, opportunitate fluminum, colonorum nu mero, nexu, connubijsq́; finitimarum gentium, totiusq́; Italiæ commercio in priſtinum ſtatum, fortunamq́; red dita fuerit. Taceo quantum iam tum ex duobus præ-lijs in agro noſtro apud Bebriacum commiſsis conijci liceat de numero, ac multitudine populi Cremonenſis, cum ſemper alter exercitus opibus, ac copijs magna ex parte eius ciuitatis conflatus fuerit. Mitto quanti mo-menti fuerit Cremona alteri partium, cui fauebat in bello ciuili, quod Cæſar contra Pompeium geſsit. mor-tuo quoque Cæſare in alio bello ciuili inter Augu-ſtum, & Brutum, Caſsiumq́;, quæ rerum ſcriptores lu culentiſsime proſecuti ſunt, cum interim de ueſtris ho minibus mirum apud omnes ſilentium. Sed id olim fue-rit, quod uobis totum remitto. At uero ſi forte placet magis præſentem fortunã ſpectari, numerumq́;, & fre quentiam colonorum utriuſq; municipij, qui nunc ſunt, & adhuc uiuunt, inter nos conferri, non detrectabi-mus certamen. uix adducor, ut credam uos ita deſipe-re, ita nihil ſentire, ut ultro in hanc palæſtram deſcen-datis, quo ueſtra impudentia ab omnibus mortalibus co gnoſcatur. nam etiam ſine mea oratione res ipſa uobis

reſpon-

reſpondere poßit. Nihil igitur comparandi cauſa dicam, ne uobis plane ſim ridiculus iudices, qui utriuſque ciuitatis non modo templa, & fora, & uias publicas inſpexiſtis, ſed etiam agros ſæpius, & uicos peragraſtis, ueſtriſq; in animis inſedit facies urbis utriuſq;. cum mihi municipium ueſtrum Papienſes aliquo ſuſcepto itinere pertranſeundum eſt, primo ingreſſu (Dij boni) qui me ſemper perfundit horror præ mira ſolitudine? nihil infrequentius, nihil, pro diuum atque hominum fidem, relictius, nihil deſertius, magiſue ſolitarium, ut ipſius ſolitudinis, aut uaſtitatis domus eſſe uideatur. ſemicluſæ tabernæ fere omnes, uacuæ apothecæ, frigent mercatorum, publicanorumq; tabernacula, ſqualent omnia. A' porta ad forum ſemper peruenio, antequam duos ad ſummum tris obuios habeam, & illos quidem ſqualidos tanquam diuturna fame confectos, & male ueſtitos ſeruorum quaſi habitu ſordidatos. & in ipſo quoque foro ſolitudo. Si Papiæ adimas nobiles adoleſcentes, qui ibi commorantur non animi cauſa, ſed ut ſe uarijs doctrinis propter magiſtrorum conductorum copiam excolant, nullum neq; in montibus oppidum infrequentius reperias. Non dico id uobis inſultandi gratia, ſed magis pro ſocietate, ac ui cinitate noſtra uicem ueſtram doleo, neque uos omnino contēnimus, quos, dum in calamitate tabeſcitis, eadem

fortuna fere ſemper afflictos exercet, ut fieri ſolet in terris, in quibus bellum acerbum, & diuturnum uerſatum fuit. Atq; hic equidem Papienſes haud ego fortunam uobis aduerſam obijcio, ſed ignauiam potius, atq; inertiam inſector. quippe omnibus huius ditionis urbibus, omnibus municipijs, colonijs, & præfecturis, uicis quoque, & pagis commune fuit bellum, totaq; Italia peruagatum eſt. omnia tamen alia municipia, & loca non tantum propter ſoli ubertatem, uerũ etiam propter hominum induſtriam, legumq; optimam inſtitutionem, & morum ſanctitatem in priſtinam fortunam reſtituta ſunt. cui rei argumento eſſe poteſt, quod iam pridem cæterorum oppidorum arua ubiq; cultiſsima ſpectamus reſtituta celebritate, et frequentia uirorum, ac mulierum. in agris autem ueſtris, dij immortales, quæ uaſtitas? quæ ſolitudo? q̃ deſerta, inculta, atque relicta omnia? Quæ inquam Barbaria uaſtior, quæ horridior ſolitudo? Illac iter habens tanquam per deſerta Libyæ iturus, niſi ducem mercede conductum tecum habeas, nuſpiam reperias, qui tibi erranti, hæſitantiue iter cõmonſtret. Contra uero ſi ad noſtra reſpicias. timide ingredior iudices loqui de frequentia noſtræ ciuitatis, de populi Cremonenſis magnitudine, deq; urbis honeſtiſsimæ amplitudine, & celebritate. ſcio enim quiduis cuiuis florentiſsimæ ciuitati facile poſſe contingere.

Deus

Deus optime Maxime hominum ipſorum ſator, cuius nutu, atq; imperio ſola terrarum firmantur, poſitæ ſunt urbes, atq; à principio inſtitutæ ciuitates, ſerua diu quæſo hunc populum incolumem, atque florentem ad utilitatem huius ſacroſancti imperij, cui Cremonenſis ciuitas integram, illibatamq; fidẽ ſemper præſtitit, opesq; ſuas, & copias ſemper promptas habuit. Tuq; unici filij à deo inenarrabili partu æternum geniti, à te ſolo afflatu diuino haud fabuloſe cõcepti magna parẽs, eademq; uirgo, cœli regina, mundi uniuerſi domina, hominũ generis tua precatione, ac conciliatu ſoſpitatrix, quàm ſemper poſt deum eſt uenerata, ueneraturq; quotidie noſtra ciuitas cultu præcipuo poſito ampliſsimo in optima urbis parte templo affabre, lauteq; ſtructo. Et uos cœleſtres animi principio rerum à deo creati, Diuiq; omnes cœlites, quos uirtus, pietasq;, & merita præclara accedente propenſa in uos dei beneuolentia, ac liberalitate ex hominibus in cœlum euocarunt, adeſte pientiſsimo populo, & qua plurimum polletis apud deum gratia, eum ſedulo iuuate. Peſtilentiam ſaltem, & barbararum nationum uim, bellaq; auertite, uariasq; cœli iniurias longe à ciuibus ꝑhibete. ipſi à nobis induſtria noſtra, ac nauitate famem propulſabimus, noſtróque labore procul arcebimus egeſtatem. ualeant ciues, ſint incolumes, ſint florentes, ſit illa ciuitas,

quæ principibus ciuitatibus, ut æquum eſt, ſemper ul-tro ceßit, æquales libenter tulit, cum inferioribus non arrogantibus ſe exæquari paßa eſt non inuita. Incredibilem in modum iudices nunc frequens, ac celebris eſt noſtra Ciuitas, non in foro, publicisue locis tantum, uerum etiam omnibus uijs, uicisq́;, & angiportis ubiq; maximi uirorum, & mulierum conuentus, puerorũ præſertim ultro citroq́; diſcurrentium, tantaq́; paßim copia, uis, & numerus, ac multitudo ciuium omnium generum, omnium ætatum, atq; omnium ordinum, uiri, ac mulieres omnis fortunæ, & loci, ut continenter tota die perpetuum quaſi agmen huc illuc procedere putes, magnamq́; credas Italiæ partem ad mercatum effuſam huc cõueniſſe. uidere eſt quotidie plenũ, & refertum forum, repleta omnia tẽpla, tabernas opificum, & apothecas frequentiſsimas, omnes gradus baſilicarum ab omni ciuium ordine compleri. Taceo cum ſeptima quaq; die ex oppidis uicinis, uicisq́;, ac pagis in agro noſtro diſpoſitis ad ſtatum mercatum conuenitur, qui concurſus, quæ effuſiones ex omnibus agris fiant. non ſi ipſa ſe Papia conuulſa ſedibus ſuis, conflataq́; tota in homines tranſmutet, poterit minimæ parti tantæ celebritatis reſpondere, eritq́; nihilominus præ tanta frequentia mira ſolitudo. Mitto iſtos mercatus, ac nundinas. omnes dies hic putes quaſi diuorũ immortalium

feſtos,

feſtos,atq; ſolennes celebrari. Nondum de ſelectis nobiliſsimorum ac principum ciuium concilijs,ac conuentibus, quas ſodalitates uocant, mihi inſtituitur ſermo. reſeruo hanc orationem ad illum locum,cum de ciuium noſtrorũ humanitate,atq; hoſpitalitate uerba faciã.id autem nunc affirmo, et audacter dico,nullam urbem in Italia pro captu eſſe frequentiorem,ac magis celebrẽ, non enim uos latet iudices Cremonam non eſſe mœniũ ambitu,admodum ſpatioſam,ſed potius ciuium numero, q̃ murorum circuitu amplam. & ne diutius uos morer, præſenti ætate poſt concurſum tantarum calamitatum poſt tot acerba, & diuturna bella toties uariante fortuna, benignitate Dei opt.max. Cremonenſis populus cenſetur adhuc ſupra X L. millia ciuium. Quam uero frequens hominum quoq; ſit ager noſter, ex agrorum ipſorum cultura quiuis facile iudicare poßit. Tu inprimis tamẽ Gonzaga Ferdinande huius rei optimus arbiter eſſe potes,cui ſæpißime contingit Cremonã diuerti. Memini equidem olim cũ te à nobis abeuntẽ M.ã. tuam uerſus aliquot ſtadia pſecutus fuiſſem,mihi cũ admiratione quadã dixiſſe, uideri tibi agrũ Cremonẽſem totũ ubiq; quaſi perpertuum ſuburbiũ,et id quidẽ cũ ob cultionem, tum ob hominum frequentiam.admirabaris mecum tot uicos,tot pagos,caſtella quoq;,& tam frequentes uillas, domos, ac tabernacula, cum uideres

incredibilem hominum uim, ac copiam ubique obuiam, fieríque ad te undique mirificos concurſus plenis uijs, maxima uociferatione, atq; applauſu, nec poteras ſatis admirari tantas hominum ex uillis, atq; ex omnibus uicis effuſiones, meminiq; me tunc tibi hac occaſione dixiſſe, hac ratione intelligere, quod in ſacris Hebræorum literis incredibile, et quaſi fabuloſum uidetur, Niniuen ciuitatem apud Aſſyrios tantæ longitudinis deſcribi, ut uix trium dierum itinere queat pertranſiri, fuiſſe inq̃ in eo tractu tam frequentes domos, & paſtorum tabernacula, agrumque ita habitatum, ut ſpeciem ubiq; cuiuſdã magnæ urbis præberet. Iam uero dimiſſa tandem de frequentia diſputatione, ordo earũ rerũ, de quibus mihi diſſerendum in cõparatione initio actionis ꝓpoſuerã, interpellat, ut de cenſu, atq; opibus, et fortunis utriusq; ciuitatis diſputare ingrediar, facultateſq; amborum populorum inuicem conferam. Video hic patres ueſtrum aliquos frontem contraxiſſe, quaſi de re minime neceſſaria, ac per ſe illuſtri me loqui uelle non admirentur modo, ſed etiam ſtomachentur, quaſi uelim conferre egeſtatem, inopiamq; omnium rerum cum copia, ac ſaturitate. Oratio noſtra (fateor) huc inuita prolapſa eſt, quando etiam ciues mei hanc partem aut omnino relinquendam, aut pudenter admodum, & leuiſsime tangendam monuerunt re magis, & ſua facultate

cultate freti, quam oratoris copia, ne unde nobis inuidia conſlari poßit, uideremur de fortunæ beneficijs intoleranter gloriari, et inde ciuitati noſtræ commendationem eam ducere, quæ poßit eſſe etiam ſine uirtute, cum maiores noſtri illam ſolam commendationem, & laudem appetendam eſſe ſemper duxerint, quæ eſſet ad gloriam. dicam tamen patres libere, quod haccе de re ſentio. licet ſemper ſanctitate diſciplinæ ornamenta patriæ in uirtute, & induſtria poſita habuerimus, attamen etiam fortunæ benignitatem non aſpernamur, gaudemusq; aliquam fortunam conſecutam fuiſſe ingenij, ac uirtutis noſtrorum hominum præſtantiam, nec diuitias omnino contemnimus, quas etiam ab antiquiſsimis Romanorum ſapientibus uiris bona dictas fuiſſe cōperimus, cum boni in abundantia diuitiarum poßint eſſe meliores, quod opes ipſæ uirtutis exercendæ largā, opportunamq; materiam præbeant, plurimisq; gratificandi facultatem. neq; ullo pacto rei familiaris amplificationem paruipendendam eſſe duco, modo opes noſtræ non tantum nemini noceant, ſed etiam potius, ut bonitatis inſtrumentum communi utilitati ſeruiant. modo, ut breuiter dicam, magis animus noſter ſit diues, q̃ arca, diuitiasq; expetamus, habeamusq;, magis, ut ſint ornamenta ingenij, quàm ad uoluptates perfruendas. parum eſſet fateor, ſi ciuitas noſtra eſſet tan-

tum opibus firma, copijs locuples, & diuitijs affluens, niſi foret etiam gloria ampla, & uirtute honeſta. ſicut maiores noſtri præclare ab initio fundatam eam nobis reliquerunt. quod etiam Ariſtoteles uir acutiſsimi ingenij ſenſiſſe uidetur, ubi dixit opulentioribus doctrinam, atq; nobilitatem magis adeſſe conuenire. Anteq̃ ad hæc aggrediar iudices, mihi plenio re uoce præfandum eſt meos ciues haud plane credere Papienſium res eſſe ita tenues, atque atritas, ut ipſi uideri uolunt, quo ſe ſubducant oneribus, quæ propter ærarij anguſtias publice ciuitatibus prouinciæ interdum imponuntur, quóue minimi cenſeantur. aut ſi eſt eorum res, & fortuna, ut prædicant, id omne ipſorum ignauiæ, atque inertiæ aſcribunt. neq; agrum illum cenſent eſſe adeo ſterilem, atque ieiunum, quem ſi colerent, non ad ubertatem elicerent. Ego tamen in hac fortunarum diſputatione, ne aduerſarij expoſtulent, & conqueri poſsint, omnia dicam ex animi eorum ſententia, quod etiam ſeruaui, cum de utriuſq; populi frequentia agerem, nec per me deerit, quin, dum pauperes uelint uideri, ſint etiam pauperrimi. uſque eo, ut omnibus mortalibus nedum miſerandi, ſed etiam ſint oſtentui, modo ſit ex ipſorum re idq; eos ita delectet more mendicorum, qui ſtipem à prætereuntibus expectantes denudato ulceribus obſeſſo

corpore

corpore morbum plerunque de induſtria alere cre-duntur ad plurium hominum miſericordiam, & opes alliciendas, felicesq́; ac fortunatos tunc ſe ducerent, ſi nacti eſſent teterrimum aut crus, aut brachium im-mortali, atque inſanabili ulcere deformatum, qualem fuiſſe Philoctetæ pedem in fabulis narratur ſemper ta-bo, & ſanie, multaq́; illuuie fluentem. uſq; adeo men-dicitati ſemper coniuncta eſt auiditas. male mihi ſit, niſi me eorum miſeret, quos nihil inuidi relinquamus in ſua egeſtate fortunatos, ac triumphantes. Non ſunt iudices opes noſtræ neque inuidioſæ, neque nimi-um tenues, ſed omnino mediocres, ſatis non tantum ad uictũ, ſed etiam ad cultũ domeſticum pro cuiuſq; cõdi-tione, & ſplendore ſuppetentes, huic nimirum imperio ſemper paratæ, atq; expoſitæ. experiris quotidie Gon-zaga, quo ciuitas noſtra maioribus opibus ſit nixa, eo Cæſari magis opportunam ſe pbere, noſtraſq; fortunas, quæcũq; ſint, ſemper ad publicã utilitatẽ redũdare. nõ dico nobis pecuniæ eſſe affatim, quãtumue interdũ opus eſſet reipub. cũ ſæpe impẽdeant infiniti ſumptus in angu ſtijs ærarij, in ſumma difficultate numaria. ſed quantã-cũq; habemus, sẽper huic imperio promptã ſine ulla re-cuſatione, ſine ulla mora, aut retractatione damus, tri-buimus, ſoluimus. Quando Cremona pecuniam impera-tam nõ ad diem enumerauit? ſed quid pecuniã tantum?

frumentum, milites, remiges, arma, tormēta, uecturas? Quando id, quod per ſe ſenſit opus eſſe, in reipub. ſubſidium non ultro pollicita eſt? Quando id, quod imperatum fuit, ſoluere etiam facta uerſura recuſauit? priuati etiam mediusfidius non inuiti ſæpe auctionem faciunt, domos, fundos proſcribentes, ut Cæſari pecuniam ſumminiſtrent, cum propter ærarij tenuitatem omnes prouinciæ ciuitates, omnes præfecturæ, atque coloniæ præſtant uicem ærarij, pecuniam quaſi debitam diſſoluentes. in propulſandis Cæſaris, reipublicæq́; periculis omnia profundimus, dantes quicquid promptum habemus, argentum, ueſtem, ſupellectilem, & quæcunq; ad uſum militarem pertinent. huc non modo omnia conſilia noſtra, ſed etiam opes referuntur. Hæc eſt illa ciuitas, quam Imperatores noſtri ſemper armorum, annonæq́; perfugiū eſſe dixere, quam ſemper non tantum pro cella penaria huius imperij, ut de Sicilia ille dixit, ſed etiam pro ærario habuere, quæ pignora uoluntatis noſtræ erga Cæſarem certa eſſe debent. ſuperioribus quoq; annis, quod erat e re ipſius Cæſaris, frumento ſuppeditato inopiam Papienſium, & famem ſubleuauimus, quod tamen à me hic dictum ſit non exprobrandi beneficij eis gratia. Hæc cum ita ſint plane manifeſta, ut negari non poſſint, aio in hac noſtra contentione honoris, ac dignitatis oportere cōmunis utilitatis haberi ratio-

rationem, illamq́ ciuitatem omnino anteferendam, quæ magis utilis eſt reipub. atq́ opportuna. ut quibus ſummum onus imponitur, ad illos etiam ſummus honos perueniat, quæ lex non tantum eſt ſcripta, ſed etiam cum ipſo hominum genere nata, & in ipſa natura infixa. Inſpiciendum eſt igitur utri maiora uectigalia, quibus imperium potiſsime nititur, ærario penſitent, utra ciuitas tot annos in tanta rei numariæ difficultate magis rempub. ſubleuauerit. appellãdi mihi ſunt publici quæſtores prouinciæ. afferantur tabulæ publicæ recenſionis, uectigaliumq́ omnium ciuitatum Mediolanenſis imperij, tabulæ item aliæ, in quibus habeatur ratio publicæ pecuniæ tot annorum datæ, acceptæ, atque relatæ.

TABVLAE VECTIGALIVM CENSVSQVE TOTIVS PROVINCIAE.

Ex harum tabularum lectione Patres uidetis, non ſolũ omnium uectigalium, ſed etiam publicæ recenſionis totius prouinciæ impreſſam memoriam, ne quis tergiuerſari ualeat, Iam omitto in controuerſiam, & quæſtionem uocare utra ciuitas in anguſtijs ærarij promptius, ac paratius pecuniam imperatã ſumminiſtret, ſed quærendum utra largius, atque unde maioribus ſubſidijs ſemper fulta fuerit reſpub. ab iſtis ne, an potius à nobis. Videtis igitur à quæſtoribus prouinciæ in ſingulos annos pecuniæ uectigalis plerunq́ ſupra HS quinqua-

gies exigi à ciuitate noſtra. à Papienſibus uero quaſi decuſſatim dimidio fere minus. clarius etiam fore propediem ſperamus ex cenſus tabulis ſi diligenter, & æquabiliter confectæ fuerint, ut fieri cœptæ ſunt, utri, quod utrique ſuperioribus annis imperatum ex cenſu debuerant, probius, & ſanctius, magisq; ex fide bona ſoluerint. interdum quoque ante tempus, biennij nondum debitam à publicanis pecuniam uectigalem repræſentauimus. Videtis etiam, quid relatum ſit in tabulis quot annis ex utriuſq; ciuitatis penſitationibus (loquor de pecunia imperata tam ſecundũ cenſus tabulas, quàm in capita, aut in familias præter urbis uectigalia perpetua) quantoue maiora ſubſidia ſemper reipub. attulerimus, quàm Papienſes. id unum hercle facile de controuerſijs noſtris iudicare poſſet, finemq; liti imponere. æquum profecto eſſet Papienſes quanto minus opum, uiriumq; in uobis eſſe ſentitis, tanto uos minus habere arrogantiæ, & ijs, qui uobis opibus longe anteeunt ultro cedere. Neq; ego hic cenſus ueſtros requirerem, ſi uos intra cancellos modeſtiæ continuiſſetis rerũ ueſtrarum finibus contenti, neq; ad explicandũ opes noſtras oratione deſcẽdiſſem, ut feci, omiſſa tñ amplificatione, cum ciues mei, ut centies memoraui, potius hæc pudenter, & parce, exigueq; tangi à me uelint, niſi eo uſque uos prouexiſſet arrogãtia, ut cum egentiſſimi ſitis, uos

tamen

tamen cũ honeſtiſsima ciuitate cõferre, atq; adæquare auderetis, ut intell'gãt homines, pauperes cũ ſitis tam inſolentes, opulenti quales eſſetis. uobiſcum ſane recte agitur, qđ uobis ſint opes tenues, et infirmæ, afflictaq; fortuna, nec ut alij populi faciũt, malis occurrentes induſtria uoſmetipſos ſubleuare nitimini, ſed oſcitãtes in calamitatibus tabeſcitis, ut ſitis oſtentui omnibus populis. ſi res ueſtræ integræ eſſent, atq; florentes, quãuis nõ multo meliore eſſe poſsint loco propter agri miſeri, atq; ieiuni ſterilitatem, ut uoſmetipſi prædicatis, quæ ciuitas uicina poſſet ferre ueſtros ſpiritus? quãta eſſet ueſtra arrogãtia? neq; ego hic Papiẽſes ueſtri irridẽdi ſtudio paupertatẽ uobis obijcio, ſed potius officio modeſtiã, atq; æquitatẽ ueſtrã requiro. Deus optimus maximus ciuitatẽ ueſtram fortunet, et uobis ſint opima omnia, ſaturitateq;, et copia omniũ rerũ redundẽt, modo ne cũ copia creſcat ſimul arrogãtia, neq; uelitis de amplitudine cũ eis ciuitatibus uelitari, qbus cedũt ẽt illæ, quæ ſunt in aliquo numero. Vobis profecto res ſunt alioqui ſemp tenues, atq; exiguæ propter ſolũ exile, et macrũ. hoc tpe etiã exiſtunt fluxæ, atq; ꝯlapſæ pp diuturnitatem pernicioſiſsimi belli, qđ ſuperioribus annis exarſit in tota prouincia. nemo fere apud uos eſt, cui non ſit adhuc res familiaris fracta diſsipata, atq; direpta, nihil uſquã egentius, nihil ſpoliatius. non dico nihil uobis lautum,

nihil elegans, nihil exquiſitum, ac ſumptuoſum ad ſplendorem, & amplitudinem, ſed aio, affirmoq; uobis rem deeſſe ad neceſſaria. miſeros nos, quibus cum egentiſſima natio audet ſe conferre. dixi modo urbem ueſtram infrequentiſſimam, ſi qui tamen in ea apparent, rari illi quidem, & præter hoſpites, fere omnes pãnoſi, atq; agreſtes ſemper neſcio quid oppidanũ, ſemipaganumq; redolentes, egeſtate conflictati. Iacent apud uos pretia prædiorum. nulla, aut rara, & minime exquiſita agricultura, nulla mercatura, nulla ars, nulla induſtria, icirco utimini ſemper anguſte re familiari. deſinite inopes, deformatiq; erumnis, miſerijsq; cooperti, alienam opem expectantes, rerumq; humanarum ſpectaculum facti de principatu certare uelle cum ciuitatibus honeſtiſſimis. ſtomachantur, mihi credite, omnes boni, cum audiunt aliquem, qui nullo in numero ſit, contemptiſſimum, egentiſſimum, inopia omnium rerum miſerabilem, inſigniter tamen arrogantem cum præclariſſimo quoque, ac ſummo de honore, ac dignitate contendere. Quid quæſo ſentire de modeſtia ueſtra putatis homines, cum uident municipium ſine re, ſine ſpe, ſine fide, cupere tamen ſe adequare locupletiſſimæ populi Romani coloniæ, quæ ſemper opibus, & copijs floruerit, floreatq; etiam nunc, & affluat ad ſaturitatem, ubi ſplendent omnia, ubi luculenta, ne dicam ſumma omnia, unde

rerum

rerum egregiarum cuncta ſumi poßint exempla, quæ copia omnium rerum abundat, cui tum ſoli bonitate, tum hominum induſtria nihil earum rerum deeſt, quæ opus ſunt non tantum ad uictum, ſed etiam ad cultum, uitæq; ſplendorem, atque nitorem, cui res & pecuaria, & ruſtica ex omni parte eſt ſane bene culta, & fructuoſa? Niſi hic uererer offendere animos meorum ciuium, qui iſtæc à me, ut iam ſæpius inculcaui, aut leuiter tangi, aut omnino omitti malebant, contenderem nullam terram in Italia reperiri alimentorum feraciorem. habet Cremona frugifera, & ferta arua, magnam uim frumenti, uini, mellis, lini in primis molliſsimi, ac lanæ pretioſæ. Excellit longo interuallo opima, & fertili ubertate agrorum, uarietate fructuum, magnitudine paſtionis multitudineq; earum rerum, quæ exportantur. ad ſoli opimi ubertatem accedit hominum induſtria, nauitasq;. quibus deſunt latifundia, dant operam mercaturæ, et quæſtus faciunt haud quaq̃ ſordidos, ſed magnos mediusfidius, atque uberes. neque enim apud nos, qui habent pecunias, eas numeratas in arca comprimere ſolent. ſed aut in nominibus habent, aut in mercibus collocatas compendij cauſa tenent naui, atq; induſtrij, & ſui negotij bene gerentes. Hinc ciuibus fere omnibus, non tantum principibus ciuitatis, ſed etiam ſecundo, & tertio loco natis, multa,

& lauta ſupellex, uis magna argenti, ueſtisq; tum ſtragulæ, tum ad corporis tegumentũ, omniumq; rerũ, quas uitæ politioris cultus poſcit, abundantia, & copia. Videas ubiq; in urbe aromatum, cæterarumq; mercium peregrinarum apothecas refertiſsimas, omnesq; opificum officinas copia redundare. Et quoniam concedunt etiã grauiſsimi philoſophi opes eſſe expetendas ad uitæ honorificentiam, cultumq; tum publicum, tum etiam priuatum, atq; domeſticum, ciues noſtri ſemper priuatam luxuriam oderunt, diligunt publicam magnificentiam. cui licet in publicis muneribus ſtudeant, potiuſquam in uita quotidiana, atq; aſsidua, nõ tamen in quoq̃ requiras etiã ſplendorẽ pro fortunis, ac celebritatẽ domeſticam, in quo potius laudes elegantiã, et induſtriã, q̃ ſumptum. ſi quãdo tñ ſumptus tranſcendere uidẽtur modũ in apparatione domeſtici uictus, ac cultus, id ſæpe euenit, qđ noſtri ciues maxime hoſpitales ſunt, et in exteros liberales. Habita ſemp fuit ubiq; Cremona ciuitas multorũ hoſpitũ, qui nuſq̃ liberalius tractantur, generoſa quadã animi magnitudine natura omnium fere animis inſita. neq; apud nos ullus eſt, qui hoſpitẽ à ſe non bene acceptũ dimittat. cũcti quæcũq; habent, cum amicis libenter cõmunicãt. Quæ res ſæpe cauſa fuit ut uiri grauiſsimi ciuitatis ad rogationẽ legum ſumptuariarum recurrerent, eaſq; olim promulgatas, mox paulatim

tam antiquatas renouarent, ne in priuatum uſum extra modum ſumptus prodeant, nunc funerum, & ſepulcrorum, nunc nuptiarũ, et parentaliũ, cæterorumq́; cõuiuiorũ, atq; epularum ſumptũ, magnificentiã quoq; ueſtium, & ornamentorũ tam marium, q̃ fœminarum luxuriam coercẽtes. Hinc fit, ut omnem alti, ac generoſi animi ſplendorẽ in populariũ munerũ magnificentiam, & ſumptum transferant, in primis in ſupplicationibus diuorũ ſumptuoſi. in excipiendis uero regibus, et magiſtratibus nulli æquali ciuitati magnificentia, & apparatione cedunt. Tunc forum, tunc omnia templa, et delubra, omnes uiæ, atq; omnes urbis portæ ornatu magnifico adornantur honorifica totius ciuitatis oſtẽtatione auro, argento, ebore, ueſte magnificis opibus interpicta, pretioſaq́;, et plena artis affabreq; facta ſupellectile, tabulisq́;, et ſignis lautiſsime pictis. Tunc leges ſumptuariæ oẽs ſilent. In aduentu regũ ipſorũ ciues noſtri ſibi gaudẽt oblatã occaſionẽ exercendi, oſtentandiq́; in hoſpites, cuiq; in ſuũ, liberalitatem, generoſamq́; animi amplitudinẽ. Et cũ iubẽtur à magiſtratibus dari hoſpitibus q regẽ aſſequũtur, nihil p̃ter tectũ, lectũq́;, et lintea, cæteraq́; ſupellectilẽ, illi addũt ultro abũdãter, nõ tãtũ fœnũ, ligna, et q̃ lege Iulia militibus dari ſolẽt in hybernis, uerũ eos oĩbus rebus ſua ĩpẽſa lautiſsime accipiũt. Quid dicam de iuuẽtutis noſtræ apparatiſsimis, magni-

ficentiſsimisq́; ludis ſub lupercalibus diebus? Videas cunctas ciuitatis principes familias quarũ copioſa ſunt, & lauta patrimonia in edendo ſuo quanq; munere occupari, omnesq́; eniti ſummis opibus, ne alia ab alia ſplendore ſuperetur. Nihil uſpiam alibi præclarius, nihil luculentius, omniaq́; cum elegantia, & copia. Atqui iſta quidem leuia ſunt, & ludicra, parum etiã fortaſſe digna, de quibus in hoc loco, in tanto, tamq́; illuſtri hominum conſpectu tantopere uerba facerem. uerum prouocatus inſigni aduerſariorum impudentia non potui me continere, quin contra ciuiũ meorum præſcriptum de ijs quoq; rebus, quas minimi facimus, aliquid dicerem, ne de cætero copia cum egeſtate confligere cogeretur. Porro hic uerũ eſſe, quod uulgo aiunt, expertus ſum, unum hominẽ qui inſaniat, ſatis uberem materiam ſufficere, ut plurimos inſanire faciat. A' me illa potius dicenda erant de noſtrorum ciuium erga indigentes, qui alienas opes expectant, neſcio dicam ne liberalitate, an potius benignitate, aut pietate, quanta diligentia ſemper uſi ſint, ut in ciuitate uilitas annonæ aut fieret, aut remaneret, ne quis frumẽtum, cæterasq́; fruges compreſſas teneret, ſed quod quisq; habet uenale exponeret, quanta impenſa, atq; induſtria in caritate annonæ comportari aliunde frumentum propoſito mercatoribus præmio procurent, quod egẽtibus abũ

de ſuppeditent, ut ſæpe ex ſumma inopia, reiq́; frumẽtariæ anguſtia maxima illico uilitas conſequatur, præter publica diuerſoria, quæ apud nos ad antiquæ religionis rationem, & plurima inſtituta ſunt & opulentiſsima, unde homines, qui aliorum miſericordia uiuunt, alimenta petere poßint. Et ut obiter in omnibus orationis partibus de optimis maiorum noſtrorum inſtitutis, deq́; optimarum legum, morumq́;, & diſciplinæ ſanctitate ſparſim agam. quod unum erat ex illis ſeptem, quæ initio actionis propoſui, cum res frumentaria durior eſt facta, cœpitq́; ingraueſcere annona, publico inſtituto habentur egentium delectus. etiam nolentes coguntur tanq̃ milites quaſi per decurias uicatim ſacramento nomen dare, quicunq́; ſunt afflictæ fortunæ. Vbi uero quotquot reperiuntur in ciuitate inopes generatim conſcripti, centuriatiq́; fuerint, ditioribus omnes aſcribuntur, commendãturq́; diſtribute alendi, quotquot quisq́; non incõmode, aut grauate alere poſsit, habita cenſus, et cuiusq́; fortunarum ratione, quos alacres omnes accipiunt ſine ulla recuſatione, aut excuſatione. hoc nexu in familijs noßris tanq̃ aſcriptitij aluntur interdiu, atque etiam, ſi eis placet, nobiſcum pernoctant, donec ubertate agrorum uilitas annonæ conſecuta fuerit. Cauent etiam ſummopere Ciues noſtri, ubi in anguſtijs ærarij onera, ac pecuniæ ciuitati

imperantur, ne exigantur per capita, quod ſemper noſtra ciuitas iniquiſſimum duxit, abhorruitq́;. ſed ex cenſu potius, et, quod aiunt, per æs, & librā, fieri exactionem probant. ſi quando tamen duriſſimis temporibus ſumma cogente difficultate numaria, impendentibus infinitis ſumptibus à prouinciæ quæſtoribus in capita, et familias imperatum fuerit, cum etiam è fanis pecuniæ tolluntur aperto ſanctiore ærario pro illis, qui propter afflictam fortunam ſoluere non poſſunt, ditiores inter ſe onus inopum fere ſemper partiti ſuſcipiunt, ex cenſuque libenter iterum conferunt, quicquid reſidui debetur ipſis egentibus ſtipem elargiētes, unde, ſi uelint, pro ſeſe ipſi diſſoluāt, ne forte ſi exactoribus pro alijs ditiores ſemper parati penderent, magnam mancipum auaritiæ anſam præberent aduerſus eos, quorum inopiam, atq; imbecillitatem ſubleuare ſtudent. Non minori fere liberalitate, ac pietate ciuitas noſtra proſequitur ſacerdotes, qui rebus diuinis præſunt, ſacrificiaque tam priuata, q̃ publica, & religiones, ſanctitatesque, quæ ſunt in more maiorum, interpretantur, & nobis deum placatum ſanctimonijs reddunt. Nūquam cogunt eos tributa cum populo pēdere. militiæ, militariorūque munerū uacationē, atq; omnium rerum immunitatem libenter tribuunt, neq; eos tabulis profiteri, cenſeriue, neq; eorum p̄dia eſſe, ut cætera, uectigalia tributariaue patiun=

patiũtur. Hinc equidem crediderim potiſſimum fieri, ut Deo opt. max. cuius eſt rerũ humanarũ procuratio, reſpiciẽte ad hãc ꝓpenſam ciuium pietatẽ, omnia fere ſemper proſpere procedãt, ſecũdaq; eueniant, et quicquid agendũ inſtat, bene operam ponant, remq; plurimũ ex ſententia gerant, et oĩa eis eant ſecundo fortunæ flatu, plus plusq; indies opum, & uiriũ addatur. Hinc ciuitatis proſpera ſemper, et quaſi æquabilis, ꝑpetuaque fortuna tot annos durauit. Si tamen eadẽ fortuna paulo uariante aliquãdo in duriuſcula tẽpora incidimus, dijs uolentibus iuuantibusque, & menti ciuium ſemper lumen præferentibus ſtatim emergimus, & ad priſtinũ ſtatum fortunamq; reuertimur. Neq; nobis ꝓfecto aduerſarij occurrere, et rñdere poſſunt hũc ciuitatis noſtræ ſtatũ, hanc opum, ac copiarũ mediocritatẽ repentinã eſſe, nouãq;, & nũc primũ cœli fauore nobis eſſe conflatã, cũ ab ipſa quaſi urbis origine ſemꝑ fuiſſe Cremonam in aliquo numero cõptũ habeamus locupletiſſimorũ ſcriptorũ ꝑpetuo teſtimonio. Sↄpius Polybij, Liuijq;, et aliorũ hiſtoriã ſcribentiũ monimentis clarũ eſſe demonſtrauimus, tẽpeſtate Annibalis Pœni Cremonã, cũ primũ deducta fuit à Romanis colonia, iam tunc fuiſſe fortunæ muneribus ampliſſimã, oĩbusq; rebus auctã, atq; ornatã. Cornelius Tacitus quoq; agẽs de tꝑibus Vitellianis cũ dixiſſet Cremonã tũc forte cõfluxiſſe magnã partẽ

Italiæ ſtato in eoſdē dies mercatu ſubijcit. Tēpus quoque mercatus ditem alioquin coloniam maiorum opum ſpecie compleuiſſe. urbē deinde militibus Flauianis *Antonio duce poſt longam obſidionem captam, atque direptam ad prædam totum quatriduum ſuffeciſſe refert. Quantum præterea opibus, & copijs ea ciuitas redundet præ* Papienſium *municipio, uel ex facie ipſius urbis cognoſci poteſt, in quo ipſo etiam eſt quædam quaſi dignitas, cum ſpeciem regalis prope metropolis præbeat, ut hinc quoque ſe nobiſcum* Papienſes *minime conferre poßint.* *Principio optimo loco ſitā eſſe liquet, eſt enim, ut omnes non ignorant, inter* Padum, & Olliū *flumina, præterfluentibus etiam aliquam partem eius agri* Adua, & Serio, *in mediterraneo tractu, locis campeſtribus, lata planicie, atque æquabili, tantum remota à mari, ut à piratis ſit tutiſsima, neque tamen maris commoditatibus omnino careat, quod* Padus *nobiliſſimus* Italiæ *amnium muros alluit, & in mare ſuperum multis amnibus auctus influit, per quē uariæ merces aduerſo flumine maximis onerarijs, actuarijsq́; nauibus ad nos comportari poßint. tanta & cœli, & ſoli clementia, ac temperatione, ut diuina quadam ui, optima hominum acutiſsimorum ingenia, ut infra demonſtrabimus, ſemper produxerit, producatq́; in dies magis, ac magis. Porro eſt natura, ac ſitu non tantum*

com-

communito, ſed etiam ad aſpectum præclaro conſpicua deſcriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis, ut nemo ſit, qui ad primum aſpectum non exclamet præclaram, Iuppiter, ac plenam dignitatis urbem. præclare ſane ædificatam eam ubiq; eſt uidere pro regionis, facultate, & natura, eſt enim ferme tota lateritia propter difficultatem uecturarũ, quod procul à nobis ſint montes, & ſaxeta. ſed ex lateribus affabre ſectis, & expolitis uiſuntur ubiq; præclara ædificia, tam priuata, q̃ publica. Dicite per Deum Papienſes *quid poteſtis in municipio ueſtro conferre cum arce illa noſtra munitiſsima, atq; inexpugnabili triplici muro circũdata, ubi tot, & tam firma caſtella, & ꝓpugnacula, ubi tot ænea uariæ magnitudinis tormenta, tot refertiſsima armamentaria, tot machinæ, totq; inſtrumẽtorum bellicorũ officinæ? hanc unam arcem* Frãc. Sforcia II. *uir acutiſsimus uocare ſolebat ſui imperij firmamentum.* Quid *quæſo* Papienſes *ueſtræ urbis conſpicuum, atq; oſtentatione dignum commemorare poteſtis, cum nos plurima præclara habeamus, & inter illa quidem aliquid non modo rerum omnium præſtantia excellens, ſed unicum plane & ſingulare.* Video patres *aduerſarios meos ſubridere, & inter ſeſe obſcura ſuſurratione mihi innuere ſe expectare, ut q̃ primum aliquid de nobiliſsima illa* Pyramide, *qua nullum usq̃ opus*

uiſendum magis reperiri poßit. hic faceti haberi uolūt, riſuq; ineptiſsimi dignitatem rei, quæ nullam habet cōparationem, detrahere conituntur. Ea ſi extitiſſet tēporibus antiquorum Græcorum, cum uigeret eloquentia arbitror addidiſſent octauum ſeptem mundi mirabilibus, aut fortaſſe detracta ab eo numero Pharo, quæ erat in Aegypto, ſeptimi miraculi loco haberi potuiſſe, cū longe antecellere exiſtimetur quicquid unq̄ uſpiam turriū fuerit magnitudine operis, proceritate, firmitudine, forma, atq; artificio. decreueram patres id opus nobilißimū ad totius orbis terrarū miraculum, ſpectaculumq; factum, tacitum præterire. ducebā enim ſatius illibatum omnino relinquere, q̄ de eo pauca dicere, cū opus per ſe ſit toto terrarum orbe fama celebratißimū. Verum aduerſariorum ſcurrilitas hæc utcunq; me dicere adegit, ut ſuam huic conſeſſui detegerēt inſulſitatem tam ab re cauillati. Poterā equidem hancce, & cōplures alias turres eis remittere, cū plurima alia ædificia tū publica, tū priuata non infabre ſtructa nobis ſuppetāt, quæ illis opponere poſſemus, forū maximum, pulcherrimæ porticus, amplißima curia, publici cōſilij ſedes, templū præclarum urbis maximū, cæteraq; diuorū immortaliū fana, ac delubra nō modo antiqua, ſed etiā recens cōſtructa, & nūc etiam ſurgentia ad antiquorū Græcorū laudē, ſignis quoq;, et tabulis, ebore, auro co-

lato,

lato, et argēto, corīthijsq́; operibus ornatiſſima. p̄toria itē duo uetuſtiſſima, baſilicæq́; ampliſſimæ regibus hoſpitio ſuſcipiēdis deſtinatæ. ad hæc p̄ter delubra ſanctiſſimis religionibus cōſecrata, ædes ſacræ uiſuntur p̄claríſſime ædificatæ, ubi uariæ ſacerdotū ſectæ uitā cœlibem ducunt, hoīes à uulgari uita ſeiūcti, atq; ſemoti, ſacrisq́; uoto perpetuo alligati, cōia oīa habentes, religionesq́;, & ſanctitates à maioribus noſtris adinuētas tuētur, traditasq́; à pōtificibus ſentētias, atq; opiniones diuina quadā reconditarū literarū ſcientia integras, intactasq́; cuſtodiūt. cernūtur nunc etiā fundamenta p̄claríſſimi gymnaſij barbarorū uarijs iniurijs diruti. Vidi ego quoq; ipſe ueſtigia quædā illius antiquiſſimi, nobiliſſimiq́; tēpli Mephitis deæ, cui uni ante mœnia poſito pepciſſe flāmā Cornelius Tacitus refert, cū urbs omnis concremata à militibus Flauianis concidiſſet. Exiſtimatur etiā reliquias apparere illius amphitheatri, ad qđ extruendū paulo ante relictos fuiſſe Cremonæ milites Othonianos idē Tacitus ſcribit. Poſt ædium ſacrarū, publicorumq́; operū ædificia nō ſunt contēnenda priuatorū domicilia nō tā ope, aut arte inſignia, q̄ uſu, et habitatione accōmoda. Quippe q̄ parētes noſtri, maioresue nobis cōſtructa reliquerūt, nō ſunt ita laute fabricata, uti ea q̄ his tpibus ponimus. Nūc enī ſtrenue ædificatur apud nos Græcorū artibus, atq; p̄ceptis, fiūtq́; oīa ad an

aliquorũ rationẽ propter copiam hominũ noſtrorum, qui ea optime callent, ut infra dicemus, cum de ciuium noſtrorum ingenijs, artibusq́; agemus. nulla uia, nullus uicus, aut angiportus tibi occurret, in quo non admireris ſpeciem regiæ urbis. memini olim patres ueſtrum aliquos, qui in ea ciuitate fuiſtis cum prætoria poteſtate mihi dixiſſe, ſibi eam urbem uideri quodãmodo exiguũ ſimulacrũ, & inſtar Mediolani. Ea inſuper ſtudia ædificandi in ciuitate noſtra nunc eſſe conſpicio, adeoq́; ciuium animos eſſe accenſos, percupidosq́; certatim in patriam congerendi omnia ornamenta, ut intra pauciſsimos annos ſperem eam futuram urbem, ubi omnia rerũ excellentium exempla inuiſantur, modo otioſa, & pacata in hac pace, et tranquilla libertate permaneat, quam nobis promittere uidetur Cæſaris incredibilis, eximia, ac diuina uirtus, qui omnes ſuas cogitationes, omnia ſtudia, omnem operam, mentemq́; omnem in republi. conſeruanda, amplificandaq́; iam diu fixit, qui toties barbarorũ impetus crudeles, ac furibundos ſua uirtute retardauit, totiesq́; dimicatione, ac periculo uitæ ſuæ immanem, ac fœdam hoſtium crudelitatem à iugulis noſtris auertit dignus poteſtate, et omnium rerum dominatu. Quibus uero urbs noſtra opibus, munitionibusq́; antiquitus ſepta fuerit, non eſt quod hic elaborem, cum adhuc firmiſsima mœnia durent, interq́; Italiæ munitiſſimas

ſimas urbes habeatur Cremona, tenuiq; præſidio, atque exigua manu defendi poßit, operibus, ac munitionibus ſatis per ſe tuta. Dixi *etiam ſuperius de agri optima cultura, cum de ubertate terræ in contentione, & comparatione utriuſque regionis diſſerui.* Adde *amœnitatem, & ſalubritatem illius tractus. quis poſſet oratione pro dignitate complecti tot irrigationes, quibus Papienſes omnino carent, tot prata, tot riuos, tot amœniſſima uireta, tot quaſi urbanas ſiluas, fructuoſiſsima pomaria, ubi ſelectæ, ac generoſæ arbores, è diuerſis, longinquisq; mundi partibus aſcitæ, optimaq; ratione in quincuncē poſitæ non tantum ubertate fructuum utilitatem, uerum etiam ad aſpectum uoluptatem præbent. ubi quæſo terrarum uineta, & arbuſta, quæ* Gallica *uocant, rectius diſpoſitiusue, atq; deſcriptius digeruntur?* Quid *de uillarum laute ædificatarum commoditate ſimul, atq; elegantia? id unum in ſumma dictum uolo, rus ipſum ciuitatis dignitati præclare reſpondere.* Iam *uidetis iudices, quantum* Cremonenſes Papienſibus *præſtent urbis antiquitate, originis nobilitate, frequentia ciuium, cenſu, opibusq;, & plurimarū rerum copia, ſoli ubertate, atq; felicitate, urbis amplitudine, & ſplendore, ædificiorumq;, et operum magnificentia, plurimisq; munitionum præſidijs, quibus omnibus rebus Cremona* Papiam *longe inferiorem eſſe demonſtratum fuit ijs,*

quæ hactenus à nobis diſputata ſunt, diffuſius fortaſſe, q̃ neceſſe erat, nihil tamẽ extra cauſam à me dictũ arbitror, cũ mihi retundẽda eſſet eorũ arrogantia, atq; inſolẽtia, qui ſuã nouitatem, ignobilitatẽ, ſolitudinẽ, inopiã ſqualorẽ, cum antiquitate, nobilitate, frequẽtia, opibus, ſplendore honeſtiſſimæ ciuitatis tam intoleranter auſi ſunt cõferre, nihil ueriti hominũ iudiciũ. aliqua etiam interdũ inſperſimus de ciuitatis noſtræ moribus, optimiſq; legibus, et maiorũ inſtitutis, q̃bus auditis aduerſarij, ſi naturæ cõmuni, ac uulgari ſenſu uterentur, nõ me ulterius ꝑgredi ſinerent, ſed depoſita ſuperbia, atq; audacia ijs cõtentionibus in poſterũ finem facerent, & ſocias ciuitates quieſcere in otio permitterent, dimouerentq; à nobis hanc totã moleſtiã. Reſtabat, ut in collatione utriuſq; ciuitatis diſſererẽ de ijs, quæ poſita ſunt in ſola uirtute à qua omnis recte factorũ oritur gloria, nã in ijs, quæ ſupius memorauimus, tenet aliquã partẽ etiã fortuna, licet pleraq; tam urbis, q̃ ruris ornamẽta conſtare non poſſint ſine hominũ ui, atq; induſtria. At uero quoniã uirtutis ipſius nomen late patet, plurimaq; mihi dicẽda ſunt in cõparatione præſtãtiũ uirorũ utriuſq; ciuitatis in omni uirtutũ genere, ut ratio occupationum ueſtrarum à me aliqua habeatur, cæteram omnem orationem ab huius diei actione ſeiunxi, et in craſtinum reieci.

CREMONENSIVM ACTIO SECVNDA ADVERSVS PAPIENSES IN CONTROVERSIA PRINCIPATVS

QVONIAM Patres in ijs rebus, quibus heſterna actione planum feci Ciuitatem noſtrã Papienſi municipio longe præſtantiorem eſſe, fortuna aliquem locum obtinet, ne Papienſes obijcere poßint nos commendationem quærere ſolum ab ijs, quæ nõ ſunt noſtri neq; iuris, neq; arbitrij, ſed quæ uidentur poſita eſſe in fortunæ libidine, quam Philoſophi inſanam eſſe, cæcam, & brutam prædicant, ſaxoque inſtare perhibent globoſo, atque uolubili, & ubi collibuerit, repetere ab hominibus ea, quæ dedit, ſæpiusq; ad nutum ſumma fundo uertere, infimaq; in altum tollere, & pro libidine tandem omnia exæquare, poſſem remittere, & cõdonare aduerſarijs omnia, quæ proxima oratione de opibus, ac rerum copia diſſerui, quãuis maiores noſtri pſertim iuriſconſulti ſapiẽtiſsimi uiri uno uerbo omnia cõpendij cauſa complexi bona, ut diximus, appellarunt,

ſummi quoque philoſophi, ut Xenophon, & Ariſtoteles libros conſcripſerunt de re familiari tuenda, quæ ab homine non eſt contēnenda, dum tamen ſit miniſtra, & corporis famula. eis etiam condonare poſſem eorum urbem à noſtra facile antecelli tam antiquitate originis, q̃ conditorum nobilitate, longeq́; ciuium, & incolarum frequentia anteiri, nec tantum eos opibus, ac copijs, uerum etiam ſplendore, urbisq́; amplitudine, & operum magnificentia multo eſſe inferiores. poſſem paruipendere omnia, quæ heri demonſtraui nobiſcum facere, ut incertas, & in caſu poſitas poſſeßiones, tanq̃ fortunæ ludibria, cum multa alia ciuitatem noſtram cōmendent, præſtantemq́; faciant, in quibus nullam, uel certe exiguam partem tenet ſors, & ipſa fortuna, quæ neq; eripi, neq; unquam ſurripi poſſunt, et neq; naufragio, neq; incendio amittūtur, neq; tempeſtatū, aut temporum uarietate mutātur. Poſt igitur contentionem fortunarū, & eorum bonorum, quæ extera nominantur, ne utriq; dūtaxat ex fortuna aut genere, ſed etiã ex uirtute pendendi ſimus, cōferamus inuicem, quæ propria noſtra dicūtur. conferamus inquã de utriuſq; ciuitatis hominibus agendo optimarum artium ſcientiam, et maximarū rerum gloriam, quæ tota à uirtute proficiſcitur, adducamusq́; in aciem, & diſcrimen præſtantes uiros uirtutis, ac ſapientiæ gloria, ad quam orationem iudices magna

gna ſpe ingredior. facilem enim mihi propono, atq; augurор uictoriam, quod ſciam me cum inermi, & imbelli pugnare. quod illico conſtabit, cum primũ lucem noſtrã cum illorum tenebris comparare cœpero. Verũ priusq̃ Patres *bellicum canatur, & anteq̃ ad illam concurſationem, contentionemq́; perueniam operæ pretium mihi uidetur quæpiam de ciuitatis noſtræ moribus optimisq́; inſtitutis præfari. eſt enim unum ex ſeptem illis, quæ initio orationis propoſui, dixiq́; ea efficere poſſe, ut altera ciuitas alteri præferatur, quam partem præfatus ſum modo me in tota oratione ſparſim tractare uelle.* Nondum Iudices *apud uiros plurimarum artiũ ſcientia inſignes ſatis exploratũ eſt, cœli ne, ſimul, et ſoli ui quadam naturali eueniat, cur in eo tractu, ubi urbs noſtra ſita eſt, plerũq; homines acutiores, et uegeta quadam mente præditi naſcantur, quorum late fere ſemper patet induſtria, an id educationi aſcribendum ſit potius in ciuitate bene inſtituta, in qua maioribus noſtris antiquiſsimũ ſemper fuit optimas leges, quæ æquitate tẽperatæ ſunt firmiſsima uincula ciuitatũ, ſciſcere, inducereq́; ac retinere ampliſsimam bene uiuendi diſciplinam tam uita, q̃ literis, ut eam ciuitatem, quam à ſuis maioribus honeſtam accepiſſent, ſuis poſteris ſemper meliorẽ relinquerent tanq̃ nati ad laudem uiri.* Operã *in primis darent, ut in ciuitate optimæ artes ſemp̃ eſſent,*

exercitationesq; uirtutũ, quo uiri per ſe ſemper acres, atque induſtrij in literis uerſarentur, et diſciplinis, quibus exculti, uariaq; doctrina perpoliti ad ſtudia ſummæ laudis accenderentur, patriæq;, cui omnia debemus, cõſilio, & auctoritate difficillimo quoque tẽpore prodeſſe poſſent. quæ cura, atque inſtitutio ab urbis incunabulis per omnes ætates in noſtris ciuibus perpetua quadam ſerie tanq̃ propagata durauit, duratq; ad hæc uſque tẽpora, perſeuerabitq; etiam ſpero in poſterum benigno quodam cœli aſpectu nunq̃ eam ſoli partem deſerente, quã Leonis aſtro ſoli coniunctiſsimo ſuppoſitam; ſicut etiam Romam, à qua originem ducimus, ferunt ij, qui diuturna cœli, ſiderumque obſeruatione deſcriptiones Chaldæorum norunt. eſſeque in tutela præcipua inter ea ſidera, quæ errantia uidentur, Mercurij, et Martis, Ioue nunq̃ nos nõ fouente, unde fieri neceſſario contẽdunt, ut ea ciuitas fuerit ſemper non minus bonis artibus q̃ mœnibus exaggerata, extiteritq; religionis, uirtutis, ſcientiæ, et optimarũ artium perpetuum quaſi domicilium, omnem curam illam, & inſtitutũ diuinitus in animis noſtrorũ ciuium inſeri, ut omne ſtudiũ nauent, quo ingenui adoleſcentes tam Græcorum, q̃ noſtrorũ monimentis, & literis inſtructi boni ſint, & cũ primis honeſti, atq; ijs artibus, quæ liberos homines decent, imbuãtur, polianturque educati in alicuius hominis doctiſſimi,

ctiſsimi, ac moderatiſsimi diſciplina. Hinc fit, *ut nō ſolū uirtutis in bello, ſed etiā doctrinæ ornamentis, ac præſtādijs in pace in omni genere, et uarietate, artiū etiam illarū, quæ nō ſine ſummo ocio facile diſcuntur, plerūq; ciues noſtri excellant, ut neminē inuenias plane alienū à literis. Omnes ut primū ſapere incipiunt, ſapiētiæ ſtudio, ac cupiditate flagrāt,* Hinc *euenit ut rectiſsimis ſtudijs detenti, atq; occupati repudiatis libidinū illecebris non totā adoleſcētiā uoluptatibus dedant laſciuiæ, et luxuriæ frena laxātes, ſed ſe abdicant illis uitijs, qbus ea prona eſt ætas, cū omnis eorū impetus ſit ad laudē, iāq; in eo ætatis flexu apud illos oīa dignitas poteſt. ea uero uitia, quæ adoleſcētiā, cui ineſt maxima imbecillitas cōſilij, inſectari ſolent, raro in noſtra iuuentute reperias. æs alienū, petulantiā, libidines, adulteria, incōceſſos amores. uitantur ab omnibus æqualibus adulteri, impudici, ſequeſtres, aleatores. qd' quidē eo maiore laude dignū duco, quo natura ipſa ſoli ubertate, et rerū copia, ac ſaturitate, plura, et maiora blandimēta ſumminiſtrat uoluptatibus, qbus interdū ſopita uirtus cōniuere ſolet. opū enim abundātia multas uias lubricas ſemper adoleſcētiæ oſtendit.* In *ciuitate noſtra quocunq; te uertas uideas confertiſsimos adoleſcentium cœtus de uirtute, de officio, déque omnibus, quæ mandata ſunt literis ad omnem humanitatem ſpectantia differen-*

tes,diſputantesq́ꝫ, donec creſcente ætate euadãt in primis tẽperatis moribus inſignes,humaniſsimi, honeſtiſſimi, rectiſsimisq́ꝫ ſtudijs, atq́ꝫ optimarũ diſciplinarum præſtantia excellentes.neq́ꝫ in noſtra ciuitate unq̃ cõtingit uideri, aut audiri illa immania ſcelera, aut tragica portenta,quæ ad nos aliundeperferuntur, adeo tetra, & obſcœna,ut animus ea referre refugiat.Vbi igitur paulum roboris acceſsit ætati, ſe noſtri homines aut armis,aut literis applicant. aliqui etiam uerſantur in repub. ſumma laude in rebus gerendis uiri acres, & induſtrij,prius literis ad omnem humanitatem exculti. de duobus extremis poſt dicam, ſi tempus ſuppetet,aut aduerſarij patientur me de re militari diſputare, nec potius ultro nobis cedent ingenue ſe uictos eſſe confeſſi, ne in omnibus rebus nimium ſibi arrogare uideantur. Porro de literis, deq́ꝫ optimarum artium ſtudijs, quæ in umbra, & ocio tractantur, nunc inſtat nobis agendum.ex ijs qui in umbraculis Philoſophorũ (philoſophiam enim non tantum late,ſed etiam latiſsime, et ubiq́ꝫ patere duco) abducti curis uerſantur,alij ſe cõplures ad ius ciuile, alij ad eloquentiam conferunt. id autẽ dico de ijs,qui honeſto loco ſunt nati. nã de alijs, qui ſunt humilioris loci, ac fortunæ, poſt ſtatim ſubiungam. nec etiam ab oratione noſtra ſummouebo artes,artificesq́ꝫ inferioris ordinis. De iure ciuili igitur

quod

quod ſemper apud omnes nationes in pretio fuit ob maximarum utilitatum fructum, quas hominum uitæ ſemper tulit, Placet ne nobiſcũ Papienſes experiri, ut hæc ſit de uirtute agendo prima quaſi uelitatio ſcio nõ detrectabitis certamen, ſed potius in aciem, atq; diſcrimẽ ſumma alacritate, ut uideo, prodire geſtitis, uobisq; fortaſſe uidemini in regno ueſtro, ut ille ait, fore, tutoq;, ac ſine aduerſario poſſe luctari propter gymnaſium, et prouinciæ academiam, quæ apud uos publica pecunia prouinciæ, ut infra dicetur, inſtituta fuit, quo ſemper magnus eſt concurſus iuriſconſultorum aduentitiorum, qui à Cæſare ob commoditatem totius prouinciæ conducuntur, ut non tam ueſtram, q̃ ſociarum urbium iuuentutem in huius facultatis ſtudijs erudiant. ſane, ſi unq̃ in ullo ſtudiorum genere aliquid Papiẽſes fuiſtis, in hac ſcientia uos non nihil eſſe uobis uideri poteſt. Quid, ſi conuincam uos, req; ipſa demonſtraro uel in hoc ſtudiorum genere præ Cremonẽſibus nihil eſſe, aut ullo unq̃ tempore fuiſſe? nunquid cauſæ erit, quin in omni alio diſciplinarum genere uicti, danteſq; ultro manus ab hac arena diſcedatis? Poſſem iudices in hac dignitatis, & honoris dimicatione, ſi callide, atq; artificioſe agere uellẽ, imitari optimorũ imperatorum artes in belligerando, qui, cum ineundum eſt præliũ, in primo congreſſu non protinus omnibus copijs confligunt, neque ſta-

tim omnes uires aduocant, ſed ut in puerili exercitatione quaſi ludicra, cum acutis calamis res agitur, leui, ut aiunt, brachio primum pugnantes certamen aggrediũtur, eminusq́; crebris uelitationibus, ac leuis armaturæ excurſionibus hoſtem prouocant, atq; ad certamen prolicere conantur, demum accenſo ubique certamine totis opum uiribus nituntur, atque omnes neruos intendunt, & firmamentum totius exercitus in pugnam ſufficiunt. Poſſem inq̃ in hac noſtra altercatione, cum de iuris ciuilis ſcientia agamus, primo congreſſu uerſute non totas opes noſtras explicare, ſed ab infimis incipiendo noſtros iuriſcõſultos minutatim producere, & in finẽ optimos quoſq; tanq̃ firmiora cornua reſeruare. At ne iudices uos diutius teneam in re non magnepere neceſſaria, agam cum aduerſarijs aperte, ſplendide, atque ingenue, nihil tectum, nihil ueteratorium à me expectetis, ut in principio huius actionis mihi propoſui omnia bona fide facere, ac dicere. Non igitur eos longo, inuolutoq́; artificio callide fruſtrabor. neue uos longa iuriſconſultorum noſtrorum numeratione defatigem, multitudini parcens tris primum è noſtris nominabo diuerſorum temporum non mediocres quidem, aut gregarios, ſed poſt hominum memoriam doctiſſimos, & præſtantiſſimos, qui totam eam facultatem illuſtrarũt, quorumue præſtantia iuris ſcientia ampliſſimã gloriam

eſt

eſt conſecuta, cum ijs tribus ſi aliquem conferre poſſent ex omnibus, quos ex omni ætate habuerunt Papienſes, nihil eſt cauſæ, cur recuſem, quin ſecūdū eos in hac parte iudicetis. Exiſtimo *non negabūt* Cremonenſem *fuiſſe* Alphenum *unum inter illos uetuſtiſsimos iuriſconſultos, ex quorum reſponſis totum ius ciuile à* Iuſtiniano *imperatore conflatum, atq; in unum uolumen redactum fuit, id tot ueterum ſcriptorum teſtimonijs comprobantibus, qui etiam ſi minus nobis ſuffragarentur, certiſsimo argumento eſſet, quod nunc etiam apud nos* Alphenorum *familia extat, imaginemq; clariſsimi uiri gentilis ſui adhuc ſeruant ex ære expreſſam, eamq; interdū hoſpitibus, & peregrinis inter uiſenda urbis ornamēta oſtētare ſolēt.* Nominatur *etiā adhuc in agro* Cremonēſi *uicus* Alphenus, *quē ab eius uiri nomine uocatū fuiſſe exploratū habemus.* Quē *obſecro uos* Papienſes *inter eos antiquiſsimos iuriſconſultos, q totius iuris, quo nūc utimur, auctores apud* Latinos *fuiſſe cōprobātur, huic noſtro opponere ualetis?* Hic *unus ſatis eſſe poſſet, ne uos amplius in hoc ſcientiæ, uel induſtriæ genere laboraretis, ſi qs eſſet in uobis ſenſus.* Alterū *non equidē illius ordinis, aut claſsis, ſed aliquot poſt annos ſecutū, uetuſtiſsimum tamen* Ioannem Baſsianum *ſuorum temporum lumen iuris ciuilis appellatum adduco. floruit enim anno à partu* Virginis M. CC. *fuit præceptor*

Accurſij, & Azonis præclariſsimi iuriſconſulti ante quem totũ ius ciuile, quod latiſsime diffunditur, in breue uolumen, quaſi præciſum corpuſculũ redegit, eamq́; quaſi uiam proximam, & compendiariam ad legũ ſcientiam poſteris commonſtrauit. enodauit inſuper ſparſim multa, quæ tam in Priſcorum iuriſconſultorum reſponſis, q̃ in principum placitis in Codice Iuſtiniani Imperatoris deſcriptis magis inuoluta, ac difficilia tanq̃ gloſſemata quædam, ac legum myſteria uidebantur, eaq́; omnia plana, atq; illuſtria fecit breuibus, ac conciſis expoſitionibus, quas mox poſteriores uſq; in præſentẽ diem quædam ad eas illuminandas tanquã accenſa luminaria ſemper tranſcribi faciunt in omnibus ipſarũ legũ uoluminibus. Hinc eum Angelus Peruſinus legum interpres ſuo dicendi more loquẽs iuris lucernam appellat, & mundi ſpeculum. Ad hunc quæſo quem mihi Papienſes adducetis? nihil ne uidetur uobis nos dicere, cum hos præſtantiſsimos, ſummiq́; ſubſellij uiros uobis obijcimus? Qui quæſo ij uobis uidentur? ſunt ne tales, quos præ ueſtris contemnatis? Tertium addo honorifica ſemper cum nominis præfatione nominandum Ricardum Malumbram, cuius admirabilem quandam, & incredibilem, et pene diuinam in legibus interpretandis, æquitateq́; explicanda ſcientiam Bartholus, & Baldus, cæteriq́; poſteriores legũ interpretes paſsim in ſuis commenta-

menta-

mentarijs ſumme admirantur, Antonius Butrius autem antiquus iuriſconſultus plane atteſtatur eum fuiſſe omnium iuriſperitorum ſuæ ætatis doctiſsimũ. Accepimus Patauij publice maxima auditorum frequentia, atq; cõcurſu ius ciuile interpretatũ fuiſſe anno à partu Virginis M. CCCX. Bartholus idem inſuper eum teſtatur maximis honoribus cohoneſtatũ fuiſſe, & in ſacerdotum Cardinalium collegium ob eximiã uirtutem cooptatum refert. Reſpublica, Senatusq́;, & populus Venetus utitur adhuc legibus, quas ille eorum uoluntate, ut alter Solon, aut Lycurgus luculẽtiſsime præſcripſit. Domus tam præclari uiri cum honeſtiſsima familia hodie etiam apud nos uiſitur, eiusq́; natalem ſedem mira quadam quaſi religione ueneramur. Hic paulum ſubſiſtam. Expectabo quosnam ueſtros inuicem aduerſus hæc tria legum lumina excitabitis à mortuis? quid hæretis oſcitantes? quid trepidatis Papienſes uiri? hiſcite hic tandem. Vbi nunc illa ueſtra arrogantia, & intolerabilis oſtentatio? ubi nunc gymnaſium illud ueſtrum quo intolerãter elati omnes ſociorum urbes præ ueſtra deſpicitis? euocate ab inferis aliquos, qui ſaltem noſtrorum trium uni conferri poſsint. non arbitror uos tam excordes, aut deliros, ut uobis in mẽtem ueniant ueſtri neſcio qui Sacci, Curtij, Opizonij, & Ripij, quorum aliquos modo uiuos uidimus, alioqui nõ contẽnendos, nihil

tũ ad noſtros. in tali enim diſcrimine non defenſoribus iſtis Tp̃s eget, ut illa ait apđ eximiũ poetã. Ad *iſtos ue ſtros noĩare poſſem cõplures ex noſtris lõge illis meliores, antiquiores ue. Albertum in primis Gandinum, acutiſsimum ſuorũ temporũ iuris interpretẽ, cuius luculentiſsima Cõmentaria de Maleficijs leguntur. poſt hunc Gelliolũ Cauitelliũ uirum ornatiſsimũ, cuius reſpõſis, atq; ſententijs ſubſcripſit Baldus, & ſe aſtipulari ingenue cõfeſſus fuit cũ honorifica tanti uiri p̃fatione. Homobonũ itẽ, Nicolaũ, & Hoſpertũ, qui primus Peruſiæ docuit ius ciuile. Pluriſmosq; alios iuriſcõſultorum ſua queq; ætate, prĩcipes, et ſcriptorũ teſtimonio illuſtres. pene p̃teriui copia fatigatus p̃ſtantiſsimũ iuris ciuilis interpretem Cremonẽſem Martinũ, qui eodẽ ferme tp̃e, quo Io. Baſsianus floruit nulli iuriſconſulto ſuorũ tẽporũ ſecũdus. ipſe etiam ea, quæ in toto iure erant magis abſtruſa, atq; obſcura, interpoſitis q̃buſdã interp̃tationibus cõtractioribus illuſtrauit, quibus hodie tãta fere eſt auctoritas, quãta ipſis legibus propter certam, atq; conſtantẽ uiri p̃clariſsimi doctrinam. Excutite oẽs ætates. ſcrutamini oẽs ueterũ, recentiorumq; annales. neminẽ reperietis, ſcio, qui cũ iſtis etiã, quos uoſipſi attuliſtis, cõferendus ſit. bonos ſane homines fatemur, neq; omnino ingenio, aut literis carẽtes, quosue etiam in aliquo honore inter iuriſperitos ſui tẽporis fuiſſe aſſentimur,*

mur, attamē in mediocriū numero habitos dicimus, neq; tales, q ex eius ſciētiæ laude poſsint ad noſtros aſpirare, nēpe non multū interp̄tandi iuris laude proceſſerūt. Tales ego eqdē noſtrorū uel ſexcētos ex omni ætate uobis noīare poſſem. ſed nihil agitis. qui hic ſedēt, et adſunt in conſilio, ſunt etiā ipſi iuriſcōſulti, & ij quidē lectiſsimi, emunctæ naris, et exquiſiti iudicij, teretes aures habētes non oīa paſsim p̄bant. rara quædā uolunt, in quibus ſit quædā excellentia. nihil non elegās, nihil non lautū, nihil non ſelectū, et cōquiſitū admittunt. deſiderāt in hac tanta dimicatione uiros ſingulares cuiuſdā raræ, et recōditæ doctrinæ, induſtriæq; elegātioris magna p̄ſtātia, excellētiaq; reliquorū inſignes, nō minutulos quoſdā leguleios ē media turba ſumptos. Ecquid in noſtris habetis, qd' non ſumme probetis? de illis loquor, quos modo omiſsis cæteris tanq̄ tria legū lumina, et ornamēta principio uobis propoſui, addito mox etiā quarto, quem omiſeram. Si municipij ueſtri oēs uiæ, omnes uici, et angiportus, oīa fora, et tēpla paſsim leges ebullirēt, nihil adhuc cōtra hos p̄ficeretis. Quod ſi nos ad hæc tēpora uocabitis, recētioresq; iuriſpitos, et eos qui adhuc uiuunt cū noſtris cōferre malueritis, eodē reuoluemini. idē uobis in nouis, q in ueteribus, exitus ē futurus. opponitis nobis quēpiā, q honeſta mercede cōductus in academijs aliqua frequētia auditorū leges explicat,

inepte ſane. eandem cantilenam ſemper canitis ſemper ueſtri ſimiles. Exquiſito *inq̃ opus eſt, & excellente. non negamus profecto iſtum hominem haberi in doctis noſtri temporis iuriſperitis, in mediocriter doctis tamen. uiuit adhuc inter noſtros, & uiget uir admodũ præclarus exquiſitæ doctrinæ, & non mediocris ingenij, qui multos annos longe maiori auditorum celebritate q̃ quilibet ueſtrorum in omnibus* Italiæ *academijs hanc artem docuit, doceretq́; etiam nunc, niſi ob eius uirtutem à* Frãc. Sforcia *ad aliud uitæ genus longe præclarius translatus fuiſset, ut in ueſtrum ordinẽ cooptatus uobiſcum maioribus cauſis iudicandis præeſſet. poſtea, ut de* Malumbra *memorauimus, etiam ad altiorem dignitatis gradum ſacris initiatus euectus eſt.* Omitto *immenſam ſiluam iuriſconſultorum, qui aut etiam nunc ſunt ſuperſtites, aut noſtra, patrumq́; memoria fuerunt alicuius nominis. tũ quod mihi propoſui neminem noſtrorum, qui adhuc uiuat, in hac oratione nominare, tũ ut uobis uiam præcludam, ne ex infima turba, & colluuione patronorum colligatis, quos huc obtrudatis.* Vt *tamen aliqua ratio etiam recentiorũ à nobis habeatur, afferam conſtantiſsimam rationem, quam nunq̃ poteritis aut eludere, aut infirmare.* Eſt *cuiq; ueſtrum patres ſatis exploratum* Franc. *ipſum* Sforciã, *quem ſæpe honoris cauſa nomino, cumprimum* Medio-

lano,

lano,atq; huic imperio præfectus fuit, omnem curam ac diligentiam adhibuiſſe in Senatu cooptando, ut erat uir certi, exquiſitiq; iudicij. omnis eius cogitatio, atq; intentio fuit, ut tam graue, ſanctumq; collegium, primum ex optimis quibuſq;, ac præſtantiſsimis conflatū eſſet, deinde ut in primis noſtrates, hoc eſt, ex prouincia ſumerentur ad tantum munus, quibus tantam ſuæ ditionis, & imperij partem concrederet, tantumq; magiſtratum mandaret. Ad tam exiguum numerum conficiendum ſtatim multos in ciuitate noſtra reperit, qui hoc dignitatis gradu ſibi digni uiderentur, ſed ne alijs prouinciæ ciuitatibus inuidioſum foret, tris tātum excerpſit nemine apud Papienſes inuēto, quem ſponte ſua eo honore ornādum duceret. conquerentibus tamen ob id Papienſibus, & enixe poſtulantibus, ne ciuitatem ſuam ignominia tacite notaret, uix unum admiſit. & coactus fuit ad externos ſe conuertere, & de exteris hominibus numerum ſupplere, hanc ob rem memoratur uir ille acutiſsimus cū aliqua animi cōmotione dixiſſe ciuitatem Papienſem ſimillimā ſibi uideri lapidis in uia erecti, qui uiatoribus iter quidem cōmonſtrat, ipſe autem nunq̄ mouetur. habere ſiquidem illos magnam ex academia, quæ eſt apud eos, commoditatem addiſcendi, ſed illam tantum eſſe uſui alijs, ipſis autem, quibus maxime deberet, parum prodeſſe. cum igitur nulli in iure

periti neque ueteres, neque recentes uobis ſuppetant, quos in aciem aduerſus noſtros, & plurimos, & p̄clariſsimos adducatis, id eſt cū in hac contentione uobis non omnia non deſint, reſtat ut de iuris ſcientia in hac concurſatione ne uerbum quidem poſthac facere audeatis Papienſes, *neq; ullam hinc dignitatis commendationem ducatis omnibus rationibus ne dum uicti, ſed etiam obruti.* Veniamus *ad* Philoſophiam, *cuius nomen, propter eius uim ubique diffuſam, latiſsime manare dixi.* Ecquem *habetis in promptu ex aliqua ætate, aut memoria, quem adducatis in medium, cuius nomen per ſe ſanctum ſit, & uenerandum?* Ego *equidem omnes fere* Italiæ *bibliothecas maxima cum diligentia perſcrutatus reuolui. neminem unq̄* Papienſem, *neq; bonnm, neq; malum ſcriptorem in grauibus diſciplinis offendi. edite uos, ſi quos habuiſtis aliqua præſtā̄tia excellentes, qui forte, cum eſſent doctiſsimi, cōtenti tamen ſuis latebris maluerunt ſibi ſcire, q̄ alios docere, aut ſi alios quidē docuerunt, noluerunt tamen, ut de* So*crate memoratur, quæ ſcirent, perpetuis monimentis, memoriæq; hominū prodere.* Agite *inq̄ pdite, ſi quē accepiſtis inter maiores ueſtros fuiſſe alicuius nominis in aliquopiā genere diſciplinæ, quæ à* Philoſophia *emanet, aut etiam in mathematicis, et in omnibus alijs artibus, quæ dignæ ſemper habitæ ſunt homine libero. ignoro*

hercle

hercle ego quemnam ex omni ætate hoc loco nominare poſsitis, niſi fortaſſe ad recẽtiores uos referatis, et Matthæum Curtium in medicina non contẽnendum adducatis, quãuis fortaſſe occurrent illi, qui Clementis ſeptimi immaturum interitum adhuc deplorant. fuerit utcunque tanti pontificis obitus. non omnes ſanat medicina, multoſque etiam abſque medici culpa interire eſt neceſſe. Quem alium aliquo literarum genere clarum afferre poſsitis, mihi plane nuſquam ſuccurrit, niſi uelitis mediocrem quempiam de turba, & ex aliqua obſcuriore ſentina excerpere. At ego ſi quotquot noſtra ciuitas creauerit in omnibus diſciplinis præſtantiſsimos recenſere uoluero, erit difficilius huius orationis exitum, quàm initium inuenire. Seligam igitur iudices ex omni genere aliquos, quos fuiſſe excellentis doctrinæ, atque induſtriæ conſtat, neque aduerſarij inficias ire poterunt, cum etiam illi ſint grauiſſimorum ſcriptorũ monimentis perpetuis cõmendati. Mihi (ut dixi) cõſulto ꝓpoſui neminẽ noſtrorũ, qui adhuc uiuunt ad euitandam inuidiam nominare, cũ cõplures, eo ingenio præſtẽnt, ea optimarũ artiũ doctrina, ut doctiſsimi poſt hominũ memoriã habeãtur, quorũ famã propter eorum ſcripta, nulla unq̃ obſcuratura ſit obliuio. nõ enumerabo quotquot Cremona feraciſsima ingeniorũ noſtra, patrumq; memoria, uel ẽt paulo ſupiore

ætate tulerit uiros præclaros in theologia, cui uni tanq̃ omnium ſcientiarũ reginæ cæteræ diſciplinæ, et philoſophiæ partes oẽs ancillãtur adminiſtræ, atq; pediſequæ. Poſſem hoc loco inter optimos theologos iure recenſere ciues noſtros adhuc uiuentes, qui hanc ſeu ſcientiã, ſeu ſciẽtiarũ quoddam quaſi columen, ad quã oẽs aliæ referũtur, eloquentia cumularunt, atq; Latinis literis adhibitis oratorijs ornamentis ad omnẽ elegantiam, & ſplẽdorem, tum uerſu, tum ſoluta oratione illuſtrare pergũt. de quibus ſuo loco poſtea agemus. His igitur omiſſis multitudinem quantum poſſum deuitans unum Euſebium antiquiſſimum theologum adduco, qui fuit Hieronymi ſanctiſsimi theologi diſcipulus, floruitque temporibus Ambroſij, & Auguſtini antiſtitum, non minus doctrina, quàm ſanctitate clarus, parque illis ipſis, quos modo nominaui, ueteris ſanctitatis pariter, & doctrinæ exemplũ, in quo cum nihil habere poſſitis, quod improbetis, neque cui parem conferatis, omiſſis Sicardo ciue, & epiſcopo Cremonenſi, necnon Gelelmo eiuſdem pariter urbis antiſtite, qui primus Papiæ theologiã docuit, Simone item monacho, & Io. Franciſco Faerno, quem ego uidi noſtris temporibus in ſacris literis pro oraculo haberi, cæteriſq; q̃plurimis eiuſdem ordinis, et claſſis theologis, tranſeo ad alias diſciplinas. Quotus rogo uobis uidetur Apollinaris philoſophus? qui ex honeſtiſſima

neſtiſſima Orſidiorum, ſeu, ut corrupte dicitur, Offredorum noſtrorum familia ingeniorum fertiliſſima prodijt, quique inter alia ſuæ exquiſitæ doctrinæ monimenta illos aureos Commentarios in libros Ariſtotelis de anima conſcriptos edidit, quos uſitato iam prouerbio ipſius Ariſtotelis animam Philoſophi recentiores uocant, eosque in ſcholis ſimul cum iiſdem Ariſtotelis libris legentes, et explanantes exoſculantur, & in delicijs habent, atque in oculis. eſt enim aureolus totus, et ad uerbum ediſcendus libellus. Quotus etiam in eadem ſcientia uobis uidetur Gerardus Sabloneta, qui inter ſuæ ætatis Philoſophos facile princeps fuit, tam multarum, & optimarum artium ſcientia, quàm eloquentia inſignis? Hic, cum ſermonem, & linguam multarum nationum calleret, Auicennæ Arabis, & Almanſoris libros latinos fecit. Hiſce duobus præſtantiſſimis philoſophis complures alios omnium ætatum honeſtiſſimos annectere poſſem, ſed in hac collatione minime neceſſarium duco, cum aduerſarij neminem uſpiam habeant, quem nobis opponant, conſtat etiam eoſdem duos, ſua quenq; ætate, in medicina principatum tenuiſſe, quæ ars cum primum cognita eſt ab hominibus, non tantum quæſtuoſa, ſed etiam ſummo ſemper fuit in honore. ſi quidem, qui ſe ad philoſophiam contulerunt, non unam tantum ſcientiã adepti ſunt, ſed eorum late diffunditur

induſtria, rariq; optimi philoſophi euadunt, qui non medicinam quoque facere, uel ſaltem noſcere, ac diſcere uelint. Habuit enim noſtra ciuitas præter hos duos præclaros medicos patris mei memoria nobiliſſimum, ac præſtantiſſimum Io. Baptiſtam Plaſium, qui etiam in Mathematicis diſciplinis, ut poſtea dicam, cunctos ſuæ, poſterioriſque ætatis ſuperauit. Multos alios prætereo doctiſsimos medicos, quos hoc loco minime eſt neceſſe recenſere. eorum uero, qui adhuc uiuunt, quanquam propoſuerim neminem nominare, attamen uix hic mihi temperare poſſum, quin omiſſo propoſito, ruptiſque repagulis extra cancellos longius excurram. habet enim noſtra ciuitas in præſenti eos uiros, ea excellentia præſtantes, qui ſi aliquo graui caſu, eluuione, aut terrarum exuſtione, aut peſtilentia, uaſtitate ue omnis medendi ars amiſſa intereat, facile eam denuo excitare poſsint. Aditur undique mediusfidius urbs noſtra tanquam olim Epidaurus ad opem ab Aeſculapio implorandam. ex omnibus partibus non modo Italiæ, ſed etiam ex alijs prouincijs huc confluunt, ut quondam non tantum ex omni Græcia, ſed etiam ex toto terrarum orbe ad Delphicum oraculum, propter ſpectatiſsimam medicorum noſtrorum induſtriam, quorum incredibili, ac prope diuina ſcientia, uulgatum eſt in tota Italia, etiam mor-

am mor-

am mortuos è rogo Cremonæ reuiuiſcere.neminem nominino,tamen bona pars ueſtrum patres intelliget, quem dicam. Viuit uiuit adhuc, ualetq; apud nos, licet iam in præcipitata ætate, omnium medicorum noſtræ ætatis facile princeps, non infimo loco noſtræ ciuitatis natus, ex ea ipſa antiquiſsima familia,quam optimum phi loſphum,eundemq; medicum tuliſſe cõmemoraui. Hic *exquiſita quadã medendi ratione præditus aliquos quo tidie ſanando,qui periculoſe ægrotabant iam prope deſperati, comploratiq; ab omnibus, ut aliquis medicinæ deus imploratur, et à finitimis ciuitatibus iam uſitato nomine Cremonenſis* Hippocrates *uocatur. Ad artis rationem,quã ex optimis Græcorum, Latinorumq; au ctoribus haurit,addidit quoq; experimentum ipſius diſciplinæ, & rerum uſum.nec tam ex libris didicit herbarum multiplicẽ, atq; reconditam uim, q̃ ipſas herbas ipſe inſpicere uoluit,& explorare,noſſeq;, quo quæq; non tantum nomine uocetur,ſed etiam qua forma, ac figura ſit, ut periclitetur,an earum facies deſcriptioni antiquorũ medicorum reſpõdeat,ne in errorẽ,ut multi alij, ꝑlabatur,aliamq; ꝓ alia medicaminibus adhibeat, quæ res noſtra tẽpeſtate ꝓpter herbariorũ inſcitiã maximũ mortalibus affert incõmodũ. uix unq̃ hic noſter errare poſſet cũ optimorũ auctorũ lectione,tum longinqui temporis uſu, ac periclitatione experientiſsimus.*

Adde hominis per ſe ingenui faciem perq̃ liberalẽ, uultúsq; alacritatem, atq; iucunditatem, quem etiam, cum ad ægrotantem uenit, de induſtria componit, dulciq; quadam hilaritate inſpergit, atq; perfundit. ad hæc accedit aßiduitas illius, & benignitas, ſermonisq; ſuauitas, ac feſtiuitas ſemper ſecunda pollicendo. Ante om*nia ſtudet ægrotantem à triſtitia, atq; acerbitate abducere totus hilarulus, totus lepidulus. blande ſiquidem ſemper appellat, quos triſtiores uidet quaſi atra bile teneri, acuto, atq; hilare dicto feſtiuus, ut deliniti blandiĳs medici humaniſsimi, medicinæ remedia, licet fortia, & auſtera, non auerſentur.* Odi *ego equidem quoſdam horridos, triſtes, ac ſeueros, non medicos, ſed* Rhada*manthos ſuperciliorum remißione, buccisq; fluentibus, & uiſu ingratos, triſtiq;, & recondita natura nulli affabiles, qui mortem unici gnati immaturam ſemper lugere uidentur, ut uultu, ita etiam ſermone duri, difficiles, inculti, tetrici, atq; ieiuni. at noſtri ſenis humanitas, iucunditas, atq; ſuauitas magnæ leuationi ſemper ægrotis fuit, quibus rebus præditus ſemper iudicatus fuit inter medicos implere omnes numeros. iccirco sũme deſideratur ab omnibus, qui graui, ac piculoſo morbo laborant, undiq; ſummopere aditur, depoſcitur, atq; expetitur. ſi quis eius nomen nunq̃ audierit, neq; eum de facie norit, cum primum hominem uiderit, nequaq̃*

effici

efficipoßit,quin ei Homo bonus ſtatim uideatur,ac iu-dicetur. Si etiam ad Chirurgiã,quæ eſt aliqua pars me-dicinæ,deſcendere uelimus,habemus in ea arte peritiſ-ſimos homines, qui uulnera noua quadam adhibita cu-ratione citra ſectionem,uſtionem ue celerrime ſanant. nõne ex tota Italia, multisq; ex prouincijs,qui calculo laborant,ad noſtros confugiunt,quos ipſe uidi ex ueſi-ca hominis,ſenio morboq; confecti lapidem oui gallina-cei magnitudine longi temporis negligentia,atq; incu-ria concretum extraxiſſe,eumq; ſectum,qui præ dolo-re,acerbißimoq; cruciatu modo mori cupiebat,poſt ter-tium, aut plurimum quartũ diem incolumem, optimeq; ualentem euaſiſſe. Audiui ſæpius ab ijs,qui medicinam inſtituunt,optimum medicum eſſe non poſſe,qui non hu-mani corporis partes omnis non tantum extrinſecus, ſed etiam interius per diſſectionem humani cadaueris, quàm ἀνατομίαν uocãt articulatim inſpexerit. huius rei peritiſsimus in omnibus medicorum academijs tota Italia,& per prouincias nomen ſuum nobilitauit ciuis noſter adhuc uiuens, Cremonenſem medici iam uulga-to nomine uocant,ne aduerſarij noſtratem eſſe negent. Hic totum hominis damnati recens cadauer è carnifi-cina auectum minutatim diſſecans proponit medicis om-nes particulas paulatim inſpiciendas,ut explorare poſ-ſint,quæ ſit humanæ carnis natura,quæ cõpoſitio mem

brorum, quæue oſsium, neruorumq́; conformatio atq́; coniunctio, quæ medullarũ uis, undeue initium habeant ſingulæ uenæ, quaue ex; & quouſq; diffundantur per corpus, utq; omnes arterias introſpiciant, omnes ſanguinis riuulos, & uias ab inteſtinis tam ad iecur q̃ ad aliam partem ductas atque directas, omnes item ſpiritus meatus, & receptacula, omnes muſculos, & cartilagines, leuiſsimasq́; membranulas, tunicas, ſinusq́;, & radios, omnes articulos, exta quoq; tota, & inteſtina, atq; eorum fibras. totamq́; demum hanc naturæ tam diligentem fabricam contemplari ualeãt. nunq̃ aut plus, aut minus q̃ expediat concidit. ſed ad formulam antiquiſsimorum medicorum eam partem, quam conſtituit, enucleate deſecat. Neq; uero iſt ec tantum manu trãſigit, uerũetiam de ijſdem in ſcholis magna auditorũ frequẽtia doctiſsime, ac ſubtiliſsime diſputat à ciuitatibus permagna mercede conductus, ſemper paratus quærẽtibus omnium, quæ ad artem pertinent, Phyſicam rationem reddere. Tranſeamus tandem hinc ad alias diſciplinas, nihil tamen comparandi cauſa elaboro, cum præterea neminem habeant aduerſarij, cuius nomen ſit hoc loco dignum, operam enim perderem, ſi diſiunctiſſima inter ſe comparare conarer. In Mathematicis maximũ noſtri ſtudium ſemper poſuere, cum ea non ſine ſummo ocio diſcãtur, quod magna in obſcuritate rerũ,

& recondita arte, multiplicique atque ſubtili uerſentur. ille idem Gerardus Sabloneta, quem ſupra praeclarum Phyſicum, & eundem medicum cõmemorauimus, tamen omnes diſciplinas uni Geometriæ ſemper poſthabuit, quod eam omnibus ſcientijs certiorem noſſet, Phyſicus enim rationes perſuadere quidem fatẽtur omnes, ſed Geometras certis, ac neceſſarijs demonſtrationibus, quæ minime uitari poſſunt, cogere affirmãt. ideoq; in ea arte omne ille ſtudiũ ponebat, familiari etiam ſermoni inſerẽs ſimilitudinis gratia lineamẽta, formas, interualla, & magnitudines. hunc non tantũ ſua ſcripta nobilitarũt, uerũ quoq; aliorũ qui de eo ſcribunt, monimẽta illuſtrẽ reddidere, licet etiã ꝓpter inuidiã obtrectatoribus nõ caruerit. Idem reliquit in noſtra ciuitate cõplures ſuæ intelligentiæ hæredes, exhæredesq; uſq; ad noſtra tẽpora, in quibus quoſdã etiã noui, qui ſine docente, ſine literis, ſed ſolo ingenij acumine intima artis penetrarũt, ut de oĩbus Geometricis partibus, nõ modo apte, et cõgruẽter, uerũ etiã copioſe loqui poßint, ſi qd quæſtionis coortũ fuerit de circuli aut quadrati, uel alicuiuſpiam alterius figuræ dimenſione, ſemperq; in ore, & ſermone habẽt, aut Eucliden, qui de ijs cumulatiſsime ſcripſit, aut Archimeden. In Arithmeticis quoque exercitati, ſtudioq; immoriũtur dimetiẽdi cœli, & terræ rerũ ſuarũ negligẽtes, totiusq; humanitatis obliti.

iam dudum geſtit mihi animus in his ſtudijs Mathematicis immorando ad Aſtrologiam uos prouehere, neque mihi magnopere eſt neceſſe huc iterum euocare eoſdem ipſos præclariſſimos uiros Gerardum Sablonetam, & Plaſium, qui apud nos hanc artem ſcriptis luculentiſſimis illuſtrarunt, cum doctiſſimorum hominum qui hiſtoriam ſcripſere, teſtimonijs, ac prædicatione iam poſiti ſint extra aleam, neque ullus in hiſce ſtudijs uerſatur, qui non utriuſq; libros ſibi diligētiſſime legendos, ac perdiſcendos neceſſario arbitretur. Permittamus igitur ambos in ſua quenq; gloria quieſcere hominibus potius ſuſpiciēdos, admirandosq;, q̃ patiamur eos à quoq̃ indigne redigi in ordinem. Fuit ante Plaſium Leonardus Maniardus, qui ſuo tempore non tantum inter noſtros, ſed etiam inter omnes in ijs ſtudijs tenuit principatum. Habet præterea Cremona hac ætate uiros cōplures perquam doctos, qui cœli rationem, & Chaldæorum placita diuturna ſiderum obſeruatione optime callent, neq; unquam in Mathematicis deſcriptionibus errare conuinci potuerunt. hi quotidie non tantum defectiones Solis, & Lunæ multo ante nobis prædicunt, neq; ſolum uident, quo in ſigno quæq; errātium ſtellarum quoq; tempore futura ſit, quoue die cuiusuis ſigni ortus, quoue occaſus perpetua cœli, ac ſiderum ratione tam eorum, quæ certis locis infixa ſunt, q̃ quæ haud re,

ſed

ſed uocabulo tantum ſunt errantia, uerum etiam, ut eſt Chaldaicum prædicendi genus, præſignificant mirandũ in modũ, quid cuiq; porro ſit euenturum, & quo quiſq; fato natus, & quod incredibile uidetur, raro mentiuntur, cum tamen Eudoxus in Aſtrologia facile princeps dicatur ſcriptum reliquiſſe, Chaldæis in prædictione, et notatione ex natali die minime eſſe credendum. Tantũ hoc ſtudium noſtris hominibus menti inſedit, ut quẽadmodũ de Geometricis memorauimus, cætera omnia tam publica q̃ priuata in ijs ſolis occupati negligant, inter illos ego aliquos quoq; ſum admiratus, qui nunq̃ ab ullo, neq; Græce, neq; Latine didicerint, ſed penitus grãmatica neſcientes, & omnino literarum expertes, tamen abundantia ingenij, naturæq; ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos artis abdita, atq; recõdita hauſere, eaq; optime callere iudicantur, cum in hominũ conuentibus, & circulis cum doctiſsimis uiris conſuerint de difficillimis quæſtionibus quotidie diſputare, barbaris quidem uerbis, ac uulgaribus, ſed exquiſitiſsimis rõnibus, quæcunque dicunt, probant, ac firmant, recteque, & ex arte conſtanter ſemper loqui iudicati ſunt. Quod mihi quidem uidetur contrarium illi, quod de Arato dicitur. ille ſiquidem ignarus Aſtrologiæ ſcripſit uerſu ne dum apte, ſed eleganter de Aſtrologia. hi uero ſcriptionis omnis expertes, & ignari ad artis abditiſsima

accedunt plus intelligẽtia, ac cognitione aſſecuti, quàm lingua, aut calamo. utcunque ſit, quacunque induſtria id faciant, illis relinquo. mihi certe non poteſt non mirum uideri, quod non modo tempeſtates, & temporum uarietates, cœliq; mutationes ueris prognoſticis multo ante prædicant, quàm eueniant, cum huiuſmodi uariæ cœli ſpecies non ſemper certo aliquo ſigno commoueantur, ſed interdum obſcura etiam ex aliqua cauſa concitentur, aliaq; quandoque ſit tempeſtas Cremonæ, alia Placentiæ. prædicunt perſæpe, me audiente, procellas, tempeſtates, naufragia, ruinas, incendia, bellaq;, & peſtilentias, annonæ quoque futuram, aut uilitatem, aut caritatem, & quæcunque cuique euentura ſunt, raroq; in ſuis prædictionibus mentiuntur, ut aliquis credat eos potius ariolari quadam diuina præſenſione, & cœleſtis mentis inſtinctu, quàm aliqua certa ex cauſa deprendere ea, quæ præmonent. Cæterum etiam in ijs artibus, quæ ad augendam rem familiarem inuẽtæ ſunt, habet noſtra ciuitas, ſemperq; habuit egregios artifices. In pictoribus, & ijs, qui ſigna fabricant, quanta ſolertia, ne dicam prudentia? quanta dignitas? De Architectis uero quid dicam? quorum induſtriam facile quiuis cognoſcere poteſt tam ex templis, publicisque operibus, quàm ex priuatorum domibus recentißime in urbe noſtra exædificatis. uſque adeo

omnia in iis exacte quadrant, ſuisque numeris reſpondent omnia, ut nihil hactenus à quoquam deprenſum ſit, in quo peccatum fuiſſe argui poßit. Nec Cremonæ tamen anguſtiis eorum laus circunſcribitur, ſed latiſsime tenditur per totam Italiam diffuſa. Quicunque uſpiam ædificia magnifica moliuntur, eos conſulunt, eorumque induſtriã, & artem expetũt, atq; aduocant. porro incredibile eſt quãtæ magnitudinis, aut ponderis moles nulla neq; opa, neq; impẽſa, ſed exquiſita quadã ratione moueãt, q̃ ingẽtes colũnas appoſita machina facillime in altũ tollãt, ſubſtructionibusq; apponãt. Age uero cæteris in artibus quãta ſit noſtrorũ pſtãtia. Aurifices, et qui argẽtariã faciunt, cælatores, uaſcularii, et qui fuſoriã exercẽt (nã de nauis aratoribus, agricultoribusq; dixi heri, cũ de optimi ſoli ubertate agerem) molliter, & affabre excudẽdo, formãdo, poliẽdo, ac collustrãdo ad ãtiquorũ laudẽ puenere. Quid, q fidibus, et tibiis canũt? Citharœdi, Aulœdi, Symphoniaci, cæteriq; muſicorũ pſtudioſi: qui ſutrinã inſtituũt, q textrinã faciũt, qui tonſtrinã exercent, et ut eos attingã oĩs, quorũ non tã opæ, q̃ artes emũtur, trapezitæ, zonarii, phrygiones, fabriferrarii, lignarii, tignarii, nauiũ ædificatores, cemẽtarii, figuli, nusq̃ elegantius, nusq̃ mollius, & exactius horũ opera perficiuntur. Pene oblitus fueram, dum ad maiora propero commemorare, q̃ late

diffuſa ſit noſtrorum hominum mercatura, qui rem ſuam bonis, & honeſtis rationibus augent, non ſordida quidem, aut tenuis, ſed magna, & copioſa, ideoq; praeclara, & quodammodo generoſa propter magnitudinem quaeſtus, & rerum, quibus abundat, copiam. In hoc induſtriae genere nulli fere Italiae ciuitati pro opibus, & facultatibus, ſecunda eſt noſtra ciuitas, cum tulerit eos uiros, qui in ijs ſtudijs, & negotiationibus foris nomen ſuum nobilitarunt, tum propter commercium, quod habent cum regibus, & principibus uiris, qui ab eis perſaepe grandem pecuniae ſummam mutuam ſumunt, tum propter amicitias, quas ubiq; gentium cum multis negotiando cõtrahunt. Non diffitebitur Caeſar bellum, quod in Germania nouiſsime maximum confecit aliqua in parte ſuſtentatum fuiſſe à mercatoribus Cremonenſibus, qui in ciuitatibus ſeptentrionalibus negotiantur, neq; hic noſter Ferdinãdus, qui eo tempore ſummam belli adminiſtrabat, diſsimulabit eoſdẽ ſibi etiam in re priuata, ac familiari alicui uſui fuiſſe. Illiberales uero quaeſtus, operas, atque ſeruitia alijs ciuitatibus relinquo, liberaliterq; concedo. qui à mercatoribus mercantur, quod ſtatim uendant, qui ue in ſella quotidie ſedent ad ſolitum quaeſtum, eſt enim in illis ipſa merces ſeruitus, tabernarios omnis, aquarios, baiulos ad deferenda onera ualentiſsimos, & omnem illam faecem

ciui-

ciuitatum, ſibi etiam habeant artis, quæ miniſtræ ſunt uoluptatum, cetarios, lanios, cocos, piſtores, fartores, dulciarios, ut ille enumerat, & omnes belluelas, adde iſtis unguentarios, ſaltatores, aleatores, ludoq; tallario deditos, & id genus nugarum. Has ego iudices inferioris ordinis artes ad uitæ humanæ commoditatem inuentas, quæ longiorem orationem deſiderabant breuiter, ſummatimq; percurrens artifices ipſos generatim potiusq̃ ſigillatim laudaui. quoniam uero eſt in manu & facultate cuiuſuis oratoris hac ratione amplificare quodlibet, uel contemptiſsimum oppidulum, omniaq; mentiri, & temporis cauſa fingere, atq; oratione uolitare, præſertim, ſi apud eos dicat, qui rei notitiam nullam habent. ne me eum eſſe arbitremini, qui de artificibus agens non quæ propria ſint noſtræ ciuitatis ornamenta proprie, & uere memorauerim, ſed collegerim omnia promiſcue, ut quæq; in mentem ueniebant, quæ ſummæ, regiæq; cuilibet metropoli conuenire poßint, cum longum eſſet, uobisq; permoleſtum ſingulos præſtantißimos uiros in quaq; arte recenſere, compendio ſtudens operepretium duxi unum tantum hominem, quẽ bene noſtis uobis proponere, ut ſit quoddã quaſi ſpecimen, quod in uno de reliquis omnibus fidem facere poßit. Non uos præterit Patres iampridem in hac ipſa regia urbe ueſtra nutu huius noſtri Gonza-

gæ datum eſſe negotium cuidam Cremonenſi in arte fa brili omnium rerum præſtantia excellenti, ut Cæſari horologium admirandi, inuſitati, incredibiliſque artificij fabricet, quod non modo Solis ab ortu ad occaſum commeantis curſum quotidie dimetiatur, diemque in XXIIII. *horas æquabilibus ſpatijs diuidat machinationibus, uique occulta, aut ponderum impellentium, aut ferreæ laminæ uiolenter accuruatæ, axique circunuolutæ, & ſemper ob ferri naturalem rigorem obnitentis, & ſe euoluere conantis, ut etiam fit in uulgaribus horologijs, ſed totius cœli ſtatum, mundique naturam, & formam continenter ſe mouendo imitetur, ut inde ſemper pernoſcere poßimus, in quo ſtatu ſit cœlum, quæue exiſtat, eius forma, atque non modo in quo ſigno, ſed etiam in quota eius par te ſit tam ſol cæterorum luminum dux, & princeps, quàm etiam quæq; ſtella, & omnium ſignorum ortus, atque obitus certo, atque immutabili ordine, ſuo quoſq; tempore perdiſcere, ſolſtitia item, et brumas, ſole ulterius non pregrediente, & curriculum conuertente, initium quoq; ueris, et reliquarum anni partium diuerſita tes inſuper dierum, ac noctium, tam cœli commeantis flexu, q̃ diuerſitate regionum terræ ipſius, tum medium noctis quoq; anni tempore, & meridiem, tum faſtorum dies, tam eorum qui Solis, quàm qui Lunæ curſum*

ſum ſequuntur, quos mobiles appellamus, Solis quoque, & Lunæ acceſſus, & deceſſus, eorumque uarios defectus, quo etiam tempore quæque ſtella nobis oriatur, & occidat. Arbitror patres neminem ueſtrum eſſe, qui non uiderit opus illud admirandum, inuſitatum, & quodammodo portentoſum, iam perfectum, expletumq́; omnibus ſuis partibus, & numeris, in qua egregius artifex eximio ingenio, ſtudioque ad inueſtigandum incitato æmulatus fuit Dei ipſius diuinum, inenarrabile, immemorabile, & antehac non imitabile opificium in mundi uniuerſi, atq; in totius naturæ fabricatione; ita omnia cœli momenta, cunctoſque orbium cœleſtium motus, quibus tempus ipſum conficitur, ſolerti, ac ſubtili æris, ac ferri fabrica eſt aſſecutus: uidiſtis quàm fabre expreſſerit aſtra omnia tum fixa, tum errantia, ipſorum errantium curſus imitatus, progreſſionesq́;, & reuerſiones, omnes item ſtellarum traiectiones; ut ſingulas, immutabilibus ſpatijs ab ortu ad occaſum commeare faciat, ut uarios annos unius aſtri reditio conficiat ſignis omnibus, cæteriſque aſtris ad idem principium per circulos ſuos reuocatis, ut ſignorum ortus, & obitus ſeruent ſemper eundem ordinem, ut errantes ſtellas, ut quæq; citima eſt, aut extima, faciat ſuos curſus æquabili proportione tenere multum inter ſe aut altitudine, aut hu-

militate diſtantes, ut celeriter ſemper Luna, quæ citima eſt, curſum ſuum, ac curriculum conficiat, Saturnus uero, qui eſt ultimus, ſemper annis ſaturetur. Quis quæſo non admiretur in tanti operis fabrica, cum uideat, ut mirabili uarietate, atq; ordine incredibili nouem orbibus, uel ſi magis placet globis cōnexa ſint omnia, è quibus octauus in partis XII. quas ſigna uocant, diſtributus omnes interiores alios arcens, & continens complectatur, ut in illo infixi ſint illi qui uoluūtur, ſtellarum curſus ſempiterni, ut eidem ſubiecti ſint ſeptem globi illi, qui retro uerſantur contrario motu, atq; cœlum, ut ſua unicuiq; ſtella hareat, & ſicut in cœlo, ita quoque hic pariter errare credas, ut inter eas moderator omnium ſol ſicut mediam regionem, ita quoque principatum obtineat, cunctaq́; luſtrare uideatur, & luce ſua complere. eum tanq̃ temporum auctorem, & moderatorem miro artificio circunferri fecit, & uſq; ad brumale ſignum accedere, nec ultra progredi, ſed ſtatim referri, & ſenſim aſcēdere in diuerſam partem atque V. diebus, LX q́;, & CCC. addita quarta fere diei parte conuerſionem annuam conficere, & ut uere cœli fictor æmulatus illum æternum mundi fabricatorem, & effectorem deum, cum ipſo ſole facit cætera aſtra penetrare. Non ignoro patres complures alios fabros uobis poſſe totam ſphæram ſemel inuentam,

atq;

atq; introductam ab alijs, omnesq; mundi orbes, aut glo bos fabricari, tam ex ſolidis q̃ ex planis ſeruata perę-qua proportione ſpatiorum, ut terra medium ad uniuer ſi cœli complexum quaſi puncti inſtar obtineat, ut ipſi nouem orbes, ac globi inter ſe iuxta mundi rationem di ſtent. fabricabunt etiam iſti & axes, et polos, & quas abſidas, uocant, notabunt item ſigna omnia, uentorum quoque regiones, orbem lacteum, anguesq;, & quinq; zonas mũdi, omnesq; cœli dimẽſiones, inclinationesq;, quas κλίματα uocant, diuiſiones inſuper ſignorum, atque interualla, & gradus, graduumq; minutiſsimas, et prope infinitas particulas, omnia demum, prout ſe ha bent in ſphæra, fabrili induſtria tibi perfecta dabunt, & totius cœli formam etiã ſideribus ornatam apte ex-cudent, neq; enim eſt adeo exquiſitæ induſtriæ ea, quæ aliquis prius adinuenit ſemelq; confecit, imitatione aliũ aſſequi, atq; etiam inuentis aliquid addere. At hic no-ſter nõ tantũ ea omnia ære, & ferro magis affabre, ele gantiusq;, q̃ cæteri omnes, fabricatus eſt, ut nihil tam compoſitum, tam compactum, tam coagmentatum inue niri queat, uerum etiam, quod nemo adhuc inueſtigare potuit, ad unius octaui circuli motum omnes alios inte-riores orbes, totamq; illam machinam ad mundi ipſius numeros, & rationem moueri, et in perpetuum contor queri fecit, tam uarijs, tam inæquabilibus, tan uagis,

tam diſſentaneis, tã interdũ cõtrarijs motibus, nunc pronis, nũc ſupinis circulis, nunc rectis, nũc obliquis, ſæpe etiã trãſuerſis in orbẽ tamen cõmeantibus, ut nihil motu cœli ipſius, ac mũdi fiat, qđ hic quoq; nõ repræſentetur, ut inq̃ tarditate, et celeritate diſsimillimos motus una regat conuerſio, cuius nutui omnes alij motus obtẽperent, omnes ſint in officio, inter ſe concinentes, atque concordes, & munus, quiſq; ſuum, obeant. cum id opus inuſitatum patres contemplor, deſino admodũ admirari mundum illum, quem tantopere, tanta inq̃ prouidentia in Timæo ædificari fecit Plato, cum prius mihi nihil eo deſcriptius, nihil diſpoſitius uideretur. Nihil profecto ab hominis ingenio, ſolertiaue ulterius expectare poſsumus, niſi forte uelimus, ut ad æmulationem illius æterni opificis tonet etiam, fulguret, fulminet, nubes congreget, Irides uarias inducat, pluat, ninguat, grandinem, & pruinã, roremq; creet, uariosq; uentorum flatus, procellas, turbines conciat, atque tam turbidas tempeſtates, quàm ſerenitates, terræmotusq; interdum ſubitos efficiat, rerum inſuper inferiorum ortus, & interitus moliatur, quæ opera ſunt unius rerum omnium præpotentis Dei. Rogatus ego olim ab eius amicis, quonam nomine tanti operis fabrica apte appellari poſſet, ut Cæſari non ſine nomine dono detur, nequeo in eam ſententiam deſcendere,

ut mundi

ut mundi aut ſimulacrũ, aut inſtar, exẽplar ue dicatur, cũ oĩs huiuſmodi uulgaris fabrica etiã motibus carens iſto nomine recte dici poßit. Quoniã uero is alter mundus uideri poſsit, tã perpetuis motibus q̃ totius cœli deſcriptione, cũ tamẽ cõparatione ſit admodũ exiguus, placet potius uocari paruũ mundũ, melius fortaſſe, & cõmodius Græce uno uerbo μικρόκοσμον. Talia sũt iudices ciuiũ meorũ ingenia, tales artifices. nihil uobis affero niſi egregiũ, niſi exqſitũ, ſingulare, incredibile, atq; diuinũ, quodq; pro miraculo, et oſtento habeatur, ut nemo credere queat talia à mortali fieri, aut inueſtigari potuiſſe, niſi cœleſti aliquo mentis inſtinctu. id enim eſt diuina ad homines transferre, et quaſi cum natura ipſa certare, æternũq; illũ opificẽ, ſi fas eſt dictu, æmulari. Si hoĩem aſpicias, nihil minus, q̃ in eo ingenij acumẽ ſuſpiceris, ita rudi, informi, atq; agreſti eſt facie. formaq; et ſpecie adeo illiberali, in q̃ nulla dignitas, nulla indoles, nulla induſtriæ ſpes. indignitatẽ auget, qđ eũ ſemp uideas multo cinere, et incocta fuligine os, et capillũ, barbamq; inſpſum, infuſcatũq;, manibus, digitisq; latis, atq; pergrandibus, ærugine sẽper plenis, incõptũ, male, et incõmode ueſtitũ, ut Brontẽ aliquẽ, aut Steropẽ, aliumue quẽpiam Vulcani famulum credas, qui ſuis manibus omnia, quæ facit ad incudẽ ĩformat, ad laborẽ in opificina natus. Neq; quis putet ei aliquẽ magiſtrum

in Mathematicis excellentem orbium, aut motuum, ſiderumue rationem præſcribere, ac præfinire nihil harum rerum intelligenti, ſed in arte fabrili tantum perito, omnia nullis adminiculis à ſeipſo ſuo ingenio, ſua inueſtigatione, ſuo, ut aiunt, Marte, & inſtituit, & fabricatur, idem inuentor, & effector, unus eorũ noſtrorum ciuiũ, quos ſupra memoraui in Aſtrologia inter omnes excellere, cum illi tamen nunquam literas didicerint, nulliq́; præceptori operam dederint. non ſolum in hoc genere callet cœli ipſius effectus, ſed etiam intelligentia cauſas ipſas per numeros deprendit, et cognitas habet, quinetiam ſæpe numero eos, qui habiti doctiſſimi in Aſtrologia libros ſcribunt, recte, docteq́; coarguit, & eos errati nonnunquã conuincit neceſſarijs rationibus, errorem, lapſumq́; fateri coactos. Memini illum mihi dixiſſe Venetos maximam curam, & diligentiam ponere, ne paludes illæ, quæ urbem ſuam munitiorem, tutioremq́; reddunt, exiccentur, adiecta quotidie per alluuionẽ noua terra, easq́; aſſiduis operis humum egerendo detergere, atq; in ea re neceſſe eſſe magnũ, iugemq́; ſumptum facere. ſe eum eſſe, qui, quicquid illud eſt operis, & laboris, decuplo minore impẽſa exhaurire poſſit. Vidimus etiam, & admirati fuimus ſuperioribus annis eundem hominem imperatoris iuſſu ænea tormenta miræ magnitudinis, ac ponderis è foſſa admodũ pro-

funda

ſunda nullo negotio extraxiſſe, quæ uix centum robuſtorum boum paria ceruicibus mouere potuiſſent. Hanc partem ego Iudices proſecutus ſum latius, q̃ *propoſueram, nam ita facere coactus fui, ut quemadmodum præfatus ſum, ab hoc uno, qui uobis eſt omnibus perquam notus, de ingenijs cæterorum noſtrorum artificum, quos non tam bene noſtis, in uno quoq; genere iudicare poſſetis.* Demum mihi deueniendũ eſt *ad manſuetiores* Muſas, *id eſt ad ea literarum ſtudia, quibus non tantum ad eloquentiam, ſed etiam ad omnem humanitatem inſtruimur, ac perpolimur.* De Poe*tis inq̃, atq; oratoribus mihi inſtituendus eſt ſermo, deq́; cæteris ſcriptoribus, qui uaria, ac multa librorum lectione eruditi patriam ſempiternis monimentis illuſtrarunt.* Hoc *in campo tam lato, & ſpatioſo poſſet exultare oratio. tot enim huiuſmodi eruditionis homines præſtantiſſimos genuit, gignitque quotidie* Cre*mona, ut non inconcinne ciuitatem ipſam dicere poſſis eruditam.* At *ne diutius laboremus in collatione noſtrorum cum ueſtris, compendio ſtudens ita mihi rem aggrediendum duxi.* *Carolus quintus* Romanorum Imperator*, omnium gentium, atque omnis memoriæ clariſſimum lumen, cuius uictoriarum fama iiſdem, quibus ſolis curſus regionibus, ac terminis cõtinetur, quẽque omnes gentes, populi, nationes, ob bellicoſiſſimos*

populos eius uirtute, conſilio, felicitate, ſuperatos contremiſcunt, impleuit orbem terrarum nominis ſui gloria, eas enim id ætatis res geſsit, quas nunc omnes gentes loquũtur, nullaue obliuiſcetur poſteritas, nulla obmuteſcet uetuſtas. ſi æternitati, & literis præclaris cuiuſpiam docti hominis monimẽtis ad memoriam eius nominis ſempiternam commendata fuerint, licet ille ſit eruditus potius uictorijs, ac triumphis, quàm literis, ſibiq; contentus ſit ſua conſcientia, teſtimonioque ſolidæ, ac ueræ laudis. non tamen arbitratur indignũ, ſua uirtute, dignitateue, ac maieſtate cupere, ut quæ ipſe præclare geſsit pleniore ore laudanda, clariſsimis literarum monimentis, uel Græce, uel Latine ad omnem memoriam mandentur, ut tot trophæis, tantisque uictorijs, nulla unquam finem ſit ætas allatura, quod etiam multi Imperatores clari, & magni ante eum fecerunt. Cogitemus igitur, atque fingamus ipſum Cæſarem huic Ferdinando Gonzagæ, qui prouinciæ præeſt, atque in Italia ſummam imperij tenet, publicis literis ſcripſiſſe, ut in ſua ditione hominum in re literaria præſtantium delectum quodammodo habeat, deque omnibus ſeligat aliquos, omni literatorum præſtantia excellentes, qui tantum, ac tam præclarum munus egregie explere poſsint, tum uerſu, tum ſoluta oratione. Agite Papienſes explorate omnes academiæ

ueſtræ angulos, omnes inquam ſcholas ſcrutamini, excutite omnia literatorum ueſtrorum umbracula, atque latibula, ſicubi aliquis, aut ſe ultro offerat, aut certe deprendatur, qui tantæ prouinciæ ſuppetere ſit idoneus. Agite inquam poſtulate à Cæſare, ut ipſe ad uos tranſmitti mandet rerum ſuarum commentarios, quo eas ille ueſter ex omni eruditorum numero delectus mox ornet diuinis literarum monimentis. cui quæſo tantum munus mandabitis? Agite aliquem tandem adducite. ne quem tamen moneo Mediolanenſium attingite, quos ſæpe pro ueſtris iactare, ac prædicare conſueſtis. Quod ſi unus omnes tanti Imperatoris uictorias complecti nequit (eſſet enim infiniti prope negotij) tantumque onus humeris ſuis reformidat, multæ fuerunt, ac diuerſæ eius uictoriæ. nullus pene locus, quocunque penetrauit, qui non eius trophæis, monimentisq́; illuſtratus fuerit, tot enim triumphos habuit, quot oras terrarum cum exercitu peragrauit, & omnem antiquitatis memoriam uirtute ſuperauit. Tria tñ eius p̃clariſsime facta ab omni egregie factorum numero eximunt, quibus oẽs alios imꝑatores, quotquot ubique gentium fuerunt, uirtute, ac belli gloria adæquauit. unum ſaltẽ ex his tribus literati ueſtri excerpãt quod literarum monimentis commendent, ueſtrorum optioni noſtri relinquunt, quod eis magis collibuerit,

quodue eorum animis magis arriſerit: quodcũq; horum ueſtri detrectabunt, noſtri ſuſcipient. Cum trux Turcarum tyrannus omnem Pannoniam in barbaram ſeruitutem redegiſſet, Germaniæq; immineret iam permultos dies in Auſtria obſeſſa Vienna tantis armatorum copijs quantas ullus Imperator ulla non modo hominum, ſed etiam annalium memoria habuiſſe traditur, cũque iam ſibi totius orbis uictoriam animo exultans repromiſiſſet, indomitusq; , ac ferox urbibus chriſtianorum exitium intentans præceps ferretur, qui torrẽs Dij boni, qui turbo, quæ tempeſtas, quæ procella, quæ flamma, quod incẽdium? hic noſter difficillimo reipub. tempore, dura conquiſitione paucis diebus conſcripto, comparatoq; exercitu incredibili animi robore obuiam factus eſt, ſiquo modo illam exultantem, atque impune uolitantem retardare poſſet. eius uotis non defuit optabilis exitus, nam tyranni præcipitem curſum, atq; impetum repreſſit, furorem coercuit, ardorem reſtinxit, ferocitatem illam barbaram compreſſit, audaciam fregit, nec modo à Viennæ iam feſſæ, propeq; expugnatæ muris auulſum detraxit, uerumetiam hoſtem ſuperbiſſimum incredibili uirtute profligato pene eius exercitu rebus ſuis tandem timere coegit, atque in turpiſſimam fugam potius animi uirtute, quàm exercitus robore, & copiarum numero coniecit. Agite Papienſes

ſes prodeat tandem aliquis è ueſtris literatis, qui huic uictoriæ tam præclaræ perpetuis monimentis tradendæ ſe idoneum profiteatur. quid hæretis? excitate tandem aliquem ex tota academia ueſtra, quam tantopere iactare ſoletis, ſemper academias, ſemper gymnaſia loquentes. nemo prodit. Silent omnes, credo hercle rei magnitudine deterriti. Intelligo, hoc primũ Cæſaris egregium facinus ſcriptoribus noſtris facile relinquunt. Proponam alterum. ſi forte Papienſes huic magis hiſtoriæ enarrandæ aptiores eſſe ſe ſentiant. Fuit multos annos ex omni aditu noſtris legionibus clauſa, & inacceſſa Africa, eiusq; litora noſtris mercatoribus, & nauiculariis erant infeſtiſſima, & parum tuta omnibus per illud mare hactenus nauigatio fuerat ob Caſtellum, quod incolæ Guletam uocant, poſitum in anguſtiis, et totius Africæ faucibus. quod erat ſpecula, & propugnaculum Afrorum, tum natura ipſa, & ſitu, tũ aggeribus, operibusq; manu factis munitiſſimũ obiectum contra copiarum noſtrarum impetus. ea enim arce in mare admodum proiecta portus, qui ibi eſt anguſtiſſimi aditus, tectus erat, & clauſus, atque ex omni aditu natura regionis uallatus. hic alioqui magnum, ac firmũ præſidium teneri ſemper ſolitũ erat, cuſtodiiſq;, & uigiliis die noctuque propter magnitudinem periculi ſeruabatur. Tunc uero Tyrannus ille, qui Tu-

neti regnum eiecto per uim rege iuſto, legitimoque occupauerat, audita fama aduentus Cæſaris cum exercitu, non ignarus totius illius regni ſalutem à Guleta pendere, in ea amplius decem milia armatorum collocauerat. ſed quæ arx tam munita, tam inexpugnabilis, quæ Caroli quinti uirtute non expugnari poßit? quis locus tam arduus, atque inacceſſus, qui eius legionibus, & copijs tandem non ſit peruius? Appulſa igitur portui claſſe, legionibuſque in terra partim poſitis, partim in nauibus retentis, ui, atque impreßione utrinque facta, propugnatorum maxima cæde, temporis ueſtigio portum, arcem, propugnacula, caſtellaque omnia incredibili, ac prope diuina uirtute in ſuam ditionem redegit, iuſtoque, atque legitimo rege in regnum reſtituto, ſibi ſola Guleta retenta, ne omnia barbarorum fidei crederet, ibique collocato Italorum Hiſpanorumque ſatis firmo præſidio, frænum quodammodo, ac capiſtrum toti Africæ iniecit clauſamque noſtris legionibus patefecit, quod egregium facinus, ac præclare factum cum quouis ueterum imperatorum triumpho comparabile nunquàm poſteritatis gratiſsimus ſermo conticeſcet. Ecquem Papienſes habetis doctiſsimum uirum, qui flumen aureum orationis ſemper fundens dicendi tanta copia præditus ſit, ut pro rei maieſtate hæc li-

terarum

terarum monimentis, ſempiternæ memoriæ tradere ualeat, ſperetque ſe ſatis poſſe conſequi dicendo quanta illa Cæſaris celeritas, quanta cura, quanta uirtus fuerit? Neque hic Hercule quenquam ſurgere uideo, qui Cæſarem ornandum ſuis laudibus ſuſcipere auſit. Intelligo Cremonenſibus hanc etiam partem intactam, atque exortem relinquunt, ſeque fortaſſe reſeruant ad recentem ipſius Cæſaris de coniuratis totius fere Germaniæ populis uictoriam ſuis ſcriptis celebrandam, quàm ex tribus eius præcipuis dimicationibus maximam fuiſſe arbitror. Ecquis ueſtrum audet tantam rem aggredi? tantam inquam, quantam uix animo cogitare poſſumus. nemo erat, qui non penitus eſſe actum de Germania existimaret, propter nouam ſectam uitæ, & officiorum omnium perturbatricem, paucorum quorundam ſcelere, qui animis ambitione corruptis traducti ad mala conſilia impure, & flagitioſe uiuendo magna reipub. uulnera impoſuerant. quicquid enim eſt tenebrarum, iam imperitæ multitudinis animis offuderant, & nobiſcum de omni fere religionis ratione diſſentire coegerant. uocabantur ab eis in controuerſiam ea, quæ publica omnium gentium, & nationum conſenſione, conſtantiſsimaq; aſſertione tot ſeculorum approbata, & conſecrata erant. nec tantum de

Dijs immortalibus, de ceremonijs, deq́; omni ſanctitate praua, & impia ſentiebant, uerumetiam cupiditatę rerum mutandarum, aut potius euertendarum capti longe aliena de moribus, inſtitutisq́; maiorum, deq́; omni diſciplina, & temperatione chriſtianorum impune prædicabant, conuulſaque religione, & aris euerſis, diuorumq́; immortalium pollutis templis, ſanctiſsimisq́; dirutis, atq́; proſtratis delubris ſumma demẽtia, ac temeritate præditi, & nihil prorſus penſi habentes populos fere omnes à Repub. *&* Ro. *Imperij legibus male perſuaſos, atq́; ſeductos ſcelerata ſeceßione deficere fecerant, uſq́; adeo ad id dementiæ uentum erat, ut nuſquã fere in tota* Germania *imperatoris iuſſa, atque imperia audirentur.* At Cæſar Dei *optimi maximi beneficio ad hæc tempora procreatus, cum iandudum omnes ſuas curas in rempub. tuendam, propagandamq́; contuliſſet, ne aliæ ceremoniæ nobis eſſent, alij diuorum immortalium antiſtites, alijq́; religionum interpretes, exiſtimans nõ poſſe ſine nefario ſcelere, ea tam tetra, tam triſtia dißimulare, cauſam religionis admiranda animi magnitudine ſuſcepit. comparato igitur* Italorum *militum, atque* Hiſpanorum *ſatis firmo exercitu, una cum* Germanis *illis, qui in officio, & fide permanſerant fideliſsimi, diuina, atque eximia uirtute ſua bellicoſiſsimarum gentium crudeles, ac furibundos impetus primum retarda-*

uit,

uit, mox (quanta cura Dij boni, quanto labore, patientia, uigilijs?) omnibus exercitus ſui ducibus diuturnitate belli defeſsis ſuadentibus ab incœpto deſiſtere propter magnitudinem periculi, & multiplicem difficultatem, præſertim alieniſsimo anni tempore (accedebat enim ad frigidæ prouinciæ naturam ſumma hyems, frigidiſsimaq; anni tempeſtas, qua iure gentiũ omnia bella quieſcere ſolent, cum etiam feræ latibulis ſe tegant) ipſe luce illa præclari, atque excellentis ingenij, quam omnes diuinam toties, ac ſingularem experti ſumus, eius belli exitũ longe proſpiciens nunquam perſuaderi potuit, quãuis affectus ualetudine, ut uitæ ſuæ conſulens ſe cum exercitu ad tutiora loca reciperet, ubi poſſet ſaltem hyemem, & frigorum uim ſub tecto, & pellibus uitare, quam nos ſub urbium tectis luculento camino uix ſuſtinemus. Ipſe uero nunquam de ſpe deiectus cuncta cœli, aliaque incommoda æquiſsimo animo perferens nunquam deſtitit hoſtem perſequi, ſed in opere tam neceſſario uſq; ad belli exitum ſingulari patientia perdurauit, cõſilioq; potius, conſtantiaq;, & animi magnitudine, q̃ ferro, et copijs cum gẽte ſibi multis nominibus alioqui cõiuncta feliciſsime decertauit, nec tantum populos ferociſsimos, fœdamq; illorum crudelitatem à corporibus noſtris auertit, uerũetiam confertiſſimas copias contriuit, contudit, domuit, omnemq; Ger

maniam nullis fere prælijs, ſed magis uirtute, imperio, conſilio, grauitate, conſtantia, animique magnitudine ſuperauit, ad ſanitatemq; reduxit, atque recta de religione, & de diuis immortalibus ſentire aſſuefecit. imperatiſque obſidibus, quot ſatis ſibi uiſi ſunt, illis iura, leges, agros, & priſtinam libertatem reliquit nihilque eis præter iniuriæ licentiam eripuit. Ita hanc rempub. hoc ſacroſanctum imperium, urbes noſtras, templa, ſedeſque diuum immortalium, fortunaſque, & omninm liberos dimicatione, & periculo uitæ ſuæ conſeruauit, aras, ſacraque, & ceremonias reſtituit. pro quibus rebus ad primum nuntium tantæ uictoriæ ei ipſi agri Italiæ, ut mihi uidebantur, gratias agere geſtiebant. Intelligitis Papienſes, quàm uberem, copioſamque materiam uobis proponam, quanta occaſio uobis præbeatur, oſtendendi quanta ſit dicendi facultas, uis, & copia ueſtrorum hominum, qui ſe in ſcribendo exercuerunt. nullus in Germania locus, qui non recentibus tanti imperatoris uictorijs, trophæis, ac monimentis illuſtratus ſit. Si poetæ alicui, diſerto, atque facundo, cui ſint nerui, & uires hanc prouinciam mandabitis, quàm iucundis ille digreßionibus, quantis luminibus, poema ornare poterit, ac colluſtrare? Videre uideor illum inducere ipſos agros, ipſas ſyluas, fluuioſque,

que, ac montes mutos tam erumnoſi imperatoris tot incommoda prius commiſerari, poſt uictoriam uero, uel ipſas urbium ſedes domorumque, ac templorum parietes liberatori ſuo gratias agere, ut quocunque ille uenerit, eo lux quædam, & ſalus ueniſſe omnibus uideatur. plurimis deinde nominibus eum in cœlum multarum gentium uictorem feret, teſtabitur in primis eum omnia ſua ſtudia, omnem operam, induſtriam, cogitationem, mentem denique omnem in Chriſti nomine, religioneque, ac pietate propaganda defixiſſe. intercurrent ſæpius loci, quos etiam ipſe artifex elicere poterit, ſi ſe ipſi non ſua ſponte dabunt, ubi detur opportune ſingulares, atque diuinas tanti imperatoris laudes cumulate explicare, animumque illius excelſum, & altum, ac uirtutibus exaggeratum poſteritati tradere, id eſt eum ſuis laudibus ornare, uirtutesq; eius ſingulares in animis, et quaſi in oculis hominũ oratione figere, tũ ꝑter belli diuinã quandã, et incredibilẽ ſcientiã, felicitatẽ quoq;, et gloriã eius admirari, conſiliũ, moderationẽ abſtinẽtiã, tolerantiã, eũq; penitus ſuis coloribus depictũ poſteris cõmõſtrare, ſedatũ, grauẽ, atq; humana animo ꝑmentem, ac præter unã gloriam omnia deſpicientẽ. Diutius iudices q̃ neceſſe fuit, hũc locũ urgeo, ſerius fateor q̃ oportebat, intellexi, cũ neminem, aut certe perpauciſſimos

Papienſes habeant, qui, non dico, tantæ prouinciæ ſint idonei, ſed qui in his ſtudijs ſint in aliquo literatorum numero. uſq; adeo ad nihil literarum redacti ſunt, ut eis opus fuerit hanc ipſam cauſam ad exterũ hominem & alienigenã deferre, cuius uerbis, ac ſcripto in nos declamantes inueherentur, neq; illi in hac re calamitates temporum propter diuturnum bellum cauſari queunt, quod nobis etiam cũ illis commune fuit. nulla enim ætate aliquem ſuorum huc adducere poſſunt, qui aut ſuis, aut aliorum ſcriptis in re literaria nobilitatus alicuius nominis fuerit. Dicturo autem de noſtris, qui hac ætate non modo in literis ſe exercent, ſed etiam ad ſummam laudem, gloriamq; contendunt, opus eſſet mihi cũ Poeta *nobili ordiri* Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι. Hic *ideo uos oratos uolo iudices, ne ex mea tenuitate, aut dicendi mediocritate Cremonenſes oratores metiamini, in principio actionis attuli cauſam quare præteritis, atq; relictis ſummis oratoribus, ac doctiſsimis uiris, quibus abundat ciuitas noſtra, ipſe ego unus, neq; ingenio, neq; auctoritate, neq; facultate par huic cauſæ electus fuerim.* Habet ut etiam *ſemper habuit* Cremona *in omni literarũ genere tam Græce, quàm* Latine *eruditiſsimos uiros, quos omnis ſi hic enumerare uellem, tempus hercule me potius, quàm oratio deficeret, neq; me exiſtimetis loqui de ijs, qui literas primis labijs deguſtarunt,*

guſtarunt, ſed de ijs tantum aio, quorum laus ſita eſt excelſo, & illuſtri loco, quorum ſempiternis monimentis non tantum patria noſtra illuſtratur, ſed etiam hæc ætas ampliſsimam gloriam eſt conſecuta. hi enim ſunt ampliſsimi in primis uiri alta quadam mente præditi, qui ut apud ſeſe eſſent, & ex natura uiuerēt, ſe à ſubſellijs, ideſt ab omni ambitione in ociū contulerunt multarum, atq; optimarum artium ſcientia præclari & in omnibus rebus præſtantes uiri, in primis honorati, & principes in ciuitate, in ocio cum dignitate uerſantes remoti ab inuidiæ procellis, quos omnis ciuitas adit, omnis ætas, omnes ordines conſulunt. tātæ autem ſunt eruditionis, ut niſi eſſent temperantiſsimi, ac modeſtiſſimi, profiteri poſſent ſe ſcire omnia quæ ſunt mandata literis ad omnem humanitatem, lumina, atq; ornamenta huius ſeculi. ex ijs autem (ſunt enim non pauci) aliqui multa, ac uaria lectione inſtructi, ſunt ſola rerum cognitione contenti, neque admodum eloquentiā, neque agendo, neq; ſcribēdo exercent, rerum, exemplorūq;, & omnis uetuſtatis periti. alij uero ad hunc forenſem uſum rhetorum inſtitutionibus perpoliti omnibusq;, et naturæ, et doctrinæ præſidijs ad dicēdum parati, ut de quacunque re ad quæſtionem, ex tempore non modo copioſe, uerūetiam ornate dicere poſsint, in quibus admireris tam amplitudinem Platonis, quàm Ariſtotelis

admirabilem quandam ſcientiam & copiam. Hic ſanè aliquem non eſt neceſſe nominare, quoniam adhuc uiuunt. ſed fretus ſum ueſtra prudentia iudices, ſcio enim pleriſque ueſtrum eos eſſe notiſsimos. qui uero ſe ad hiſtoriam ſcribendam contulerunt, non modo quàm Latine, ſed etiam quanta cum dignitate id munus obierint, relinquo orbis terræ iudicio ſtatuendum, cum ea præſertim perfecerint, ediderintque, quæ de ipſis Caroli V. rebus præclariſsime geſtis moliuntur. Poetas autem habemus, non tantum ſuaues numeros, fabellasq́; & omnem antiquitatem tenentes, ſed cætera quoque doctos, & ſapientes, graues ſane uiros, & honoribus quoque amplificatos, qui interiores, & reconditas literas penitus perſcrutati ſunt, & ad ueterum poetarum laudem peruenere. Vix hic queo me continere, quin tantorum uirorum nomen iam diu ubique peruagatum, nobilitatumque prodam, præſertim eorum qui extra aleam, ſupraq́; omnem inuidiam iam ſunt collocati. ſed neque etiam in hoc inſultabo uehementius, neque inſolentius oratione uolitabo, tum inſtituti mei memor, ne quem ex ijs, qui adhuc uiuunt, uel honoris cauſa nominem, tum quod ijdem ipſi cum Cremona huc proficiſcerer, mihi id omnino interdixere, contenti ſua laude, & hominum conſcientia. ſunt nimirum prudentia, & temperantia moderati, ac continentes.

tinentes. & quamuis laudibus in tota Europa florentant, atque hominum ubique ore laudentur, magna tamen laudis contemptione inſignes, ſibi potius eſſe uolunt quàm alijs uideri, dicunt enim ſibi ſatis eſſe ſecum frui benefactorum recordatione, et quicquid agũt in ijs ſtudijs, quicquid moliuntur, non tam ad honeſtandum nomen ſuum, immortalitatiq; cõmendandum, q̃ ut de cõmuni hominum uita, præſertim de re chriſtiana, ut religioſi, & pientiſſimi optime mereantur, omne enim ſtudium ſuum, omnẽ curam fixerunt in ornanda religione cõmentitia diſiungentes à fabula, ut quæ ab antiquis Poetis intacta, atq; illibata uſq; ad hæc tẽpora relicta fuerant, ipſi uerſibus latinis illuſtrata Muſis cõmẽdarent, à quibus quoniã chriſtiana pietas, atq; omnis ſanctitas omnino abhorrere uidebatur, neq; cum eis aliquid cõmercij habere, ipſi magno labore, atq; induſtria effecere, ut aliquis locus eſſet reconciliatæ gratiæ, & quæ ipſis Muſis clauſa, atque inacceſſa hactenus fuere, peruia ipſi fecerunt, atque patentia. hæc ſi negent Papienſes, quod minime reor eos eſſe facturos, regiones mutas implorabo, & ſola terrarum ultima, maria, portus, littora, & inſulas, quæ enim ora, quæ ſedes, aut locus, quo non iam peruaſerint poetarum noſtrorum non tantum fama, uerumetiam ipſa poemata, ac monimenta, tot ubique exemplaribus

propagata, atq; diffuſa, ubique gentium leguntur, ediſcunturq́;, & imitanda à præceptoribus doctiſsimis uiris iuuentuti in ſcholis proponuntur. Quid uero etiam cum ea uulgauerint, quæ recentiſsime elaborarunt, ſed adbuc tenent compreſſa, ut poſtea emendatiora, limatioraq́; edantur, poemata ſane inuſitata, & incredibilia de abditis, reconditisq́; rebus, quibus nemo eſt auſus uſq; in hanc diem aſpirare? Et ut poetarum modo de poetis loquar, noſtra ætate à noſtris poetis ad ſumma inacceſſarum rupium iuga per aſperrima montium molli admodum, & plano tramite adductæ ſunt Muſæ, ipſi tamen modeſtiſsime fatentur ſe ſperare alios quoſpiam poſt ſe futuros, qui uiam quam ipſi perruperunt, molliorem, ac faciliorem reddere poſsint Muſis omnibus approbãtibus. ſibi ſatis eſſe quod aditum patefecerint, & tantæ rei aliquod quaſi ſpecimen poſteris commoſtrarint. Non committam, ut prætercam duas præclariſsimas uirgines ciues noſtras, quarum altera, et Græcis, & Latinis literis apprime erudita, de quacunq; re opus fuerit, & uerſu, & ſoluta oratione non tantum docte, & copioſe, ſed etiam eleganter, & appoſite dicit, ac ſcribit maxima cum audientium, & legentium admiratione, altera inter egregios pictores noſtri temporis merito connumerari poteſt, multis alijs artibus, ac uirtutibus utræque inſignes,

utræq; bonis parentibus ortæ. Multos habet ciuitas noſtra, qui, ut innuimus, Græce luculenter ſciũt, ſed neq; etiam deſunt, qui Hebræorum linguam optime calleant uiri inſignes, et honeſto loco nati, alij quoq; Aegyptiorum literas, & Chaldæorum, Phœnicumq; attigerunt. Hæc ſatis ſint dicta de literatis noſtris, qui adhuc ſunt ſuperſtites, in qua re eſt facile Papienſibus nos præſtare, cum eorum, quos adducere queant, norim adhuc neminem. ea propter neq; item ero multus in recenſendis antiquioribus Cremonenſibus illuſtribus uiris de re literaria optime meritis, cum noſtra ciuitas in omni ætate ampliſsimos ſemper genuerit. Amiſimus ſuperioribus annis duos literis, atque doctrina Græce, & Latine præſtantes uiros, Benedictum Lampridium Alphenum, & Hieronymum Fundulum, quorum morte ſane immatura noſtra ciuitas, una cũ tota re literaria ubiq; magnam iacturam fecit. de ijs mihi non admodum multa dicere eſt neceſſe, cum illorum adhuc ſit adeo recẽs memoria, ut in animis ueſtris eorum nominis impreſſa eſſe ueſtigia certò ſciant. id alijs probabunt eorum luculentiſsima ſcripta, quæ ab hæredibus propediem, ut audio, edentur. illo etiam tempore, quo primum literæ, ac bonæ artes poſt deuaſtatam à barbaris Italiam, ſublatamq; omnem humanitatem, reuiuiſcere, & quaſi poſtliminio reſtitutæ redire cœperunt, noſtra ciuitas

tulit Baptiſtam Platinam in ſcribendis hiſtorijs inter omnes ſui temporis qualeſcunque produxit ætas illa, admodum præſtantem. Agnoſcimus etiam inter noſtros Ioannem Baliſtarium clarum teſtimonio illius auctoris qui de Italia illuſtrata ſcribit hiſtoriam, cum etiam ſe in literis per eum profeciſſe fateatur. Sed, ne iudices uos diutius teneam in talibus recenſendis, reuoco uos tandem ad illuſtria, & feliciſſima tempora, in quibus literæ, et bonæ artes ad ſummũ faſtigium peruenerant, cũ ſummi eſſent poetæ, ſummiq; oratores, cæterique rerum ſcriptores omni ex parte in ſuo quiſq; genere, omnibus numeris abſoluti, atq; perfecti. Inter lectiſſimos poetas fuit noſter Quintilius Varus, carus Virgilio, Tibullo, Horatio, et cæteris poetis præſtantiſſimis illius ætatis, ut Horatius ipſe ſæpe in uerſibus ſuis atteſtatur. Eius uiri iudicio, atq; cenſuræ ſua poemata corrigenda, caſtigandaq; non tantũ inferioris ordinis poetæ ſubijciebant, uerũ etiã ipſe Virgilius admonẽti, et quodãmodo pſcribenti obtẽperauit. Non omittendũ etiã mihi arbitror M. Furiũ Bibaculum, qui tẽporibus Lucretij Cari floruit, fuiſſe Cremonẽſem, ut cõprobẽ, quod dixi ſuperius Cremonã omnibus ætatibus habuiſſe uiros in omni literarũ genere pclaros, qui orbẽ terrarum implerunt nominis Cremonenſis gloria. Huius poetæ nõnulli uerſus etiã uſq; ad noſtra tẽpora puenerunt,

runt,licet propter ætatem duriuſculi: uix enim eo tem pore Latini poeticam attigerant, quam paulo poſt ad elegantem cultum deduxere. Cæterum, quoniam dixi ſuperius omnem præſtantiam ingeniorum in noſtris hominibus euenire cum quadam ui cœli occulta, ſoliq; natura,tum optimis ciuitatis inſtitutis,et legibus,id pbare poſſumus,non tantũ in iis,qui ocium negotio prætulere, & ad ſtudia literarum ſe contulerunt,uerũetiam in illis omnibus,qui uerſati ſunt in repub. quorum uirtus,iuſtitia, & integritas ſpectata fuit omni ætati magno theatro, ut intelligatur Cremonenſes præferendos eſſe Papienſibus,quod præſtantiores illis uiros ſemper habuimus,non modo optimarum artium ſcientia,uerum etiam maximarum rerum gloria,quocunque enim animum,ingeniumq; intẽderint,noſtri homines ibi ſummi fiunt, & quadam præſtantia excellentes. Eſt plerunq; noſtrorum ciuium ea patientia,ea uirtus, atque frugalitas propter optima ciuitatis inſtituta , quibus prohibetur licentia cupiditatũ, ut nulla deſidia,nulla luxuria, ab officio, & à rectiſſima uiuendi ratione reuocentur, contra uero omnibus ſummus labor in publicis , priuatisq; rebus,ſumma item parſimonia, ſumma diligentia. His adminiculis adiuti,qui ex ciuibus noſtris rempub. adminiſtrarũt,id ſumma laude ſemper fecerunt, & cũ quadam omnium admiratione.quod noſtris temporibus

uidimus in Andrea Burgio, qui carus prius Maximilia-no Imperatori, mox Ferdinando eius nepoti Romano-rum regi, multa & magna negotia in Italia, in Germa-nia, Galliaq́;, & Hiſpania geßit, multis, & magnis le-gationibus functus, in quibus ſe omnibus probauit, ne mihi ſit magnopere neceſſe ab inferis excitare tot anti-quißimos uiros ciues noſtros, quorum conſilio, uirtute, rebus geſtis, maxima gloria ciuitati noſtræ parta eſt. quot enim hic me recenſere poſſe arbitramini pares Marchiſino Stangæ uiro & conſilij magni, & uirtu-tis exquiſitæ, cui maximarum rerum fidem Lodouicus Sforcia ſemper habuit in reipub. Mediolanenſis admini-ſtratione, omnium conſiliorum ſuorum participi, ne di-cam auctori. Ioannis Baptiſtæ Speciani uero quanta fuerit uirtus, & in rebus gerendis prudentia, erit illis, qui hominem non uiderunt, fortaſſe incredibile, uobis uero patres, qui eum bene noſtis, non admodum multa dicere habeo. meminiſtis eum primum inter alios iuris peritos in iudicijs prætorijs, pedaneorumque iudicum ſubſellijs uerſatum, operamq́; reis defendendis nauan-tem à Franc. Sforcia ad maiora euocatum fuiſſe, & in hunc ordinem ueſtrum cooptatum, ſimulq́; in tota pro-uincia quæſitorem, & rerum capitalium non modo iu-dicem, ſed etiam uindicem conſtitutum, cum ſumma, & libera, in quencunq́; uellet maleficij reum, animaduer-

tẽdi

tēli poteſtate, mox multis, magniſq; in rebus ſpectata uiri uirtute, quæ ſub toga contineri non poterat, ſuis indicijs indies magis, ac magis prodita, ab eodem Sforcia quæſtor creatus eſt totius exercitus, quem ad ſe tuendum contra hoſtium potentiſsimorum uires maximum coegerat; & cum eſſet bonus conſilio, nec minus bello ſtrenuus, ita eam quæſturam adminiſtrauit, ut non tantum commeatibus procurandis præeſſet, præfectis fabrum præſcriberet, ſtipendia militibus in tempore perſolueret, populis, ac ciuitatibus operas, uecturas, naues, remiges, arma, tormenta, belliquе inſtrumenta imperaret, & alia id genus adminiſtraret, quæ propria ſunt eius poteſtatis munera, uerumetiam Sforcia omnia poſuerat in eius diligentia, ac fide, quæ ad Imperatorem pertinent, ut pene ſummam imperij teneret, legionibusque non ad alterius præſcriptum, ſed ſuo arbitrio imperaret. caruit tantum Imperatoris nomine, cum partes ſuſtineret, omnesque imperatoris numeros impleret. nihil omnino agebatur in re militari, niſi ad eius ductum, omnes etiam literæ de eius ſenſu deſcribebantur: Morte deinde ſublato Sforcia, trãslataque omni prouinciæ ditione ad Cæſarem, eundem locum obtinuit apud Antonium Lieuam ab ipſo Cæſare prouinciæ cum ſumma poteſtate præpoſitum. Vix homo Hiſpanus ſatis mirari poterat, quod quicquid Spe-

ciano muneris iniunxiſſet quamuis arduum ſtatim ille tranſactum reddebat, & omnia mandata celerrime exhauriebat. Maiori etiam poſtea fuit auctoritate, ac poteſtate ſummam imperij adminiſtrante Alfonſo Aualo Vaſtio, qui etiā ipſe ei ſummā rerum publicarū fidem habuit, nō ob ſolam eius operā, quàm promptā, expoſitamq́; multos annos præbuit tribus illis præclaris uiris; uerū etiam propter alias ſingulares eius uirtutes tēperantiam, fidē, abſtinentiā, innocentiam, & integritatem, tres enim illos magiſtratus ſimul caſte, et integre geßit, in qbus ſi late patēti poteſtate, atq; licētia uti uoluiſſet ad quæſtū, non dico maximā pecuniarū uim, uerum mōtes aureos, ut aiunt, conflare potuiſſet. Atqui eius animum nulla unq̄ lucri ſpes tranſuerſum egit, quem aduerſus pecuniam, auaritiamq́;, cæterasq́; cupiditates inuictum ſemper geßit, ut is, cui bonum, et æquum omnibus diuitijs carius, antiquiusq; ſemper fuiſſet. Ita modice rem ſuam familiarem auxit, ut quemadmodum in ea paranda nemini unq̄ nocuit, nemini etiam inuidioſa eſſet, cum tamen admoneri potuißet, non eſſe ſibi in tanta occaſione indormiendum; ſed aßidue operam parandis opibus nauandam ob ſatis magnum numerū filiorum, iam enim ius duodecim liberū aſſecutus fuerat, quos omnis optimæ ſpei, & indolis in mediocri patrimonio reliquit morte immatura præuentus, ob nimis

laborioſam,

laborioſam, ut ego quidem exiſtimo, uitæ ratione, quàm ut demandatis ſibi tot muneribus ſatisfaceret, iam pridem ſuſceperat. Defuncto ciuitas noſtra, ut cui de patria optime merito publice decreto ſepulcro parentauit, iuſtaq; magnifice ſumptu publico perſoluit. quem honorem apud nos poſt hominum memoriam nondum ulli ciuium ante eum contigiſſe ſatis pro comperto habemus. Multus fui patres in commemoranda huius uiri uirtute. non tamen id nimium uobis debet uideri, qui tanti collegæ ueſtri præſtantiam illam multis, & magnis uirtutibus exaggeratam ſpectatam habuiſtis. cogor tamen rationem huius loci habere, & cæteros q̃ plurimos præſtantes uiros noſtræ ciuitatis, quorum operæ pretiũ eſſet hic renouare memoriã, ſilentio præterire, quod quidem minus moleſte fero, cum meæ actioni parum id obeſſe intelligam. neminem enim ſuorum ad hos quos memoraui, Papienſes mihi obijcere poſſunt. neque etiam eſt, quod ſane elaborem in recenſendis ciuibus noſtris præclariſsimis uiris, quibus per religionem ſacerdotia ampliſsima fuerunt demandata. Nempe multos, & magnos ex omni ætate uiros enumerare poſſem, qui in honeſtiſsimis ciuitatibus cerenonijs, & ſanctitatibus præfuere antiſtites inſulis, religioniſque inſignibus ornatiſsimi, ex quibus etiam aliqui conſequuti fuerunt, ut Romæ in

auguſtiſsimum purpuratorum collegium cooptarentur, qui Pontifici maximo tanq̃ ſacrorum regi aßident conſiliarij, atque adminiſtri, quod puto, Papienſes non negabunt, cum etiam hac ætate non deſint nobis præſtantißimi uiri, qui ad hũc, & illum honoris gradum honeſtißimis nominibus euecti ſunt, noſtis ſane uos Iudices qui uiri, quibus meritis id aſſecuti, nec omnino inficias ibo nonnullos ex Papienſibus quoq; aliquando ad eadem ſacerdotia perueniſſe, ad quæ noſtri arrepti ſunt. nũquã tamen probabũt ſuos noſtris, qui adhuc uiuunt, quemadmodum honore, ita quoq; dignitate pares fuiſſe. Demũ omißis his, quæ in umbra, et ocio geruntur, ad ſolẽ, & ad puluerem exeamus, MAIVS enim, ut inqt ille, OPVS MOVEO. Cõparauimus hactenus uirtutem noſtrorum ciuium, cum uirtute Papienſium. ſed de ea uirtute tantum egimus, quæ ad ſolius animi uim pertinet, & ad intelligentiam. nunc ea uirtus in comparationẽ ueniat, quæ communis eſt animi, & corporis, quæ ue cum initium ab animi magnitudine ſumpſerit, tamen fundata eſt corporis uiribus, ac neruis. Fortitudinem igitur, & uires, & robur utriuſque nationis diſcutiamus, et alteram, cum altera conferamus. Experiamur nunc an ad tantum dementiæ ſit deuentum, ſintq; iſti tam inſignite impudentes, ut audeant hiſcere, cum intelligent hic agi de re militari, in qua nobiſcum

biſcum ueniant conferendi, quo ab omnibus mortalibus cognoſcatur eorum audacia, & impudentia, cum plane ſint plures Cremonenſi nationi præfecti militum, et duces, qui cum ſignis, & imperio eunt ad bellum, quàm Papienſibus milites, pluresque nobis milites, quàm illis ciues, quod iudices non tantum uobis notum, ſed omnibus prorſum populis, ac nationibus exploratiſsimum eſſe arbitror. Quoties expertus eſt Cæſar, quod & dicere ſolet, Cremonam eſſe ſibi opportunum belli ſubſidium, ibiq; certiſsimos creari milites, quorum ſemper illud ſolum fuit ſeminarium? ſentit quotidie belliſcoſiſsimus Imperator, magnas, & firmas copias apud nos ſemper inueniri, ſeq; ſemper habere Cremonæ paratum exercitum, expeditos duces, militum præfectos, & centuriones, & iam cunctis audio perſuaſum eſſe in tota Italia Cremonæ in primis uigere diſciplinam rei militaris, & hanc eſſe propriam, ac peculiarem quandam laudem ciuitatis noſtræ, cuius fuit ſemper præſtabilis quædam ſcientia, ac præſtantia in uniuerſo iure belli, ac pacis uſq; eo, ut cum conſtat aliquem eſſe Cremonenſem, iam uulgo inoleuerit, ut eundem poßis affirmare fortem, & artis militaris peritum. iamq; de ciuitate noſtra uulgo prædicatur, quod de Ithaca olim Ageſilaus quidam dixiſſe fertur, eſſe optimæ prolis nutricem, & uirtutis Gymnaſium, id uero ne recens eſſe

existimetis, & præsenti ætati fortuito quodam ſiderum concurſu accidiſſe. Pro compertò habetur, in noſtra ciuitate uiguiſſe ſemper ſtudia militaris disciplinæ, noſtramque nationem ſemper habitam bellicoſiſſimam, utpote qui à populo Romano omnium gentium uictore maxima ex parte originem traximus, quemadmodum maiorum noſtrorum res geſtæ illuſtres ueterum annalibus atteſtantur. atque ego equidem de patre audiui in urbe noſtra aui ſui memoria adbuc ueſtigia ſpectari uetuſtiſſimi templi olim Victoriæ conſecrati, quod mox mutata religionis ratione Victori martyri à maioribus noſtris dicatum fuit. & in eo fama celebratum eſt fuiſſe aram Virtutis literis marmoreis conſcriptam, ac conſignatam. Proditum quoque reperitur monimentis ſcriptorum haud contĕnendorum Romanos, dum eſſent rerum domini, officinam armorum Cremonæ inſtituiſſe, ut apud eum populum, et qui ſibi eſſet cognatione, & ſanguine, nedum ſocietate, & amicitia coniunctiſſimus, & quem rei bellicæ diſciplina clarum nouerant. durat adhuc conſeruata à noſtris hominibus uirtus illa, quæ fuit propria Romani generis, neque ulla unquam ætate Cremonenſes obliti fuerunt priſtinæ ciuitatis ſuæ, ſeruat plane noſtra illa iuuentus Martia ſeminis naturam, non modo in animis, ſed etiam in neruis. Noſtri adoleſcentes boni, & fortes,

tes, flos omnis nobilitatis, non ſe dant luxui, aut inertiæ corrumpendos, neque ſe perdite amoribus implicant, neque libidinum illecebris, ſed iam id ætatis flagrantes gloria, uereque laudis cupiditate ardentes quodam animi incredibili robore præditi, quoties è ludo, ac pueritiæ diſciplina redeunt exacto diei labore in literis, uacatione à præceptoribus impetrata, alios adoleſcẽtes adultiores adeũt, quorũ ætas militiæ patiens, quiq; ſacramẽto implicati in aliquo bello nomẽ dedere in militũ numero cõſcripti, illis penitus ſe dant in conſuetudinẽ, et familiaritatẽ. cum illis de armorũ genere loquũtur, de exercitationibus caſtrẽſibus, de excubijs, de ſtatiuis, deq; oĩbus militaribus actionibus, paulatimque ſe labori aſſuefaciunt, ut inediæ, algoris, et uigiliæ patiẽtes fiãt, ideo quotidie cõſpiciũtur, uti eſt mos ciuitatis noſtræ, equitare, iaculari, curſu, ac palæſtra cum æqualibus certare ad exercendã uirtutẽ, deſidiamq; minuẽdam. uix eis à parẽtibus de manibus arma extorqueri queunt. deinde cũ per ætatem licet, tradunt ſe in diſciplinã alicui, cui ſit eximia belli ſciẽtia, ut ab eo inſtitui queant. habet ſiquidẽ ea ſiue ars, ſiue ſtudiũ, ſiue exercitatio, ſiue facultas à natura profecta, in noſtra ciuitate quoſdã quaſi magiſtros uiros ornatiſſimos, ac præclariſſimos ueteris militiæ exempla, quorum uirtus in iuuentute, & res geſtæ in omni ætate illuſtres,

Ad horum domos, quaſi ad quaſdam ueluti ſcholas, confluunt adoleſcentes; ibique certa quadam & exquiſita ratione diſputatur quotidie de re militari, de optima belli ratione, deque fortiſsimorum uirorum, qui in laude uixerunt, uirtute agitur, quæriturq́; quouſque alicuius acute dictum tam domi, quàm militiæ diſsimulandum, ferendumue æquiſsimo animo à forti uiro, in quẽ contortum fuerit, quomodo etiam uindicandum, uerbisne refellendum, an facto opus ſit; præſertim ſi mendacij ille inſimuletur. qui deinde cum alio ſibi certamen inſtituere poſsit. quos ue prouocantes, ut indignos, negligere, & præterire poſsimus exiſtimatione ſalua. an iniurioſe dictum, factum ue ullo uerborũ genere emendetur, aboleaturue. ad utrum pertineat alteri armorũ genus præſcribere, locum ue pugnæ dicere. quæ ſint leges æquabiles priuati certaminis, & cætera, quæ ſpectant ad huiuſmodi dimicationem, quàm uulgo minus ſcite duellum uocant. Et quando res militaris quoque ſicut cæteræ artes, habet ſua præcepta, atq; inſtituta ornatiſsimi uiri illi ueterani, & multorum ſtipendiorum milites præcibus adoleſcentiũ humaniſsimorũ inducti ſæpe, coactiq; permagna auditorum frequẽtia ſermonem inſtituunt de ijs rebus, quæ maxime ineſſe debent in certiſsimo, & optimo milite, ut omnes numeros expleat, ut de eius officio, de uitæ ratione tam domi

quàm

quàm foris. aliam eſſe uiuendi licentiam in caſtris, aliam in hibernis. temperandum omnino ubiq; ab iniuria, atque maleficio more Populi Ro. maxime apud ſocios populos. docēt illi prætereà adoleſcentes ab ineūte ætate animū aſſuefacere ad omnes difficultates, atq; acerbitates perſerēdas, & ubi ineundum prælium inſtat, aut ubi quoduis iniectum eſt periculū, atq; diſcrimen, nihil prorſus metuēdum, niſi turpem famam. nulloue caſu detrectandam eſſe militiam, ſemper cogitandum, naturam homini exiguum uitæ curriculum circūſcripſiſſe immenſum uero gloriæ ſpatium reliquiſſe. & quoniam laxiore imperio tota eius rei diſciplina diſſoluitur, exercituſque uel maximi interdum dilabūtur, admonent ſancte ad antiquæ militiæ rationem parendum eſſe ducibus, ac tribunis, enixeq; cuiuis cauendum, ne ſæpe culpa ſua in caſtris ſeditiones cooriātur. opus eſſe plurima ſemper facere, & pauca de ſe loqui, præſertim, ne quis ea quæ non fecit, præ ſe magnifice, atq; inflate iactitet ſemper glorias, ſemper pugnas loquendo. abſtinendum item omnino ab inanibus prouocationibus, ne quenquam ab re facile laceſſant procaces, ac petulantes. ſi uero ipſi fuerint laceſſiti, non diſsimulandum, ſed animo forti, atq; alacri uultu, ne metum præſeferre uideatur, pugnam ſuſcipiendam, inimicitiasq;, & fortiter propulſandam iniuriam, paulatimq;

optimi magiſtri eius artis ſcientiſsimi ab imis inchoãtes, ad maiora ſemp inſtituta quaſi per quoſdã gradus ꝓgrediũtur, eumq́; militem informant, ac perpoliunt, qui non tantum centurio, tribunusq́; militum, ſed etiã ſummus imperator facile euadere poßit. Iccirco proſequuntur etiam ſuo ordine, quæ ſint centurionum ipſorum, tribunorumq́;, et cæterorum præfectorum, legatorum etiam partes; ut ad quenq; ſpectet militum ſuorum numerum diligenter, ſancteq; integrum cuſtodire, ne quis furtim ſubductus deſideretur, ſtipendiumq́; nondũ confectũ auferat, item excubias ſingulis, & cætera munia pro hominum dignitate, aut facultate partiri, ac diſtribuere, militesq́; in officio cõtinere, eorundem animos permulcere interdum, & motus ſedare, atq; mollire ſuam quenq; claſſem adminiſtrantes, in ſeditioſos, & militiam detrectantes animaduertere; furta, cæterasq́; iniurias, & maleficia punire. Præcipue autem iucundiſsimum eſt præclariſsimos magiſtros audire, cum tanta auctoritate, tantaq́; dignitate ſemper rogati, atq; impulſi diſputant, quibus uirtutibus ornatum eſſe oporteat eum ducem, ad quem omnia aliorum ducum, ac præfectorum imperia reſpiciunt, ſummaq́; rerum, atq; omnium conſiliorum reducitur. Itaq; illi non tantum auditores habent eos adoleſcentes, qui militiæ ſacramẽto ſe aſtringere cupiunt, ſed etiam eo-

dem

dem animi cauſa conueniunt alij perfrequentes, qui ſe in alijs artibus exercent. Mediusfidius ego in eis audiē dis ſæpius libentiſſime conſumerem totos dies, ſi mihi eſſet aliquod tempus à negotijs publicis uacuum. Quid enim gratius eſſe poteſt, q̄ præſtantiſſimos uiros ueluti heroas quoſdam de maximis rebus maxima auctoritate diſputantes ſæpius audire? quas potiſſimum res oporteat ineſſe in ſummo imperatore, neque enim ſatis per ſe eſſe cōtendunt rei militaris ſcientiam, ſed ei adijciūt quoq; uirtutem, auctoritatem, ac felicitatem. has enim quatuor res concludunt oportere non modo ineſſe, ſed ſingulas elucere in eo, qui in bello uult ſumme alijs imperare, ut præclare obire poſſit, quæ ſuæ ſunt partes, iubere milites apud ſe ſacramentum dicere, exercitum luſtrare, atque aciem inſtruere, caſtris ſemper locum peridoneum capere, callide hoſtium cōſilia præripere, ſua celare, ac diſſimulare. ſuper omnia famem, ac cibariorum inopiā uitare, cunctaq; cōſilijs anteuertere. prouidere ne ab hoſte ſui cōmeatibus ꝓhibeātur, ſed potius eniti, ut illum omnibus copijs intercludat. hoſtibus item inſidias collocare, eas ipſum uel abſtruſas ſemper longe prouidere, ac præcauere. Militum licentiam caſtrenſibus legibus, edictiſque prohibere. urbes expugnare. aciem hoſtium profligare. ſcire uti uictoria, præmia militibus pro ſtrenue factis militaribus donis

ad excitandam cæterorum uirtutem perſoluere, licet fortißimo cuiq; ſit per ſe ampliſsimum præmium ipſa gloria. Quid quoq; agendum in anguſtijs rei frumentariæ, quidue cum receptui ſuorum timet propter imminens, ſubitum, atq; improuiſum periculum, cum inquam ex re, atq; ex tempore conſilium capiendũ. addunt multa de uirtutibus imperatorijs, de labore in negocijs, de fortitudine in periculis, de celeritate in conficiendo, de conſilio in prouidendo, deque communibus uirtutibus quas in imperatore ſummè enitere oporteat, liberalitate, cõtinentia, æquitate, ac ſeueritate, plurimisq; alijs. contra deteſtantur auaritiam, libidinem, cæterasq; indignas cupiditates, quibus concludunt nihil eſſe magis contrarium imperio, atq; amplitudini. His atq; huiuſmodi præceptis, & inſtitutis informati noſtri adoleſcẽtes euadunt ſtrenui, certi, ac praſtantes milites, quos maximis exercitibus ſecure poßis præficere, qui ue patriam, ut in omni ætate ſemper fecerunt, præclare factis illuſtrare poßint. hæc ſtudia uigent apud noſtros ciues. hæ ſunt populi Cremonenſis artes ad rationem ueteris militiæ. Nec dubito, ſi Cremona urbs Græca extitiſſet, cum in Græcia floreret eloquẽtia, quin Spartanorum ciuitate ciuium fortitudine præſtantior haberi potuiſſet. Quid dicam de pueris, qui nõ modo in extremo pueritiæ tempore, ſed in ipſo ætatis floſculo lu-

dicris

dieris exercitationibus uires explorãt, diuiſaq́; in duas quaſi colonias ciuitate hinc, atq; hinc magno concurſu ad bellum uicatim exciti, acie utrinq; inſtructa collatis ſignis prælium ineunt animoſi bellatores, & quando illis arma à parẽtibus, magiſtratibusq́; ſunt interdicta, pugnis rem gerunt, uſq; adeo infeſtis animis confligũt, irasq́;, & animorum ardorem in hoſtem ferant, ut per ſæpe utrinque ad ſanguinem uſq; deueniatur, uixq́; à ſpectatoribus dirempto duello reuocari, reprimiq́; poſ- ſint, pugnaq́; interdum auulſi torue hoſtem reſpectant, & animi ferociam uultu ſpirantes peiora minitantur. ita à paruulis duritiæ, ac labori ſtudent. ſcio equidem cõmune eſſe omnibus nationibus, ut iuuentus ubiq; bel li ſit percupida, forisq́; adoleſcentes æquioribus ani- mis imperia ducum ferant, quàm obeant quæ domi à pa rentibus mandantur, propriumq́;, & à natura inſitum eſſe iuuentuti (de ingenuis loquor) arma cupere, nusq̃ tamen gentium arbitror ardentioribus ſtudijs quàm à noſtris motum, & tumultum expeti, ſummeq́; expe- ctari. Ad tenues belli rumores adoleſcentes nobiliſsimi q̃ alacres, Dij immortales? erecti, citati, armati ani- mis dum bellicum canatur, expectant? arma, ſaga, bel- lum flagitant. ſed quid dixi nobiliſsimi, cum iiſdem ſtu- dijs non tantum flos nobilitatis teneatur, ſed idem om- nibus ſit ardor mentis ad gloriam. nec ſolum ingenui,

*Et honeſto loco nati, uerum etiam tenuiſsimorum mul-
titudo. omnesq́; mente, uoluntate, ſtudio, uoceq́; con-
ſentiunt cupientes, ut uera Romanorum ſobboles, il-
lum ſpiritum, quem naturæ debemus patriæ, & huic
imperio glorioſe reddere. cum in Italia delectus habe-
ri cœpti ſunt, nusq̃ prius q̃ Cremonæ tumultum eſſe
decernitur, nulla interpoſita mora iuſtitium indicitur.
ad ſaga itur. in urbe maxima uis militum conficitur.
nemo uacationem militiæ deprecatur. nemo utitur æta-
tis excuſatione, adoleſcentes omnes ignominia notan-
tur, qui militiam ſubterfugiunt. Intermiſsis forenſi-
bus, cæteriſque ciuilibus negotijs, ſummi, medij, infi-
mi dant nomen. qui literis ſtudium nauabant, reli-
ctis ſubſellijs, eruditorumque umbraculis conſcri-
buntur. mercatores, opificeſque, quorum quæſtus in
tabernis, ipſi quoque uolitantes cupiditate gloriæ, clau-
ſis tabernis, dimiſſoq́; ſellæ ſuæ, operisq́;, ac quæſtus
quotidiani loco, arma ſumunt. ex agris item robuſtiſ-
ſimi milites exciti relictis aratris, cæteriſque ruſticis
inſtrumentis, ueluti priſci illi Quirites, quorum genus
ſumus, gladios, & pila arripiunt. maximæ ſtatim con-
flantur copiæ. Priusq́; ſemper Cæſar in tanta oppugna-
tione rerum, quas gerit apud nos paratũ, confectum-
que exercitum habet, quàm alibi futuri belli rumor au-
diatur. quæ copiæ dij boni? quæ cohortes? quæ centu-*

riæ?

*riæ? qui equitatus? quæ leuis armatura? ibi medias ſta-
dius robur eſt, & ſcholes militum. Quippe, ut alia om-
nia noſtri egregie, tamen hoc munus præclariſſime ad-
miniſtrant, nihil in bello præter ignominiam metuentes.
ut enim magnas, & firmas copias habemus, ſic etiam
uarum expeditos duces militũ præfectos, tribunos, &
centuriones, quorum rei militaris eximia eſt ſcientia,
& ne me forte arbitremini, ut in pleriſq; ciuitatibus
contingit, de tribus, aut ſummum quatuor loqui, aio,
affirmoq; Cremonam ſubſidio mittere poſſe aſperis, du
riſq; temporibus ad propulſandum reipublicæ pericu-
lum ſupra X L. duces fortiſſimos uiros, qui interfue-
runt bellis ſupioribus cũ ſignis, et impio. ſciunt me nõ
mẽtiri, ſi q in hac corona aſſunt, qui ſemel militiæ aſcri
pti fuerint. nouit pclare ipſe Gonzaga noſtrarũ cohor-
tiũ neruos, et aliquãdo exptus eſt, atq;, ut uideo, mihi,
quæ dico nutu affirmare uidetur. ſunt enim tales, ut nõ
magnopere egeãt mea cõmendatione. ipſimet fortiſſimi
uiri ſe ſolida ui, ac uirtute probant. malunt ij profecto
prædicationem laudis ſuæ collocatam habere in mani-
bus ſuis, quàm in lingua cuiuſuis uel eloquentis orato-
ris, ſoliti ſemper plurimum facere, minimum uero
de ſe loqui. Quoties cum proximis, tum ſuperiori-
bus bellis externi Italos ad oſtentandam ſuæ quiſque
nationis uirtutem equatis, & numero, & armis*

ad certamen prouocarunt, ut conſtante fama, & multorum ſermone celebratum eſt, in omni perduellium, pugilumue delectu nunq̃ fere Cremonenſes propter uirtutis præſtantiam præteriti fuerunt: ſemperq́; & uictoriam, & uictoriæ parta inſignia magna cum Italiæ laude ab ea pugna reportarunt. cui aliquis noſtrorum ciuium interſuit: illis enim ab ineunte ætate ueluti naturæ inſitum eſt quodam incredibili animi, & corporis robore magnis periculis ad ſummam laudem, & gloriam contendere. Vbi quippiã controuerſiæ aut de finibus, aut de iure agrorum, uel fluminum, ut fieri interdum ſolet, inter nos & finitimos populos cooritur, iuniores noſtri propter crebras præliorum contentiones ferocitate exultantes ſtatim ad arma proſiliunt, atq; ad ſuam nim reuocare cupientes ſeniorum conſilia ſemper cauentium quoad poſſunt, ne res ad manus, ad pugnamq; deueniat, non uerbis, & rationibus, ſed potius pilis, & gladijs tranſigendum cenſent, uixq; è manibus eorum arma euellere poſſunt ſeniores, quibus conuenit impenſius in medium conſulere. Quod uobis quæſo nunc Papienſes eſſet conſilium, niſi grauiſſimi uiri noſtræ ciuitatis, quos addecet magis ratione, q̃ armis protectos eſſe in poſterum longe proſpicientes exultantem iuuentutem ob hanc ipſam controuerſiam repreſſiſſent? ubi enim rumor huius contentionis per urbem

dißipatus

diſsipatus eſt, ſtatim armati adoleſcentes uicatim ocu-
cti maxima frequentia preſto affuerunt, ut ſunt proni
ad iram animis exacerbatis cunctorum uox, & ſermo
erat. Quoniam agitur inter nos de principatu, qui ra-
tur honos, ex excellentia, nō ex iure manu conſertum,
ſed potius manu, & uirtute periclitemur. ponantur ho-
noris, ac dignitatis inſignia in medium: ſit uero ſors
domina campi, ſunto, quibus ſua cuiq; uirtus, & Mars
dederint. Quæ tum uobis fiducia, quæ ſpes eſſe potuiſ-
ſet? quid ſi rei militaris præſtantiſsimus Ferdinandus
id permitteret, ut tantæ controuerſiæ aliquando finem
imponeret? ſed bene uobiſcum agitur, quod licet ciuitas
noſtra ſit militiæ, bellicisq; ſtudijs ſuapte natura dedi-
ta, habet tamen grauiſsimos uiros, quibus potiſsimum
curæ eſt in poſterum conſultius prouidere, & ætatis
feruorem in iunioribus reprimere. reſeruentur potius
hæc militiæ robora aduerſus communes hoſtes huius
imperij, & tantum diſceptatore Senatu de iure noſtro
ſolidis rationibus experiamur: non enim iis iudicibus
ueremur, quin uos tādem pœniteat in alienas honoris,
ac dignitatis poſſeſsiones tam temere irruere uoluiſſe.
Non ſum prædicaturus quas, quantasq; res geſſerit ter-
ra mariq; populus Cremonenſis. remitto uos ad anna-
les ueterum, qui gentis noſtræ ſemper habitæ bellico-
ſiſsimæ rebus præclare geſtis ubiq; redundant [illegible]

tollere poſſem multa maiorum noſtrorum egregie facta omnibus ueſtigijs impreſſa, ſed eſſet quodãmodo hiſtoriam contexere uelle, et annales ueluti ſcribere, unum nobis ſatis eſſe poſſet Papienſes ad reprimendam inſolentiam ueſtram, quod ſupra innuere, ac ſignificare tantum uolui, cum de utriuſque municipij frequentia agerem. confecto enim à Romanis bello ſecundo Punico, & ſecuto Macedonico, cum capta Placentia Galli qui circum Padum habitabant, & Ligures rerum nouarum cupidi, Amilcare Pœno duce, traiecto Pado Cremonam ferro, manu, copijs oppugnatam obſiderẽt, eius populi uirtute multorũ dierum obſidione tolerata, tandem audito auxiliariũ copiarum, quæ à Romanis ſubſidio miſſæ fuerant, aduentu, facta eruptione non ſolum ciuitas uerſis in fugam hoſtibus ſe ab obſidione liberauit, ſed prælio inito totum Gallorum, Ligurumq; exercitum profligauit, ac potius deleuit, cæſis, captisue ſupra Gallorum quinque, & triginta millibus, interfecto inſuper Amilcare, cum tribus Gallorum ducibus apud illam nationem ſummo loco natis; hac nuntiata uictoria tãta fuit Romæ lætitia, ac gratulatio, ut à Senatu triũ dierum ſupplicatio decreta fuerit. monſtratur adhuc à noſtris locus tantæ pugnæ (Battalionem appellant) ab urbe circiter mille paſſus diſtat, quem etiam nunc ab eo prælio nomen ſeruare arbitramur. prælium enim Galli

Batta-

Bathaliam uocant. Quæ uero poſtea, & quanta bella Cremonenſes, dum ſuis legibus in ſumma libertate uiuerent, contra finitimos populos geſſerint, quàm uictorias, & triumphos reportauerint, nihil hic facere eſt neceſſe commemorare, ſed multa eorum inſignia capta adhuc apud nos ſeruantur, carri, & naues uetuſtiſſimæ, quæ omnia miſſa facio, ne uicinarum, ac ſociarum ciuitatum inuidiam in nomen Cremonenſe concitem, odiaque reſtincta reſuſcitem, cum amicitia nunc ſit inter nos, & ſumma beneuolentia, & ut uidetis in hac cauſa nobis ſummis ſtudijs adſint, atque à nobis quicquid imminet periculi, cupiant propulſare. Quoniam autem iuuentutem Cremonenſem interdum bellicoſam, ferocem, Martiamque appellaui, ne quis forte autumet gentem noſtram natura ſolum fortem, ac robuſtamque, atque impetu animi ualentem, pronamque ad iram, & omnibus ſine delectu, atque diſcrimine infeſtam eſſe. Sunt ciues noſtri (fateor) militiæ plurimū dediti, nimiaque omnibus eſt auiditas belli, & gloriæ cupiditas: nihilque niſi turpe nomen, & famam metuunt, ea tamen eſt omnium fere diſciplina, ac temperatio, ſuntque ita plerunque à maioribus inſtituti, ut nemini pacato unquam noceant, nec niſi laceſſiti ad arma ueniant. quin ipſa natura, & conſuetudine leniſſimos, atque humaniſſimos omnes, quibus cum eis eſt res, experiuntur.

militiam ſancte, atq; integre colunt, In hibernis, cum ſocios difficillimis temporibus opus eſt ſumptum facere in militem, ſunt abſtinentiſsimi, & de ſuo potius hoſpites egentes, & miſerijs coopertos propter diuturna bella liberaliter alunt. Noſtri uero duces, & militum præfecti, tribuni, ac centuriones ea fide, & integritate obeunt munus ſuum, ut nemo unq̃, non dico notatus, ſed ne accuſatus quidem fuerit, quod ab eo falſus deferretur militũ numerus, qđ ue quæſtui equites haberet. nihil loci eſt apud eos auaritiæ. omnia referunt ad gloriam, quæ apud noſtros ſẽper omnia potuit. exacto bello, imperatoris iudicio laudati, quod opimæ prædæ loco nationis noſtræ hominibus ſemper fuit, domum redeũt, forumq;, & relicta ſubſellia repetunt, non multo minus domi, q̃ militiæ præclari opifices ad ſuæ quiſq; ſellæ, operisq;, et quotidiani quæſtus locum reuertuntur, intermiſſamq; textrinam, ſutrinam ue, aut agriculturã, ac cæteras quiſq; ſuas artis redintegrant domi togati, armati foris, perpetuo maiorum noſtrorum more, non furtis, aut latrocinijs dediti, ut pronum eſt alibi noſtra tempeſtate militum genus. nulli ſicarij, nulli percuſſores, nulli laniſtæ, ſed ſuo quiſq; laboro, atq; opera uitã tolerant nullius rei niſi laudis cupidi. Qui igitur boneſtis patrimonijs carent, in aliqua ſe compendiaria arte exercentes, expectant dum rurſus orto bello imperatoris

toris

toris iuſſu ad arma uocentur malarum artium inſolentes. Quæ uero fide noſtri duces, & milites, populuſque, & tota ciuitas erga rempub. atq; erga ſacroſanctum imperium ſe ſemper geſſerint, quiuis ex Liuij hiſtoriæ facile intelligere poterit. In omnibus enim bellis, quæ Romani geſſerunt contra Carthaginem, contra Philippum Macedonum regem, contra Aetolos, Achæos, Antiochum regem Syriæ, & Perſem, quem Aemilius deuicit, nunquàm Cremonenſes deſtiterunt de Romanorum Imperio bene mereri, eis ad præſcriptum ſemper milites dando, & ſtipẽdia, ad conſtitutum diem perſoluendo. illuſtrius tamen Cremonenſium fides uiſa eſt eluceſcere, præ omnibus alijs, bello ſecundo Punico. Nam cum ex XXX. colonijs, (tot enim Romani tunc habebant) XII. feſſæ propter diuturnitatem belli, atq; ad extremam inopiam, & ſolitudinem redactæ recuſarent Romanis pecuniam, & milites dare, & proptereà conſternatis animis Romæ iudicaretur actum eſſe de imperio, quod reliquas idem eſſe facturas putaretur, fuit Cremona inter illas XVIII. colonias, quæ in fide, & officio permanſere, quæue Romanis reſponderunt, ſe milites paratos habere ex formula, & plures etiam daturos, & quicquid præterea populus Romanus imperaret, uelletque, enixe facturos ad id neque ſibi opes deeſſe, animum etiam

ſupereſſe. neque ſe eos unquam deſerturos, ſed eundem caſum ſubituros quęcunque populo Romano fortuna tribuerit. conſules legatis eorum reſponderunt ſibi parum uideri pro merito eos ſua uoce collaudari, niſi uniuerſi patres in curiam coacti gratias omnibus egiſſent, nec tantum Senatus eos honoratiſſimo decreto eſt allocutus, uerumetiam ad populum produxit, ut inter alia preclara, quæ ipſis, ſuisq; maioribus digna præſtitiſſent, etiam commemorarent recens eorum meritum, quod tanti fuit momenti, ut Liuius teſtetur earũ coloniarũ ſubſidio tunc ſtetiſſe populi Ro. impiũ, pfatusq; ſit idẽ auctor exquiſitis illuſtriũ uerborũ ornamẽtis ſe nõ cõmiſſurũ, ut eorũ fides, et uirtus poſt tot ſecula ſileatur, fraudẽturue laude ſua ſingulorũ nomina recenſendo. inter eas autem Cremonã fuiſſe eiuſdẽ ſcriptoris, aliorumq; teſtimonijs clariſſime conſtat. Nemo unquam noſtrorum ciuium memoriæ proditus fuit oppidum, arcemue, aut propugnaculum fidei ſuæ ab Imperatoribus creditum pretio corruptus hoſti uendidiſſe. nõ quero ueſtri ne ciues ullo unquã tempore id fecerint, nam mihi conſtitui meos potius laudibus ſuis ornare, quàm ſi quippiam á uobis peccatum eſſet oratione inſectari. Nemo unquam ex noſtris militibus memoria non modo hominum, ſed etiam annalium proditionis, aut pfidiæ inſimulatus fuit, nemo notatus ignominia. nemo ex

mo ex tot cohortibus, quas noſtra ciuitas ad bellum miſit ſit flaxæ fidei transfugæ loco habitus eſt. omnibus ab ineunte ætate ob diſciplinæ ueteris ſanctitatem inſtitutum eſt præſentes fructus negligere, poſteritati tantum, & gloriæ ſtudere. Cum bellum imminet, in municipijs ab imperatore externi milites, ut præſidio ſint, locari ſolent, in urbe uero noſtra nullum exterorum præſidium collocatur. committitur ciuitati ob eius ſingularem, diuinam, & incredibilem fidem, ut ipſa ſibi ſit præſidio, quod nulli alij coloniæ, aut ciuitati permitti ſolet. compertiſſimum eſt, & ueterum annalibus ualde celebratum maiores noſtros aliquando ſocijs, & fœderatis, ſicut Saguntinos, & Maſſilienſes, fidem uſque ad perniciem coluiſſe, cum enim poſt C. Cæſaris mortem Romani in ſpem recuperandæ libertatis ingreſſi eſſent, uidereturq; interim aliqua ſpecies reipublicæ reuiuiſcente libertate, alterum fatali quadam calamitate bellum ciuile exortū eſt, aut potius idem redintegratum C. Octauio regnum appetente, oppugnataque ob id iterum libertate, cumq; illi ſeſe Brutus, & Caſſius, & nonnulli alij principes ciuitatis opponerent, diſcerptusq; eſſet populus Romanus in partis duas, Cremonenſes homines longinqui, & ab urbe Roma ualde remoti, ambigentes utra pars iuſtiorem cauſam haberet, utriusue potius obtemperandū, ad illam

magis

partem, quæ poſtea uicta fuit, fato neſcio quo ciuitatis noſtræ miſero, atque funeſto impulſi ſunt, potius culpa erroris humani, quàm ſcelere, ſecutiq; ſunt eam cauſam, quam ſemper probarunt antequam belli ciuilis ulla eſſet ſuſpicio. ſi fatendum eſt, eos erraſſe; errauerunt opinione officij, ſtulta fortaſſe, certe non improba, ſpecie quadam reipub. decepti, qui error fuit cõmunis cum multis, quibus uiſum eſt potius totius ciuitatis auctoritatem ſequi, quàm unius hominis uolũtati parere, cum præſertim non eſſet eorum iudicij, neq; uirium diſcernere utra pars iuſtius pugnaret. opinione igitur lapſi, ſi aliqua humani erroris tenerentur culpa, à ſcelere certe liberati erant. Sed erroris ſui haud debitas quidem, uerum neceſſarias cum multis alijs populis pœnas dederunt, diuiſo eorum agro poſt Philippenſe prælium, datoq; ueteranis. quæ res etiam Mantuanis propter uicinitatem damno fuit, atque incommodo, ut P. Virgilius teſtatur uulgato carmine deplorans patriæ ſuæ calamitatem. Temporibus etiam Vitellianis ciuium meorum fides inuiolata, perpetuaq; conſtantia ciuitatem adduxit in maximas calamitates. cum enim iam Veſpaſianus regnum affectaret, eam, ut ſupra memoraui, prælio ad Bebriacum pugnato, tolerataq; multorum dierum obſidione captam, direptam, euerſam, ac complanatam prope deleuit, ut uix ſimulacrum urbis, aut ullum ueſti-

gium

gium remanſerit, quam calamitatem nemini dubium eſſe poteſt, ſi hiſtorijs credimus, Cremonēſes accepiſſe, quod nullis periculis adduci potuerint, ut omnibus malis, atq; incommodis conflictati Vitellio Imperatori fidem fallerent, qui antequam ulla illius ciuilis belli eſſet opinio, urbē in poteſtate habebat, ciuesq; ſibi iuriſiurādi religione obligauerat. Scit etiam Carolus V. Imperator, & meminiſſe poteſt, quantis incommodis, detrimentisq; affecta fuerit noſtra ciuitas diuturna illa obſidione, ne ſacroſancti huius imperij exercitū deſereremus, qui difficillimis temporibus duce Corradino Germano, nihil potius habuit, quàm Cremonam confugere, & ſalutem ſuam Cremonenſium nō minus fidei, quàm muris cōcredere. Populus Cremonēſis, ea uirtute, qua ſupra memorauimus, præditus ſumptis armis perfecit, ut Cæſariani milites æquiſsimis conditionibus incolumes ad unum dimitterentur, multis tamen prius à ciuitate, ut id efficere poſſet, acceptis detrimentis. Longū eſſet, & prope infinitū omnia enumerare maiorum noſtrorum egregie facta, in quibus eorum officium, ac fides erga rempub. & ſocios cum uirtute enituit. unum tamen ſilentio non præteribo. Quippe ſuperioribus bellis cum inter Cæſarem, et Regem Gallum pactæ eſſent multorum annorum induciæ, Gallus, qui Mediolano, eiusq; totius prouinciæ ditioni, à qua deiectus fuerat,

aſpirabat, rerum nouarum cupidus, quietisq; diuturnæ impatiens, uiolatis clam inducijs, Albam, Claraſcumq; municipia in Ligurum finibus munitiſsima, quæ à Cæſarianis tenebantur, à ſuis tentari, capiq; iuſſerat, miſſisq; per noctem ab Auguſta Taurinorum tot cohortibus, quot iudicabat ſatis fore ad eam rem patrandã, bipartito exercitu ſine ulla difficultate Claraſcum cepit, perterritis repentino tumultu, nocteque intempeſta Cæſarianis Militibus, qui ibi erant in ſtatiuis. Albæ quoque iam deuentum erat, iamq; Gallicanus exercitus duce Ioanne Antonio Beneuellano ſuperata foſſa, admotis ſcalis muros aſcenderat, aliqui etiam demiſſi ad terram urbem iam ingreſſi erant Cæſarianis ſtipendiarijs, qui ibi in præſidio collocati fuerant, cedentibus, arcemq;, & tutiora loca urbis propere petentibus, parumque abfuit quin Albæ eadem fortuna fuerit, quæ Claraſci, munitiſſimumq; municipium, quod ſemper fuit contra Gallorum uim Cæſaris oppidis, ac rebus ualde opportunum propugnaculum, procul dubio deueniſſet in hoſtium poteſtatem, niſi obſtitiſſet inſignis fides, & memoranda Virtus Cremonenſis ſacerdotis, qui eſt in ea ciuitate ſacerdotum princeps, et ſacrorũ, antiſtes: ille enim audito tumultu, cognitoque periculo ſtatim abiecta pontificia perſona, ſumptoque ſago, populum ſibi incredibili beneuolentia deuinctum,

de seipso Vida [illegible] intelligit

cinctum, multiſque nominibus obnoxium armauit, factoq; agmine ad ſemicaptæ urbis locum properauit. hoſtes, qui iam ingreſsi fuerant, capti ſunt, qui murum aſcenderant, deiecti, deturbatique in foſſam præcipites. Demum cæteri omnes fugæ conſilium proiectis omnibus ceperunt multis relictis ſcalis, ſudibus ferreis harpagonibus, cæteris q; bellicis inſtrumentis, cum magna ui pulueris ſulfurei, quibus omnibus Albenſis populus potitus fuit. facile poterant Galli ad unum occidione occidi, omneſque illæ cohortes Gallicanæ penitus deleri, niſi in poſterum prouidens Epiſcopus ueritus eſſet, ſe & ſuos nocti committere. Si igitur Sacerdotes, quorum uitam, & conſuetudinem alienam remotãq; eſſe oportet ab armis, tanta uirtute, præditi ſunt, tanq; præclara facinora faciunt, ne nõ in fide permanſiſſe argui poßint, qualẽ militum noſtrorum patres uirtutẽ, ac fidem eſſe arbitramini? Interrogatus poſtea aliquando ab amicis ſacerdos ille noſter, licueritne Pontifici poſthabita religione arma capere, et ſe prophanis, et bellicis actionibus implicare, reſpondit, licere omnibus à patria periculum propulſare, & ſe eſſe eius generis, & ciuitatis, quæ reipub. ſemper utilis fuit, & fide, & uirtute, neque ſe poſſe à ſuis degenerare. Poſsẽ ꝑterea hic congerere innumerabilia diplomata à Romanis impatoribus noſtræ ciuitati attributa

In quibus ipſorum teſtimonijs fides Cremonenſium ad cœlum uſque tollitur. Federicus Imperator ob inſignẽ ciuium fidem honoris cauſa Cremonã appellat fundamentum imperij, ob eandem fidem, quam noſtri Imperatoribus inuiolatam ſemper præſtiterunt, Lodouicus Cremonæ cudendæ monetæ poteſtatẽ dedit, Cremamq́; nobile oppidum ei ſubiecit, cæteriq́; poſteriores imperatores, qui ciuitatem noſtram aliquo beneficij genere proſecuti ſunt, præfati fuerunt, id dare, ut eſſet fidei gentis noſtræ ſempiternum monimẽtum. nõ negabit id, qui diplomata ab Atauo Caroli V. eius nominis Carolo quarto data legerit, quorum teſtimoniũ fidem ſanctam eſſe oportet. De ipſo autem Carolo V. nihil ſane eſt neceſſe dicere, qui ſæpius populi Cremonẽſis fidem, atque conſtantiã expertus eſt, atq; quotidie experitur. Ne quis forte uero autumet me loqui de noſtræ nationis ſpectatiſſima fide in rebus tantum publicis, idem ſentio iudicandum eſſe de mutua ciuium inter ſe fide, & integritate in priuatis negotijs. nanq;, ut cætera uitia inſignia non audiuntur in ciuitate noſtra, diuorum, ac religionis contemptus, parricidia, teſtamentorum ſuppoſitiones, uenena, circũſcriptiones adoleſcentiũ, inceſtus, aliaq́; id genus tragica libidinum portenta maioribus uictimis expianda, deportandaq́; in ultimas terras: maxime à noſtris abeſt perfidia, atq; auaritia, qua inhiãte

totiés

toties alibi eſt locus fraudationi. ſi quis apud nos quẽpiam fraudaſſe in contrahendis negotijs deprenſus fuerit, ſtatim, ut peſtilens, aut parricida ab omnibus euitatur, nemo rationem cum eo, nemo rem ullam contrahit, omnes eius non modo commercium, ac conſuetudinem defugiunt, ſed etiam aſpectũ exhorreſcũt. Quicquid agunt noſtri, ſeu uendant, ſeu emant, cõducantue, aut locent, alijsue rationibus contrahẽdis implicentur, fide bona, ac priſca id plurimum faciunt, quẽadmodum inter bonos, ut dicitur, & priſca formula agier oportet. id quoq; nõ poſſum hoc loco ſilentio inuoluere memoratu dignum, quod in ciuitate noſtra nuperrime factum poterit ſempiternum exẽplum eſſe, & monimentum contra perfidiam, atque auaritiam. neminem nominabo, ne ab inſtituto diſcedam, quoniam optimi uiri quorum fides mihi eſt explicanda, adhuc uiuunt, neq; ipſi nominari uolunt contenti ſola optime facti conſcientia. Quidam in ciuitate noſtra ſatis diues, qui multos annos ampliſſimo, atque opulentiſſimo ſacerdotio præfuerat, homo frugi, & parcus è ſua longi tẽporis parſimonia permagnum auri cælati, atq; ſignati pondus conflauerat. is magis morbo quàm ætate confectus, quod eſſet tenuis admodum ualetudinis, intelligens ſibi uitæ finem adeſſe, ſciẽsq; eam pecuniam haudquaquam hæredibus ſuis, ſed magis illis, qui aliorum miſericordia

*niunt, deberi, ut è ſacris fundis, frugibusq́;, & fru-
ctibus quæſitam, duos ornatiſſimos, atq; optimos uiros
ciuitatis aduocat, qui ſibi aliqua conſuetudine coniun-
cti erant, quique in ciuitate ſemper habiti ſunt digni,
quibuſcum, ut aiunt, in tenebris mices, eoſq; remotis
arbitris ſecreto in cubiculo flens allocutus aperuit cau-
ſam cur eos potiſſimum accerſierit ſub extremam uitæ
ſuæ horam. ſe ſemper ambos eos uiros iudicaſſe, quibus
nunq̃ bono, honeſtoq́; diuitiæ potiores fuiſſent, ſe igitur
nunc ambos obteſtari per amicitiam, fidemq́;, ac probi
tatē, quas ſemper, ſancte, ac priſce coluiſſe omnibus iu
dicati ſunt, atq; ab eis uehementer petere, ſummeq́; cō
tendere, ne ſibi deeſſent, ſuæq́; ultimæ uoluntati, quàm
teſtamento cōmittere nō poterat legibus prohibitus, et
religionibus, quibus alligatus erat, impeditus, opem fer
rēt, nō ſe inuitum è uiuis excedere, q̃d omnibus officijs
ac muneribus mortalis uitæ ſatisfeciſſe ſentiret. curſu
bene confecto, expletaq́; peregrinatione, eſſe tantum
unum, cui ſe defuiſſe doleret. hoc ſolo angi, & mi-
nus alacri animo ad æternam illam, & communem do
mum demigrare. id autem eſſe tandem, quod ex religio
ſorum prædiorum fructibus aliquam pecuniarum uim
ad ſummam plus q̃ mediocrem congeſſiſſet, ut fundos
coemeret, unde ali poſſet ſatis amplus numerus homi-
num à quibus res receſſiſſet, quosue mendicare inge-*

nuus

nuus pudor prohiberet, memores generis, & priſtinæ ſuæ fortunæ, id ſe facere in uita quotidie comperendinando uſq; in hunc diem diſtuliſſe. nunc autem, cum ſit morti proximus, imminere periculum, ſi res extra emanet, ne in eam pecuniam irruatur: opus eſſe ſilentio, ac fide. ſe igitur omnem rem amborum uicariæ fidei, & pietati committere. quibus dictis, eis nullo teste auri copiã fecit, qđ ambo rei ipſius domino ſolo uidẽte ſub pallio aſportarunt, auroq; onuſti domũ ſuã uterq; redierunt, ſubmiſſo deinde ab eis ignoto homine, cui ad ſpeciem, ut hoc cõmento rem tegerent, & à ſe omnem auri ſuſpicionẽ remouerent, ægrotans ſacerdos ſaculos oblõgos uili plumbo pro auro refertos tradi iuſsit quaſi per ſycophantiam, mandauitq; ei, coram familiaribus, ut ad neſcio quem cõmentitio nomine deferret. Mortuo nõ multo poſt ſacerdote pecunia expẽſa, cũ primũ data eſt facultas mercãdi fundos, eius uolũtatẽ optimi uiri optima fide ad obolũ executi ſunt. iam dudam iudices quietus uerba facio, abſq; cõtentione, et multa me dixiſſe ſentio extra comparationem: non tamen eadem uideri poſſunt extra cauſam. Quid enim ad ea quæ extremo loco plurima de ciuitate noſtra prædicaui, aduerſarij habere poſſunt, quod de ſuo municipio mutiant? eo autem tendit mea tantarum uirtutum de ciuibus noſtris prædicatio, quas commemora-

ni omiſſa omni contentione, ut, quod inter mortales ſemper fuit difficillimum gloriæ inuidiam ſaltem uincere mus. Heſterna, hodiernaq́; actione breuiter proſecutus ſum ſingula, quibus quæque ciuitas alia aliam antecellere poßit. Nam in dicendo in omni ſcientiarum, artiumq́;, & uirtutum genere ſemper mihi ſeſe amplißima ſilua offerebat præſtātiſsimorum hominum ciuium noſtrorum, uerum in pauca contuli, ut hanc mole ſtiam citius à uobis, qui maxime eſtis occupati, dimouerem: etenim in ſingulis rebus eiuſmodi materies redundat, ut ſingulos dies commode conſumere poſſem. Verum tamen in omnibus facile probauimus Cremonam Papia longe ſuperiorem eſſe, ut quiſque manifeſte intelligere poßit Papienſes de excellentia cum omnibus prouinciæ ciuitatibus contendentes deiectos eſſe omnino de principatu, eoſque hærere in ſalebra, & undique teneri, à tergo, à fronte, à lateribus: eorum cauſam labare, totam rem uacillare, conuulſis ijs omnibus fundamentis, quæ eis ualidiora, ſolidioraque uidebantur, probauimus Cremonam longe Papia antecellere antiquitate originis, nobilitate generis, frequentia populi, ciuiumq́; ſplendore, ædificiorum item tam publicorum, quàm priuatorum magnificentia, cenſu quoque, atque diuitijs, ſoli felicitate, & ubertate agrorum, moribus, legibus, & inſtitutis, induſtria,

optima-

optimarumque artium ſtudijs, uirtute imprimis, fi-deque, ac gloria rei militaris, quæ omnia non modo locupletiſsimis teſtimonijs, firmiſsimiſque argumentis probauimus, ſed etiam Phyſicis, exploratiſque rationibus confirmauimus, quas nunquam aduerſarij illa emptitia oratione refellere ualeant, quàm ardentibus ſtudijs audire cupimus, ut uideamus quæ ſit tanta oratoris conducti eloquentia, aut potius confidentia. adduci ne poterunt, ut ad hæc reſpondere, aut omnino hiſcere audeant. cum res ipſa loquatur, cum omnia, non modo explicauerim, ſed ante oculos ita repræſentauerim, ut queatis ea non dico intelligere, ſed etiam ſenſibus comprendere? ſi mentis erunt ſanæ, nec ita prorſus excordes, non elaborabunt, ut confutent, ea quæ, non dico uicinarum ciuitatum, ſed orbis terræ iudicio, ac teſtimonio comprobantur, ipſi etiam eadem confitebuntur, atque approbabunt, & ſi qui uiri graues, & probi ſunt apud eos, eſſe enim complures arbitror, ij ſi me audient, omnem culpam transferent in cupidam iuuentutem, eius dementiam deprecati, quæ non publico conſilio, ſed priuata temeritate turbulentiſsima ratione controuerſiam in re tam perſpicua, tam alieno tempore excitauit, ſolaque confeſſione dabunt pœnas rei male ſalutaris, & penitus omiſſam hanc cauſam, atque deſertam abijci,

taciteq́; antiquari patientur, niſi uelint ab omnibus explodi, atque exibilari. Ita iudices ueſtrarum occupationum rationem habentes, à uobis hanc moleſtiam dimouebunt, ne craſtino die uobis audire ſit neceſſe me refellentem ea, quæ ſecundum ſe facere aduerſus nos contendunt.

CREMONENSIUM ACTIO TERTIA ADVERSVS PAPIENSES IN CONTROVERSIA PRINCIPATVS

SPERABAM Iudices ex ijs, quæ heſterna actione ſatis explicate pro facultate diſſerui contra Papienſes in contentione amplitudinis, me in poſterum dicendi labore, & uos audiendi tædio pariter leuatum iri. nemo enim ex illis, qui aderant, fuit, ut intelligo, qui non iudicarit aduerſarios tot cōſtantibus rationibus ſuperatos, planeq́; conuictos, ac manus dantes ultro ceſſuros, abituroſq́; deſerta, abiectaq́; cauſa, cum ad ea, quæ ego diſſeruiſſem uiderēt nihil, quod eos admodum leuaret reſponderi poſſe. At uero illos de ſuſcepta cauſa nulla uis, nulla ratio depellere poteſt controuerſos, & inquietos, ſuamq́; temeritatem nimis impudenter, præfracteq́; defendere adhuc uolunt. Mirabar mecum quæ nam eſſet iſtorum tanta arrogantia, undeue originem duceret. Interim quidam adoleſcētes noſtræ ciuitatis nobiliſſimi, qui hoc tēpore Papiæ iuris ciuilis ſciētiæ perdiſcendæ dant operam, me admonue-

runt ſe totam actionem Papienſium legiſſe in hac controuerſia dignitatis, ab alijs adoleſcentibus ſibi familiaritate coniunctis imprudenter traditam. & eam quidē retulerunt haud quaquam eſſe perpetuam orationem, ſed interruptam potius ſcriptionem, & quædam quaſi tantum capita rerum inſtar commentarij paulo plenioris, quibus rationes, & argumenta Papienſium continentur, quorum quatuor, ad ſummum quinque ualidiora, & firmiora ſibi uideri, reliqua uero poſita eſſe, ut numerum augerent, & orationem ipſam pleniorem, ac refertiorem efficerent. nihil illos magnopere efferre antiquitatem originis urbis ſuæ, aut conditorum nobilitatem, nihil minus, quàm de populi frequentia elaborare, nihil de optimis maiorū inſtitutis, de moribusue, & legibus ciuitatis. de cenſu, & fortunis, urbisq; amplitudine mirum ſilentium, de ſplendore ciuium ne uerbum quidem, de uirtute, & induſtria hominum illos omnino obmuteſcere, ut intelligatis eos non eſſe uſq; adeo ſtolidos, ut auſi ſint mentionē facere de præſtantia eorum uirorum, qui doctrina exculti ſe literis, atq; artibus dedunt homine libero dignis. nihil illos penitus de arte militari, deq; minorum opificum ſolertia, nihil de fide præſtita, nihil de maiorum ſuorum commendatione dicere. omnem illorum fiduciam in illis quatuor, aut quinque poſitam eſſe, illaq; eos ſola prædicare, atq; in

tolerantèr

toleranter iactare. Demum præter ea, quæ iam pridem in iudicium attulerunt pro ſua cauſa, ne literā quidem addere exceptis contumelijs, quas nobis imponunt. ſignificarūt enim noſtri illi adoleſcentes earū orationem admodum dētatam eſſe, & rabioſulam, magisq́; eis eſſe aculeos, quos in nos exerceāt, q̄ neruos, pro quo parem gratiam relaturus eram niſi ciuium meorum æquitas, ac lenitas, meaq́; modeſtia obſtarent. nunq̄ illi profecto apud ingratos beneficium poſuiſſent. uerū noſtræ grauitatis ſemper fuit ius noſtrū perſequi ſine ſumma aduerſariorum ignominia, tam & ſi oratoribus ubiq; gentium antiquiſſimum fuerit, Romæ præſertim, & etiam in Græcia, ubi humanitas nata eſſe dicitur, cum aduerſario agere non modo libere, ſed interdum etiam accuſatoriæ, eumq́; cauillando probris, & maledictis, citra tamen petulantiam, figere. Iſti nobiſcum, ut libuerit, nos autem cum eis agemus more noſtro. Videamus tandem quæ nam ea ſint, tam ſolida, tam firma tātæ ſuperbiæ firmamēta. Audite quæſo Iudices, atq; animaduertite. Aiunt Papiā Cremonæ præferēdam, primo, q̄d in ea hiſtoria, ubi agitur de pace Conſtantiæ, cum cōtigerit utriuſq; ciuitatis fieri mentionem, ordine prępoſitam fuiſſe Papiā, ut ibi legatur, PAPIAM CREMONAMQVE, idem factū fuiſſe in nouis conſtitutionibus Caroli V. Imperatoris nuper editis in pro-

uincia Mediolanenſi ſeruandis. eundē quoque ordinem ſemper tenuiſſe ferunt Sforcias Mediolani Regulos, et quotquot huic prouinciæ ab Imperatoribus Romanis præpoſiti fuerunt, eosq; in omnibus decretis, & epiſtolis, tam publicis, q̃ priuatis, cum nomen ſuum aſcribunt Papiam fere ſemper anteponere ſolitos hoc ordine, DVX MEDIOLANI PAPIAE ANGLERIAEQVE COMES GENVAE ET CREMONAE DOMINVS. Afferunt ſecundū argumentū non multo firmius primo. ſe neſcio cuius imperatoris diplomate ſeiunctos eſſe penitus, ac ſeiugatos à Mediolanēſis imperij ditione. Papiamq; p ſe eſſe præfecturā, quā uulgo Comitatū uocāt. Inculcant deinde cōplura Impatorum diplomata, quibus municipiū ſuū multis honoribus, et dignitatibus cohoneſtatū p̄dicāt. Quarto loco multum ſpei iaciunt in academia, & literarum gymnaſio, quod relictis, ac p̄teritis cæteris prouinciæ ciuitatibus Papiæ inſtitutū fuit. Vltimo pugnāt ſe omnino Cremonēſibus p̄ponendos, uel ob id ſolū, quod Papiā regum, regniq; ſedem p multos annos fuiſſe conſtat, cur non potius latronum receptaculum? Nihil eos prætereā addere accepi exceptis uerborū cōtumelijs, quibus nos lacerant. ſed in ijs paucis eſſe omnem fomitem eorū arrogātiæ, atq; ſuperbiæ. Quæ q̃ nihil ſint, non uereor iudices, quin hodie uobis oratione breuiter planū faciam,

ſi me

ſi me benigne, attenteq́; & bona cum uenia audieritis, quod heri, & nudius tertius, uos facere in tota actione animaduerti, et gauiſus fui. Ad hanc reliquā dictionem alacri animo ſupra modum ingredior. Iam enauigauit è ſcrupuloſis cotibus oratio, iā ex undis, et ſcopulis emerſit, partem periculoſiſſimam prætervecta, ut arbitror, ſine offenſione. iam mihi adempta illa uincula, quibus illigatus, atq; impeditus non poterā meo more excurrere, & oratione uolitare. iam cōpedes excuſſæ, quibus detinebar. rem uobis tantū nutu, & ſignis innuere cogebar, cum de dignitate, atq; excellentia noſtræ ciuitatis agerem, ne uobis iudices, omnibusque illis, qui tunc aderant, quos etiam hodie, & multo plures adeſſe intueor, uideremur de fortunis noſtris, de uirtutibus, & laudibus ad oēm excellētiā intolerātius gloriari, finesq́; modeſtiæ trāſgredi, uerebar, ne uanitatis à uobis notaremur, neue ſocijs ciuitatibus honeſtiſſimis inuidiā, atq; aliquā offenſionē excitarē. in illis locis inuita uerſabatur oratio, cui iuſſa meorū ciuium ſemper moderabātur, neq; extra cācellos egredi licebat, & ſiquando ſepta mihi circundata tranſire, & uelis paſſis longius prouehi uiſus ſum, meam eam omnem, non meorum orationem fuiſſe confiteor. Prodeamus *tandem in aciem, & diſcrimen. inſpiciamus aduerſariorum ſingula argumenta, eaque conſtantiſſimis, & neceſſarijs rationi-*

bus ita infirmata proſternemus, ut luce clarius perſpiciant q̃ nihil penitus afferant, quantiſq; in tenebris uerſentur, tam in nonnullis hiſtorijs, quàm in nouis conſtitutionibus Caroli V. Imperatoris nuperrime editis, cum contingit fieri mentionem utriuſque ciuitatis, conſtat aliquando principe loco numerari Papiam. huic tam firmum, tam certum, tam inexpugnabile argumentum? tam exploratam rationem? Videte Iudices, quid tam peruerſum, præpoſterum ue excogitari poßit, quaſi enim id ſemper conſulto fiat, & de induſtria, neque magis caſu, atque fortuitu, ut quæque prior ciuitas in mentem uenerit ſcribentis, eiuſque memoriam mouerit, quod facile iudicare poſſunt, non modo illi qui hiſtorias conſcribunt, ſed etiam omnes, qui earum lectione delectantur. Hic ideo non multus ero in congerendis exemplis, quibus luculentiſsime oſtendere poſſem talem eſſe ſcribentium conſuetudinem, cum neque Papienſes audeant affirmare, ſe ubiq; principe loco nominari, id manifeſte uideri poteſt apud Liuium tam cõſumatum rerum ſcriptorem, quoties ei contingit duas præclaras Romanorum colonias numerare, Cremonã, & Placentiam. non enim eundem ordinem ſemper ſeruauit, ſed aliquando Placentiam, interdum Cremonã priore loco nominauit. ſi aduerſarij in iure peritũ aliquem conſuluiſſent nunquam procul dubio tam inconſtanti

ſtanti ratione innixi fuiſſent. Placet enim iuriſconſultis prudentibus uiris iſtiuſmodi ordinem non attendendum, niſi in rebus penitus inuolutis, atq; obſcuris, in quibus nulla alia apparent ueſtigia, unde ueritas erui poſſit. Atqui heſterna, & ſuperiore actione enumerauimus plurima indicia, & certiſsima argumenta, quibus manifeſto cõſtat Cremonã lõgè Papia pſtare, ideoque nõ opus eſſe nos ad iſtas argumẽtorum quiſquilias, ad tam inconſtantis inq̃ rationis anguſtias, & angulos cõpelli, cum iam Papienſes probatum fuerit noſtrã Ciuitatem ueſtra longe antecellere antiquitate originis, nobilitate generis propter conditores, populi frequentia, ciuiũ amplitudine, & ſplendore, optimis inſtitutis, opibusq;, et omni uirtutum genere, induſtria itẽ, & arte militari. quæ ſane omnia cum ſint indicia inſignia, et admodũ manifeſta ueritatis, quid me reuocatis ad obſcura quædam ſigna, & fallacia ueſtigia? cũ inq̃ mihi clariſsima ſolis luce frui datur, cur me in tenebras noctis ultro conijci ſinam? Eijcienda eſt iſta omnis ueſtra ratio, quæ tota eſt nugatoria, et à ſapientiſsimis uiris iuris peritis iam pridem repudiata. neq; enim ulla oratione defendi poteſt, niſi forte uelitis ueſtra cauſa ſanctiſsimas leges etiam in iure pontificio antiquari, aut penitus abrogari, in quibus numerari contingit Italiæ antiquas academias, & literarum gymnaſia, nulla ha-

bita antiquitatis, aut dignitatis ratione, ut interdum Bononienſe, quod eſt antiquiſſimum poſtero loco numeretur. Atqui in decretis, & epiſtolis, regulorum Mediolanenſium cōſtans, & perpetuus ordo ſemperq́; idem ſeruatus fuit, ut aſcriberetur, Dux Mediolani, Papiæ, Angleriæq́; Comes Genuæ, & Cremonæ Dominus. ad ineptias identidem reditis, quaſi uero iſtuc ex propoſito, conſtantiq́; ſenatus conſilio factum ſiet, & non potius fortuitu, ut quæq́; ciuitas in mentem uenit illi librariolo, qui primus in deſcribendis illorum principū epiſtolis fuit auctor iſtiuſmodi ordinis. ſi iſta aſcriptionis formula Iudices pro cuiuſque dignitate nomen cuiuſque ciuitatis numeratur, neque id potius caſu, aut fortuitu fit, fateri erit nobis neceſſe Papiam, nō modo Cremonæ, ſed etiam Genuæ præferendam tam præclaræ (Dij boni) ciuitati, quæ ad regiæ urbis prope maieſtatem accedit, Angleriamq́; perexiguum, & deſertiſsimum oppidulum, itidem & Cremonæ, & Genuæ anteferendum. Quo quid dici poteſt obtuſius? non enim negare poſſunt aduerſarij Genuam, & Cremonam enumerari tam poſt Papiam, quàm poſt Angleriam, in eadem ipſa formula aſcriptionum, quàm tantopere præ ſe iactant, niſi forte etiam Papienſes nulli ciuitatum amplitudine concedentes præfracte defendere uelint, & Papiam, & Angleriam ipſam quantum

nis

tiis contemptiſſimam Cremonæ, & Genuæ omnino dignitate eſſe præferendas. Expecto *an ita ferrei, ita impudentes reſpondeant, ut homines ab illis uix manus abſtinere queant*. Aut *igitur iudices ille ciuitatum ordo in iſta formula incertus eſt, & fortuitus, aut ſi ulla ſubeſt ratio, nulla alia eſſe poteſt, quàm, quod ille qui eas ciuitates iſto ordine enumerauit imitatus eſt optimos oratores, qui ſemper potiſſima quæque partim in principio, partim in fine orationis locant, medium uero referciunt ſegnioribus, aut certe ille, quod maxime probo, rationem habendam duxit potius temporis, quàm dignitatis, ut primo loco eam ciuitatem numeraret, quæ prius in* Mediola*nenſium regulorum ditionem, & poteſtatem uenit*. Siquidem *Cremona nemini ſubiecta multos annos ſuis legibus uixit, multoq; poſt* Papiam *adiecta fuit* Me*diolanenſi imperio, quæ quidem ratio perſpicue noſci poteſt in illa longiſſima regnorum enumeratione, quam Cæſar in epiſtolis aſcribere ſolet, ubi hac de cauſa ſi ad dignitatem reſpiciamus, omnia fere præpoſtere numerantur, nam interdum quæ tenuiſſimæ ſunt præfecturæ regnis ampliſſimis præferuntur*. Non *pluribus agam, neque longius progrediar*. *iis quæ dixi ſatis liquet, quàm hæc omnis iſtorum ratio ſit inconſtans, inconſultaq;, & quã tenui filo pendeat, cui plane*

ab omnibus præſertim in iure peritis contradicitur. nullum aliud argumentum afferre poſſunt uoluntatis, ac iudicij hac de re fortiſsimorum uirorum, qui Mediolano, & toti prouinciæ imperarunt, niſi in nominis aſcriptione tenuem quandã, & perexiguam formulam, qua contendunt grauiſsimos uiros magnos illorum temporum heroas, de omni hac dignitatis, & honoris controuerſia ſtatuiſſe, tantam inquam rem tam tenui, & obſcuro indicio, tamq; exiliter dijudicaſſe. Quid ſi uobis oſtendo iudices, quid ijdem illi heroes non tenuiter, aut inuolute, non ſignis, & argumentis, quæ perſæpe fallere poſſunt, ſed re ipſa manifeſto de utriuſque ciuitatis præſtantia ſtatuerint. Poſſem hoc loco multa eorũ recenſere beneficia quibus ciuitatem noſtram præ cæteris totius prouinciæ poſt Mediolanum cohoneſtarunt, quibus tanq̃ certiſsimis, firmiſsimisq; argumentis indicarunt. quàm ſibi cauſa noſtra ſemper probata fuerit, quàmuis illuſtri loco ſemper noſtram ciuitatem præ ueſtra habuerint. ſed ne nimius uidear, omiſsis cæteris, quæ afferre poſſem, unum ſatis ſolum refragari poterit iſti inani aduerſariorum numerationi. Notiſsima loquor, & recentiſsima Franc. Sforcia nouiſsimus Mediolanenſium Dux ex Sforciarum nobilitate cum primum Caroli V. Cæſaris nutu in regnum, & ditionem maiorum ſuorum reſtitutus fuit, ut erat uir ſummo in-

genio

genio, multa etiam doctrina, & plurimarum rerum uſu præclarus, nõ modo ad Cremonenſiũ poſtulata, ſed ipſe ſua ſponte diuino conſilio, atque optima mente cauit, ne quis Cremonæ prætor ius diceret, niſi eſſet ex ampliſsimo ſenatorio ordine tanq̃ ex Areopago ſumptus, niſi inquam ex hoc ſacroſancto collegio ueſtro, ex ueſtris inq̃ conſeſſoribus iudices, quos uir ille perſpicaciſſimus cooptauit in hunc locum non gratia ulla, amicitiaue, aut commendatione maiorum inductus, ſed quos frequens fama excellentis cuiuſdam ingenij, & ſpectatæ uirtutis undiq; commendabat, hoc honore amplificauit, nec ſolum ex prouincia, ciuitatibusq; ſuæ ditionis accerſiuit, quos ea dignitate ornaret, ſed ex omni Italia, totaq; prope Europa lectiſſimos uiros undiq; aſciuit, quorum uirtus ſpectata eſſet magno theatro, florem ſcilicet totius Italiæ, & prope uniuerſi terrarum orbis quoddam ſelectiſſimarũ uirtutum quaſi ſpecimen. Neq; eos facile probabat, qui tãtum iuris eſſent periti ad reſpondendum, & cauendum exercitati, ſed ab omnibus præterea exigebat eloquentiam, & plurimarum rerum ſcientiam, atq; uſum, grauitatem, honorem, fidẽ, ut plurimis uirtutibus ornati eſſent, ſimulq; moderatis moribus commendati, omnesq;, ut breuiter expediam, uirtutis numeros implerent. Ex ijs floribus collegit bene amplum numerũ, quos lectiſſimos in pro

uincia iuri dicundo, ciuitatumque gubernaculis præſi=ceret, totius Italiæ, & omnes Europæ inſignia quæ=dam lumina, atque ornamenta. hunc grauiſſimum or=dinem, ut uos quotidie experimini, qui habent in pro=uincia controuerſias graues, atque arduas quæſtio=nes, adeunt, iuſque, & opem à uobis implorant, ne iniu ſte iniquis præpoſteriſue municipalium iudicum ſen=tentijs conficiantur. Quodcunq; uos cenſueritis, iudi=caritiſue, firmum manet, atque perpetuum, neq; ulte rius ab hoc ordine datur prouocatio, & quæ à uobis facta ſunt ſenatus conſulta, pro oraculis habentur, & Cæſaris uocantur reſponſa, cuius etiam nomine in=ſcribuntur. Functo deinde uita Sforcia omnis poteſtas prouinciæ ad Cæſarem omnino translata fuit, uel po=tius reuerſa. Hic ſapientiſſimus Imperator non mino=re cura, ac diligentia ueſtro collegio ſtudet, ac fauet, nam cum contingit aliquem ex collegis ueſtris morte è medio tolli, ſemper ex omnibus prouincijs, ac regio=nibus lectiſſimum quenq; accerſit, quem in demortui locum uobis approbantibus ſufficiat. quo factum eſt, ut tam ſacroſancti concilij gloria ſit uſque ad cœlum eue cta, iamq; non tantum priuatorum hominum controuer ſiæ è prouincia, ſed tota ex Italia, finitimiſq; prouin=cijs rerum publicarum cauſæ grauiſſimæ interdum huc deferuntur. quotidie regum legati ad uos confluunt

hac eadem de cauſa, ut è collegio ueſtro ſumant ſibi iudices, arbitrosque conſtituant. iamq; Mediolanum omnibus prouincijs, gentibus, nationibusque, & regnis præſtat, qđ olim toti Græciæ Athenæ. Arbitror equidem uobis omnibus, qui adeſtis iudices notum eſſe quanta controuerſia fuerit ſuperioribus annis inter Ferdinandum Romanorum Regem, & Venetos de finibus, deq; maximis rebus. metus erat ne res ad uim, ad manusq; deueniret, magnumq; inde bellũ inter eos oriretur. demũ conuenit utriſq;, ut iudex tantis controuerſijs daretur de collegio ueſtro. datus eſt uir ſingularis ingenij, exquiſitæq; doctrinæ Lodouicus Porrus, quo diſceptatore omnes illæ controuerſiæ paucis menſibus ſublatæ fuerunt utriſq; partibus iudicato acquieſcentibus, iudiciumq; ultro approbantibus. coactus fui hæc iudices longius fortaſſe, q̃ oportebat repetere, & uobis præſentibus, atq; audientibus de uobis ipſis uerba facere, & de ueſtra in omnibus rebus præſtantia, atque excellentia plura fortaſſe, quàm hic locus patiebatur dicere, in quo metuebã, ne quis orationẽ meam parum probaret. quod inepte laborarẽ, ut uobis ipſis qui eſſetis, oſtenderem, quanta ue eſſet ueſtri ordinis dignitas. ego uero in eam orationem nõ caſu ſenſim, ut fit interdum, prolapſus incidi, ſed neceſſitate cõpulſus dicendi, non ꝑpter uos, quos minime latet, q̃ alio, et illuſtri loco

ſita ſit dignitas ueſtra, ſed ut aduerſarij, qui nihil ſentiunt, oculis intueri poßint ſaltem ex ordinis ueſtri dignitate, quanto maioris honoris prærogatiua Cremonam præ Papia dignati fuerint, non modo Duces Mediolanenſium, ſed etiam quanto honeſtiore loco nos habeat Cæſar ipſe, qui perpetuo decreto ſanxit nõ aliunde Cremonæ prætorem dari, q̃ è ſanctiſsimo collegio ueſtro, neque eum qui Senator uerbo tantum ſit, factis uero minus, ad tempus tantum, dum prætura durat, ſimulatus, ſed eum qui tam re, quàm nomine ſit in ordinem ueſtrũ cooptatus, quique per aliquod tempus uiſus fuerit uobiſcum in publicis iudicijs præeſſe collega ueſter, atque conſeſſor. Papiæ uero, ut cæteris Mediolanenſis ditionis ciuitatibus, ac municipijs prætor datur utcunq; iuris peritus, undecunq; aſcitus. Mediolano tamen non magnopere eſt neceſſe tam exquiſita ratione prætorem dari, quod in ea ciuitate tanquam Regina, & totius prouinciæ domina, Senatus ipſe, & cæteri ſummi magiſtratus prætoris munus in maximis rebus explere poſſunt. Quid ultra tenditis Papienſes? Quid adhuc tergiuerſamini? Quid fruſtra pugnare nitimini? Si rationem ueſtram, cum noſtra conferatis, uidetis quàm noſtra præſtet, quàm emineat, quàm ſuperior dominetur: illa ueſtra enumeratio præpoſtera, ad quam unam tanquam ad anchoram

chorum confugitis, cui uni omnibus præſidijs deſerti, ac deſtituti mordicus inhæretis, uerbo continetur, noſtra autem re fulcitur, ueſtra in eo conſiſtit, quod caſu; noſtra in eo quod conſulto fit, ueſtra incerta eſt, atq; inſtabilis, noſtra firma, atq; ſemper eadem, nos præ nobis fortuito numeramini, at nobis ex decreto firmo, ſtabili, atq; perpetuo, ex ampliſsimo ſenatorum ordine prætores deſtinãtur, qui uiri, Dij immortales? nã ſemper ipſius collegij lumina, floremq; omnem totius conſilij propter rei dignitatem ad nos mittunt, ut clariſsimus uir Ia. Philippus Saccus totius collegij facile princeps interdum quodammodo moleſte ferat, conqueraturq;, quod ſingulis biennijs neceſſario ſemper collegio dexter oculus effodiatur. poſſem hic connumerare multos præclaros uiros, qui ex eo ordine in ciuitate noſtra cum poteſtate pratoria, atq; imperio fuerunt. nec quenq̃ eorum ibi fuiſſe pœnitere arbitror. ſemper enim exactis biennijs, eo magiſtratu expleto, à nobis recedunt ita ægre, ita affecti, ut à cariſsima patria reuelli uideantur. non eſt quod ſingulos honoris cauſa nominem, quoniam eorum maxima pars hic præſentes eſtis, ſentitisq; me minime mentiri. Hinc factũ eſt, ut Placentini uicini noſtri, & nunc quoq; ſocij, homines acutiſsimi non ignorantes quàm præſtet ciuitatem optimum prætorem ſortiri, nuperrime in ditio-

nem Cæſaris, & poteſtatem ultro dediti inter cætera, quæ poſtularunt à te Ferdinande, qui eam ciuitatem in fidem tuam recepiſti, id primum fuit, ut ſibi æque, ac Cremonenſibus daretur prætor ex ordine Senatorio. quod tibi uiſum eſt illis non negare, & ex omnibus patribus mœrente Senatu, & ne id fieret obſecrante miſiſti uirum optimum P. Paulum Arigonium ſumma integritate præditum, plurimisq́;, & optimis uirtutibus ornatum, qui ibi prætor ius diceret, cum maxime is unus ab illis expeteretur, quibus propter uicinitatem innotuerat, quàm ſtrenue, quàm integre, ſanctéq́;, et priſce is præturam Cremonæ paulo ante geſſerit amabilis omnibus bonis, improbis uero, & audacibus formidoloſus. An uero uobis Papienſes non uidetur id per ſe manifeſtum argumentum iudicij quod Mediolanenſium duces haberent de utriuſq; ciuitatis dignitate, atque præſtantia, quidue Cæſar ipſe de nobis, ac uobis ſentiat. ut enim nobis alia deeſſent, quæ omnia ſumma adſunt, & pro nobis pugnant, nonne id unum tale eſt, ut poſſet uobis eripere illud unicum præſidium relictum, quod locatis in præpoſtera iſta formula, ubi principe loco numeramini. aut ita uobis contēnendus uidetur ordo ſenatorius, ut id pro nihilo habeatis? reſipiſcite tandem Papienſes. pudeat tam incertæ, tam inconſtanti, & inconſultæ rationi uos totam cau-

ſam

ſam commiſiſſe. cognoſcite tandem diſcußis ueſtris tenebris meæ orationis radijs quanto inflati errore ducemini. Iam *uero patres uideamus quid rationis Papienſes ſecundo loco afferant, qua innixi contendunt ſe Cremonenſibus dignitate antecellere.* Aiunt *quorundam Imperatorum decreto ſuum municipium penitus ſeiunctum eſſe, ac ſeiugatum à Mediolanenſi ditione, neque omnino tanquam prouinciæ partem, prouinciæ legibus obnoxium parere, atque de hoc ſane extare diplomata luculentißimis literarum monimentis clarißima, huic rei argumento eſſe, quod in decretis, ac literis tam publicis, quàm priuatis reguli Mediolanenſes cum nomen ſuum aſcribunt, nominant ſe prius quidem Duces Mediolanenſium, deinde Papiæ Comites, ſeu mauis Græco more* κωμάρχους. *Comitatus enim uulgo barbare dicitur, quod Præfecturam Latine appellare poſſumus, cuius nominis rationem hanc eſſe ferunt. nam cum aliquam regionem, tractumue cum oppidis, & municipijs, Romanorum Imperatores commendabant alicui ex familiarißimis, quos ſemper ſecum aſſectatores habebant, eiuſmodi præfecturas Comitatus uocabant, qd' illi, quibus eæ demandabantur, comites eſſent impatoris. hinc etiã dicebãtur palatini, quod in palatio cohabitarẽt. ne forte Papiẽſes noſtri tã uerborũ, q̃ rerũ ignari errore*

ducantur, autumentque propter inſcientiam eo nomine ſe omnes eſſe Cæſaris comites, & ſodales. Præfecturam igitur fuiſſe aliquando Papiam, neque concedo, neq; ualde repugno. nec me multum mouent ueſtra iſta aut commentitia, aut iam pridem exoleta, & plane mortua diplomata. ea uero per nos cariſſima habeatis, & quantūlibet diligenter conſeruetis, dum intelligatis tamē uos rem, quæ nihili eſt, ob inſcitiam ueſtram magnipendere. itidem Cremonam, ſi quid ad rem ſpectat, præfecturam aliquando fuiſſe probare poſſem, et, ut alia deeſſent, quæ multa ſuppetūt, id unum ſatis eſſe poſſet argumentum, quod uidemus in noſtra ciuitate ſacrorum antiſtitem Cremonæ Epiſcopum, & Comitem uocari, publicisq; decretis inſcribi. ſed quæ (malū) eſt iſta ratio? In agro Cremonenſi ſunt non parum multa oppidula minutiſſima, ac contemptiſſima, quæ iſtiuſmodi præfecturæ nomen habent. immo pene auſim dicere, quot oppida, pagiq;, & uici ſunt in tractu Papienſi, tot præfecturas, comitatusue apud nos eſſe, &, ut aliqua, non tamen magni honoris cauſa nominem, Coum, Antiniacum, Perſicum, Caſtelletum Pontionorum, Romanengum, & ſi Dijs placet, etiam Macheſturma, ne inter ea enumerem Soncinum agri Cremonenſis nobiliſſimum oppidum, quam præfecturam ſuperioribus annis adeptus fuit Maximianus Stampa ob fidem Cæſari præ

ſtitam,

ſtitam, operamq́; egregiè reipub. nauatam poſt obitum Franciſci Sforciæ ſecundi Mediolanenſium Ducis Mediolani urce, cui præfectus fuerat, bona fide, ut æquum erat, uoluntate imperatoris tradita. Tempeſtate M. T. Ciceronis Tuſculum ſuburbanum municipium non erat præfectura, quod quidem erat Atina, cum autem eſſet quæſtio nobilitatis inter Cn. Plancium Atinatem, & M. Laterenſem Tuſculanum, qui eum accuſauerat; Cicero qui Plancium defendebat cum conferret Atinam præfecturã cum Tuſculano municipio, quod non erat præfectura, non eſt auſus tamen Atinam Tuſculo adæquare, quod ea præfectura, ut ipſe fatetur, non eſſet tam priſca, tam honorata, tam ſuburbana. ut intelligatis præfecturam, Comitatumue nomen eſſe potius magiſtratus, q̃ honoris alicuius excellentis. idem dicendum cenſeo de nomine principatus, quo ſe aduerſarij, ut audio, iactant, fuiſſe inſignitos à Maximiliano Romanorum Imperatore, id poſtulante Lodouico Maria Sforcia Mediolanenſium duce, quod quidem quãuis mihi ſit ſane nouum, nec hactenus unquam auditum, et ut ego quidem ſuſpicor, commentitium. ſit tamen ut lubet. mea cauſa eſtote comiti, aut principi ſubiecti. nos Carolo V. Romanorum Imperatori una cum cæteris prouinciæ ciuitatibus interim obtemperabimus. eiq́; ut domino parebimus, quoniã Cremonæ dominum ſe profi

tetur, uos autem ut comiti. itemq; ſi ita magis libet, ut principi paretote, aut ego id quale ſit prorſus non intelligo, aut uos plane deſipitis. rogo uos utrum honoratius arbitramini, principem ne eſſe urbis, an dominũ? neminem ita hebetem, ita obtuſum eſſe reor, qui ſi ei datur optio, uelit ne eſſe ciuitatis dominus, an princeps, non protinus clamet ſe malle dominum eſſe, cum aliquis poßit eſſe ciuitatis princeps, qui tamen eiuſdem non æque ſit dominus. contra uero nemo dominus, quin etiã ſimul princeps. nimirum hæc uox nihil aliud notat niſi quandam ordinis prærogatiuam. idem eſt enim principem eſſe, & eſſe primũ. dominari uero nõ eſt tantũmodo ordine antecellere, uerũ etiã ditionẽ affert regnum, atq; impiũ. Hinc ROMANOS, *dixit ille* RERVM DOMINOS. *is enim titulus eſt tantæ dignitatis, & excellentiæ, ut non tantum regibus conueniat, ſed etiam deo regum omnium regi à mortalibus tribuatur. hanc ob rem* Auguſtus Cæſar *moderatiſsimi animi* Imperator *edicto cauiſſe memoratur, ne quis ſe dominum uocaret ſuperbißimum id eſſe ratus.* Domitiano *autem poſtea maximæ arrogantiæ datum fuit, quod hoc titulo non abſtinuerit. principis uero nomen nullus quantuncunque moderatus* Imperator *unquam recuſauit.* Id *ſi negabitis* Papienſes, *cogetis me præter conſuetudinem huius loci, contraq; meum inſtitutum confugere*

ad

ad poetas, apud quos ſanctè, ac religioſe latinarum uocum ſynceritas cuſtoditur incorruptè: uulgatum eſt enim, TV DOMINI NOMEN PRINCIPIS ILLE TENET, Carmen clari admodum poetæ, qui fuit Augusti Cæſaris temporibus, cum maxime uigeret eloquentia. id contra quid adhuc pugnare poſſitis, nõ uideo. Verum ne diſputatio noſtra uideatur circa uerba tantum uerſari præter huius loci dignitatem ad Græcorum quaſi conſuetudinem, alia aggrediamur uia. Frãc. Sforcia, qui primus in Sforciarum domum inſignia imperij Mediolanenſis intulit, antequam totius prouinciæ ditione potiretur, cum Blancam Mariam Philippi Vicecomitis filiam in matrimonium duxiſſet, tradita eſt ei à ſocero Mediolanẽſium duce Cremona dotis nomine, & cum is etiam Angleriæ præfecturam ſimul obtineret, quæro à uobis quo nam titulo eum magis honoratum fuiſſe putatis, quia ne eſſet Angleriæ Comes, an quod Cremonæ dominus? Porro ille etiam nullã habuerit præfecturam, quas uero retuli eſſe in agro Cremonenſi permultas, detulerit omnes aſſectatoribus ſuis. rogo uos utros exiſtimetis honore, ac dignitate p̃ſtantiores, eos ne, quibus ab illo attributæ eſſent p̃fecturæ, an illũ ipſum qui omnes attribuiſſet, nullamq; ſibi prorſus retinuiſſet contentus ſola Cremonæ dominatione? Videtis uos undiq;

circuncluſos . nam niſi ſecundum nos reſponderitis, ri debunt omnes . Iam dudum iudices , nimium tenuiter argumenta colligo, nimisq; multa à me diſputata ſunt de re apertiſsima, quam nemo niſi excors uocaret in dubium . Id genus eſt etiam illa eorum diſtinctio, ac ſecretio à ditione, ac dominatu totius prouinciæ Mediolanenſis, quam tantum præ ſe iactant, nanque ab eodem diplomatum tam inanium fonte, quæ dictitant ſe habere, tota deriuatur. eam etiam probant illa ipſa eadem inſcriptionis formula, quam modo confutauimus, exploſimusq;. nam Sforciæ reguli nomen ſuum decretis, et epiſtolis aſcribentes, profitebantur ſe non tãtum eſſe Mediolanenſium Duces, uerum etiam ſpeciatim Papiæ Comites, cum neq; Placentiam, aut Parmam, neq; Laudẽ, neq; Nouariam, neq; Comum, neq; Derthonam, neque Alexandriam, neq; pleraſq; ciuitates nominatim numerarent, eas generatim omnes cõplexi Mediolani nomine prolato. Vero inq̃ Papienſes tam inconſulta ratione nobiſcum agitis. Non uident cæci, ſiquid id eſſet, ſi quid cauſæ ſuæ id ſuffragaretur idem iudiciũ de noſtra ciuitate faciundum, cum pariter in eadem aſcriptione à Mediolano Cremona ſecernatur . ſed quæ, mala crux, eſt iſta Papienſium à cætera prouincia ſeiunctio, atque ſemigratio . Quis poßit ſatis iſtorum mirabilitatẽ admirari? tantam inq̃ inſcitiam, ac ſtuporem. Videte patres

tres q̃ omnibus clauiculis innitantur, ne ruant titubantes, ac collabantes. non poſſum ſatis eorum inſignem, aut impudentiam, aut dementiam, uel potius utrunque ſimul (de improbis tantum loquor, & turbulentis, qui has turbas commorunt) nam ut ſæpiſsime præfatus fui, Papiæ multi uiri graues, & probi inueniuntur, qui iſta non probant. Audet aliquis dicere Papienſes ſeiugatos eſſe, atq; diſtractos à Mediolani ditione, & à communitate ſociarum ciuitatum totius prouinciæ? & id patres uobis audientibus? cum aduerſus eos res ipſa loquatur, cum quotidie contrarium ipſimet experiantur. poterunt ne iſti negare ſe cum reliquis ſociorum ciuitatibus huius ditionis, atque imperij cenſos eſſe? euoluatur publicum totius prouinciæ tabularium, afferantur publicæ recenſionis tabulæ, appellentur, interrogenturque publici quæſtores huius imperij, quærendumque ab illis, referantne in tabulas ſecretas, atque ſeiunctas pecuniam, quam à Vectigalium Papienſium redemptoribus annuam exigunt, an in communes totius prouinciæ tabulas, percontandi etiam ipſi Papienſes profiteantur ne proprijs, & priuatis tabulis, an potius communibus cum alijs ciuitatibus pro quarunq; cenſu, & fortunis, ut cuiq; onera exæquentur. ſed quæſo quis hæc melius teſtificari poßit, quam uos metipſi iudices, ad quos, cum à municipalibus prætori-

bus, ac iudicibus prouocatur, deferuntur omnes grauiores cauſæ, quæ in prouincia agitantur, in capitalibus uero, quis niſi ueſtrum collegium reos, aut abſoluit, aut condemnat? Quæ igitur Papienſes eſt iſta ueſtra ſecretio? aut diſtractio? docete qua in re uobis ſuffragetur, ne mihi ſit neceſſe refellere aliam eiuſdem generis rationem, ſacerdotum principem ueſtræ ciuitatis eſſe penitus ſeiunctum, ac ſecretum à re Pontificia Mediolanenſi, neque Papiam agnoſcere antiſtitem eum, qui in tam regia ciuitate ſacris præſidet, quemue tota prouincia ſuſpicit, ac ueneratur. obſecro uos Papienſes, ſani ne eſtis, qui iſta tam temere effunditis? quæ uos agunt intemperiæ? ſatius erat uos nihil dicere q̃ ieiunum iſtud neſcio quid, & contemnendum effutire. Iſtuc quidem falſum eſſe dico, & à uobis impudentiſsime confictum. ſed eſto, ut libet. iſta ratio eſt ea, quæ uos nihil prorſum leuat. eſt enim omnino eadem, quæ proxima, & tantidem, uel multo etiam minoris facienda, cum idem quilibet pontifex in ſua ciuitate ob leuiſſimã quanq; cauſam à Pontifice Romano quotidie impetrare poßit. Si me audietis, poſt hac libenter manebitis in communione, nec tantopere connitemini ſeiungere uos, aut à cõmunibus ꝓuinciæ legibus deſciſcere, quibus præclara ciuitas Placentia nuper Cæſaris Imperio adiecta ſubijci maximopere poſtulat, ſecumq; communicari

municari rogat prouinciæ ius, moresq́;, & inſtituta, ut eiuſdem cum reliquis ſociorum ciuitatibus ſit iuris, & conditionis, ueſtraq́; iſta diplomata inania iampridem exoleta, & plane mortua aut detractis aureis bullis, & ſigillis proijcietis, aut antiquata nullo in numero habebitis. itidem Cremonenſes faciunt, quorum diplomata in quibus plurimi Romanorũ Imperatores exquiſitis uerborum ornamentis laudant eorum fidem, ac præclaram uirtutem, ſcrinia ueſtra non caperent. ualuerunt illa olim, & nobis utilitatem attulerunt. nihil nunc ad rem ſpectant. mutata eſt ratio tẽporum. alia tẽpora alios, ut ait ille, mores poſtulant. longe diuerſus eſt ſtatus, & noſter, et ueſter, atq; olim fuit, diuerſaq́; conditio. Nonne explodendi eſſent, aut ſane deriſui habendi Brixiani, uel Bergomates. homines acutiſſimi olim ſocij noſtri, nunc tantũ uicini, & amici, ſi à Venetis, quibus hoc tẽpore parent, poſtularent ſibi eas immunitates munerumq́; uacationes præſtari, quas à Mediolanenſiũ regulis, quibus olim ſubijciebantur, cõſecuti eſſent, ſed non exiſtimo adeo obtuſos populos illos. aut parum intelligentes, cum ſint etiam eorũ plurimi doctrina præclare exculti, ut ad has ineptias unq̃ deſcenderent. nolo hoc loco multus uideri. tota res eſt nugatoria, uideoq́; uos iudices pene oẽs in riſum effuſos. doleo hic aduerſariorũ uicẽ ꝑ ueteri utriuſq; ciuitatis ami-

citia. ſi mentis eſſent ſuæ, nunquam puto ad has nugas deuentum eſſet in re præſertim tam facili, atq; illuſtri. Quod etiam ſpectat ad ea ipſa eorum diplomata, addūt unum plane perridiculum, mihi etiā miſerabile, cui amicorum inſcitia ſemper miſericordiam potius, quam riſum mouere ſolet. Papiam inſuper inquam aiunt Cremonæ præferendam, quod (expecto hic exquiſitam rationem) Papiæ tāquam in propria ſede non alibi ſemper cōmorari conuenit nauarchum, ad quem omnes in prouincia nauium præfecti, reſpiciant, quique omnibus nauiculatoribus imperet. ô præclaram rationem iudices, ô exquiſita argumenta Papienſium, qui quotidie cum literatis hominibus in academia uerſantur? quæ nam fanatica anus iſtæc deliramenta loqueretur, uidetis q̃ tenuiter omnia ramenta, omnes quiſquilias ratiuncularū colligant. quos mihi nauarchos, quos mihi nauiculatores narratis? quaſi uero non in omnibus alijs locis, quæ habent cōmoditates fluminum, aut maris opportunitatem, non præficiantur ubique nauarchi, qui in cæteros nauicularios ius habeant. Eſto autem, omnes alios nauium præfectos, ubicūq; ſint gentium, ſit neceſſe parere nauarcho illi, quem opus eſt Papiæ habere domicilium, ibique continenter habitare, cui per me uel ipſe Neptunus ſeruiat, cum Nereo, Glaucoq;, uel Inoo Melicerta, quis enim non rideat? ea tamen re Papiam anteponendam

teponẽdam Cremonæ pugnabitis, cum id ſit potius propter metropolis uicinitatem, ut ille cum omnibus nauibus præſto eſſe poßit Mediolanenſium ducibus quoties aliquo iter habent flumine. Nihil hercle tam præpoſtere, tam incondite, tã monſtruoſe cogitari poteſt. Reſtant adhuc Papienſibus Iudices duo præſidia, quibus ſe tueri poſſe falſa pſuaſione inducti arbitrantur quicquid illis reliquum eſt ſpei, in his duobus firmamentis faciunt. in ijs ſita eſt omnis eorũ ſalus. ea niſi illis adiumento fuerint, nihil præterea habent, quæ pro ſe nobis opponant. Porro alterum quale ſit, q̃ debile, atq; infirmum, iam ſaxo ut intelligatis. Aiunt ſe nobis anteferendos, (quam tantam ob dignitatẽ quæſo? quod apud ſe præ cæteris prouinciæ ciuitatibus, uigeat florentiſſima academia, gymnaſiumq; literarum celeberrimum, quo ex omnibus prouincijs confluunt adoleſcentes ad ſtudium tum legum, & iuris ciuilis, tum Philoſophiæ, cæterarumq; optimarum artium, Niſi hodie fecero planum iudices id plus incommodi, q̃ adiumenti afferre eorum cauſæ, nihil ultra repugno. Non poſſum eqdem diſsimulare id aliquid eſſe. magnamq; utilitatem, ac nõ tantum multas commoditates aduerſariorum municipio afferre fateor, uerum etiam eis maximo ornamento eſſe potuiſſe, ſi occaſione tam opportuna uti uellent, aut uti ſcirent. propoſui enim mihi in hac cauſa tam

clara, tamq; expedita nihil omnino calumniari, ſed omnia, quæ uera ſunt, aut eſſe poſſunt, ingenue confiteri. nego tamen, immo etiam pernego hinc Papienſes ullam dignitatem, prærogatiuamue, aut præſtantiam ſibi arrogare iure poſſe, cum iſtud gymnaſium, quod ipſi etiam non audebunt negare, non induſtria ſua, non ſua pecunia, aut impenſa inſtituerint, ſed quicquid eſt inde commoditatis, & ornamenti, id omne acceptum referre debent regulis Mediolanenſibus, quorum beneficio, ac liberalitate inſtitutum fuit. Poterant illi ſane æque utiliter hac commoditate afficere quamlibet aliam ſuæ ditionis ciuitatem, Alexandriam, Nouariam, Laudem, Nouum comum, Derthonam, Parmam, Placentiam, Cremonam, & quæcunque aliæ ciuitates eis tunc parebant, quarum nulla eſt quæ nobilitate, ciuium ſplendore, copiaque & omnibus opportunitatibus Papiæ cedat, ſed pleræque etiam omnibus uirtutis, & fortunæ præſidijs anteeunt: una ſuperbia, qua ſola à Papienſibus iſtis antecelluntur omnes, excepta. Quæ uero cauſæ impulerint ſapientiſſimos uiros heroas illos, ut potius Papiæ, quàm alibi iſtum literarum ludum uoluerint aperiri, licet uobis iudices exploratum eſſe arbitrer, dicam tamen propter exteros, quos hic adeſſe plurimos, & attente audire uideo. Duo potiſſimũ in cauſa fuiſſe

reperio.

reperio. primũ quidem, quod ſemper fulcienda debiliora, ſuſtentãdiq́; ſunt qui ruũt. Qui primus hãc ſtudiorũ, literarumue exercitationẽ in ꝓuinciam importauit, animaduertit proculdubio municipiũ Papienſe propter uicinitatem ualde opportunũ fore Mediolano, quæ ciuitas eſt eius ditionis & imperij caput, ſiquo modo paulo amplius, locupletius, lautiusue effici poſſet, eſt enim Papienſis ager, ut docui, & ipſi confitentur, plerunq; miſer, atq; ieiunus, ſolumq́; exile, ac macrum, opes ciuiũ tenues, atque exiguæ, ne mihi repetenda ſint; quæ ſuperiori actione memoraui de infrequentia, & ſolitudine eius municipij, quo docui nihil deſertius, nihil contemptius eſſe poſſe, ne toties ante oculos ueſtros oratione repræſentẽ iudices Papienſiũ ſociorũ noſtrorũ ignobilitatẽ, & deformitatem, populumq́; infrequentem ſemper neſcio quid egeſtatis præſeferentem. Huic ſolitudini, & infrequentiæ, inopiæq́;, ac ſqualori ut ſapiẽtiſſimi uiri illi optima ratione occurrerẽt, Academiã apud uos Papienſes potiſſimum eſſe uoluerũt eo conſilio, ut nobilium adoleſcentium ad uos ſtudiorum gratia confluentium hoſpitijs continuis ueſtra ciuitas leuaretur. ſimulq́; locupletior, ac frequentior redderetur, eſſetq́; receptaculũ multorũ hoſpitum. Ea re illi imitati uidentur experientem, atq; induſtrium patrẽfamilias aratorem optimum, qui eam partem fundi, quam magis

aridam, & ieiunam contemplatus, aut etiã arando expertus ſit, ſæpius ſtercorando adiuuat. ſiquomodo ad fructuum ubertatem queat elicere, fertilemq́; & opimam facere, ut multo plus reddat, quàm accepit, quæ cauſa niſi eos mouiſſet, quanto commodius, meliusq́; Mediolani (in qua ciuitate Dij immortales?) quicquid ideſt gymnaſij, & academiæ inſtituere poterant? ubi non modo gymnaſiũ Papienſe, ſed totius orbis terrarũ digne, ac percommode eſſe poterat, ubi inquam omnia inſignia reipub. Romanæ recognoſcere poßis cum magnificis ædificijs, operibusq́;, tum ubertate agrorum, atq; abundantia rerum omnium. ubi ſumma omnia. ubi cuncta ſplẽdeſcunt uictu regio, atq; cultu. Quod unum hactenus defuit eximiæ ciuitati, id tu Ferdinande ſupplere ingreſſus es, ea animi magnitudine, qua cuncta ardua, ac difficilia aggredi ſoles, atq; expugnare. Equidem dicere audeo, nihil intra uniuerſi cœli ambitũ præclarius Mediolano contineri, ſi tam ampla, & ſpatioſa ciuitas, ea murorũ corona ſepta fuerit, quam nuper admirando opere cœptam ſurgere conſpexi. Mirum ſane Papienſes quod non etiam hac eadem ratione municipium ueſtrum huic urbi amplißimæ audeatis antefer re, quod apud uos ſit literarum gymnaſium, & exercitatio, qua commoditate, atque ornamento urbs Mediolanum omnino careat. uidebimus poſtea quid uobis

iſtud

iſtud gymnaſium conferat, quod tantopere præ uobis iactare ſoletis, ac ſi eſſet Athenienſis illa Academia, quæ è cœlo Philoſophiam deuocaſſe dicitur. Altera cauſa fuit (præpoſui enim duas maxime ob res Duces Mediolanenſium adductos fuiſſe, ut Papiæ Academiam, potiuſquam alibi inſtituerent) quod idem illi ſapientiſſimi uiri animaduerterunt Papienſes homines plerunque (non enim loquor de omnibus) natura quidem rudes, ac duros, ut ſemibarbaros, & à literis plane alienos (date mihi ueniam, refero quæ audiui ſæpius à prudentiſſimis uiris, quæue etiam ipſe re comprobaui) quod eorum Patres, ac maiores nimiam operam dediſſent barbaris, qui Papiæ aliquot annos regiam ſuam habuere, literarum atque optimarum artium, omniſq; humanitatis hoſtes perpetui. neq; iſta cõmemoro iudices cauſa uituperãdi aduerſarios meos. acuti ne, an hebetes ſimus, non eſt in nobis, ſed ipſius naturæ culpa. Vt igitur hac ſaltem ratione heroes illi noſtri id genus hominum aliquando extunderent, mollirentq;, & aliqua doctrina expolirent. iſtam Academiam apud iſtos inſtituere. neque enim fieri poſſe arbitrabantur, ut qui cũ literatis hominibus, bonarumq; artium ſtudioſis die noctuq; uerſarentur, omnino literarum, omniſque humanitatis expertes eſſent, utque doctrina prorſus nulla, eis conſuetudine ſaltem ipſa, &

(ut ita dicam) cõtagione adhæreſceret. Quis neſcit eos homines, qui aßidui ſunt cum fabris, facile fabros euadere? An uero illis ſapiẽtißimis uiris ex ſententia proceſſerit, aut potius oleum, & operam, ut dicitur, luſerint, non dicam niſi coactus. Quid uos tanq̃ ueſtrum memoratis, quod uos non feciſtis, non inſtituiſtis, non excogitaſtis? cuius ne mentionem quidem facere poteſtis niſi etiam una infirmitatem, & imbecillitatem ueſtram commemoretis, cuius rei gratia gymnaſium habetis? Quid ſi ego nunc uos interpellem, & à uobis exigam rationem tantæ cõmoditatis à ducibus Mediolanenſium uobis comparatæ impenſa communi totius prouinciæ? quos fructus huius culturæ proferetis? Quid uobis inq̃ profuit iſta ueſtra academia? quos mihi excellentis uiros ex ueſtratibus in literis emerſiſſe commemorare poteſtis? Bononia ciuitas Italiæ præclariſsima, in qua uiget illud antiquiſsimum gymnaſium, quo totius Europæ frequentißimi adoleſcentes confluunt, ueluti ad literarium celeberrimum orbis terrarum emporium, ſemper oſtendit quantum profecerit ex illa nobili literarum officina, domeſticaque academia. Nanque in omni ætate ſemper habuit, quos ipſa tulit, uiros in omni genere literarũ præclaros, nec ei quemadmodum Papiæ, ſemper opus fuit exteros, aduentitiosq; magiſtros, qui publice optimas artis, ac ſcientias docerent,

magna

magna mercede foris conducere, cum fere ſemper domeſticos habuerit, per quos proficeret. quod etiam de Patauina, Peruſina, Piſanaq́; & de omnibus Italiæ academijs, præterquam de ueſtra affirmare poſſum. ſed quid ego ciuitates, quæ academijs ſunt celebres, atque illuſtres, cum ueſtra confero? cum uel Cremona ipſa, quæ nunc caret hac publica commoditate, longe plures quàm Papia uiros in omni doctrinæ genere præſtantes ſemper habuerit, ut abunde ſupra demonſtrauimus. ſi in mentem ueniſſet regulis Mediolanenſibus nos potius, quàm uos hac commoditate afficere, quam nunc urbem Cremonam (Dij immortales) Carolus V. Imperator haberet? quàm celebrem? quàm ingenijs florentem? Multo libentius ad nos adoleſcentes ex tota Italia, ex omnibus terrarum orbis partibus confluerent, ut omittam propter maiorem copiam rerum, quæ ad uictum pertinent, multaſque alias ob commoditates, de quibus rebus in utriuſque urbis collatione nudiustertius fuſius diſputauimus. conferendam ne cenſetis iudices cum iſtis noſtrorum hominum liberalitatem, humanitatem, affabilitatem, quibus innata quadam uirtute, animique magnitudine hoſpites proſequi ſolent? Quos rogo noſtri Cremonam diuertentes non aliciunt in amicitiam? ciues noſtri, ſicuti belli tempo=

re armis, ac militiæ dediti nemini uirtute atq; animi robore, cedunt. ita in pace natura, & conſuetudine, diſciplinaq; leniſsimi, atq; humaniſsimi ſunt ſenſus, præſertim erga pacatos. Adeunt interdum ſtudio quodam innato, ac prope naturali, animi cauſa meritoria diuerſoria, ut eſt noſtra ciuitas ſemper multorum hoſpitum, nõ tantum ſibi notos, & aliqua conſuetudine coniunctos ibi repertos, quorum gratia eò conceſſerant à communi hoſpitio liberaliter abducunt, ſed etiã, ſi quos ibi aduenas conſpexerint uirtutem aliquam præclaram, generiſue nobilitatem, ingenuitatem ue ſermone, aut ipſa oris indole præſeferentes, eos humane appellant, & liberaliter domum quiſq; ſuam inuitant, atq; allectant, coguntq; ui quadam liberali ad ſe diuerti, illiſq; omnia hoſpitalitatis officia exhibent, atq; impendunt. neq; id ſæpenumero facientes boni adoleſcentes offendunt ſeniores ſuos patres familias, quod ætas ea ſolet eſſe minus ſplendida, & liberalis, ſed illi in hac cauſa præſtãt ſe filijs faciles, largiuſq; impendunt propter uetuſtiſsimam urbis conſuetudinẽ, ut in ſuſceptos hoſpites æquales ſuos ſumptum facere poſsint. Experti ſunt noſtra memoria Patauini exules, omnis inq̃ illius præclare ciuitatis nobilitas, qui cum grauiſsimum bellum arderet contra Venetos, quibus illi ſubiecti parebant, proditionis inſimulati fuerant, quod nimium ſtuduiſſent Maximiliano

miliano Romanorũ Imperatori, cæteriſq; hoſtibus fœderatis, ideoq;, exilio mulctati fuerant, cumq; eos ad urbem noſtram fortuna appuliſſet, communi ciuitatis ſumptu primum omnibus domus conducta eſt in cele bri urbis parte capax admodum, atq; pro hominum nu mero ſatis bene ampla. comportata deinde non tantum neceſſaria, uerum etiam magnifica, & prope ad delicias ſuppellectile, omnibus copijs, quas uita poſtulat, miſerati eorum egeſtatem, et inopiam, referſerunt, procuraruntq;, ne quicquam deeſſet illarum rerum, quæ ad uictum, ueſtitumq; pertinent, donec exacto bello ab exilio reuocati fuerunt. experti ſunt item eandem ciuium noſtrorum liberalitatem ſuis temporibus Brixiani, Veronenſes, Placentini, Parmenſes; totaq; uicinitas illius oræ, quibus à noſtris ſæpius omne liberalitatis genus impẽſum fuit, ac perſolutũ. de uobis Mediolanenſes nihil dico, quoniam adeſtis frequentiſſimi, & hæc uos non latent. Hinc factum eſt, ut pleræq; ciuitates illarũ quas nominaui, ut ſe gratas, ac beneficij memores cõprobarent, tam illi qui hoſpitio recepti fuiſſent, q̃ alij qui domi remanſerant, omnes ciues noſtros perpetuo decreto in ciuitatem ſuam aſcriberent, eandemq; immunitatẽ, quam ipſi haberent, noſtris apud ſe negotiantibus, aut quoquo modo eò diuertentibus elargirẽtur. nollem eſſe multus, nõ poſſum tamen tacere de

noſtræ iuuentutis ſtudijs, atq; humaniſsimo animorum ſenſu, erga hoſpites præſertim æquales ſuos, atq; coæuos. dabo operam ne nimis aberret oratio, diffluatue, atque redundet. quædam omnino mihi neceſſario ſunt dicenda, ut noſcatis in collatione non modo quam liberales ſe ſe gerant Papienſes erga nobiliſsimos adoleſcentes apud illos ſtudiorũ gratia agentes, uerum etiam q̃ dignos ſe eſſe comprobent illa Academia totius prouinciæ ſumptu inſtituta. Qui ſemel ad nos caſu aliquo, atque fortuna appulſi diuerterunt, admirati humanitatem, ſtudiaq́;, & mores ſuauiſsimos noſtræ iuuentutis non poſſunt ſe continere, quin poſtea ciuitatem noſtram conſilio, uolentibusq́; animis ſæpius accedant. nihil illi antiquius habent, q̃ cum noſtris ciuibus ſuis æqualibus amicitias iungere, ſtudiorũ ſocietatem coire, in eorum ſodalitatem recipi, cum eis operam literis nauare, optimas artes perdiſcere, diſputare, colloqui, ſimul ambulare, conquieſcere, ſæpius cœnare, aliquando pernoctare, iucundiſsimis et (ut ita dicam) diſertiſsimis peruigilationibus, id eſt ſuauiſsima conſuetudine ſimul uiuere. noſtra enim ciuitas tota ferme eſt in ijs ſodalitatibus, liberalibusque, & ingenuis conuentibus, ut pleriq; ueſtrum, qui Cremonæ fuiſtis, uidiſſe potuiſtis. in omni ætate, in omni gradu, æquales cum æqualibus, certa diei hora conueniunt, iucundum

eſt

eſt uidere plurimos quotidie adoleſcentes, florem nobilitatis, & uirtutis in ciuitate laudibus florētiſsimos, binos, alios poſt alios pacatiſsimos ſimul per totā urbem inambulare, nulli nocere, pdeſſe quibus poſſunt. ſiquādo accidit ſodalitatem ſodalitati obuiā fieri, uideas ſumma humanitate alteram alteri libēter uiam dare, diuq́; utranq; certare, ne ab altera humanitate uincatur. ſi quis inter alios in conuentu moroſior inſolentiorque uiſus fuerit, eum ſtatim defugiunt, ac uitant cæteri cēs, atq; ob difficiles, & feros mores aſperamq́; naturam, eo commercio ut intractabilis priuatur, è cœtuq́; & ſodalitate eijcitur. Adeunt interdū congregati modo hæc, modo illa ſodalitas præſtantiſsimos uiros ciuitatis ſeniores quēcunq; pleniore ore laudandum iudicarint, qui ſit in ocio cum dignitate multis atq; optimis artibus præditus, cuius cōſuetudine adipiſci poßint amplisſimā bene uiuendi tam eius uita, q̄ literis diſciplinā. neq; uero deſunt nobis unq̄ optimi uiri nati ad laudem, sūma prudētia, multa etiā doctrina exculti, in omni munere uitæ plurimarū rerū uſu præclari, nec minus optimarum diſciplinarū præſtantia excellentes, quàm temperatis moribus inſignes, à quibus iuuari poßis, in ijs quoq; ſtudijs, atque artibus, quæ reconditis, atque abditis fontibus exhauriuntur, quæue non ſine ſummo ocio facile diſcūtur, talem uirum nacti adoleſcētes,

uiriq́; optimi, ad eum non modo propter hominis uirtutem, ingeniumq́;, & doctrinam, ſed etiam propter humanitatem, miramq́; tam morum quàm ſermonis ſuauitatem confluant, tanq̃ ad oraculum. eo audiēte, tanq̃ arbitro, & diſceptatore de multis quæſtionibus difficillimis diſquirunt inter ſe, de literis incredibili humanitate diſſerunt, de uirtute fere ſemper, ſæpe de officio, de utili, atque honeſto, deq́; ampliſſima bene uiuendi diſciplina, interdũ de arte militari, de agriculturæ ſuauitate, de architectura, de muſicis, de pictoribus, de ſtatuarijs, deq́; artificibus etiam inferioris ordinis, quorũ tamen artes non tantum operæ emuntur. multa uirum doctiſſimum interrogant, plura audiunt, pendentq́; ad eius reſponſa. Semper inde diſcedunt non tantum doctrina, ac ſcientia meliores, ſed etiam uita, ac moribus magis exculti, & perpoliti. Et ſi quando, ut in ſermone fieri ſolet, natura ſuadente, ad manſuetiores Muſas, id eſt ad familiaria colloquia deſcenditur, ne optimus uir adoleſcentibus difficilem, ac moroſum ſe præbeat, aliqua per iocum ultro citroq́; iactari æquiſſimo animo patitur. nihil tamen inde audiri contingit niſi pudicum, niſi ex optimo more, ac ſanctiſſima diſciplina. hic ſæpe colloquij ſuauitate illecti bonam diei partem periucunde abſumunt. aduentante nocte diſcedunt inuiti, quam primum redeundi cupidiſſimi. grauiſſimæ

mæ

mæ lites, ac ciuium controuerſiæ, quæ in foro diu agitatæ, nullum neq; modum, neq; finem reperire poterant, huc ſæpe deuoluuntur, nullaque impenſa ex bono, & æquo, ut inter bonos agitur, terminantur, & quod tot iudicum prudentia, patronorumq; ſolertia multorum annorum labore in foro conſequi non potuit, hic optimorum hominum æquitas pauciſsimis horis conficit, ideoq; apud nos iam in prouerbij conſuetudinem uenit. cum in foro aliqua lis grauiſsima diu uerſata fuit, neq; unquam dijudicata, tranſmittendam eſſe aiunt ad Thermas, innuentes ad optimorũ uirorum hunc conuentum, ſimilitudine à medicis translata, qui cum in alicuius difficilis, diuturniq; morbi curatione admotis fruſtra omnibus remedijs nihil, aut parũ ſe profeciſſe uident, nihil ultrà quid faciant habentes, laborãtem, affectumq; deſperata eius ſalute ad balneas calidarũ aquarum reijciunt. idem fit de pernicioſis tam ciuium, quàm exterorum ſimultatibus, atq; inimicitijs, quæ hic quotidie adinuentis, propoſitisq; æquiſsimis conditionibus finem capiunt. neque ulla fere dies præterit ſine aliqua pacificatione, & ubi diſcordijs modum difficile eſt reperire, hi boni animorum conciliatores, tanq̃ belli, ac pacis interpretes ſumma dignitate, atque auctoritate ſuadẽt, coguntq; exquiſitis rationibus ultro citroq; interpoſitis inducijs ab armis diſcedere, extorquentq; de mani-

bus iratorum adoleſcentium ſicas, & gladios, dum irri tati, exacerbatiq; animi utrinq; deferbuerint. hinc à ciuibus noſtris, ut in pleriſq; ciuitatibus, raro graues ini micitiæ ſuſcipiuntur. rariſsime ciuis ciuem ob acceptã iniuriam in periculũ capitis accerſit. accuſatores, dela toresue ab omnibus, ut peſtilentes, uitantur, defugiun turq;. Si forte etiam controuerſia coorta fuerit inter ciuem, & peregrinum, omnes ſe noſtri ciues pacifica tores interponunt, hoſpitemq; ab omni iniuria tectum reddunt, ciuem grauiter uerbis caſtigant, ſoliciti ne. ius hoſpitij apud nos ſanctiſsimum uioletur. quæ res fuit ſemper apud nos capitalis, & quaſi maieſtatis. co gunt in primis amici ciuem, uelit, nolit, peregrino re conciliari, atque omnem iniuriam, ſiqua affectus fuit, cum eam facile uindicare poſſet, patriæ cõdonare. ideo noſtra ciuitas ſemper floruit, floretq; etiam hodie ho ſpitijs hominũ nobiliſsimorum, maxime adoleſcentium, qui pmoti fama noſtrarũ academiarum, cõuentuumue ad nos ſe frequẽtiſsimi conferunt, ſpeciemq;, & nume rum quaſi publici gymnaſij præbent. Nondum de pue*ris locutus ſum, qui ad noſtræ ciuitatis rhetoras, grãma ticosq; inſtituendi à parentibus* Cremonam *ex omni ui cinitate trãſmittuntur. de quo nihil mihi eſt neceſſe di cere, cum res ipſa loquatur.* Nemo *ueſtrum eſt iudices, qui non audierit, uiderit etiam fortaſſe, ac re ipſa in li*

beris

beris ſuis expertus fuerit, q̃ diligenter, q̃ fideliter, & ſancte in noſtra ciuitate pueri, atq; adoleſcentuli primis illis artibus erudiantur, quae ad alias artis, ſummasq; uirtutes aditũ praebent, tanquam ianua, & fundamentum omnium diſciplinarum, uſq; adeo ut Muſarum, ideſt literarum & bonarũ artium domicilium, ac ſedes habita ſemper fuerit Cremona, quod negari non poteſt, niſi deteſtabili ſcelere. habuit enim omni aetate, habetq; etiam hodie bono quodam fato, aut coeli beneficio homines eruditiſsimos ſemper duos, aut tris pudore, ac temperantia cum primis inſignes, qui praeceptis, & literis adoleſcentulos, cum primum ſapere coeperint, inſtruant, cauentes in primis ne illi in illo aetatis flexu totos ſe uoluptatibus dedant, et ab illis uitijs, quibus ea aetas implicari ſolet, abducũt, ſed ut mos, uirtusq; maiorum noſtrorũ, prius eis ingerũt, quae ad religionẽ, Deiq; optimi maximi cultũ ſpectant. deinde Latine eos loqui docẽt, nõnullam nibilo minus interea literarum Graecarum notitiam inſtillant. ita eos tum literis, tum moribus aſſuefaciunt, ut deinde conſtanti aetate eorum ſit omnis impetus ad laudem, nec patiuntur eos ab ſe longius aberrare, neque per urbem diſcurrere. ferijs quoque eos ſecum eſſe uolunt bonã diei partem, cum quieſcere ab opere iubet religio. ijs diebus exercẽt eos in ſacris literis, ut primis ſaltem

labijs pietatem, ſanctitatemq́; religionum deguſtent. ſacros etiam poetas tunc eis interpretantur. ſiquis inter bonos de Chriſti pietate, quem nos ſequimur, colimusq́; elegantius ſcripſerit, propiusq́; ad antiquorum poetarum excellentiam acceſſerit, ut una eademq́; opera, & religionum, & linguæ latinæ elegantiam, ac proprietatem arripiant, & aſſueſcant de diuis recta numeris loqui, & ſcribere, relictis antiquorum ſuperſtitionibus, ne molles adoleſcentulorum animi pernicioſis, portentoſisq́; religionibus imbuantur. donec paulũ ætate progreßi commentitia poſſent diſiungere a fabula. adeunt deinde ædem ſacram hora, qua ſacerdotes rem diuinã faciunt, ut ſacris interſint, et cũ ſacerdotibus deũ pcãtibus eadem ſecum taciti precẽtur. uideas pceptores pcedere non tumidos, non inflatos, neq; hinc ſibi in adoleſcentulos regnum arrogantes, ſed potius, ut bonos homines decet, modeſtia quadam temperatiſsimos. ſequitur gregatim tot nobilißimorum Epheborũ cœtus, ut ſit omnibus ciuibus quidem periucundum, exteris uero, atq; aduenis etiam uiſu ſpecioſum. ubi uero ætati paulum roboris acceßit, tranſuolant aut ad iuriſperitorum ſcientiam, aut ad philoſophiam, ad easq́; artes, quæ nobis traditæ ſunt diſciplinis, ac monimentis. & in quacunque ſe exercuerint, euadunt pleriq; ſummi, quod in grammaticis, & in poetarum cognitione fuerint

rint prius apud nos optime inſtructi. remanent com-plures in patria eloquentiæ deditі rhetorum præceptis etiam in firma ætate delectati, quod quidem apud nos ſemper abundauit. fuitq́; ciuitati noſtræ proprium, ac peculiare. hinc omnibus ætatibus plurimi in literis ex-cellentes prodiere, qui mos, uirtusq́; maiorum adhuc durat, propter magiſtrorum excellentiam. id uere eſt, iudices habere in ciuitate gymnaſium, academiamq́; li-rarum, & bonarum artium exercitationem. ſicui ci-uitati hanc ob rem gloriari liceret, noſtra hercle ciui-tas id iure facere poſſet. iactant præ ſe Papienſes, *no-bisq́; obijciunt literarum gymnaſium, quod regulorum noſtrorum inſtitutioni, liberalitati, atq́; impenſæ, ue-lint, nolint, acceptum referre debent.* Habemus nos in ciuitate noſtra, ſi ad omnia reſpiciatis Iudices, non impar, non inferius gymnaſium, noſtra cura, noſtrapte induſtria, atq́; impenſa, noſtroq́; (ut ita dicã) Marte in ſtitutum, ne potius natura contendam. in quo etiam he roicis tẽporibus monimentis grauiſsimorũ ſcriptorum proditũ eſt maximos uiros in re literaria ſummos eua ſiſſe, quibus ſi credendum eſt, gloriari poſſumus in aca demia Cremonenſi P. Virgilium Maronem, illud poe-tarum omnium ætatum omnis memoriæ clariſsimũ lu-men profeciſſe. cuius rei memor ille, ut aliquã gratiam referret, nomẽ ciuitatis noſtræ ſuis carminibus hono-

ris cauſa inſeruit. In Gymnaſio Papienſi iuuentutē docent magiſtri aliunde publico, puinciæ, ſumptu cōducti, exteri quidē, et aductitij homines, inter quos aliquādo noſtri etiā ciues tā in philoſophia, q̄ in legum, ac iuris ſcientia excellētes magna mercede cōducti ab illis fuerūt. noſtrates nos habemus ſēper, per quos proficiamus domi, in illis etiā ſtudijs, atq; artibus, quæ nō addiſcuntur niſi quadā exquiſita ratione, atq; doctrina. Nos, ut iam oſtēdimus, habuimus ſēper in omni ſtudiorū genere plures, ac præſtātiores uiros in philoſophia, in legū facultate, in medicina, in omnibus mathematicis, in arte oratoria, ut poetas omittā, cæterosq; ſcriptores, qui implerūt orbē terrarum nominis ſui gloria. Hoc inq̄ eſt iudices habere gymnaſiū. quo tamē ciuitas noſtra nō tantopere gloriatur. qđ ſi faceret, ut iſti ſæpiſſime identidē uſq; ad nauſeam ſolent, ſua quidē iactaret, nō aliena, ſua opera, ſua induſtria, ſua pecunia, atq; impenſa, non regulorū liberalitate ſibi collata prædicaret. Amplius dicā iudices. odioſum ſane eſſet per ſe ſolum, plenumq; faſtidij, & nauſeæ, ſi tantum cōmendationem Papienſes aucupari uellent ab huiuſcemodi gymnaſio, quod alieno beneficio habent. quanto uero intolerabilius uideri debet, quod omnia faciunt, ut eo careant? Quippe, quo impenſius, ſtudioſiusq; Cæſari ac Cæſaris iuſſu ordo ueſter nititur, ac laborat nunq̄ ſumptui parcens,

parcens, ut percelebre ſit, ac perfreques, eo iſti ſemper magis pugnant feris, ac barbaris moribus, ideſt inhoſpitalitate (de improbis tātū loquor, ut ſoleo, et ut millies in tota oratione p̄fatus ſum) ut nobiles adoleſcētes, qui è diuerſis orbis partibus eo cōfluūt, à ſuæ urbis acceſſu deterreātur, cū illisq́; habent ꝑpetuum bellū. et niſi ueſtra edicta, formidoloſaq́; ſenatus cōſulta obſtēt, quibus cauetur, ne quis huius ditionis rei literariæ gratia ꝑegrinetur alibi, q̄ Papiæ, nemo ſit in tota ꝓuincia, q in ſolo Papienſi ponat pedē. ad barbaros, potius, efferasq́; nationes ſe cōferrēt. uobis Papienſes in exteros adoleſcētes hoſpites ueſtros eſt odiū inſitū, naturale, barbarum, atq; immane. oēs uos uitant. omnes defugiunt, ac deteſtantur, cum eis eſt nulla ciuium ueſtrorum conſuetudo, aut familiaritas. At ſi quādo aliquid rixæ inter ciuem, & hoſpitem coortum fuerit, omnis fere iuuentus ueſtra odio communi ſe ſe erigit. conclamatur, & ad arma ſimul ruitur. claudūtur tabernæ omnes, dato ſigno in miſerum hoſpitem fit impetus, & quoſcūq; alios adoleſcētes hoſpites, aut ꝑegrinos interim obuios hn̄t. licet omni culpa uacent, tantiq; tumultus penitus ſint ignari, crudeliſſime trucidant. O rem tetram miſeram, ac deteſtabilem. non loquor audita. uidi, uidi ipſe iudices ijs oculis, atque olim expertus fui, et bis à periculo uix me exemi. Apud Leſtrygonas, apud inquā

cyclopas tutius, commodiusue peregrinaremur. quot miſeros parentes honeſto loco natos, quot infelices matres familias nobiliſſimas in diuerſis orbis partibus arbitramini ab iſtis priuatos liberiſq; orbatos fuiſſe? Expectabant illi quidem fortaſſe, ſummisq; uotis cupiebant uidere tandem filios domum redeũtes inſignibus, & ornamentis ſtudiorum ſuorum cohoneſtatos, condecoratosq; ut tãdem tot laborum, ſumptuumq; aliquem fructum reportarent. et iam forte illi pro eorum reditu uota Dijs faciebant. ò fallaces parentum ſpes, ò irrita pientiſſimarum matrum uota. pro cariſſimis filijs redeuntibus ſæpiſſime illis uenit triſtiſſimus famulus, aut pædagogus, qui eos ab hoſpitibus immaniſſime interceptos nuntiaret. ſed quid ego hæc uobis iudices, quibus quotidie eſt opus Papiam id propter pacificatorem, aut quæſitorem mittere. quos etiam non latet q̃ bene acceptos magiſtratus optimos uiros à ſe ſemper exacto biennio dimittere conſuerint? ò pacatiſſimas, et humaniſſimas ciuitates Bononiam, Patauium, Ferrariam, Piſas, Senas, Peruſiam, Salernum, Taurinorum Auguſtam, ne tranſalpinas appellare mihi ſit neceſſe, apud quas omnes adoleſcentibus rei literariæ gratia peregrinantibus is fere eſt honos, quem paulo ante dicebam in noſtra ciuitate à noſtris hominibus haberi omnibus hoſpitibus. Eapropter multum mecũ mirari ſoleo, quæ tanta ſit.

ta ſit Cæſaris, ueſtraq; Patres patiẽtia, quod hanc ſtu diorum commoditatem, quam à ſe Papienſes tantopere proijcere, & à ſe abalienare conantur, non hactenus in aliam huius ditionis ciuitatẽ tranſtuleritis, ubi agnoſcatur, libentiusq; ſuſcipiatur. Iam dudum Papienſes totum ueſtrum ædificium, deiectis, demolitisq; omnibus ſubſtructionibus ad duas tantum columnas redegeram. nunc etiam, ut uidetis, altera euerſa eſt, atq; ſubtracta tota machina collabaſcit ultima tantum relicta columella, qua innititur omnis ueſtra arrogantia, atq; ſuperbia, ea deinde ſublata ſubito in perpetuum caſuri eſtis, quin potius arbitror, iam intelligitis uos concidiſſe. ita contracta ueſtra res eſt & adducta in anguſtum. neq; mihi perſuaderi poteſt, ut de regno ijs iudicibus mẽtionem facere audeatis. cum animaduerto qui fuerint illi ueſtri Reges, q̃ue iucundam nominis ſui memoriam toti Italiæ reliquerint, cumq; attendo qua prudentia ſit orator à uobis conductus, non puto eum hoc tanto conſeſſu, hoc ampliſſimo conuentu adeo abuſurum, & hãc frequentiam pro ſolitudine uſque eo habiturum, ut non perhorreſcat excitare illorum temporũ memoriam iam uetuſtate repreſſam, ut inquam repræſentet uobis iudices illam tempeſtatem ſubitam, atq; improuiſam formidinem, tenebras Italiæ, ruinam, atq; incendium pulcherrimarũ urbium, quæ plus mali Italiæ intulit, quàm

Annibal cum omni pœnorum exercitu, ut commendationem honoris Papienſibus petendã arbitretur à barbarorum iniuria: eius potius prudentiæ erit clientium percupidorum inſcitiæ, & imprudẽtiæ obuiam ire, & uobis Papienſes perſuadere, ut deſinatis ea præ uobis iactare, quæ potius extant monimenta ſcelerum, atq; omnium dedecorum, q̃ ornamentorum, ne eorum temporum renouetis memoriam, quibus inuſta eſt uobis labes ſempiterna, niſi uobis in aliquam ſuſpitionem uelit incidere, ſe à noſtris callide appoſitum fuiſſe præuaricatorem, qui uos aduerſarios noſtros ſuos clientes pro nobis uituperet, & nobis ſilentibus cauſam noſtram agat, eaq; dicat aduerſus uos, quæ nos tacuiſſemus, neque uos ad illa uſque tempora reuocauiſſemus. Dij faciant ut contra leges Romani imperij in urbe Mediolano de iſto regno fœdiſſimo hiſcere audeat. quod quidem iudices eum facturum eſſe de quodã audiui, cum illi penitus deſit cauſa, aucupeturq; undecunq; argumentationes, et omnes ratiunculas colligat, ut aliquid ſaltem dicat, neu uideatur nullo fructu magna mercede conductus. nam ea ſolum tabula eis reſtat à tanto naufragio. ita eos detractis regijs inſignibus tractabo, ita uerſabo, ita abijciam, ut non modo deiecti à regni poſſeſſione, in quam iniuſte, & uiolenter inuaſerunt, ſed etiam omnibus ſuis ornamentis ſpoliati, ridiculi, ne dum miſerabiles

rabiles plane reddãtur. prodeat ſane, pdeat iſte ferreus orator cum illa plumbea, atque infabricata oratione. nihil hercle longius mihi, quàm eum audire. Ita ego regnum illud inauſpicato poſitũ, & legibus imperatorũ noſtrorum abrogatum, totamq; regiam probrorum, ac crudelitatis aulam deturbabo, ita affligam, ita comminuam, & tanq̃ in puluerem, aut fumum redigã, ut præter probra, & ſcelera, quæ neque Oceanus omnibus undis unq̃ eluere poſſet, nullum penitus appareat ueſtigium. Satius iſti, ſi me audient, ſponte ſua regno iniquiſsimo ſe abdicabunt, ſceptrũq; illud cruentum, & diadema ultro proijcient, ut altum dormiant, & aliam operam nauabunt, qua ſe nobiles aſſerant, ut ſe nobiſcũ non iniuria conferre poßint. Aiunt itaque Papiam uel hoc ſolo nomine Cremonæ præferendam, quod aliquot annos Longobardico tempore, Italia à prædonibus capta, atque direpta, ibi ſedes regia fuerit, Cum interim Cremona, quæ nulla ui, nullis malis cogi potuit, ut à Romano impio deſciſceret, à barbaris illis regibus Papienſiũ direpta, deuaſtata, peneq; cõplanata uix urbis ueſtigia retineret. hæc eſt arx totius iſtorũ cõfidẽtiæ. hoc unũ ſupeſt ꝓpugnaculũ. Obſoleuit iã dudũ iſta oratio magis re, quã uerbis cõfutata. uide quanto faſtu iſtorũ deſpiciamur oẽs. iſta enim ratione neceſſe ſit, Papiẽſibus cedant etiam ipſi Mediolanẽſes, qui ſe reges ha-

buiſſe in ſua ciuitate regnātes non contēdunt, regiæq́; urbi tunc rerum dominæ Mediolanum obtemperaſſe neceſſario fatendum ſit, quorum primum ſi uobis Papienſes conceſſero, fuiſſe inq̄ ea tempeſtate in municipio ueſtro regum domicilium, ac ſedem imperatoriam, & ea re uobis primas detulero, uelitis ne rogo hoc nomine antecellere omnes alias prouinciæ ciuitates, quas nulli reges pro domicilio habuerunt? etiam ne obſecro Mediolanum, illam, illam ciuitatem tot, tantisq́; præſidijsq́; & ornamentis redundantem, tam magnis opibus, copijsq́; fluentem, ut merito non modo urbium huius ditionis ſit caput, ſed etiam digna ſit quæ perpetuam ſedem ac domicilium præbeat uniuerſi terrarum orbis imperio, prouincijsq́; omnibus, nationibus, et regnis præſeribat, atq; imperet? quæſo ne etiam Papienſes (nam quo non progrediatur audacia?) eadem ratione præ uobis deſpicitis, ac pro nihilo habetis illam Venetorum clariſſimam, atq; ampliſſimam ciuitatem, quæ non modo Italiæ, ſed etiam totius imperij, ac nominis Chriſtiani, ſemper Arx fuit munitiſſima, firmiſſimumq́; contra barbaros propugnaculum? etiam ne inq̄, ſi Dijs placet, Venetis uultis præferri, quod illi nunq̄ ſeruierint regibus barbaris in ſua ciuitate dominantibus, qui ſemper, ſuis inſtitutis, ſuisq́; legibus liberi uixerunt. Quaſi uero in hac re non ſit mihi penitus exploratus ueſter ſenſus?

ſus? quaſi ueſtra arrogantia non ſit omnibus notiſſima? ac ſi non plane conſtet uos cunctas ciuitates præ ueſtra animis premere, atq; deſpicere, & pro nihilo habere, dignitateq́; nulli urbium cedere, una uix, ægreq́; excepta Roma, *quod etiam uoſmetipſi omnibus, quibus contingit ad uos diuerti, teſtatum eſſe uoluiſtis literis in ſaxo inſculptis, quod in portæ* Ticinenſis *poſte poſitum uiſitur.* Quid *enim aliud ſibi uult.* ROMA SECVNDA VALE MVNDI CAPVT? *furentis hominis, ne dum inſani poema.* Quid *expreſſius, quid illuſtrius expectatis?* Legunto *quæ ſequũtur non minore maieſtate, quicunq; illac iter habuerint, et riſum ſi poterunt, teneant non minus propter hominum inauditam arrogantiam, aut potius dementiam, quàm propter poetæ illius inſcitiam, ac ſtuporem.* Admoneo *uos per amicitiam, uicinitatemq́; obnixe caueatis, ne à populo lapidibus obruamini. colligite uos p fortunas ueſtras, ac tandem reſcipiſcite. mihi uos fideliter admonenti auſcultate. cogitate, qui ſitis, q̃ contempti, quã deſpreti, q̃ eiecti, quàm nulli, quàm ſaltem indigni, non dico, qui uos* Mediolano, Venetijs, Neapoli, Florentiæ, Genuæ, Bononiæ, *cæterisq́; principibus* Italiæ *ciuitatibus præferatis, ſed qui nobiſcum ueniatis in contentionem honoris, & amplitudinis. aliud porro molimini, ut uos quoq; inter mortales aliquid eſſe uideamini.* Saxũ

Illud multis literis illiteratum ſine ulla mora demolien dum locate, atque in Ticinū proijcite. quàm primum in quam ſi ſapitis ſummouete, atq; abducite illud ludibri um à prætereuntium aſpectu, ut deſinatis omnibus mor talibus eſſe fabulæ, ac derididiculo. Scio tamen me acta agere, & hæc fruſtra uos monere, atque, ut aiunt, can tilenā ſurdis canere noui optime ceruices ueſtras, ſed iam agite, ſi placet maieſtati ueſtræ Papienſes, rem cō minus aggrediamur, ut cogam uos ſtatim cruentiſsi mum ſceptrum atq; infame diadema deponere, & uos metipſos ultro regno penitus abdicare. nunc penitus in huius cauſæ arcem inuado. hic capietur Troia. Atqui ſane uereor iudices in hoc ne uobis moleſtus ſim, neue ueſtris ingenijs diffidere uidear, ſi de re tam abſurda diutius laborauero, atq; incōſultā rationem, quæ pror ſum nulla eſt, pluribus uerbis confutauero, machi naſque, & tormenta adbibuero, ubi omnia ſint per uia. Primum dico nullam ciuitatem dignam eſſe, quæ regia appelletur, niſi quæ tanti honoris nomen ſu ſtinere poßit. uidimus ſuperiore actione quantis opi bus, quanta magnificentia prædita ſit Papia, ne to ties ueſtra patientia patres abutar, animoſque ue ſtros afficiam, torqueamque, & affligam, dum ſæpius ante oculos ueſtros iſtorum ſqualorē, atque egeſtatem oratione repræſento, uosq; ad miſericordiam tam ſæpe

reuoco,

reuoco, cum ego ipſe efficere nequeam, quin me quoq; iſtorum miſereat, non tam quod eorum ſint opes tenues, fractæ, atq; debilitatæ: q̃ quod in tã tenui, afflictaq; fortuna ſe reges appellent, id eſt quod plane inſaniant, nec eis in mentem ueniat ſe eſſe ſub ditione, ſibiq; aliorum imperio neceſſario obtemperandũ, Papiamq; agnoſcere aliã ciuitatem principem, dominatricemq; totius prouinciæ, huiusq; imperij caput. Eſto fuiſtis reges, nunc exuti diademate, regijsq; ornamentis alteri ciuitati ſubiecti paretis, ne dicam ſeruitis. Fuiſtis Troes. Quis Oedipodem abdicatũ regno, atque eiectum cultu miſerabili contra decus regium pro rege Thebis habuit: ſpoliati regno reges, deformatiq; erumnis nihil aliud regale apud homines retinent, præter inane ſimulacrum priſtinæ dignitatis, præter inquam ſolam opinionem, recordationemq; maieſtatis, et regiæ fortunæ; quæ res ſolũ eos in calamitate magis miſericordia dignos, q̃ cæteros homines efficit, ut Priamũ multosq; alios regno eiectos, et omnibus miſerijs coopertos. Quẽ Epaminũdæ q̃ſo in ſcena nõ moueãt miſeriæ? cui nõ eliciãt lachrymas Philoctetæ calamitates, et erumnæ? nihil in illis p̃terea regij reliquũ eſt. Eſto Papia fuit regũ ſedes, et aula. fuit Iliũ, et ingens gloria Papiẽſium. nũc cõtẽptiſsimũ municipiũ cũ cæteris huius impij, ac puinciæ municipijs colonijs, ac p̃fecturis alteri ciuitati pa-

ret. fuit illorum regnum, nunc ſpoliati regio nomine, regaliq́; ſplendore obſoleſcentes in ſqualore, & ſordibus mœrent. omnia regalis nominis, atq; honoris inſignia, & ornamenta ab eis receſſerunt. ſi præteriti ſtatus, honoris, ac dignitatis ulla ratio habenda foret, longe Papiam dignitate antecellit Cremona. illa cum eſſet regum ſedes, non iccirco tamen Papienſes reges erant ipſi, ſed regibus ſubiecti ſeruiebant. dicam poſtea quibus regibus, quaſi uero ipſi eſſent reges, non barbarorum, aut prædonum ſerui? uobis Papienſes nihil illud regnum attulit, niſi quod barbaris tyrannis ſeruiſtis, coacti quidem primum, & ui capti; ut cæteri, ſed poſtea ſeruituti aſſuefacti uosmetipſos illis ſponte ſubiecistis, dominosq́; ultro illos uobis proiecta in ſempiternum, quantum in uobis fuit, libertate impoſuiſtis, uti gens ad ſeruitutem nata, & ad omnem ignominiã perpetiendam facilis, nihil de laude, ac decore cogitans. Vi dete quantum differat mea ſententia à ueſtra opinione. uos ponitis in maxima laude, quod reges aliquando in ciuitate habueritis, quibus maiores ueſtri ſeruiebant. ego uero eos, qui ſe ſponte in ſeruitutẽ ſubijciũt in eaq́; libenter permanent, non tantum nulla laude, aut honore dignos eſſe exiſtimo, ſed omnino ex hominum numero eijciendos, & finibus humanæ naturæ exterminandos cenſeo. Occurretis fortaſſe, atq; pugnabitis nõ ue-

ſtra

ſtra ſponte illud ſeruitutis iugum ueſtris ceruicibus impoſuiſſe; ſed fatali quadam neceßitate adactos cum cæteris Italiæ *populis in illas miſerias incidiſſe.* Hanc de*fenſionem* Papienſes *iandudum uobis ipſi amputantes, eripuiſtis, dum contenditis eam turpitudinem maximo uobis fuiſſe ornamẽto, quã omnes deteſtantur, ac perhorreſcunt, atque inde uos tam inſolenter effertis, in quo quidem oſtenditis, uos, maioresq́; ueſtros iugo turpißimo delectatos uolũtariam ſeruiſſe ſeruitutem.* Iam *intelligitis quàm leuis, quàm inconſtans, quàm inconſulta ſit ueſtra ratio, qui dignitatẽ quæritis ab iniuria illorum, qui uos in miſeram ſeruitutem redegerũt, decus ab ignominia, gloriã ab infamia, à labe nitorem. uos tunc barbaris regibus eratis in ſinu, atq; in oculis, cum interea noſtri ciues de libertate, ac decore cogitantes, exiſtimantesq́; homini* Romano *nihil eſſe turpius ſeruitute, omnibus incommodis afficiebantur, quod nullis perſuaſionibus, nullo terrore, nulla ui cogi poterant, ut ab* Imperij Romani *ſocietate diſcederent. uos barbaris regibus eratis in delicijs ſeruitutem ſeruientes, quod eos in ceruicibus* Italorũ *populorũ collocaueratis. nos interea à ſedibus noſtris, penatibusq́; eiecti, profugiq́; uitam inopẽ, ac uagam perſequebamur, ne ceruices noſtras latronibus daremus.* Regum *ſedes, ac domiciliũ fuit multos annos ueſtra ciuitas, at noſtra iam tunc ea*

erat, quæ non modo barbaris tyrãnis ſedem, ac domicilium præbere poſſet, uerũetiam, ſi hiſtorijs credimus, digna quæ eſſet Romanis imperatoribus ſedes. ueſtra ciuitas regia fuit, at noſtra multo magis digna erat nõ dico illorum, ſed optimorũ regum domicilio, ſi ultro no luiſſet ſe barbaris in ſeruitutem dare. Aſſecuti ſunt Papienſes ornamenta ſine ullis meritis. at nos libẽter iſto honore caruimus. ſemper ego is fui qui mallem uirtute præditus eſſe, eaq; mecum frui ſine uirtutis inſignibus, q̃ inſignia uirtutis habere ſine uirtute. Fuerit uero etiam Papia ea ciuitas, quæ omnibus ornamentis redundans digna eſſet regum ſede. Fuerint etiam illi reges iuſti, & legitimi. non tamen propterea nos iſti dignitate antecederent. Quippe noſtra ciuitas, ſi fides habenda eſt annalibus, multos annos in libertate fuit ſuis legibus, atque inſtitutis nixa, nulli Regi, aut Imperatori ſubiecta, neque ullo pacto obnoxia, ut quondam Athenienſes, Spartani, Romani, & nunc quoque Veneti. Epidaurij, & nouiſſime præclari uiri Andreæ Doriæ beneficio Genuenſes Ligures, Papienſes erant regum ſerui, non reges, at maiores noſtri erant noſtræ reipub. reges, ac dominatores, nulli præterquã legibus optimis parẽtes. quibus præcipuum ſemper fuit libertatem niſi cum uita non amittere. utra conditio magis honorifica, magisue optanda foret, in animis ueſtris

iudices,

iudices, atque in ueſtris ingenijs relinquo. Tandem ad maiora deueniamus, neque iam mihi ulterius diſsimulandum. iam loquamur. iam detractis integumentis inuolucriſque explicatis rem, ſicuti eſt, fari incipiamus. erumpatque aliquando uera, & me digna uox, atque oratio. Quaſi uero illi reges fuerint, & non potius tyranni, latrones, piratæ, prædones, teterrimi, omnem diritatem, atque immanitatem ſuperantes, in quibus nullus ſenſus humanitatis, nulla pietatis ratio, ſed contra omnes diuinas, atque humanas religiones, qui omnia diuina, atque humana iura tyrannide polluerunt, peſtes illorum temporum, furiæ Italiæ, tempeſtas omnium bonarum artium, inſigne odium omnium hominum, commune incendium naturæ, & humanitatis inimici. Dij tales reges terris auertite. non uos puditum eſt Papienſes beluas tam immanes, tam diras, atque peſtiferas reges appellare, ut res teterrimas honeſta præſcriptione tegeretis? reges eſſe oportet, qui ab æquitate, à legibus, & inſtitutis non recedunt. ab aliqua gente, aut ciuitate ob uirtutem, aut ſuam, aut maiorum ſuorum ad gubernacula reipub. uocati, à Pontifice Maximo, & à ſupremo Romanorum Imperatore comprobati fuerunt. ueſtri uero archipiratæ, & prædonum principes, Sacroſancti Romanorum Imperij

Perpetui hoſtes ex gurguſtio neſcio quo, ex cœno atque ex tenebris emerſere, à nemine præterq̃ à uobis niſi ui, & iniuria comprobati, atque ſuſcepti: & iſtos reges appellare non uos pudet? Credo equidem ſi aliquis Cerberus, aut Demogorgon, aut quoppiã aliud tetrius monſtrum, & naturæ portentum in ueſtris oris neſcio quo fato, inſediſſet, id, quodcunque fuiſſet, pro rege ſtatim habuiſſetis. Porro ſi illi reges fuerunt, fateri neceſſe eſt occidentale Romanorum regum imperium contra ius, & fas inſtitutum fuiſſe, minusq; ex lege. & illud omnium gentium, atque omnis memoriæ clariſſimum lumen Carolum eius nominis primum minus legitimum imperatorem fuiſſe, qui magni cognomen meruit ob id ipſum quod incredibili quadam, eximia, atque diuina uirtute illas peſtes reges ueſtros, tanq̃ teterrima monſtra illius tempeſtatis prodigia domuit, & Italiam ſublata eorum tyrannide à miſera ſeruitute liberauit, Dei opt. max. beneficio illis temporibus procreatus. ſi illos reges fuiſſe contenditis, Carolum iuſtum, aut legitimum imperatorem non fuiſſe uobis omnino fatendum erit. progrediar paulo ultra. ſi ille imperator non fuit (quod ſi dixeritis, erit extremæ demẽtiæ) neq; tot alij magni, & clari reges, qui ei longa ſerie ſucceſſere, imperatores dicendi. cogemurq; (audite audite, atque attendite Papienſes) hunc noſtrum

ab eo

ab eo eiuſdem nominis quintum, cuius præclariſsime res geſtas domi, militiæq; nulla unq̃ obſcurabit obliuio, uelimus, nolimus, regem non eſſe neceſſario confiteri, hac enim arctius ratio aſtringi nõ poteſt. malam potius illis latrunculis, ueſtris regibus, crucem, ac peſtem. cauete per amicitiam rogo ne quis iſta tam inconſiderate, atq; inconſulte effutientes uos perduellionis reos lege Cornelia, aut Apuleia deferat maieſtatis, neu uos metipſos inducatis in eas captiones, quas nũquam explicetis. R*urſus etiam ſi* C*arolum, & qui in imperiũ uſq; ad noſtra tempora ſucceſſere imperatores fuiſſe conceditis, nulla ratione defendi queat ueſtros fuiſſe reges. nihil enim tertium eſſe poteſt. circunſpicite quid agatis. utrumlibet attigeritis, ulcus erit. utrocunq; cõuertamini, uos metipſos in præcipitem locum cõmittitis. nullo enim pacto, & hos, & illos legitimos extitiſſe admitti poteſt. ſi illos, ideſt ueſtros latrones, pugnatis fuiſſe reges, cur* Carolo, *ob id maxime, quod illos regno euerſos ſpoliauit, domuit, necauit, regnum, atque imperiũ defertur? ſi illi inquam iuſti, & legitimi, qui* Caroli *iuſta arma dici poſſunt?* Q*uæſo uos ultis ne etiã contra* Imperatores, *qui* Carolo *ſucceſſerunt, agere interdicto* V N D E V I, *ut reges illi ueſtri, aut eorũ poſteri in maiorũ ſuorũ regnũ reſtituantur? ſi illud legitimum regnum fuit, cur* Imperatores *noſtri ſan*

cti, atq; augusti illorum regnum damnauerunt, non modo acta infirmantes, ac plane reſcindentes, ſed etiam omnes eorum leges, quarum nulla erat optimæ reipublicæ conſentanea, refigentes, ipſiq; tulerunt legẽ, qua illæ oẽs nõ antiquarẽtur modo, & paulatim ab uſu recederent, ſed etiam expreſſe abrogarentur diſſoluerenturq;, utpote iniquæ, & pernicioſæ, per uim, libidinemq;, contra omnia exempla, contra gentium, & ipſius naturæ ius latas, prouinciæq; per ſcelus, et latrocinium impoſitas, & cunctæ fere Italiæ iniuſtas, quibus nos, noſtraq; omnia addicebamur barbaris, ac ſeruis, non leges, ſed latrocinia, ſed iniurias, & nefaria optimo cuiq; irrogata priuilegia, quæ cum neque animi hominum, neque faſti ferre poſſent, noſtri Cæſares una rogatione abrogarunt, ac deleuerunt. Si regum ueſtrorum leges, & acta defenditis, neceſſe eſt ſacroſanctas Imperatorum *noſtrorum ſanctiones infirmetis, impugnetis, conuellatis. utræq; ſimul nullo modo conſiſtere poſſunt. Eligite utras malitis ſtare, utrorum etiam regum acta reipub. magis conducat eſſe ſancta, atque integra. Scio patres me iniuriam facere tot magnis, clariſq;* Imperatoribus, *quos cum illis peſtibus comparo, quod facere coactus fui propter pernicaces, ne dicam ignorantes, ſi forte iſtos tãto errore inflatos poſſem ad aliquam lucem, ſi minus ad frugem perducere.*

Sed

Sed qui malum, tandem Papienſes iſti fuerunt ueſtri reges? iam intelligitis manicipium ueſtrum non fuiſſe regum domicilium, ſed teterrimarũ belluarum infame luſtrum, non regiam, ſed plane latrocinij aulam ſeu potius haram, eiuſq; omnem regni memoriam, è faſtis ueſtris omnino tolli, ac deleri oportere, niſi Cæſarum legibus aduerſari uultis, ſed quid ego ipſe quoq; dixi regni? cum inquam regnum non fuerit, ſed magis ſuperba, crudelisq; barbarorum dominatio, aut potius Italiæ quædam calamitas, uel Dei optimi maximi in genus humanũ ira, atq; uindicta. Cum in Græcia Romanorũ imperatores rempublicam negligẽtius adminiſtrarent, anno à partu Virginis D. L X V I I I. Iuſtino eius nominis I I. imperatore gens Longobardorũ Oſtrogotorumue immaniſsima collecto ingenti latronũ exercitu ab Oceano, & ex Pãnonia mouens Albaino duce Romani imperij perpetuo hoſte in Italiam irrupit. quæ barbarorum immanitati facile patuit, quod illorum aduentus ſubitus fuit, & improuiſus, nec Italorum ciuitates conſpirare potuerunt coniunctis uiribus cõmunicatisq; conſilijs ſubito conflato exercitu, ut malo, periculoq; communi occurrerent, quod abeſſet interim longe Romanorum imperator Italia barbarorum direptioni, atq; incendijs relicta, potitiq; ideo ſunt Lõgobardi hac opima, atque optima Italiæ parte, quod omnibus fere

alijs Italiæ municipijs, ac colonijs barbarorũ irruptioni, prout cuiq; pro ſe copia erat, reſiſtentibus, Ticinenſes poſt paucorum dierum obſidionem ſe facile hoſtibus dedidere, proiecta ſua, Italiæ prodita libertate, quibus oportebat non tantum muros, ſed etiã corpora ſua opponere, ne ſe, & ſocios populos, totamq; Italiam traderent in turpiſſimam ſeruitutem, quam uiri fortes non tantum in maximis malis ſemper duxerunt, ſed poſtremum omnium malorum, non modo bello, uerum morte etiam repellendum. quod quidem finitimis cæteriſq; ciuitatibus ualde perniciosum fuit, quoniã barbari poſtea uſi ſunt eo receptu, tanquam arce, & propugnaculo ad expugnandas cæteras Italiæ munitiones, ipſamque Italiam in fœdiſſimam ſeruitutem redigendam. Intercepto mox ſuorum fraude per inſidias Albuino, ſufficitur in eius locum ab exercitu latronum Clephis archipirata, qui omnem Italiam præter Romam, Tybur, & Cremonam occupauit, ei nemo, qui ſummam rerum unus adminiſtraret, ſucceſſit. ſed triginta duces, ad quos totus exercitus reſpiceret, creati fuerunt. hi per decennium nullo imperatore Italiam depopulati ſunt. tandem Euthâris ab exercitu Imperator dicitur, eo dominante Cremona adhuc perſtabat in fide cum imperio Romano. poſt illum Agilulphus Taurinorũ dux Theodolindæ fœminæ primariæ optione, & ducum uo

 luntate,

lunitate, ſummæ rerum præficitur. primus hic nomen regium ſibi arrogauit, & Papiæ Regiam conſtituit, ſub quo Cremona triginta dierũ obſidionẽ paſſa, ui tã dẽ capta eſt, direpta, et pene ſolo æquata, tela omnia Papienſibus ſubminiſtrantibus. ſucceſſere mox alijs alij ea durante calamitate, ac tempeſtate, compertumq; eſt annalium memoria eam immaniſsimam gentem circiter annos ducentos Italiam diuexaſſe, deuaſtaſſeq;, & eorum duces omnes hoſtes imperij Romani, atque ſummis Põtificibus ſemper infeſtos fuiſſe, ſemperq; fouiſſe illos, qui de religione praua ſentirẽt, præſertim, qui eſſent ex Arrianorum hæreſi. Tandem Carolus Gallorũ rex incredibili ac diuina uirtute, magnis Italiæ luctibus, funeribusq; ſubuenit, eamq; liberauit à crudeliſsima ſeruitute compreſſa barbarie, capto, & interfecto Deſiderio ultimo Lõgobardorum imperatore. Victori, liberatoriq; habiti ſunt tota Italia, finitimisq; in prouincijs honores prope diuini. Ne uero de cætero ꝓpter Romanorũ imperatorũ abſentiam Italia direptionibus barbarorũ, & incendijs indefenſa relinqueretur, Romani Põtificis nutu, atq; auctoritate, mira totius Italiæ ipſius, & omniũ prouinciarũ, regnorũ, & nationũ conſenſione ipſe Carolus immaniſsimæ gentis uictor Romanorũ Imperator appellatus fuit, hac lege, ut diuiſo imperio ipſe, et eius ſucceſſores in occidentali plaga regna-

rent, Græci uero in Orientali. Hæc mihi fuerāt altius repetenda, ut intelligeretis Papienſes, quod ſuperius diximus, neceſſario fatendum eſſe, fuiſſe inquam iniuria imperium diuiſum. neq; Carolum magnum iuſtum & legitimum imperatorem dici potuiſſe, neque eos, qui ad hæc uſq; tempora ei ſucceſſerunt iure inſtitutos, ſi reges fuiſſe comprobētur illi, qui uos in miſeram, & turpem ſeruitutē adduxerant, qui contra oēs diuinas, atq; humanas leges, religionesq; regnarunt, quorū regnum non modo ab ullo Romanorū impatore, ut opus eſt, cōprobatū, aut à Pontifice maximo laudatū, receptumue fuit, niſi per uim, uerūetiam contra ipſum Romanū imperium, cōtra oēs Pontificum religiones, ſemper ſtetit, barbariq; per latrocinia, & cædes nullo inſtituto, nulla religione, nullo more, nullo exēplo tyrānidem crudeliſſimā adorti, huius ſacroſancti imperij, & ſacrorum perpetui hoſtes, prædonesq; religionū, ad facinus, prædamq; nati. Nullū ius tam ſanctū, tam integrum, quod regnū ueſtrū illud non uiolarit, atq; imminuerit, genus hominū ferum, tetrum, barbarū, inauditū, inuſitatum, ex illa uetere, & fabuloſa immanitate. ſi ulla apud uos foret annaliū memoria, aut cura, niſi plane nihil ſaperetis, nunq̃ in regni illius mentionē præcipites ruiſſetis, nunq̃ rationes ueſtras tam infeliciter ad hos ſcopulos appuliſſetis, perhorruiſſetis illius nefariæ tēpeſtatis miſerias.

ſerius, reformidaſſet uobis animus renouare illorũ tẽporum calamitates, quibus nullæ unquã in Italia maiores fuere, cũ immaniſſimi prædones bellum in tota prouincia Diis, hominibusq; indixiſſent, cum preclaræ Italiæ urbes exhaurirentur, uaſtarentur, urerentur, cum illi à ſacroſanctis delubris ſacrilegas, impiasq; manus non abſtinerent, cum nullum crudelitatis genus omitterent, cum non hominum modo, aut more in uictoria exultarent, cum prouincias popularentur, uexarent, euerterent, affligerẽt, ciuitates uaſtarẽt, domos exinanirent, quicquid auri, quicquid argenti, ſtragulæ, ac pretioſæ ueſtis in Italiæ urbibus, ſedibus, delubris fuit, abriperent, atque auferrent, cum delubra ſanctiſſimis religionibus conſecrata ſpoliarent, fana diriperent, omnia pulcherrima, & antiquiſſima ſigna, pictasque miro opere tabulas, & opera, quæ paulo magis affabre, atque antiquo artificio facta uidebantur non modo auferrent, uerum etiam nullo compendio, aut uſu barbare perfringerent fœdarentque omnis humanitatis, atque elegantiæ hoſtes, barbare dixi, cum non occurreret mihi grauius uocabulum, quo libenter uſus fuiſſem uix hoc uulgari contentus, deſunt enim mihi ſæpe uerba ad tantam immanitatem apposita. Nullum crudelitatis genus ab illis omiſſum fuit, tota ardebat Italia, oppida euertebãtur.

diripiebantur uillæ . uaſtabantur agri. matres familiæ, uirgines, pueri ingenui raptabantur. quæ tempeſtas Dij immortales? quæ flamma, quæ uaſtitas Italiæ? ô uere ſpectaculũ illud non modo hominibus, ſed ſaxis ipſis & ſcopulis luctuoſum. quacunq; ibant, omnia uaſtabant, omnia abripiebant, omnia cruentabant, ad prædam, facinusq; , & crudelitatem nati. nunquam Pœni tantum Italiæ malum non dico iam intulerunt, ſed optarunt, quantum illi fecerunt . Ponite uobis ante oculos patres miſeram fugam ciuium ex omnibus municipijs. tam & ſi omnia crudelitatis exempla animis ueſtris cõplexi fueritis, nihil ſcio adhuc dignũ illa immanitate cogitare poteritis. alios ante ſuos lares familiares truculentiſſimi prædones trucidabant. alij eiecti, euerſiq; fortunis omnibus ui tempeſtatum, & calamitatum concurſu, miſeram fugam ſuorum per ſolitudines comitabantur laſſitudine, morboq;, ut inquit ille, exilio, inopia circunuenti deprendebantur in ſpeluncis, cauernisq; & ſepulcris latitantes, erat barbaris in cædendo nullum diſcrimen. nulla conditionis, nulla ſexus, aut ætatis ratio habebatur. non ætate confectis, nõ mulieribus, non infantibus parcebant. agri undiq;, foſſæ, riui, ac fluuij ciuium ſanguinem exorbebant. ubiq; formido, ubiq; luctus, ubiq; ſupremi gemitus morientium audiebãtur. è parentum complexu paruulos abripiebãt, ad necemq; ducebant,

ducebant, & ſub eorum oculis trucidabant. infeliciſſimas matres pro ſepultura liberorum pretium depoſcebant, quo perſoluto, eas quoq; nihilo minus crudeliſſime obtruncabant. aliorum capita à ceruicibus amputata, aut auulſa pilo præfixa circũ geſtabant. reliquum corpus in mare, aut flumina laceratum abijciebant. alios in crucem agebant. alij diſperſis buſtis inſepulti iacebant, cæteri ſemianimes incuria, fame, uaſtitate, illuuieque conſumpti optatiſſimam mortem expectabant. Hic optanda mihi eſſet ea in dicendo uis, ea copia, atq; facultas, qua ſummi poetæ, quales multos habet noſtra Ciuitas, præditi ſunt, ut hæc pro atrocitate rei digne deflere poſſem, quoue uobis patres planum facerem, quod hominum genus, ſi tamen illi homines iudicandi, pro regibus ſuis præ ſe iactitant Papienſes. ſaltem utinam adeſſet aliquis ex magnis illis noſtris oratoribus, quos domi reliquimus omni laude cumulatos, ex illis inquam, quorum oratio aculeos habet, & neruos forenſes. Subuenite igitur uos iudices meæ mediocritati, aut potius in dicẽdo tenuitati. prouidete ne paupertas orationis noſtræ cauſæ noceat, ne ue nobis ſit fraudi inopia uerborũ. cogitate per uos ipſi ueſtris animis pluſquam ego dicã, nullam crudelitatem maiorem unquam fuiſſe poſt omnium annalium memoriam. ſtatuite uobis ante oculos miſeram, & flebilem ſpeciem il-

lam, uincula, uerbera, eculeos, carnifices, tortoreſque barbaros. Cæterum uos hic oratos uolo, ut ueſtra bona uenia liceat mihi de prædonum nefarijs ſtupris, nihil penitus dicere, illorum tetras tragicasq;, & in omni intemperãtia effuſas libidines cõmemorare mihi animus plane refugit. ad illarum memoriam totus perhorreſco, natus in ea ciuitate, ubi uerecundiæ, ac pudori, qui ingenuos decet, ſemper locus fuit. Quæ modo iudices commemoraui, in bello facta fuerunt, atque in uictoria, in qua immaniſsimæ belluæ exercuerunt ſuam inſatiabilem crudelitatem immaniter, ſcelerate, nefarie. In pace uero qualem fuiſſe creditis nefariorum latronum dominatum, niſi teterrimam, niſi crudeliſſimã tyrannidem? qualem putatis fuiſſe totius prouinciæ trucidationem, afflicta atq; euerſa Italia? Quis quæſo erit, qui pro rei magnitudine non dico uerbis exæquare, ſed animo complecti teterrima immaniſsimæ, ac ſpurciſsimæ gentis furta, rapinas, crudelitatem, auaritiam, ſuperbiam, ſcelus, tyrannidem inuſitatam, inauditam, feros, ac barbaros mores, aſperam eorum naturam, difficilem aditum, grauem uultum, ſuperba reſponſa, inſolentem uitam, crapulam, & uinolentiam, atque faſtidium intolerandum? illis nulla religio fuit ſancta, nulla lex integra, nullus exiſtimationis pudor, nullius apud illos grauis auctoritas, nullum exemplum

plum

plum, quod ſequi uellent. omnia iudicia in poteſtatem ſuam redegerant. omnia contra leges facere, omnia ex libidine, cuncta teſtamẽta mortuorum, et iura uiuorum euertere. omnia repagula iuris, pudoris, officij perfringere. apud illos nullũ forum, muta curia, omnia infirmata iudicia atq; deleta, denique ius, et fas omne abolitũ, et ab omni hominũ conſuetudine, atq; memoria penitus euulſum. Inter feras erat ſatius ætatem degere, quàm uidere, & pati tantam illam immanitatem. omnis nobilitas prouinciæ erat in carcere, in tenebris, in ſqualore, in ſordibus omnibus ciuibus ob oculos ſemper mors uerſabatur. maiores ueſtri, qui ſoli erant barbaris cari, aderant teſtes flagitiorum, & omnium furtorum cuſtodes. ex tota prouincia ueniebat ad uos præda. ſpolia totius Italiæ Papiam comportabantur receptricem furtorum, flagitiorum ſociam, adiutricem ſcelerum. erat ſemper aceruis cadauerum referta, & Italorum ſanguine omnes eius uiæ redundabant. in ueſtram urbem erat perfugium omnium ſcelerum, & flagitiorum. ibi tormenta, & cruciatus inſontium. ibi miſerrimæ ſeruitutis ſupplicia. credo equidem adhuc parietes, poſtesq; domorum ueſtrarũ ſanguine ſociorũ funeſtati ueſtigia retinent crudelitatis. ſolũ totius municipij cruore prouinciæ adhuc pingue luxuriat. Fecerunt, ut prædones facere ſolent. nam quamuis illi ſint

communes hominum hoſtes, tamen aliquos deligunt, quos ſibi unos amicos parent, quibus ue non modo pareant, ſed etiam cum eis furta communicent. plerunq; tamen eos eligunt, qui & oppidum opportuno loco habeant, quos ue humili atq; illiberali quadam natura, demißisq; animis omnia probra, ac dedecora ferre poſſe exiſtimant, ad ſeruitutem natos. nullum municipium nullam coloniam, nullam præfecturam inuenire potuerunt, quorum incolæ magis moribus, & uita ſui ſimiles ſibi uiſi fuerint, magisq; ad ſua flagitia appoſiti, nulla ciuitas iudicata eſt ab illis magis q̃ ueſtra ſua conſuetudine digna. nulla æque, ac ueſtra reperta eſt ſuæ crudelitati accommodata. Hic Papienſes ſi ego hanc cauſam oratorum modo agere uellem, poſſem facile partẽ omnium malorum, quæ barbari fecerũt in Italia in maiores ueſtros deriuare, & omnia illorum ſcelera uobiſcũ communicare. Qui enim fieri poteſt, ut dominatoribus ſuis Papienſes, qui tunc erant, non fuerint in eorum crudelitatibus percommodi, adiutores, atq; adminiſtri aliqui etiam ſcelerum ſocij, atq; participes, cũ eis opus eſſet parere, & obſequi, ac quicquid latronibus collibuiſſet, faceſſere? erant enim eiuſmodi, ut ſi quid non ad nutum ſuum libidinemue factum eſſet à uobis, omnia in uos exempla, & cruciatus edidiſſent. qđ à me dictum ſit honoris ueſtri cauſa, ut interdũ etiam

oratoris

oratoris ueſtri partes agam. Itaq; niſi meorum ciuium iuſſu, ac uoluntate dignitati ueſtræ parcerem, ita hunc locum tractare poſſem, & uos oratione exultans hoc modo plena manu urgere, & quatefacere in maiores ueſtros inuectus. Vos tota gemente Italia barbaris pactiõe prædæ empti emiſſarij, et adminiſtri eratis omnium crudelitatum. à uobis cruces figebantur, tormentaq; omnis generis à uobis ſufficiebantur. uos populata afflicta, atq; euerſa prouincia perditis profligatisq; ſocijs prædam, & ſpolia cum latronibus partiebamini, cum quibus illi ſcelera, & latrocinia cõmunicabant. uos prædonibus eratis in oculis propter prædæ, ac furtorum ſocietatem. uos inuſitata inauditaq; auaritia ardentes, ut maior furtorum portio ad uos ueniret, indicabatis Barbaris ubi occultarentur ſocij Italiæ populi mortem fugientes, eorumq; latibula funeſtam facẽ præferentes illuſtrabatis. omnia miſerorum ſociorum loca noueratis. omnes eorum aditus tenebatis. uobis uenaticis, ueluti canibus odorem ſequentibus prædam illi capiebant, quam ad uos deferrent. uos opima, atque optima ſociorum retruſa, atque abdita eruebatis, et effoſſa in lucem efferebatis, ꝓponite uobis ante oculos iudices deteſtabilium prædonum ora, uultum, inceſſum, ſpiritum, importunitatẽ, faſtidiũ, animisq; ueſtris cogitate Papienſes noſtros, humaniſſimam gentem barba-

ros tyrãnos ad omne crudelitatis genus inflãmantes, & in ſocios populos, in omnem prouinciam, in totam Italiam inſtigantes, latronibusq; adulantes, ac ſupparaſitantes, quos ultro ſibi dominos impoſuerant. Prò diuum, atque hominum fidem, cœlum, & terram conteſtor atq; imploro. ubi terrarũ ſumus? etiam apud uos patres contra omnia uetuſtatis exempla, contra ipſius naturæ legem præmia ſcelerum, ac flagitiorũ illi depoſcunt, qui maximæ perfidiæ pœna plectendi eſſent oppugnatores patriæ, hoſtes Imperij Romani, & ſociorum proditores? etiam ne Mediolani, in urbe inquam principe prouinciæ Romanis imperatoribus fideliſſimæ aliqui ornari ueſtris ſententijs petunt, quod faueant eorũ memoriæ, qui hoſtes imperij publice iudicati fuerunt, quam imperatorum leges deletam omnino, abolitamq; eſſe uoluerunt? ubi nunc obſecro mos ille, uirtuſq; maiorũ? Petunt Papienſes uel hoc maxime augeri dignitate, & Cremonenſibus præferri, quod eorum maiores conſcelerati fuerint, quod cum Longobardis hoſtibus huius imperij ſe contra ſocios coniunxerint, conſenſerint, coniurauerint contra Italiã, cum latronibus prædam partiti, & cum eiſdem prouinciam deprædati fuerint, quod barbaris fuerint ſcelerum & flagitiorũ adminiſtri, latronibus excurſores, & in crudelitatibus emiſſarij, quod cũ urbes fideliſſimæ Romano impio affli

cta

ſta fortuna iacerent, ipſi cõmunicatis cũ hoſte flagitijs ſoli nedum in ꝓuincia, ſed in tota Italia triumpharint, q͂d cum hoſtes immaniſsimi cunctã Italiã laniarent, ipſi ſociorũ ſanguinẽ ſitibundi lambere nõ deſierint, & nomen Romanũ quantum in ipſis fuit ſuſtulerint, perſtiterintq; ſemper fideliſsimi in hoſtiũ ſocietate, cõmunicato etiã cum barbaris trucibus ſanguine per mutua connubia, donec gens illa exitiales habuit exitus. ea ꝓpter ſe nobis dignitate anteferendos pugnant, uel ſaltem adæquãdos, ueluti, ſi lupæ, ac uulgaria ſcorta cõtenderent præferri matronis uel hoc uno, quod ipſæ præ illis haberẽt pudicitiã in propatulo. uſq; adeo ne Papienſes leues, atq; incõſiderantes uos oſtenditis? adeo ne abutimini patiẽtia noſtra, aut potius tantorũ uirorum, qui ſedent, lenitate? Ite nũc & regni illius probroſi ac deteſtãdi mentionẽ facere audete. uidetis quantã labeculam uobis inſperſerit ueſtrũ iſtud regnũ cruentiſsimũ, nõ ne ſi Cremonenſibus ſuperiores eſſetis cæteris in rebus, ob id unum tamẽ uos illis lõge inferiores iudicari oporteret? Ex illo ciuitas ueſtra apud totã prouinciam maxima ſemꝑ deflagrauit inuidia, ſermonesq; hominũ de uobis parũ cõmodi ſemꝑ fuerunt, ciuitates ſociorum ꝑditæ, atq; euerſæ totaq; uicinitas maximã partẽ ſuarũ calamitatũ uobis acceptam referũt. uos non tantum adiutores ſcelerũ, ac flagitiorũ, ſed etiã auctores fuiſſe

prædicant. uos hoc nomine odio proſequuntur. omnes nomen Papienſe cõmune odium, labem, & probra illorum temporũ execrantur. ſolum illud deteſtabile, ubi conditũ eſt ueſtrum municipium, non modo non habendum in pretio, quod fuerit regum ſedes iudicant, ſed potius loci illius Gẽium multa religione placandum, ſedemq; illam crudelitate, ac ſtupris pollutam, maioribus uictimis expiãdam, delendaq́; omnia barbarorum ueſtigia, & monimenta comburẽda cenſent. Quod ſi facere potius animum induxiſſetis, q̃ latronum regnum, probroſum & deteſtabile præ uobis tam inconſiderate iactare, & inde cõmendationem quærere, nũc eſſent fortaſſe meliore loco res ueſtræ, nec tam diu egeſtate laboraretis, nec quocunq; intenditis eſſent uobis res aduerſæ. id uobis faciunt diræ imprecationes manium illorũ, quorum ſanguine fora urbis ueſtræ, templa, & omnes uiæ inundarunt, inde etiam tanta uobis cæcitas uenit, ut quæ pro uobis ſunt, quæue aduerſus uos faciãt, quod in maximis malis ducitur, non uideatis, uſq; eo, ut quæ in hac cauſa contra uos pugnant, pro uobis in medium afferatis, tanq̃ firmamentum, & robur totius actionis ueſtræ, commendationemq́; honoris inde aucupamini, unde maxime uituperandi eſtis. uidete quanta ſit inter nos controuerſia, atq; dijudicatio. Si uobis Papienſes res eſſet cum alijs aduerſarijs, qui inimiciſſime, & infeſtiſſime

feſtiſsime ageret, eorum orator optimis uerbis cauſam explicans hanc partem libera oratione ita tractaſſet. uos ita exercuiſſet, ita uerſaſſet, atq; iactaſſet: noſtri uero ciues, quibus uos negotium exhibere nulla prouocati iniuria, haud ueriti eſtis, quosue maluiſtis uobis aduerſarios, quàm ſocios, & amicos, noluit hoc modo in uos perorari, & quæ à me dicta ſunt, nullo pacto uolunt ad uos pertinere, uel ſaltem in omnes conuenire, ueſtræq; dignitati omnino parcunt, ut in hoc ipſo ſeruent ſuam. Sibi ſatis eſſe exiſtimant ad cauſam uobis intactis deſcribere illos reges amores delitiasq; ueſtras, in quos omnem culpam reijciunt, cõferuntq;, qualesue fuerint, toti huic conſeſſui oſtendere nituntur cui plane rei iam à me pro facultate ſatisfactum fuiſſe arbitror, uoloq; ea, quæ de regno memoraui, ad memoriam antiquitatis, non ad contumeliam ciuitatis referri. Dum hæc Patres animo perhorreſcens memorarem, admonebar recentis beneficij Caroli V. par enim Italiæ calamitas, atq; tẽpeſtas proximis annis à Germania imminenebat, in eademq; fere mala, ac tempora recidiſſemus (non enim puto dici poſſe illis peiora) niſi tam præſtantis imperatoris diuina, eximia, atque incredibilis uirtus tetram crudelitatem barbarorum nobiſcum de tota fere religionis ratione diſſentientium à iugulis noſtris dimicatione capitis ſui, uitæq; periculo, ut heri innui-

mus, auertiſſet, iugumq; acerbiſſimum ſeruitutis à ceruicibus totius Italiæ repuliſſet. pro quo immortali beneficio hæc ætas, omniſque poſteritas, dum latinæ loquentur literæ, Carolo V. Romanorum Imperatori ſe, ſuaq; omnia debere fatebitur. Vt intelligentia aſſequi ualeatis iudices, qualis fuerit illa barbarorũ crudelitas; ueſtris animis cogitate, qualis totius Italiæ futurus erat ſtatus (nos enim propiora ſemper magis mouent) ſi cedente Cæſare, ſuperatisq; noſtris legionibus in Germania illi uictores fuiſſent, qui fortunis noſtris imminebant ſuam cupiditatem religionis nomine uelantes. Dij boni, dum hæc animo uerſarem, qui me perfudit horror? credo itidem uobis omnibus uſu uenire. Superest tantum, ut uobis Papienſes nubem quam denſiſſimam præ oculis geſtatis, lumine orationis meæ eripiã, uobisq; ipſis breuiter tanquam in ſpeculo oſtẽdam, qualis ſit omnis iſta ueſtra ratio à regno illo profecta, q̃ peruerſa, q̃ præpoſtera. Neq; tamen id uos, ut ego autumo, non intelligitis, ſed uſq; eo, quid arguatis, non habetis uſq; ad inſaniam & impudentiam pertinaces. Literarum monimentis proditum eſt, Cacum furem inſignem Vulcani creditum filium in ijs locis, ubi poſtea Roma fuit condita, inſediſſe, & in Auentino mõte ſpeluncam habitaſſe furtorum, ac rapinarum receptricem, quod eſſet loci natura munita, & pene inacceſſa:

 cum

cum igitur is maximo terrori eſſet omnibus late circũ incolentibus, omnesq́; eum metuerent, cauerent, atque uitarent, uidebatur quodam modo in illa regione regnare, & in eo monte regiam ſuam conſtituiſſe. nõne mentis parũ ſanæ eſſet, & ad agnatos deducendus iudicaretur, ſiquis propterea eam urbis Romæ *partem cæteris anteferret,* Auentinumq́; *deſertiſsimam, & contemptiſsimam regionem nobiliſsimis, & celeberrimis collibus* Tarpeio, Palatino, Quirinali, Exquilijs, *cæterisq́; præferret, quod in eo fur ille, ut naturæ odium, illorum temporum prodigium ab omnibus execrandus regnauerit, donec ab* Hercule *domitus, ac profligatus fuit? non ne merito potius ſedem illã* Romani *uſq; in hodiernum diem maxime oderunt, ac iure deteſtantur,* Herculiq́; *ab incolis tanto metu liberatis habiti ſunt diuini honores, cuius tẽpla, ac delubra adhuc mutata tamen religionis ratione, uiſuntur? non ne* Carolus *ille cognomẽto* Magnus Dei *beneficio illis temporibus natus* Hercules *noſter fuit, qui tot ueſtros* Cacos *repreſsit, domuit, profligauit, totamq́; hanc* Italiæ *partem tanto malo liberauit, & placatis rebus cunctam* Italiam *quietam, ac ſecuram reddidit?* Hoc *eſt regnum ueſtrum* Papienſes, *quod elati, inflatiq́; tantopere iactatis, illius exemplar, quibus potui coloribus, uobis expreſsi.* Animaduertite *et uoſmetipſi iudicate, an illi fue*

rint reges, quorũ regnũ auguſtiſſimi impatores noſtri non tantum armis euerterunt, uerumetiam legibus in ære inciſis expreſſe damnatum abrogarunt, & eorum legibus iniquiſſimis refixis, actisque omnino reſciſſis obliuione ſempiterna deletum, perpetuoq; decreto ex omni hominum memoria, è faſtisq; ipſis euulſum eſſe uoluerunt. Interdum *aliqui euertuntur regno, quorum tamen regnum manet indemnatum, & eorum memoria reſtat incolumis. interdum uero & reges, & regnum ipſum pariter dãnantur.* Leges *tamen ab eis latæ, & ipſa acta propter pacem firma permanent. ut de lege* Hieronica *dicitur, quam Siculis* Romani *intactam reliquerunt* Hieronis *regno abrogato. quod etiam deinde* Romæ *factum fuit poſt* C. Cæſaris *interitum reſtituta repub. ſuperioris temporis exemplo.* Iam *enim* L. Flaccus *interrex tulerat legem de* Sylla*, ut omnia quecunque ille feciſſet, eſſent rata.* Hic *autem & reges, & regnum, legesq;, & acta, inſuper & nomen ipſum, omniaq; regni ueſtigia una rogatione damnata fuerunt, atq; abolita. nihil expreſſius, nihil illuſtrius expectari poteſt, aut deſiderari. Siquidem conſectarium ſemper fuit, & aliter eſſe non poteſt, ut in ipſa quaſi natura poſitum, atq; infixum propter perpetuã, ac neceſſariam rationis legem, ut quorũ acta, & leges abrogantur, dãnetur etiam ſimul eorum dominatio, & regnum*

gnũ penitus deleatur. Iam ſentire poteſtis, q̃ debile, q̃ nullum ſit talis regni, unde penitus à me deiecti eſtis, fundamentũ, & nihil ad uos inde ornamenti peruenire poſſe, ſed potius maximam ignominiam perueniſſe, labemq́; uobis ſempiternam inſperſam fuiſſe conſtat, qui ſoli fuiſtis auctores, ut barbari tam tetri, non ſolũ tota ferme Italia fuerint potiti, ſed etiam, ut in ea inueteraſcerent. Nimirum propter hanc unam regni mentionẽ dignoſcere poſſumus uos eſſe barbarorum genus, quibus tam propenſis ſtudijs fauetis, ac cupitis communicato illorũ cum maioribus ueſtris per monſtroſas propinquitates, & affinitates ſanguine, & hinc aliquibus ex ciuibus ueſtris incõpoſitos mores cõtractos fuiſſe, aſperamq́;, & feram naturam, quæ eos efficit inhumanos, atq; intractabiles, in hoſpites præſertim adoleſcentes ſtudiorum cauſa apud uos peregrinantes, & in omnes magiſtratus, redditq́; finitimis omnibus, ac ſocijs ciuitatibus inuiſos. Iubete iudices potius Papienſes quotannis ſtata die locum rite, ac religioſe expiare, omniaque monimenta ad illud nefarium regnum ſpectantia, quæ iſti in ſacrario ſcelerum condita habent, actutum comburi, deteſtandam, execrandamq́; illorum temporum memoriam à faſtis, atque ab annalibus, ſi fieri poteſt, reuelli, atq; ut imperatorum noſtrorum ſanctioni deferatur nomen illud prouinciæ ab illa barbarie

deductam, quod iam uulgo inoleuit. barbarum, illiteratum, immemorabile, penitus abolete: augete potius commodis illas ciuitates, quæ tot iniurias, tot calamitates, ac clades accepere illis temporibus omnia libenter perpeſſæ, ne ab Imperio Romano diſcederent. Et poſt hac Papienſes regnum illud cruentum probroſum ſceleratum, atq; nefarium latrocinium, quo nihil unq̃ Sol uidit indignius, nobis obijcere audebunt? aut nobiſcum in contentionem amplitudinis, & principatus hoc nomine uenire non uerebuntur. & quiſq̃ de cætero dubitabit, utra ciuitas honore, ac dignitate ſit præferenda? Nec uobis iudices dolebit, peracēſcet ue, quod iſti ordinem ueſtrum tam nihili duxerint, ut cauilati nos idoneos haberent, quibus ita laute os ſublinerent, has tenebras cuderent, hos ludos facerent, ut cõfidentiſsimi ſperarēt dolis, ac fallacijs nobis perſuaderi poſſe rem, quæ ſummam turpitudinem habet, eſſe maximo honore dignam. & uos eos eſſe iudices, à quibus facile per fabricas, & ſycophantias ſentētiæ iniquiſsimæ extorqueri queant improbi ad ſummam impudentiam? Ne quis uero ſuſpicetur me, cũ de iſto ſcelerato, nefarioq; regno uerba facerem, barbarorũ crudelitatem oratione exaggeraſſe, omniaq; eorum ſcelera uehementi, atq; atroci dicendi ratione amplificaſſe, hinc animaduertere poteſtis me cum aduerſarijs remiſsius, quàm res poſtulabat

egiſſe,

egiſſe, quod barbarorum multa tetre, ac crudeliter facta, q̃ acriter uerbis & uociferationibus erant urgẽda plane præteriui, ut de libidinũ flagitijs, ac portẽtis, quas corporibus ſuis ſatiaſſe minime ambigi poßit, non dico Papienſes, ſed omnes populos, quos illi in miſeram ſeruitutẽ egerant omnibus ignominijs appetitos, ut omnes intelligere poßint me non ſtudio, ſed officio potius Papienſibus aduerſari. Erant, erant iudices memoranda alia, quæ etiam nunc nos tangunt, & uehementer premunt, quorum inquam uirus uſq; ad hæc tempora emanauit, longiusq; in futurum emanabit. Vt enim cætera omittam, quàm nunc cenſetis flereret res literaria, niſi illi Papienſium reges omnia deuaſtaſſent? quã amplo in ſtatu eſſent omnes egregiæ artes, quàm integræ, quàm perfectæ, & expolitæ? Qualem ætatem haberemus hodie, cum præſertim tot ingeniorum præſidijs abundet? q̃ florentem, q̃ felicem? Nihil ſane deſideraremus in illis artibus, quæ fuerunt nobis Græciæ diſciplinis traditæ, & ampliſsimis monimentis conſecratæ. Siquidem illi omnis elegantiæ inimici cum humanitati bellum indixiſſent, conſpirarunt unà omnes cõmuni odio in omnem politiam, inq; omnem literaturam coniurarunt, ut eam ſtirpitus tollerent, ne una quidem litera in tota Europa inueniretur. Gotorum igitur ſeu potius Getarum, quorũ erant genus, immanitatem ini-

tati quicquid librorum ab illis relictum fuerat, nihil iſti reliquum fecerunt, ne ullum omnino literarum, humanitatisq́; ,quarum rerum ipſi penitus erant ignari, usq̃ extaret ueſtigium, Vt Goti ipſi præ illis, ſi ſcriptoribus credēdum, in hoc genere immanitatis fuerint abſtinentiſſimi, uſq; adeo optimum quemq́; crudeli premebant ſeruitute, malisq́; omnibus exercebant, ut nihil minus, q̃ de ſtudijs bonarum artium, literisq́; cogitare poſſent. Tum quicunq; codices, optimi præſertim, & lautiſſimi ad eorum manus deueniſſent, eos tanq̃ humanæ uitæ uenena conſcindebant, corrumpebantq́; aut igni tradebant, ut omnia uaſtarent, omnia polluerent nihil penſi, nihil ſancti habentes. Itaq; ſub illo infeliciſſimo regno tot egregia monimenta temporum, locorum, hominum, rerumq́; geſtarum interierunt. tot ſapientiſſimorum hominum præcepta tam Græce, quàm latine literis mandata ad recte, beateq; uiuendũ amiſimus. tot ex illo ueterum annales hodie etiam deſideramus. tot libros de optima religionis ratione, tot in Philoſophia, in Medicina, in Mathematicis, in iuris ciuilis ſciẽtia, in re militari, in architectura, in omnibus artibus, quæ ad ciuilem uſum, & ad omnem humanitatem pertinent. tunc literæ omnes, optimaq́; ſtudia ſiluerunt. tunc nõ modo Græci ſermonis, uerumetiam latini, ideſt noſtri conſuetudinem, uſumq; amiſimus coacti à barba

ris

ris uictoribus linguam mutare, omnemq; latinitatē exu ti barbaris uocibus aſſueſieri. Iſtæc iudices erant à me non modo acri, ſed etiam incitata, atque uibranti ora= tione perorauda. quod facile quiuis uel mediocris ora= tor facere potuiſſet rei ipſius atrocitate per ſe mate= riam, copiam, & uim ſuppeditante. De induſtria uero hunc locum omiſi hac quoq; de cauſa, ſi enim hanc par tem oratorum more, ac modo tractare uoluiſſem, metue bam ne ob renouatam memoriam tantæ cladis, publi= cæq; iacturæ, dolor, ac fletus, adeo me frangeret, atque infirmaret, ut mihi præcluderetur aditus ad reliqua pe roranda. quoties enim in huius rei mentionem incido cum amicis, ut quandoq; ſolet fieri in ſermone familia= ri, non poſſum me continere, quin maximam lachryma rum uim profundam, quæ profecto lachrymæ nunquā uereor apud me areſcent, quibus etiā abſumptis ſemper tamen infixus animo hærebit dolor. Videtis ex hac le= ni, & remiſſa admodum oratione, qua uix rem le uiter attigi, quātum fletus uocem meam debilitarit, incluſe= ritque. ſentio ego ipſe quantus mihi mentem impediat dolor. ſiquidem experior quotidie quanto fuerit dam= no ac iacturæ hominum generi ea labes, illud incen= dium, aut potius diluuium ſublata penitus bonorum li= brorum ſupellectile. Actum plane fuiſſet de re litera= ria, niſi Medicis Laurentij liberalitas, ac uirtus tantæ

cladi ſubueniſſet, qui capta, atque euerſa à Turcis Græcia, quicquid optimorum librorum in utraque lingua inueniri potuit, grandi pecunia à uictoribus mercatus in Italiam comportari procurauit, conquiſitis etiam undiq;, & perniagno ſumptu in Italiam adductis multis nobiliſſimis Græcorum optimæ indolis adoleſcentulis cum eorum magiſtris, ut Germana eius linguæ conſuetudo, ratioque Græcarum uocum enuntiandarum in eis conſeruata ad noſtros homines emanaret. auxit mox paternum beneficium tanto parente dignus filius illud præclariſſimum omnis poſteritatis lumen LEO *Decimus* PONT. MAX. *Qui optimis artibus fauens, ac cupiens nihil prius habuit, quàm toto pontificatus ſui tempore maximis præmijs optima ingenia elicere, & ſpectatiſſimum quenque liberalitate ſua excitando in omni ſtudiorum genere ad ſummam perfectionem, excellentiamq; perducere, ſecuto etiam paulo poſt Clemente Septimo, qui à tanto patruele, eq; cæteris maioribus ſuis in hocce liberalitatis genere nihil degenerauit. quo factum eſt, ut quicquid literarum in tota Europa, totaque Aſia regnum illud Papienſium reliquum fecerat, fatendum ſit Italiam plane debere Mediceæ gentis curæ & liberalitati neque Papienſes tantum unquam prodeſſe potuiſſe*

tuiſſe rei literariæ iſta non ſua, ut dixi, Academia, quantum regno obfuerunt, ne tantopere poſthac ſuum illud regnum abrogatum atque deletum præ ſe iactent nihil niſi reges loquentes, & regias. Quanto ſapientius Iones Græciæ populi olim potentiſsimi? eos capite & inexpiabili religione ſanxiſſe ferunt, ne quis templa, atque opera publica à barbaris incenſa, atque euerſa inſtauraret, eaq; in priſtina loca reædificaret, ut ſemiuſta, direpta, ac deuaſtata eſſent poſteris monimentum barbarorum impietatis. ne quis de cætero ſacrilegis tam nefarijs crederet, ſeque eorum fidei committeret. ſed eos omnino cauerent omnes, defugerentque, & communi odio deteſtati proſequerentur. Iſti uero uobis præſentibus immanium prædonum regnum celebrare ſtudent, atque ex barbarorum nefarie, ac ſcelerate factis commendationem ac nobilitatem aucupantur, ſuumque hinc municipium optimis atque honeſtiſsimis Italiæ ciuitatibus anteferre non uerentur, quod in eo barbari regnarunt patriæ, Italiæque, & omnis humanitatis perpetui hoſtes, qui humana ſpecie & figura tantum fuere, beſtias autem immanitate facile uicerunt ſemper in præda, & ſanguine uerſati. Si cæteræ huius oræ ciuitates truculentiſsimas, atque immaniſsimas illas feras proſecutæ fuiſſent eiſdem ſtudijs, quibus

iſti libertatem ſuam tam facile proijcientes, procul dubio ſublata funditus omni humanitate totius Italiæ *rebus offuſa eſſet nox ſempiterna. id propter neceſſe eſt, dum erit hominum genus, non deſint, qui* Papienſe *nomen oderint, deteſtentur, atq; execrentur.* Et poſthac Papienſes *in ludis publicis ob publicam lætitiam audebunt inauſpicato inducere pro ſimulacro urbis ſuæ effigiem mulieris mœſtæ admodum, & deiecto ore cõſternatæ, cum corona in manu ſemifracta, atque imminuta quaſi fortunam ſuam dolentes proſtratam, atque afflictam, et* Carolo Magno *tantorum monſtrorũ domitori inuidentes, & ægre ferentes inſignem uictoriã tantopere neceſſariam, quæ fuit uniuerſæ* Italiæ *non modo ſalutaris, uerum etiam glorioſa? nec uident cæci iſtã tam infauſta, plenaque ſtomachi ſpecie ſe detrahere felicitati, ac maieſtati* Cæſarum *noſtrorum, publicãq; illorum ludorum lætitiam ſua intempeſtiua mœſtitia funeſtare, totaq; ſpectacula inceſtare, & quodammodo deteſtari hoc ſacroſanctum imperium, quod nunq̃ exiſtere potuiſſet, niſi illa feralis, ac deteſtabilis meretricia mulierculæ infelicis corona ipſius* Caroli Magni *uirtute cõfracta eſſet, ac cõminuta?* Hæc habui Iudices *fere dicere de tota controuerſia, tum ſolidis rationibus firmata, tum claris monimentis ſcriptorum teſtata, atq; cõſignata, quæ tota* Italia *affirmaret, ſi una*

uoce

uoce loqueretur. rem totam explicui argumentis, atque oratione firmaui, uſus teſtibus incorruptis, nihil à me dictum ſine locuplete auctoritate; cauſaq; defenſa eſt tot exploratiſſimis rationibus, teſtimonijs, & argugumentis, ut nemo de cætero ambigere poſſit Cremonã Papia rerum omnium præſtantia lõge excellere, utque hunc cauſam oculis uos iudicare poſſitis, iam, ut uidetis Patres, aduerſarij tot teſtibus conuicti, tot argumẽtis obruti, oppreſſiq;, & undiq; circuncluſi, nequeunt ora ueſtra intueri aut os ſuum auditorum coronæ oſtẽdere. uideo eorum paulatim demitti contumaciam, relangueſcere audaciam. piget tandem eos puto incepti male conſulti. pœnitet temeritatis, & impudentiæ. Poteram equidem ego cum eis acrius agere, atque acerbius. Sed uſque mihi temperaui, nec in re minime dubia ſum perſecutus copiam, quam poterã, et adhibuit oratio modũ, molliuſque, & remiſſius, q̃ merebatur quæſtio à me fuit pertractata, tenuique in dicendo ſemper illam moderationem, q̃ anteq̃ huc ad dicendum uenirem mihi propoſueram, ut potius alieno ſenſui, q̃ meo deſeruirem, ut ciuium meorum uoluntati obtemperarem, homo bene appoſitus ad eorum lenitatem, dum grauiter, pudenter, & moderate agunt cum aduerſarijs. quæ omitti nullo modo poterant, ea leuiter attigi. multa præterii ſilentio, eaque ueſtris ingenijs, ueſtræque conie-

ctura commiſi.ea præſertim,quæ ciues mei ſilenda du xerunt ad declinandam inuidiam. dixi tamen fortaſſe aliqua, quæ illi ne tangi quidem uoluiſſent. ſed ego ea nullo pacto prætereunda cenſui,ut potius dignitati meo rum, q̃ uoluntati deſeruirem, & ut aliquando etiam ſenſui meo indulgerem, ne iſti modeſtiam noſtram in conſcientiam ducerent.animaduertebam interim iudi ces, cum mihi oratione temperarem, deq; induſtria, quæ acutius, contentiusue dici poterant,lenius, ac le tius agerem, quaſi uos mihi nutu gratificari, eamque lenitatem, ac moderationem in optimam partem acci pere,et quaſi inſtitutũ meum probare, ac tacite uultu collaudare, quãuis contra intuerer uicinarum ciuita tum,quæ Cremonenſi nomini mirum in modum fauent, ac cupiunt, legatos honeſtos uiros, qui huc à ciuibus ſuis frequentiſsimi miſsi ſunt, ut nobis adeſſent, quaſi moleſte ferre,et quodãmodo indignari, qđ uiderer eis quaſi diſsimulare,neq; uti uelle uiribus, & in tanta pu gna negligentius q̃ res poſtularet agere,uſq; eo uideba tur eis mea oratio quodãmodo flaceſcere. ſi qua tamẽ interdum apertius,ac ſignificantius uiſus ſum in Papiẽ ſes dixiſſe,quæ mihi uidebãtur in eos percommode ca dere,non tam in illos dicta uolo,q̃ in eorum maiores ex teros homines Longobardos contorta,in totamq; illam barbarorum colluuionem.Iam puto Iudices intelligitis

bone-

honeſtiſſimā ciuitatē indigne coactā fuiſſe contendere de principatu cū municipio ſine re, ſine magna uirtute, ſine induſtria, ſine auctoritate, atq; exiſtimatione. Omnia quæ præclarā ciuitatem efficere poſſunt, atq; præſtantē, collata inuicē utrinq; me dicente in contentionē uenerunt, atq; diſcrimen. Pugnauit res cū re, cauſa cū cauſa, ratio cū ratione. uidiſtis omnia nobiſcum facere, antiquitatē urbis, nobilitatem originis, ciuiū frequentiā, cenſum, diuitias, mores, optimasq; leges, & inſtituta maiorū, uirtutem, literas, optimarū artium ſcientiā, ſtudia rei militaris, ſplendorem, ingeniū, humanitatem, fidem, grauitatē, conſtantiā, ſingularia, ac perpetua, in rempub. atq; in hoc ſacroſanctū imperium merita. qbus rebus liquet ciues noſtros non modo Papienſibus non poſthabēdos, uerum omnium rerū præſtātia excellētiores cum eis minime eſſe exæquandos, quibus maxima ſemper domi dignitas, foris auctoritas fuit. Vos etiam, atq; etiā obteſtor, atq; imploro iudices, qui æqui eſtis omnibus, quiq;, ut quiſq; iniquiſſime, crudeliſſimeq; oppugnatur, omnes ueſtra æquitate, atq; iuſtitia ſubleuatis, ne patiamini nos de honoris noſtri gradu deijci. excluditote aduerſariorū importunitatem. repellite eorū proruptam audaciam, arrogantiam, ac temeritatem, quos uidetis ambitione ferri tam intolerabili. comprimite nouam intemperantiam, ne longius emanet, atq;

bonæ

in multos ſerpat, ne diuina atque omnia humana iura confundat. indignas, exitioſasq; huic imperio contentiones extirpate ſeuere, grauiter, ac priſce iudicando, ut Papienſibus ob arrogantiam à ueſtro ordine non tantum repulſis, ſed etiam ignominia notatis, omnes intelligant in hoc ſacroſancto conſilio locum eſſe uirtuti, iuſtitiæ, æquitati, ueterumq; iudiciorum uim, grauitatemq; hic eſſe renouatam. ueſtræ ſapientiæ eſt, ueſtræ æquitatis, ac dignitatis prouidere in poſterũ, ne in tota prouincia hæ pernicioſæ contentiones, concurſationesue, aut potius ſeditiones quotidie coorian tur. hæc res pertinet ad imperium, ad maieſtatem, ad ſtatum huius ditionis, ad ciuitatũ, ac populorum quietem, & pacem. noſtra ciuitas ſuſcepit hanc cauſam, & in ea elaborauit, non tam ad laudem adipiſcendam, q̃ ad uitandam uituperationem, ne ius ſuum maiorum noſtrorum uirtute comparatũ, nobiſq; tanquã optimam hæreditatem relictum diſſolute amittere uideretur. Si in principem locum Papienſes audacia, quæ eis ſemper p̃ſto eſt, nobis æquo animo ferẽtibus diſſimulãtibusq; ſe intruſiſſent, nunquam ueritus eſſem, ne uos ueſtra auctoritate, ueſtris ſententijs inde deripiẽdos, noſtrique honoris inſignia nobis reddenda iudicaretis. conſeruate nobis dignitatem noſtram. diſcant aduerſarij ueſtra æquitate uicti, ueſtris ſententijs confixi non extollere

tollere ſe ſupra uires, atq; fortunam. diſcant conditionem ſuam æquis animis ferre, neque de cætero audeant præſtantiſſimam ciuitatem in certamen honoris, & dignitatis contentionem prouocare. res adeo clara, & manifeſta oculis ueſtris ſubiecta atque expoſita eſt, ut niſi quis expectet, ut pro ſe ipſa cauſa uocem mittat, minime ambigere debeatis utri ciuitati ueſtro iudicio primas deferatis, ſi ſentire uolueritis, quod ueſtra æquitas, quod huius ordinis grauitas, quod tanti imperij dignitas poſtulat. uidetis oculis ueſtris ex hac parte pudorem ſtare, ex illa impudentiam pugnare, hinc moderationem, illinc temeritatem, hinc uerecundiam, illinc audaciam, hinc conſtantiam, illinc furorem, hinc honeſtatem, illinc leuitatem, ne dicam turpitudinem, hinc optimarum artium ſcientiam, illinc inſcitiam, hinc ſplendorem, nitoremq́;, illinc ſqualorem, & ſordes, hinc humanitatem, illinc immanitatem, hinc copiam, illinc egeſtatem, Atque iam dudum certare uidiſtis nobilitatem, cum obſcuritate, antiquitatem cum nouitate, frequentiam cum ſolitudine, diligentiam cum ſocordia, induſtriam cum ignauia, bonam rationem cum perdita, bonam fidem cum ea, quæ concidit, amplitudinem cum tenuitate, bonam ſpem cum ſumma rerum omnium deſperatione. denique uirtutes omnes, & ſumma omnia hic eſſe, illic uero uel

R

nullas, uel non admodum multas, et eas quidem medio- cres, infimaq́; & abiecta iacere omnia, & dubitabitis utri prærogatiuam ueſtris ſententijs adiudicetis? nec aduerſarios ignominiæ notabitis, quod auſi fuerint grauiſsimæ ciuitati nulla cauſa negotium faceſſere, et cum ea tam temerarie dimicando ſe conferre? nec apud uos debet aduerſarijs noſtris regnum illud deteſtandum, quod tantum præ ſe iactant, quicq̃ ſuffragari, cum barbari illi nullo pacto fuerint reges, ſed prædonum principes, & archipiratæ, quos regno noſtri imperatores armis euerterunt, regnum damnarunt, acta infirmarunt, æra refixerũt, leges abrogarunt, omnia regni ueſtigia, nomenq́; & omnẽ memoriam ſuſtulerunt, euulſerunt, deleuerunt, quos reges fuiſſe nemo contendere poßit, quin idem quoque, ut luculenter probauimus, atque euicimus, neget eſſe reges Imperatores noſtros auguſtißimos. Neque mouere uos quicquã debet, quod apud eos academia, literarumque gymnaſium inſtitutum fuerit beneficio regulorum Mediolanenſium, cum ab eis id factum fuerit, propter Metropolis, & totius prouinciæ commoditatem, non propter illius municipij dignitatem, neque ulla Papienſium cauſa, niſi ad eorum inopiam, & egeſtatem ſubleuandam, inſcitiamque tollendam, nec quicquam illis prodeſſe debent iſta neſcio quæ diplomata inanium titulorum, ac dignitatum,

quæ

quæ tantopere tãtaq; admirabilitate prædicare ſolent, iam obſoleta, iam antiquata, & plane mortua. Erigite uos iudices, ueſtramq; in iudicando grauitatem, conſtantiam, auctoritatem retinete. Nihil animos ueſtros impellere poßint opes, aut potentia aliquorũ hominum, qui occulte pro aduerſarijs nos oppugnant. retinete ueſtram in iudicijs conſuetudinem, ueſtram libertatẽ, integritatem, ſeueritatem. Quicquid eſt, quocũque mentes ueſtræ inclinãt, quocũq; ratio, æqtas, atq; iuſtitia animos ueſtros impellũt, intrepide iudicetis. utimini iure, et poteſtate, quã habetis, q̃ tãta eſt, quãta ullis mortalibus in iudicijs unq̃ gẽtiũ cõceſſa fuit. Quicqd enim Cæſar poteſt in iudicando, ad uos translatum, uel ſaltem uobiſcum cõmunicatum fuit. in eum locum deducta eſt res, ut iam libere fortiter, ac priſca ſeueritate iudicare ſit neceſſe. Tanta eſt expectatio huius actionis, concurſuſque, & effuſio tantæ multitudinis, quam uidetis, ut nulla iudicij remißio, aut dilatio eſſe poßit è Cæſaris dignitate, aut è tanti imperij maieſtate. Ad huius contentionis famam erexit ſe cuncta Italia, excitata ſunt omnia municipia, omnes coloniæ, omnes præfecturæ, conueneruntq; ad tantum ſpectaculum remotæ nationes. Cauete obſecro per Deũ immortalẽ, ne dũ huius, aut illius partis uos nimium manſuetos miſeret, ſeueritatis ueſtræ atq; conſtãtiæ famã, q̃ toto ter-

rarum orbe peruagata eſt, imminutis. Per uos, & ueſtram fidem, uirtutem, ſapientiamq́; oro, atq; obteſtor conſulite nomini, ac dignitati huius ſacroſancti loci. meminеritis hic adeſſe florem, ac nobilitatem totius prouinciæ, multos prudentes, ac ſapientes uiros huc conueniſſe, qui hanc quæſtionem iuris ciuilis, ac multarum rerum ſcientia præditi recte iudicare poſſent. Cogitate horum omnium animos in uos ferri, eorum mentes non minus q̃ oculos in uos conuerſas expectare ſententiam hoc ordine, hoc loco, hoc ſacroſancto imperio dignam. res per ſe manifeſta eſt, cauſa pro ſe ipſa loquitur. nec mihi uenit in dubium ueſtra fides, aut conſtantia, ut fieri queat, quin ſecundum nos & ſentiatis, & iudicetis. non exiſtimo deum immortalem tam auerſum eſſe à ſalute populi Cremonenſis, ut deſinat clariſſimũ lumen animis ueſtris, ac mentibus præferre, quo ueritatem, quæ oratione mea patefacta eſt, agnoſcere, ac ſequi ualeatis. quod uos ſtatuetis illud utriq; ciuitati ſanctũ eſſe oportebit. ſi aliqua uis, (quod deteſtabile omen longe auertat deus) eorum qui nobis occulte inſidiantur, in animis ueſtris poterit, ſiquis caſus, quem Dij omnes, hominesq́; prohibeant, grauis, & miſerabilis euenerit, non ſola ciuitas noſtra ueſtris ſententijs oppſſa mœrebit perpetuo ſqualore, & ſordibus, totaq́; confecta ſenio, ſed etiã tanti doloris propinquæ ciuitates,

quorum

quorũ legationes frequentiſſimas nobis adeſſe uidetis participes eſſe uolét. Multi Cremoneſes hic adſunt ad hoc munus mecũ deſtinati, decreuimus una oẽs nunq̃ niſi e ſententia re confecta domũ redire in patriã. ſed ad barbaros, ac remotiſſimas nationes in perpetuũ exiliũ demigrare, potiusq́; in ſolitudine cum feris uitam aſperã degere, q̃ ad noſtros in patriam tam malum nuntiũ afferre, q̃ uidere totam Ciuitatẽ tam graui accepto uulnere cõſternatã, æterno mœrore confici, affligtariq́; noctes, ac dies in deplorãdo iure ſuo fruſtra conſumere. Moriar potius q̃ patriã in tam miſerã, tã luctuoſam fortunã deiectam aſpiciam, conquerentẽ, cõmiſerãtemq́; cœlum, ac terrã obteſtãtem ſe nõ potuiſſe obtinere ius ſuum, ſe iudicata, dãnataq́; cauſa dignitate poſthabitã contẽptiſſimo municipio, nihil ſibi profuiſſe uetuſtiora, illuſtrioraq́; habuiſſe initia, qđ fuerit Romani generis, ac ſeminis ſoboles ac propago, cum aduerſarij à Gallis, aut à Liguribus neſcio quibus originem obſcuriſſimam traxerint, eorumq́; municipiũ ſit adhuc incerti nominis; nihil ſibi in tanto diſcrimine præſidio fuiſſe, quod ſemper reipub. populoq́; Romano, eiusq́; imperatoribus fidẽ datam præſtiterit, eamq́; ſanctiorẽ, q̃ ſuã ſalutẽ ſemper duxerit, qđ toties, ne à Romanorũ imperio deſciſceret, maximas clades, ac calamitates acceperit, ſæpius direpta, deuaſtataq́; afflicta, atq; euerſa, nonnunq̃

etiam ſolo æquata, qđ his etiã temporibus in difficultate numaria cũ populis tributa extraordinaria, belliq; ſubſidia imperãtur, ſemper fuerit auctor & princeps pollicẽdæ, pſoluendæq; pecuniæ, nihil unq̃ antiquius habuerit q̃ Cæſari, atq; huic impio præ oĩbus alijs, puinciæ ciuitatibus, cum bellũ ingrueret, ſemper præſto eſſe corporibus, opibus, copijs, nullũq; ſubſidij genus omittere, quo reſpub. defendi, aut iuuari poßet. Quicunq; uero ſequatur caſus, nunq̃ tamẽ Ciuitatẽ noſtrã pœnitebit benefactorũ nec deſinet unq̃ de hoc impio bene ſperare, à dijsq; ĩmortalibus sẽp optabit, pcabiturq; uotis nũcupatis, ut Carolus Quintus Romanorũ Imperator orbe terrarũ ubiq; incredibili, atq; diuina uirtute pacato, late, lõgeq; diffuſo impio, iiſdẽ regiõibus ac terminis regnet, qbus ſolis curſus cõtinetur, atq; ita potẽtiſsimũ Turcarũ regẽ, cæteroſq; barbarorũ tyrãnos ſua uirtute, cõſilio, felicitate fractos, pfligatos, domitos ſuperet, ſicut nuperrime cũ bellicoſiſsimis Germanorũ gentibus decertauit, et ad ſanitatem reduxit. Nunq̃ noſtra ciuitas tam æqui, tã ſancti impatoris uoluntati tantũ uulnus acceptũ referet, cũ ei noſtra fides, noſtra ſtudia, noſtra merita sẽper fuerint teſtatiſsima, ſemperq; ille nos honoribus, et beneficijs cõplexus multis, et magnis pignoribus urbẽ noſtrã obligarit. Viuat, uiuat felix ille maximarũ gentiũ uictor, omnium ſeculorũ, om-

nis

nis memoriæ facile princeps. eius trophæis, monimẽtiſque nulla ſit unq̃ ſinẽ allatura ætas. nulla eius laudes unq̃ obſcuratura ſit obliuio. nullus in toto orbe terrarũ ſit locus, qui non fuerit nobilitatus eius monimẽtis, plurimiſque uictorijs illuſtratus. eo ſuperſtite, ac ſoſpite, ex cuius unius mortalis uita, tot mortalium ſpes, ac ſalus pendent, floreat, uigeatq́; reſpu. ſacroſanctum imperium non terræ ſed cœli regionibus terminetur. omnes gẽtes, oẽs populi, oẽs nationes uni ſponte, libẽter q́; obtemperantes in alta pace conquieſcant, aureamq́;, et priſcam ætatem pacatiſsimi felicißimiq́; degãt omnes, ſoli Cremonenſes perpetuo mœreant, ſqualeant, lugeãt, quorum opera, quoad per eos fieri potuit, nunquã defuit; quin ea quæ modo dixi tam proſpera reipub. euenirent. ij ſoli in ſqualore poſiti, ac ſordibus, deſerti, reiecti, contemptique iaceant infra etiam mortuos, ſi fieri poteſt, amandentur. uideant Papienſes, quorum nulla in rempub. extant merita, florentiſsimos in pretio, in honore, in delicijs, in oculis haberi, nobis etiam dominari. Deum tamen uſque dolentes, flenteſque & hominum fidem conteſtabimur, nos in bona cauſa oppreſſos fuiſſe, et cauſam ipſam in animis multorũ ubiq; gentiũ in perpetuum teſtatã, cõſignatãq́; faciemus. atq; hæc oĩa, q̃ ego uobis iudicibus, et diſceptatoribus corã dixi p cauſa memoriter, excribi faciemus diuiſa ĩ multa

cladi ſubueniſſet, qui capta, atque euerſa à Turcis Græcia, quicquid optimorum librorum in utraque lingua inueniri potuit, grandi pecunia à uictoribus mercatus in Italiam comportari procurauit, conquiſitis etiam undiq;, & permagno ſumptu in Italiam adductis multis nobiliſſimis Græcorum optimæ indolis adoleſcentulis cum eorum magiſtris, ut Germana eius linguæ conſuetudo, ratioque Græcarum uocum enuntiandarum in eis conſeruata ad noſtros homines emanaret. auxit mox paternum beneficium tanto parente dignus filius illud præclariſſimum omnis poſteritatis lumen LEO Decimus PONT. MAX. Qui optimis artibus fauens, ac cupiens nihil prius habuit, quàm toto pontificatus ſui tempore maximis præmijs optima ingenia elicere, & ſpectatiſſimum quenque liberalitate ſua excitando in omni ſtudiorum genere ad ſummam perfectionem, excellentiamq; perducere, ſecuto etiam paulo poſt Clemente Septimo, qui à tanto patruele, eq; cæteris maioribus ſuis in hocce liberalitatis genere nihil degenerauit. quo factum eſt, ut quicquid literarum in tota Europa, totaque Aſia regnum illud Papienſium reliquum fecerat, fatendum ſit Italiam plane debere Mediceæ gentis curæ & liberalitati neque Papienſes tantum unquam prodeſſe potuiſſe

tuiſſe rei literariæ iſta non ſua, ut dixi, Academia, quantum regno obfuerunt, ne tantopere poſthac ſuum illud regnum abrogatum atque deletum præ ſe iactent nihil niſi reges loquentes, & regias. Quanto ſapientius Iones Græciæ populi olim potentiſſimi? eos capite & inexpiabili religione ſanxiſſe ferunt, ne quis templa, atque opera publica à barbaris incenſa, atque euerſa inſtauraret, eaq; in priſtina loca reædificaret, ut ſemiuſta, direpta, ac deuaſtata eſſent poſteris monimentum barbarorum impietatis. ne quis de cætero ſacrilegis tam nefarijs crederet, ſeque eorum fidei committeret. ſed eos omnino cauerent omnes, defugerentque, & communi odio deteſtati proſequerentur. Iſti uero uobis præſentibus immanium prædonum regnum celebrare ſtudent, atque ex barbarorum nefarie, ac ſcelerate factis commendationem ac nobilitatem aucupantur, ſuumque hinc municipium optimis atque honeſtiſſimis Italiæ ciuitatibus anteferre non uerentur, quod in eo barbari regnarunt patriæ, Italiæque, & omnis humanitatis perpetui hoſtes, qui humana ſpecie & figura tantum fuere, beſtias autem immanitate facile uicerunt ſemper in præda, & ſanguine uerſati. Si cæteræ huius oræ ciuitates truculentiſſimas, atque immaniſsimas illas feras proſecutæ fuiſſent eiſdem ſtudijs, quibus

iſti libertatem ſuam tam facile proijcientes, procul dubio ſublata funditus omni humanitate totius Italiæ rebus offuſa eſſet nox ſempiterna. id propter neceſſe eſt, dum erit hominum genus, non deſint, qui Papienſe nomen oderint, deteſtentur, atq; execrentur. Et poſthac *Papienſes in ludis publicis ob publicam lætitiam audebunt inauſpicato inducere pro ſimulacro urbis ſuæ effigiem mulieris mœſtæ admodum, & deiecto ore cõſternatæ, cum corona in manu ſemifracta, atque imminuta quaſi fortunam ſuam dolentes proſtratam, atque afflictam, et Carolo Magno tantorum monſtrorũ domitori inuidentes, & ægre ferentes inſignem uictoriã tantopere neceſſariam, quæ fuit uniuerſæ Italiæ non modo ſalutaris, uerum etiam glorioſa? nec uident cæci iſta tam infauſta, plenaque ſtomachi ſpecie ſe detrahere felicitati, ac maieſtati Cæſarum noſtrorum, publicãq; illorum ludorum lætitiam ſua intempeſtiua mœſtitia funeſtare, totaq; ſpectacula inceſtare, & quodammodo deteſtari hoc ſacroſanctum imperium, quod nunq̃ exiſtere potuiſſet, niſi illa feralis, ac deteſtabilis meretricia mulierculæ infelicis corona ipſius Caroli Magni uirtute cõfracta eſſet, ac cõminuta?* Hæc habui Iu*dices fere dicere de tota controuerſia, tum ſolidis rationibus firmata, tum claris monimentis ſcriptorum teſtata, atq; cõſignata, quæ tota Italia affirmaret, ſi una*

uoce

uoce loqueretur. rem totam explicui argumentis, atque oratione firmaui, uſus teſtibus incorruptis, nihil à me dictum ſine locuplete auctoritate; cauſaq; defenſa eſt tot exploratiſsimis rationibus, teſtimonijs, & argu gumentis, ut nemo de cætero ambigere poſsit Cremonã Papia rerum omnium præſtantia lõge excellere, utque hunc cauſam oculis uos iudicare poſsitis, iam, ut uidetis Patres, aduerſarij tot teſtibus conuicti, tot argumẽtis obruti, oppreſsiq;, & undiq; circuncluſi, nequeunt ora ueſtra intueri aut os ſuum auditorum coronæ oſtẽdere. uideo eorum paulatim demitti contumaciam, relangueſcere audaciam. piget tandem eos puto incepti male conſulti. pœnitet temeritatis, & impudentiæ. Poteram equidem ego cum eis acrius agere, atque acerbius. Sed uſque mihi temperaui, nec in re minime dubia ſum perſecutus copiam, quam poterã, et adhibuit oratio modũ, molliuſque, & remiſsius, q̃ merebatur quæſtio à me fuit pertractata, tenuique in dicendo ſemper illam moderationem, q̃ anteq̃ huc ad dicendum uenirem mihi propoſueram, ut potius alieno ſenſui, q̃ meo deſeruirem, ut ciuium meorum uoluntati obtemperarem, homo bene appoſitus ad eorum lenitatem, dum grauiter, pudenter, & moderate agunt cum aduerſarijs. quæ omitti nullo modo poterant, ea leuiter attigi. multa præteriui ſilentio, eaque ueſtris ingenijs, ueſtræque conie-

ctura commiſi. ea præſertim, quæ ciues mei ſilenda du xerunt ad declinandam inuidiam. dixi tamen fortaſſe aliqua, quæ illi ne tangi quidem uoluiſſent. ſed ego ea nullo pacto prætereunda cenſui, ut potius dignitati meo rum, q̃ uoluntati deſeruirem, & ut aliquando etiam ſenſui meo indulgerem, ne iſti modeſtiam noſtram in conſcientiam ducerent. animaduertebam interim iudi ces, cum mihi oratione temperarem, deq; induſtria, quæ acutius, contentiusue dici poterant, lenius, ac le= tius agerem, quaſi uos mihi nutu gratificari, eamque lenitatem, ac moderationem in optimam partem acci= pere, et quaſi inſtitutũ meum probare, ac tacite uultu collaudare, quãuis contra intuerer uicinarum ciuita= tum, quæ Cremonenſi nomini mirum in modum fauent, ac cupiunt, legatos honeſtos uiros, qui huc à ciuibus ſuis frequentiſſimi miſſi ſunt, ut nobis adeſſent, quaſi moleſte ferre, et quodãmodo indignari, q́d' uiderer eis quaſi diſſimulare, neq; uti uelle uiribus, & in tanta pu gna negligentius q̃ res poſtularet agere, uſq; eo uideba tur eis mea oratio quodãmodo flaceſcere. ſi qua tamẽ interdum apertius, ac ſignificantius uiſus ſum in Papiẽ ſes dixiſſe, quæ mihi uidebãtur in eos percommode ca= dere, non tam in illos dicta uolo, q̃ in eorum maiores ex teros homines Longobardos contorta, in totamq; illam barbarorum colluuionem. Iam puto Iudices intelligitis

bone=

honeſtiſſimã ciuitatẽ indigne coactã fuiſſe contendere de principatu cũ municipio ſine re, ſine magna uirtute, ſine induſtria, ſine auctoritate, atq; exiſtimatione. Omnia quæ præclarã ciuitatem efficere poſſunt, atq; præſtantẽ, collata inuicẽ utrinq; me dicente in contentionẽ uenerunt, atq; diſcrimen. Pugnauit res cũ re, cauſa cũ cauſa, ratio cũ ratione. uidiſtis omnia nobiſcum facere, antiquitatẽ urbis, nobilitatem originis, ciuiũ frequentiã, cenſum, diuitias, mores, optimasq; leges, & inſtituta maiorũ, uirtutem, literas, optimarũ artium ſcientiã, ſtudia rei militaris, ſplendorem, ingeniũ, humanitatem, fidem, grauitatẽ, conſtantiã, ſingularia, ac perpetua, in rempub. atq; in hoc ſacroſanctũ imperium merita. qbus rebus liquet ciues noſtros non modo Papienſibus non poſthabẽdos, uerum omnium rerũ præſtãtia excellẽtiores cum eis minime eſſe exæquandos, quibus maxima ſemper domi dignitas, foris auctoritas fuit. Vos etiam, atq; etiã obteſtor, atq; imploro iudices, qui æqui eſtis omnibus, quiq;, ut quiſq; iniquiſſime, crudeliſſimeq; oppugnatur, omnes ueſtra æquitate, atq; iuſtitia ſubleuatis, ne patiamini nos de honoris noſtri gradu deijci. excluditote aduerſariorũ importunitatem. repellite eorũ proruptam audaciam, arrogantiam, ac temeritatem, quos uidetis ambitione ferri tam intolerabili. comprimite nouam intemperantiam, ne longius emanet, atq;

in multos ſerpat, ne diuina atque omnia humana iura confundat. indignas, exitioſasq; huic imperio contentiones extirpate ſeuere, grauiter, ac priſce iudicando, ut Papienſibus ob arrogantiam à ueſtro ordine non tantum repulſis, ſed etiam ignominia notatis, omnes intelligant in hoc ſacroſancto conſilio locum eſſe uirtuti, iuſtitiæ, æquitati, ueterumq; iudiciorum uim, grauitatemq; hic eſſe renouatam. ueſtræ ſapientiæ eſt, ueſtræ æquitatis, ac dignitatis prouidere in poſterũ, ne in tota prouincia hæ pernicioſæ contentiones, concurſationesue, aut potius ſeditiones quotidie coriantur. hæc res pertinet ad imperium, ad maieſtatem, ad ſtatum huius ditionis, ad ciuitatũ, ac populorum quietem, & pacem. noſtra ciuitas ſuſcepit hanc cauſam, & in ea elaborauit, non tam ad laudem adipiſcendam, q̃ ad uitandam uituperationem, ne ius ſuum maiorum noſtrorum uirtute comparatũ, nobiſq; tanquã optimam hæreditatem relictum diſſolute amittere uideretur. Si in principem locum Papienſes audacia, quæ eis ſemper pſto eſt, nobis æquo animo ferẽtibus diſſimulãtibusq; ſe intruſiſſent, nunquam ueritus eſſem, ne uos ueſtra auctoritate, ueſtris ſententijs inde deripiẽdos, noſtrique honoris inſignia nobis reddenda iudicaretis. conſeruate nobis dignitatem noſtram. diſcant aduerſarij ueſtra æquitate uicti, ueſtris ſententijs confixi non extollere

tollere ſe ſupra uires, atq; fortunam. diſcant conditionem ſuam æquis animis ferre, neque de cætero audeant præſtantiſſimam ciuitatem in certamen honoris, & dignitatis contentionem prouocare. res adeo clara, & manifeſta oculis ueſtris ſubiecta atque expoſita eſt, ut niſi quis expectet, ut pro ſe ipſa cauſa uocem mittat, minime ambigere debeatis utri ciuitati ueſtro iudicio primas deferatis, ſi ſentire uolueritis, quod ueſtra æquitas, quod huius ordinis grauitas, quod tanti imperij dignitas poſtulat. uidetis oculis ueſtris ex hac parte pudorem ſtare, ex illa impudentiam pugnare, hinc moderationem, illinc temeritatem, hinc uerecundiam, illinc audaciam, hinc conſtantiam, illinc furorem, hinc honeſtatem, illinc leuitatem, ne dicam turpitudinem; hinc optimarum artium ſcientiam, illinc inſcitiam, hinc ſplendorem, nitoremq;, illinc ſqualorem, & ſordes, hinc humanitatem, illinc immanitatem, hinc copiam, illinc egeſtatem, Atque iam dudum certare uidiſtis nobilitatem, cum obſcuritate, antiquitatem cum nouitate, frequentiam cum ſolitudine, diligentiam cum ſocordia, induſtriam cum ignauia, bonam rationem cum perdita, bonam fidem cum ea, quæ concidit, amplitudinem cum tenuitate, bonam ſpem cum ſumma rerum omnium deſperatione. denique uirtutes omnes, & ſumma omnia hic eſſe, illic uero uel

nullas, uel non admodum multas, et eas quidem medio-
cres, infimaq́;, & abiecta iacere omnia, & dubitabitis
utri prærogatiuam ueſtris ſententijs adiudicetis? nec
aduerſarios ignominiæ notabitis, quod auſi fuerint gra
uiſsimæ ciuitati nulla cauſa negotium faceſſere, et cum
ea tam temerarie dimicando ſe conferre? nec apud uos
debet aduerſarijs noſtris regnum illud deteſtandum,
quod tantum præ ſe iactant, quicq̃ ſuffragari, cum bar
bari illi nullo pacto fuerint reges, ſed prædonum prin-
cipes, & archipirate, quos regno noſtri imperatores
armis euerterunt, regnum damnarunt; acta infirma-
runt; æra refixerũt, leges abrogarunt, omnia regni ue
ſtigia, nomenq́;, & omnẽ memoriam ſuſtulerunt, euul-
ſerunt, deleuerunt, quos reges fuiſſe nemo contendere
poßit; quin idem quoque, ut luculenter probauimus,
atque euicimus, neget eſſe reges Imperatores noſtros
auguſtiſsimos. Neque monere uos quicquã debet, quod
apud eos academia, literarumque gymnaſium institu-
tum fuerit beneficio regulorum Mediolanenſium, cum
ab eis id factum fuerit, propter Metropolis, & totius
prouinciæ commoditatem, non propter illius munici-
pij dignitatem, neque ulla Papienſium cauſa, niſi ad eo-
rum inopiam, & egeſtatem ſubleuandam, inſcitiamque
tollendam, nec quicquam illis prodeſſe debent iſta ne-
ſcio quæ diplomata inanium titulorum, ac dignitatum,
quæ

quæ tantopere tātaq; admirabilitate prædicare ſolent, iam obſoleta, iam antiquata, & plane mortua. Erigite *uos iudices, ueſtramq; in iudicando grauitatem, conſtantiam, auctoritatem retinete.* Nihil *animos ueſtros impellere poſſint opes, aut potentia aliquorū hominum, qui occulte pro aduerſarijs nos oppugnant. retinete ueſtram in iudicijs conſuetudinem, ueſtram libertatē, integritatem, ſeueritatem.* Quicquid *eſt, quocūque mentes ueſtræ inclināt, quocūq; ratio, æqtas, atq; iuſtitia animos ueſtros impellūt, intrepide iudicetis. utimini iure, et poteſtate, quā habetis, q̄ tāta eſt, quāta ullis mortalibus in iudicijs unq̄ gētiū cōceſſa fuit.* Quicqd *enim* Cæſar *poteſt in iudicando, ad uos translatum, uel ſaltem uobiſcum cōmunicatum fuit. in eum locum deducta eſt res, ut iam libere fortiter, ac priſca ſeueritate iudicare ſit neceſſe.* Tanta *eſt expectatio huius actionis, concurſuſque, & effuſio tantæ multitudinis, quam uidetis, ut nulla iudicij remiſſio, aut dilatio eſſe poſſit è Cæſaris dignitate, aut è tanti imperij maieſtate.* Ad *huius contentionis famam erexit ſe cuncta* Italia, *excitata ſunt omnia municipia, omnes coloniæ, omnes præfecturæ, conueneruntq; ad tantum ſpectaculum remotæ nationes.* Cauete *obſecro per* Deū *immortalē, ne dū huius, aut illius partis uos nimium manſuetos iniſceret, ſeueritatis ueſtræ atq; conſtātiæ famā, q̄ toto ter-*

rarum orbe peruagata eſt, imminutatis. Per uos, & ueſtram fidem, uirtutem, ſapientiamq́; oro, atq; obteſtor conſulite nomini, ac dignitati huius ſacroſancti loci. meminêritis hic adeſſe florem, ac nobilitatem totius prouinciæ, multos prudentes, ac ſapientes uiros huc conueniſſe, qui hanc quæſtionem iuris ciuilis, ac multarum rerum ſcientia prædìti recte iudicare poſſent. Cogitate horum omnium animos in uos ferri, eorum mentes non minus q̃ oculos in uos conuerſas expectare ſententiam hoc ordine, hoc loco, hoc ſacroſancto imperio dignam. res per ſe manifeſta eſt, cauſa pro ſe ipſa loquitur. nec mihi uenit in dubium ueſtra fides, aut conſtantia, ut fieri queat, quin ſecundum nos & ſentiatis, & iudicetis. non exiſtimo deum immortalem tam auerſum eſſe à ſalute populi Cremonenſis, ut deſinat clariſſimũ lumen animis ueſtris, ac mentibus præferre, quo ueritatem, quæ oratione mea patefacta eſt, agnoſcere, ac ſequi ualeatis. quod uos ſtatuetis illud utriq; ciuitati ſanctũ eſſe oportebit. ſi aliqua uis, (quod deteſtabile omen longe auertat deus) eorum qui nobis occulte inſidiantur, in animis ueſtris poterit, ſiquis caſus, quem Dij omnes, hominesq́; prohibeant, grauis, & miſerabilis euenerit, non ſola ciuitas noſtra ueſtris ſententijs oppreſſa mœrebit perpetuo ſqualore, & ſordibus, totaq́; confecta ſenio, ſed etiã tanti doloris propinquæ ciuitates,

quorum

quorũ legationes frequentiſſimas nobis adeſſe uidetis participes eſſe uolēt. Multi Cremonēſes hic adſunt ad hoc munus mecũ deſtinati: decreuimus una oēs nunq̃ niſi è ſentētia re confecta domũ redire in patriã. ſed ad barbaros, ac remotiſſimas nationes in perpetuũ exiliũ demigrare, potiusq́; in ſolitudine cum feris uitam aſperã degere, q̃ ad noſtros in patriam tam malum nuntiũ afferre, q̃ uidere totam Ciuitatē tam graui accepto uulnere cōſternatã, æterno mœrore confici, afflictariq́; noctes, ac dies in deplorãdo iure ſuo fruſtra conſumere. Moriar potius q̃ patriã in tam miſerã, tã luctuoſam fortunã deiectam aſpiciam, conquerentē, cōmiſerãtemq́; cœlum, ac terrã obteſtãtem ſe nõ potuiſſe obtinere ius ſuum, ſe iudicata, dãnataq́; cauſæ dignitate poſthabitã contēptiſſimo municipio, nihil ſibi profuiſſe uetuſtiora, illuſtrioraq́; habuiſſe initia, qđ fuerit Romani generis, ac ſeminis ſoboles ac propago, cum aduerſarij à Gallis, aut à Liguribus neſcio quibus originem obſcuriſſimam traxerint, eorumq́; municipiũ ſit adhuc incerti nominis: nihil ſibi in tanto diſcrimine præſidio fuiſſe, quod ſemper reipub. populoq́; Romano, eiusq́; imperatoribus fidē datam præſtiterit, eamq́; ſanctiorē, q̃ ſuã ſalutē ſemper duxerit, qđ toties, ne à Romanorũ imperio deſciſceret, maximas clades, ac calamitates acceperit, ſæpius direpta, deuaſtataq́; afflicta, atq́; euerſa, nonnunq̃

etiam ſolo æquata, qđ'his etiã temporibus in difficulta te numaria cũ populis tributa extraordinaria, belliq; ſubſidia imperãtur, ſemper fuerit auctor & princeps pollicẽdæ, pſoluendæq; pecuniæ, nihil unq̃ antiquius habuerit q̃ Cæſari, atq; huic impio præ oĩbus alijs, p uinciæ ciuitatibus, cum bellũ ingrueret, ſemper præſto eſſe corporibus, opibus, copijs, nullũq; ſubſidij genus omittere, quo reſpub. defendi, aut iuuari poßet. Quicunq; uero ſequatur caſus, nunq̃ tamẽ Ciuitatẽ noſtrã pœnitebit benefactorũ nec deſinet unq̃ de hoc impio be ne ſperare, à dijsq; ĩmortalibus sẽp optabit, pcabiturq; uotis nũcupatis, ut Carolus Quintus Romanorũ Impa*tor orbe terrarũ ubiq; incredibili, atq; diuina uirtute pacato, late, lõgeq; diffuſo impio, ijſdẽ regiõibus ac ter minis regnet, qbus ſolis curſus cõtinetur, atq; ita potẽ tiſsimũ Turcarũ regẽ, cæterosq; barbarorũ tyrãnos ſua uirtute, cõſilio, felicitate fractos, pfligatos, domitos ſuperet, ſicut nuperrime cũ bellicoſiſsimis Germanorũ gentibus decertauit, et ad ſanitatem reduxit. Nunq̃ no ſtra ciuitas tam æqui, tã ſancti impatoris uoluntati tam tũ uulnus acceptũ referet, cũ ei noſtra fides, noſtra ſtu dia, noſtra merita sẽper fuerint teſtatiſsima, ſemperq; ille nos honoribus, et beneficijs cõplexus multis, et ma gnis pignoribus urbẽ noſtrã obligarit. Viuat, uiuat fe lix ille maximarũ gentiũ uictor, omnium ſeculorũ, om-*

nis

nis memoriæ facile princeps. eius trophæis, monimẽtiſque nulla ſit unq̃ finẽ allatura ætas. nulla eius laudes unq̃ obſcuratura ſit obliuio. nullus in toto orbe terrarũ ſit locus, qui non fuerit nobilitatus eius monimẽtis, plurimiſque uictorijs illuſtratus. eo ſuperſtite, ac ſoſpite, ex cuius unius mortalis uita, tot mortalium ſpes, ac ſalus pendent, floreat, uigeatq; reſpu. ſacroſanctum imperium non terræ ſed cœli regionibus terminetur. omnes gẽtes, oẽs populi, oẽs nationes uni ſponte, libẽterq; obtemperantes in alta pace conquieſcant, aureamq;, et priſcam ætatem pacatiſſimi feliciſſimiq; degãt omnes, ſoli Cremonenſes perpetuo mœreant, ſqualeant, lugeãt, quorum opera, quoad per eos fieri potuit, nunquã defuit, quin ea quæ modo dixi tam proſpera reipub. euenirent. ij ſoli in ſqualore poſiti, ac ſordibus, deſerti, reiecti, contemptique iaceant infra etiam mortuos, ſi fieri poteſt, amandentur. uideant Papienſes, quorum nulla in rempub. extant merita, florentiſſimos in pretio, in honore, in delicijs, in oculis haberi, nobis etiam dominari. Deum tamen uſque dolentes, flenteſque & hominum fidem conteſtabimur, nos in bona cauſa oppreſſos fuiſſe, et cauſam ipſam in animis multorũ ubiq; gentiũ in perpetuum teſtatã, cõſignatãq; faciemus. atq; hæc oĩa, q̃ ego uobis iudicibus, et diſceptatoribus corã dixi p cauſa memoriter, excribi faciemus diuiſa ĩ multa

cladi ſubueniſſet, qui capta, atque euerſa à Turcis Græcia, quicquid optimorum librorum in utraque lingua inueniri potuit, grandi pecunia à uictoribus mercatus in Italiam comportari procurauit, conquiſitis etiam undiq;, & permagno ſumptu in Italiam adductis multis nobiliſſimis Græcorum optimæ indolis adoleſcentulis cum eorum magiſtris, ut Germana eius linguæ conſuetudo, ratioque Græcarum uocum enuntiandarum in eis conſeruata ad noſtros homines emanaret. auxit mox paternum beneficium tanto parente dignus filius illud præclariſſimum omnis poſteritatis lumen LEO Decimus PONT. MAX. Qui optimis artibus fauens, ac cupiens nihil prius habuit, quàm toto pontificatus ſui tempore maximis præmijs optima ingenia elicere, & ſpectatiſſimum quenque liberalitate ſua excitando in omni ſtudiorum genere ad ſummam perfectionem, excellentiamq; perducere, ſecuto etiam paulo poſt Clemente Septimo, qui à tanto patruele, eq; cæteris maioribus ſuis in hocce liberalitatis genere nihil degenerauit. quo factum eſt, ut quicquid literarum in tota Europa, totaque Aſia regnum illud Papienſium reliquum fecerat, fatendum ſit Italiam plane debere Mediceæ gentis curæ & liberalitati neque Papienſes tantum unquam prodeſſe potuiſſe

tuiſſe rei literariæ iſta non ſua, ut dixi, Academia, quantum regno obfuerunt, ne tantopere poſthac ſuum illud regnum abrogatum atque deletum præ ſe iactent nihil niſi reges loquentes, & regias. Quanto ſapientius Iones Græciæ populi olim potentiſsimi? eos capite & inexpiabili religione ſanxiſſe ferunt, ne quis templa, atque opera publica à barbaris incenſa, atque euerſa inſtauraret, eaq; in priſtina loca reædificaret, ut ſemiuſta, direpta, ac deuaſtata eſſent poſteris monimentum barbarorum impietatis. ne quis de cætero ſacrilegis tam nefarijs crederet, ſeque eorum fidei committeret. ſed eos omnino cauerent omnes, defugerentque, & communi odio deteſtati proſequerentur. Iſti uero uobis præſentibus immanium prædonum regnum celebrare ſtudent, atque ex barbarorum nefarie, ac ſcelerate factis commendationem ac nobilitatem aucupantur, ſuumque hinc municipium optimis atque honeſtiſsimis Italiæ ciuitatibus anteferre non uerentur, quod in eo barbari regnarunt patriæ, Italiæque, & omnis humanitatis perpetui hoſtes, qui humana ſpecie & figura tantum fuere, beſtias autem immanitate facile uicerunt ſemper in præda, & ſanguine uerſati. Si ceteræ huius oræ ciuitates truculentiſsimas, atque inmaniſsimas illas feras proſecutæ fuiſſent eiſdem ſtudijs, quibus

iſti libertatem ſuam tam facile proijcientes, procul dubio ſublata funditus omni humanitate totius Italiæ rebus offuſa eſſet nox ſempiterna. id propter neceſſe eſt, dum erit hominum genus, non deſint, qui Papienſe nomen oderint, deteſtentur, atq; execrentur. Et poſthac Papienſes in ludis publicis ob publicam lætitiam audebunt inauſpicato inducere pro ſimulacro urbis ſuæ effigiem mulieris mœſtæ admodum, & deiecto ore cōſternatæ, cum corona in manu ſemifracta, atque imminuta quaſi fortunam ſuam dolentes proſtratam, atque afflictam, et Carolo Magno tantorum monſtrorū domitori inuidentes, & ægre ferentes inſignem uictoriā tantopere neceſſariam, quæ fuit uniuerſæ Italiæ non modo ſalutaris, uerum etiam glorioſa? nec uident cæci iſta tam infauſta, plenaque ſtomachi ſpecie ſe detrahere felicitati, ac maieſtati Cæſarum noſtrorum, publicāq; illorum ludorum lætitiam ſua intempeſtiua mœſtitia funeſtare, totaq; ſpectacula inceſtare, & quodammodo deteſtari hoc ſacroſanctum imperium, quod nunq̃ exiſtere potuiſſet, niſi illa feralis, ac deteſtabilis meretricia muliercula infelicis corona ipſius Caroli Magni uirtute cōfracta eſſet, ac cōminuta? Hæc habui Iudices fere dicere de tota controuerſia, tum ſolidis rationibus firmata, tum claris monimentis ſcriptorum teſtata, atq; cōſignata, quæ tota Italia affirmaret, ſi una

uoce

uoce loqueretur. rem totam explicui argumentis, atque oratione firmaui, uſus teſtibus incorruptis, nihil à me dictum ſine locuplete auctoritate, cauſaq́; defenſa eſt tot exploratiſsimis rationibus, teſtimonijs, & argu gumentis, ut nemo de cætero ambigere poßit Cremonã Papia rerum omnium præſtantia lõge excellere, utque hanc cauſam oculis uos iudicare poßitis, iam, ut uidetis Patres, aduerſarij tot teſtibus conuicti, tot argumẽtis obruti, oppreßiq́; & undiq́; circunclußi, nequeunt ora ueſtra intueri aut os ſuum auditorum coronæ oſtẽdere. uideo eorum paulatim demitti contumaciam, relangueſcere audaciam. piget tandem eos puto incepti male conſulti. pœnitet temeritatis, & impudentiæ. Poteram equidem ego cum eis acrius agere, atque acerbius. Sed uſque mihi temperaui, nec in re minime dubia ſum perſecutus copiam, quam poterã, et adhibuit oratio modũ, molliuſque, & remißius, q̃ merebatur quæſtio à me fuit pertractata, tenuique in dicendo ſemper illam moderationem, q̃ anteq̃ huc ad dicendum uenirem mihi propoſueram, ut potius alieno ſenſui, q̃ meo deſeruirem, ut ciuium meorum uoluntati obtemperarem, homo bene appoſitus ad eorum lenitatem, dum grauiter, pudenter, & moderate agunt cum aduerſarijs. quæ omitti nullo modo poterant, ea leuiter attigi. multa præterijui ſilentio, eaque ueſtris ingenijs, ueſtræque conie-

ſturæ commiſi. ea præſertim, quæ ciues mei ſilenda du xerunt ad declinandam inuidiam. dixi tamen fortaſſe aliqua, quæ illi ne tangi quidem uoluiſſent. ſed ego ea nullo pacto prætereunda cenſui, ut potius dignitati meorum, q̃ uoluntati deſeruirem, & ut aliquando etiam ſenſui meo indulgerem, ne iſti modeſtiam noſtram in conſcientiam ducerent. animaduertebam interim iudices, cum mihi oratione temperarem, deq; induſtria, quæ acutius, contentiusue dici poterant, lenius, ac lentius agerem, quaſi uos mihi nutu gratificari, eamque lenitatem, ac moderationem in optimam partem accipere, et quaſi inſtitutũ meum probare, ac tacite uultu collaudare, quãuis contra intuerer uicinarum ciuitatum, quæ Cremonenſi nomini mirum in modum fauent, ac cupiunt, legatos honeſtos uiros, qui huc à ciuibus ſuis frequentiſsimi miſsi ſunt, ut nobis adeſſent, quaſi moleſte ferre, et quodãmodo indignari, qđ uiderer eis quaſi diſsimulare, neq; uti uelle uiribus, & in tanta pugna negligentius q̃ res poſtularet agere, uſq; eo uidebatur eis mea oratio quodãmodo flaceſcere. ſi qua tamẽ interdum apertius, ac ſignificantius uiſus ſum in Papienſes dixiße, quæ mihi uidebãtur in eos percommode cadere, non tam in illos dicta uolo, q̃ in eorum maiores exteros homines Longobardos contorta, in totamq; illam barbarorum colluuionem. Iam puto Iudices intelligitis bone-

honeſtiſsimã ciuitatẽ indigne coactã fuiſſe contendere de principatu cũ municipio ſine re, ſine magna uirtute, ſine induſtria, ſine auctoritate, atq; exiſtimatione. Omnia quæ præclarã ciuitatem efficere poſſunt, atq; præſtantẽ, collata inuicẽ utrinq; me dicente in contentionẽ uenerunt, atq; diſcrimen. Pugnauit res cũ re, cauſa cũ cauſa, ratio cũ ratione. uidiſtis omnia nobiſcum facere, antiquitatẽ urbis, nobilitatem originis, ciuiũ frequentiã, cenſum, diuitias, mores, optimasq; leges, & inſtituta maiorũ, uirtutem, literas, optimarũ artium ſcientiã, ſtudia rei militaris, ſplendorem, ingeniũ, humanitatem, fidem, grauitatẽ, conſtantiã, ſingularia, ac perpetua, in rempub. atq; in hoc ſacroſanctũ imperium merita. qbus rebus liquet ciues noſtros non modo Papienſibus non poſthabẽdos, uerum omnium rerũ præſtãtia excellẽtiores cum eis minime eſſe exæquandos, quibus maxima ſemper domi dignitas, foris auctoritas fuit. Vos etiam, atq; etiã obteſtor, atq; imploro iudices, qui æqui eſtis omnibus, quiq;, ut quiſq; iniquiſsime, crudeliſsimeq; oppugnatur, omnes ueſtra æquitate, atq; iuſtitia ſubleuatis, ne patiamini nos de honoris noſtri gradu deijci. excluditote aduerſariorũ importunitatem. repellite eorũ proruptam audaciam, arrogantiam, ac temeritatem, quos uidetis ambitione ferri tam intolerabili. comprimite nouam intemperantiam, ne longius emanet, atq;

in multos ſerpat, ne diuina atque omnia humana iura confundat. indignas, exitioſasq́; huic imperio contentiones extirpate ſeuere, grauiter, ac priſce iudicando, ut Papienſibus ob arrogantiam à ueſtro ordine non tantum repulſis, ſed etiam ignominia notatis, omnes intelligant in hoc ſacroſancto conſilio locum eſſe uirtuti, iuſtitiæ, æquitati, ueterumq́; iudiciorum uim, grauitatemq́; hic eſſe renouatam. ueſtræ ſapientiæ eſt, ueſtræ æquitatis, ac dignitatis prouidere in poſterũ, ne in tota prouincia hæ pernicioſæ contentiones, concurſationesue, aut potius ſeditiones quotidie coorian tur. hæc res pertinet ad imperium, ad maieſtatem, ad ſtatum huius ditionis, ad ciuitatũ, ac populorum quietem, & pacem. noſtra ciuitas ſuſcepit hanc cauſam, & in ea elaborauit, non tam ad laudem adipiſcendam, q̃ ad uitandam uituperationem, ne ius ſuum maiorum noſtrorum uirtute comparatũ, nobiſq́; tanquã optimam hæreditatem relictum diſſolute amittere uideretur. Si in principem locum Papienſes audacia, quæ eis ſemper p̃ſto eſt, nobis æquo animo ferẽtibus diſſimulãtibusq́; ſe intruſiſſent, nunquam ueritus eſſem, ne uos ueſtra auctoritate, ueſtris ſententijs inde deripiẽdos, noſtrique honoris inſignia nobis reddenda iudicaretis. conſeruate nobis dignitatem noſtram. diſcant aduerſarij ueſtra æquitate uicti, ueſtris ſententijs confixi non extollere

tollere

tollere ſe ſupra uires, atq; fortunam. diſcant conditio-nem ſuam æquis animis ferre, neque de cætero au-deant præſtantiſsimam ciuitatem in certamen hono-ris, & dignitatis contentionem prouocare. res adeo clara, & manifeſta oculis ueſtris ſubiecta atque ex-poſita eſt, ut niſi quis expectet, ut pro ſe ipſa cauſa uocem mittat, minime ambigere debeatis utri ciuita-ti ueſtro iudicio primas deferatis, ſi ſentire uolueri-tis, quod ueſtra æquitas, quod huius ordinis grauitas, quod tanti imperij dignitas poſtulat. uidetis oculis ueſtris ex hac parte pudorem ſtare, ex illa impuden-tiam pugnare, hinc moderationem, illinc temeritatem, hinc uerecundiam, illinc audaciam, hinc conſtantiam, illinc furorem, hinc honeſtatem, illinc leuitatem, ne dicam turpitudinem, hinc optimarum artium ſcienti-am, illinc inſcitiam, hinc ſplendorem, nitoremq;, il-linc ſqualorem, & ſordes, hinc humanitatem, illinc im manitatem, hinc copiam, illinc egeſtatem, Atque iam dudum certare uidiſtis nobilitatem, cum obſcuritate, antiquitatem cum nouitate, frequentiam cum ſolitu-dine, diligentiam cum ſocordia, induſtriam cum igna-uia, bonam rationem cum perdita, bonam fidem cum ea, quæ concidit, amplitudinem cum tenuitate, bonam ſpem cum ſumma rerum omnium deſperatione. denique uirtutes omnes, & ſumma omnia hic eſſe, illic uero uel

nullas, uel non admodum multas, et eas quidem medio-
cres, infimaq́;, & abiecta iacere omnia, & dubitabitis
utri prærogatiuam ueſtris ſententijs adiudicetis ? nec
aduerſarios ignominiæ notabitis, quod auſi fuerint gra
uiſsimæ ciuitati nulla cauſa negotium faceſſere, et cum
ea tam temerarie dimicando ſe conferre ? nec apud uos
debet aduerſarijs noſtris regnum illud deteſtandum,
quod tantum præ ſe iactant, quicq̃ ſuffragari, cum bar
bari illi nullo pacto fuerint reges, ſed prædonum prin-
cipes, & archipiratæ, quos regno noſtri imperatores
armis euerterunt, regnum damnarunt, acta infirma-
runt, æra refixerũt, leges abrogarunt, omnia regni ue
ſtigia, nomenq́;, & omnẽ memoriam ſuſtulerunt, euul-
ſerunt, deleuerunt, quos reges fuiſſe nemo contendere
poßit, quin idem quoque, ut luculenter probauimus,
atque euicimus, neget eſſe reges Imperatores noſtros
auguſtißimos. Neque mouere uos quicquã debet, quod
apud eos academia, literarumque gymnaſium inſtitu-
tum fuerit beneficio regulorum Mediolanenſium, cum
ab eis id factum fuerit, propter Metropolis, & totius
prouinciæ commoditatem, non propter illius munici-
pij dignitatem, neque ulla Papienſium cauſa, niſi ad eo-
rum inopiam, & egeſtatem ſubleuandam, inſcitiamque
tollendam, nec quicquam illis prodeſſe debent iſta ne-
ſcio quæ diplomata inanium titulorum, ac dignitatum,
quæ

quæ tantopere tãtaq; admirabilitate prædicare ſolent, iam obſoleta, iam antiquata, & plane mortua. Erigite uos iudices, ueſtramq; in iudicando grauitatem, conſtantiam, auctoritatem retinete. Nihil animos ueſtros impellere poſsint opes, aut potentia aliquorũ hominum, qui occulte pro aduerſarijs nos oppugnant. retinete ueſtram in iudicijs conſuetudinem, ueſtram libertatẽ, integritatem, ſeueritatem. Quicquid eſt, quocũque mentes ueſtræ inclinãt, quocũq; ratio, æqtas, atq; iuſtitia animos ueſtros impellũt, intrepide iudicetis. utimini iure, et poteſtate, quã habetis, q̃ tãta eſt, quãta ullis mortalibus in iudicijs unq̃ gẽtiũ cõceſſa fuit. Quicqd enim Cæſar poteſt in iudicando, ad uos translatum, uel ſaltem uobiſcum cõmunicatum fuit. in eum locum deducta eſt res, ut iam libere fortiter, ac priſca ſeueritate iudicare ſit neceſſe. Tanta eſt expectatio huius actionis, concurſuſque, & effuſio tantæ multitudinis, quam uidetis, ut nulla iudicij remiſsio, aut dilatio eſſe poſsit è Cæſaris dignitate, aut è tanti imperij maieſtate. Ad huius contentionis famam erexit ſe cuncta Italia, excitata ſunt omnia municipia, omnes coloniæ, omnes præfecturæ, conueneruntq; ad tantum ſpectaculum remotæ nationes. Cauete obſecro per Deũ immortalẽ, ne dũ huius, aut illius partis uos nimium manſuetos miſeret, ſeueritatis ueſtræ atq; conſtãtiæ famã, q̃ toto ter-

rarum orbe peruagata eſt, imminuatis. Per uos, & ue-ſtram fidem, uirtutem, ſapientiamq́; oro, atq; obteſtor conſulite nomini, ac dignitati huius ſacroſancti loci. me mineritis hic adeſſe florem, ac nobilitatem totius pro-uinciæ, multos prudentes, ac ſapientes uiros huc conue niſſe, qui hanc quæſtionem iuris ciuilis, ac multarum rerum ſcientia præditi recte iudicare poſſent. Cogita-te horum omnium animos in uos ferri, eorum mentes non minus q̃ oculos in uos conuerſas expectare ſenten tiam hoc ordine, hoc loco, hoc ſacroſancto imperio di-gnam. res per ſe manifeſta eſt, cauſa pro ſe ipſa loqui-tur. nec mihi uenit in dubium ueſtra fides, aut conſtan tia, ut fieri queat, quin ſecundum nos & ſentiatis, & iudicetis. non exiſtimo deum immortalem tam auerſum eſſe à ſalute populi Cremonenſis, ut deſinat clariſſimũ lumen animis ueſtris, ac mentibus præferre, quo ueri-tatem, quæ oratione mea patefacta eſt, agnoſcere, ac ſe qui ualeatis. quod uos ſtatuetis illud utriq; ciuitati ſan ctũ eſſe oportebit. ſi aliqua uis, (quod deteſtabile omen longe auertat deus) eorum qui nobis occulte inſidian-tur, in animis ueſtris poterit, ſiquis caſus, quem Dij omnes, hominesq́; prohibeant, grauis, & miſerabilis euenerit, non ſola ciuitas noſtra ueſtris ſententijs oppſ ſa mœrebit perpetuo ſqualore, & ſordibus, totaq́; con fecta ſenio, ſed etiã tanti doloris propinquæ ciuitates,

quorum

quorũ legationes frequentiſsimas nobis adeſſe uidetis participes eſſe uolet. Multi Cremoneſes hic adſunt ad hoc munus mecũ deſtinati: decreuimus una oẽs nunq̃ niſi e ſentẽtia re confecta domũ redire in patriã. ſed ad barbaros, ac remotiſsimas nationes in perpetuũ exiliũ demigrare, potiusq́; in ſolitudine cum feris uitam aſperã degere, q̃ ad noſtros in patriam tam malum nuntiũ afferre, q̃ uidere totam Ciuitatẽ tam graui accepto uulnere cõſternatã, æterno mœrore confici, affligtariq́; noctes, ac dies in deplorãdo iure ſuo fruſtra conſumere. Moriar potius q̃ patriã in tam miſerã, tã luctuoſam fortunã deiectam aſpiciam, conquerentẽ, cõmiſerãtemq́; cœlum, ac terrã obteſtãtem ſe nõ potuiſſe obtinere ius ſuum, ſe iudicata, dãnataq́; cauſa dignitate poſthabitã contẽptiſsimo municipio, nihil ſibi profuiſſe uetuſtiora, illuſtrioraq́; habuiſſe initia, qđ fuerit Romani generis, ac ſeminis ſoboles ac propago, cum aduerſarij à Gallis, aut à Liguribus neſcio quibus originem obſcuriſsimam traxerint, eorumq́; municipiũ ſit adhuc incerti nominis, nihil ſibi in tanto diſcrimine præſidio fuiſſe, quod ſemper reipub. populoq́; Romano, eiusq́; imperatoribus fidẽ datam præſtiterit, eamq́; ſanctiorẽ, q̃ ſuã ſalutẽ ſemper duxerit, qđ toties, ne à Romanorũ imperio deſciſceret, maximas clades, ac calamitates acceperit, ſæpius direpta, deuaſtataq́; afflicta, atq; euerſa, nonnunq̃

etiam ſolo æquata, qđ his etiã temporibus in difficulta te numaria cũ populis tributa extraordinaria, belliq; ſubſidia imperãtur, ſemper fuerit auctor & princeps pollicẽdæ, pſoluendæq; pecuniæ, nihil unq̃ antiquius habuerit q̃ Cæſari, atq; huic impio præ oĩbus alijs ꝓuinciæ ciuitatibus, cum bellũ ingrueret, ſemper præſto eſſe corporibus, opibus, copijs, nullũq; ſubſidij genus omittere, quo reſpub. defendi, aut iuuari poßet. Quicunq; uero ſequatur caſus, nunq̃ tamẽ Ciuitatẽ noſtrã pœnitebit benefactorũ nec deſinet unq̃ de hoc impio bene ſperare, à dijsq; ĩmortalibus sẽp optabit, pcabiturq; uotis nũcupatis, ut Carolus Quintus Romanorũ Impator *orbe terrarũ ubiq; incredibili, atq; diuina uirtute pacato, late, lõgeq; diffuſo impio, ijſdẽ regiõibus ac terminis regnet, qbus ſolis curſus cõtinetur, atq; ita potẽtiſsimũ Turcarũ regẽ, cæteroſq; barbarorũ tyrãnos ſua uirtute, cõſilio, felicitate fractos, ꝓfligatos, domitos ſuperet, ſicut nuperrime cũ bellicoſiſsimis* Germanorũ *gentibus decertauit, et ad ſanitatem reduxit.* Nunq̃ *noſtra ciuitas tam æqui, tã ſancti impatoris uoluntati tantũ uulnus acceptũ referet, cũ ei noſtra fides, noſtra ſtudia, noſtra merita sẽper fuerint teſtatiſsima, ſemperq; ille nos honoribus, et beneficijs cõplexus multis, et magnis pignoribus urbẽ noſtrã obligarit.* Viuat, *uiuat felix ille maximarũ gentiũ uictor, omnium ſeculorũ, om-*

nis

nis memoriæ facile princeps. eius trophæis, monimētiſque nulla ſit unq̄ ſine allatura ætas. nulla eius laudes unq̄ obſcuratura ſit obliuio. nullus in toto orbe terrarū ſit locus, qui non fuerit nobilitatus eius monimētis, plurimiſque uictorijs illuſtratus. eo ſuperſtite, ac ſoſpite, ex cuius unius mortalis uita, tot mortalium ſpes, ac ſalus pendent, floreat, uigeatq; reſpu. ſacroſanctum imperium non terræ ſed cœli regionibus terminetur. omnes gētes, oēs populi, oēs nationes uni ſponte, libēter q; obtemperantes in alta pace conquieſcant, aureamq;, et priſcam ætatem pacatiſſimi feliciſſimiq; degāt omnes, ſoli Cremonenſes perpetuo mœreant, ſqualeant, lugeāt, quorum opera, quoad per eos fieri potuit, nunquā defuit, quin ea quæ modo dixi tam proſpera reipub. euenirent. ij ſoli in ſqualore poſiti, ac ſordibus, deſerti, reiecti, contemptique iaceant infra etiam mortuos, ſi fieri poteſt, amandentur. uideant Papienſes, quorum nulla in rempub. extant merita, florentiſſimos in pretio, in honore, in delicijs, in oculis haberi, nobis etiam dominari. Deum tamen uſque dolentes, flenteſque & hominum fidem conteſtabimur, nos in bona cauſa oppreſſos fuiſſe, et cauſam ipſam in animis multorū ubiq; gentiū in perpetuum teſtatā, cōſignatāq; faciemus. atq; hæc oīa, q̄ ego uobis iudicibus, et diſceptatoribus corā dixi p cauſa memoriter, excribi faciemus diuiſa l multa

exemplaria, ut Cæſar ipſe eiusq́; conſiliarij præclariſsimi, ac ſapientiſsimi uiri, atque omnes mortales ſaltem intelligere poſsint, q̃ iuſta de cauſa, q̃ merito noſtrô oppreſsi doleamus, Adibimus omnes Italiæ, & tranſalpinas academias, & omnia iurisperitorũ collegia, eorũq́; ſententias implorabimus, non tamẽ quibus ſperemus ueſtras, ueſtrumq́; de nobis iudicium reſcindi, infirmariue poſſe, ſed ut ſaltem nobis, poſterisq́; noſtris alicui ſolatio eſſe queant in tam miſera, indignaq́; fortuna. Sed quo me deduxit dolor, aut potius indignatio? Dij meliora, omenq́; omne deteſtabile, aut obruant, aut auertant potius in aduerſarios. moueri ſedibus ſuis urbs noſtra potius optabit, atque in alias, ſi fieri poſsit, terras demigrare, q̃ à Papienſi municipio anteiri patiatur. Vidiſtis Iudices dum hæc cõmemorarem, dum oratio inuita in ea triſtitia uerſaretur, q̃ multorũ, qui hic adſunt, uultus deiecti, cõſternatiq́; iacerent, ut tota concio tanta indignitate permota uix lachrymas, uocemq́;, et etiã gemitus contineret. ea uero conturbatio, atq́; animorum conſternatio, non tantum erat, quod plurimi Cremonenſis nominis amici cõmiſerati malis noſtris permouerentur, noſtrisq́; rebus ſtuderent, ac cuperent, uerum multos ſuus quoq́; tangebat dolor, cum in eorũ animis tam iniquum iudicium, tãta iniuria, tam prauo, ac malo exẽplo repræſentaretur. in quo ſentiebant nos

quidem

quidem maxime, ſe uero proxime trucidatos. ſciūt pla ne omnes, ſciūt quo honore ſit digna ciuitas noſtra tan tis opibus firma, tam uarijs copijs locuples, ea gloria ampla. norunt omnes quotquot hic adſunt, Papienſi= bus Cremonenſes omnium rerum præſtātia excellere. norunt ciuitatem noſtram uirtutis, & fortunæ bonis ornatiſſimā, optimis moribus, legibus, & inſtitutis tem peratam, eo ciuium numero, ea amplitudine præſtantē, ut facile omnes alias huius ditionis ciuitates poſt Me= diolanum anteire poßit, ea autem modeſtia, facilitate, ac temperatione præditam, ut cum omnibus alijs quā= uis infimis, ſe ſemper ultro exæquauerit, parq; eſſe uo luerit. Hinc fieri potuit, uti noſtris ciuibus cuncta bo= na fide agentibus Papienſes eorum facilitate abuſi in= terdum ſententiam priore loco dixerint, nunc tandem ſentimus illos id uerſute, et malitioſe feciſſe, ut ad prin cipem locum dolo malo obreperent cæteris ciuitatibus indignantibus nos ob beneficium noſtrū plecti, & in or dinem redigi. Nolite obſecro iudices ueſtris ſententijs ſpoliare ornamentis ſuis ciuitatem ornatiſsimam, hone ſtiſsimam Romanorum coloniam uirtute, gloria, digni= tate, exiſtimatione ampliſsimam, omnibus rebus auctā, refertam, atq; redundantem, pluribusq; mortalibus ea= ram, munitiſsimum Italiæ, & totius imperij propugna culum, rei frumentariæ certiſsimū ſubſidiū, quæ præ=

dita eſt ea diſciplina, ijs inſtitutis, ut ipſis Athenis, ſi adhuc uigerent, par iudicari poſſet, quam omnes propinquæ ciuitates ornatam cupiunt, communiq́; conſenſu miſsis legationibus laudant, quam cuncta Italia, populi, nationes, prouinciæ, regna comprobāt, cuius apud omnes gentes maximum fuit ſemper nomē, & graue, quæ Cæſari ſuam pecuniam in difficultate ærarij ſemper promptam, expoſitamq́; habuit, præbuitq́;, eumq́; uiris, armis, equis ſemper iuuit, ſemperq́; communibus hoſtibus ſe oppoſuit belli opportunū ſubſidium; quæ plures duces habet, q̄ Papia milites, longeq́; militari laude excellit, multis, ac magnis ingenijs, atq́; fortunæ pſidijs munitiſsima, q̄ ſemper impatoribus noſtris pbata fuit plurimis eorū beneficijs cohoneſtata, cui uni ex omnibus urbibus prouinciæ datur prætor ex ampliſsimo ueſtro ordine, q̄ habet eos excellētes uiros in literis, qui apud oēs gētes ſemper habiti ſunt ſancti, ac docti, quiq́; Cæſaris res pclariſsime geſtas ppetuis literarum monimētis ornare poſsint, ubi uigent ius, æquitas, leges, religio, pietas, pudor, pudicitia, ubi in difficultate annonæ ſemp paratū præſidiū, ubi literarū multarumq́;, et optimarū artiū domiciliū, ubi humanitas, doctrina, fruges natæ eſſe uidētur, ubi cūcta ſplēdeſcūt, ubi ſumma ſunt oīa, unde omniū rerū egregiarum exēpla ſumi poſſunt, demū quo Dij, et hoīes uidentur cōgeſiſſe oīa ornamenta.

ta. Vos

ta. Vos, uos teſtor, atq; appello clariſsimi uiri, q ex hoc ordine Cremonæ ƥtores olim dati in ea ciuitate fuiſtis cũ poteſtate & impio. noſtis me nihil mẽtiri, nihil oratione amplificare, nihil uerbis exaggerare, ſed potius uerborũ penuria cũcta fere extenuare, premere, atq; affligere. Ad te tandẽ Gonzaga Ferdinãde tanq̃ ad anchorã cõfugio, ut in tua ope cõquieſcã, q unus huius ordinis, huius iudicij ƥſidibus præſides, qui oẽs mortales poſt Cæſarẽ, cuius auctoritatẽ, maieſtatẽq; in Italia repræſentas, longe antecellis poteſtate. tuam hic æqtatẽ, tuã iuſtitiã, tuã uirtutẽ imploramus, te iudicio ƥſidente nihil nobis metuendũ exiſtimamus. ſub te reuiuiſcit ſeueritas, et legũ obſeruantia, iuſtitia, abſtinentia, cohibeturq; ad antiquorum Imperatorum laudem militaris licentia. hic opus eſt nobis tua ſeueritate, tua fortitudine, cõtra eorũ hominũ potẽtiam, qui cũ nos tueri, atq; amplificare deberẽt, nos nõ aperte quidẽ, ſed cuniculis occulte oppugnãt, atq; affligere conãtur, tela aduerſarijs noſtris ſubminiſtrãtes, nõis Cremonẽſis ƥpetui inimici, ƥpter uirtutis inuidiã, ƥpter ingeniorũ laudẽ, ac fortunarũ noſtrarũ mediocritatẽ, qđ eis reſiſtere cœpimus, ne ulterius in bona noſtra impetũ facere poſsint. Oramus te nos in tuam accipias fidem fortunarum noſtrarũ, ac rationũ omnium conſeruator. Ciuitas noſtra conquieſcit in tua uirtute, atq; conſtantia, in tua iuſti-

tia,atq; integritate, quarum omniũ uirtutum expreſſam ſpeciem,atq; imaginẽ,iandudũ in oculis, & in animis omniũ populorum in Italia fixiſti. in te omnis ſpes noſtra poſita eſt. noſtra ciuitas cuncta ſua ſtudia,omnẽ operam,induſtriam,cogitationem, in tua æquitate ſtatuit,atq; locauit. hanc exiſtimationis noſtræ defenſionem,iniuriæq; à nobis propulſationẽ quodã iure noſtro abs te exigimus. hãc de te ſpem, & opinionem propinquitas patriæ tuæ nobis ſpondet. ſemper ciuitas noſtra Mantuani nominis ſtudioſa fuit. fuerunt hæ ambæ ciuitates,ut propinquitate ſoli,ita ſemper animorum ſtudijs coniunctiſſimæ. Gonzagarum uero præclariſſimæ familiæ quãtum Cremona fuerit ſemper addicta, atque aſtricta,nemo eſt qui neſciat,quod tute ipſe iampridem ſentire potuiſti,quoties tu liberiq; tui ad nos diuertentes Cremonam uenitis, ſpes uenire quædam, certaque fiducia uidetur,ipſaq; ciuitas,cum te diuina quadã grauitate præditum intuetur,deum aliquem,aut certe maximum heroem hoſpitio ſe ſuſcepiſſe putat. cuperet autem,tota urbs,ubi aduentus tui primum nuncium accepit,ẽ ſolo, ſedibusq; ſuis conuelli poſſe, ut tibi obuiam uenire liceret,teq; in ſua mœnia ſuis humeris importare. Per te,per dextrã tuam oro,ne tam graui,ac periculoſo tempore defueris ei ciuitati,quam tuis ſæpe laudibus ornaſti. Quicquid de nobis tu ſenſeris, quocunq;

cunque mens tua inclinarit, in tuam ſententiam ij, qui tibi adſunt in conſilio, præclari uiri libenter diſceſsionē facient. illi quidem de iure antiquitatis, nobilitatis, originis inter utranque ciuitatem, iudicare poſſent. tu uero non tam doctrina, quã habitu naturæ prope diuino, & maximarum rerum uſu longe melius de utriuſque meritis, utra Cæſari, atque huic imperio, magis utilis, atque opportuna ſemper fuerit, aut eſſe poßit. noſti utriuſq; opes, uirtutem, ſtudia, uoluntatem, ut de alijs rebus ſileã, quæ ad tuendum hoc imperium, propagandum, ac dilatandum ſunt neceſſariæ. noſti, & re expertus es, an Papienſes ſe noſtris ciuibus adæquare poſſint, cum bellum ingruit, aut aliquod imminet periculum, utra ciuitas maiores, ac firmiores copias breui tēporis ſpatio conficiat. ſcis Cæſarem ſemper Cremonæ habere paratum exercitũ, expeditos duces, militumq; præfectos. Martiam illam iuuentutē, quæ Romani ſeminis naturam ſeruat tam in animis, quàm in neruis; ad tenues belli rumores ſubito erigi, arma, ſagum, bellum flagitare, quod egregie expertus es ſuperiore anno in Placentiæ urbis recuperatione. ſcis ad tenuem rumorem illius occaſionis totam ciuitatem noſtram ſponte ſua nemine impellente iſſe ad arma, decreuiſſe tumultum, uiros, pueros, ſenes tam nobiles, quàm opifices, & ſeruitia nulla ætatis, aut conditionis excuſatione om-

nes maximo equitum, ac peditum numero Placentiam maximo imbri, uiaq; deterrima conuolaſſe, Primos Cremonenſes nullo impio eam urbem ingreſſos, omnes uias obſediſſe, recentem arcem iam quaſi perfectam cepiſſe, tam diuq; tenuiſſe, donec ipſa ciuitas, quæ tota erat in armis ſublata ab optimatibus dominatione, ſe ultro potius Cæſari dedidit, q̃ Gallis, quorum potentia ob uicinitatem huic imperio ualde eo tempore erat ſuſpecta, ac formidoloſa. Conſerua dignitatem ſuam ciuitati, cuius eximia belli ſcientia, ſingularis diſciplina militaris, quam ſcis Cæſari, atq; huic imperio non opportunã modo, ſed etiam neceſſariam. ibi magnæ, ac firmæ copiæ: ibi ſeminarium optimorum militum, ibi uiri naui, induſtrij, experientiſſimi, quorum omnis impetus ad laudẽ: ibi ibi demum eſt robur, & ſoboles militum, quos nationes omnes, urbes, populi, reges, tetrarchæ, tyrãni probant. conſtringe tibi, liberiſq; tuis perpetuo beneficio præclarã ciuitatem, quam honos, quam dignitas, quam opes, fortunæ, uirtus, ſplendor, humanitas, fides commendant. conſerua illi exiſtimationẽ ſuam, te oramus, atq; obteſtamur. noli per liberos tuos exiſtimare eſſe quæſtionem de nugis. non minus laborant ciues noſtri, de honore dimicantes, ac ſi hic agatur omnium ciuium ſalus, uita, libertas, aræ, foci, penates, iura, leges, bona fortunæ, uectigalia, domicilia, muri, ſepulcra maiorum,

templa, delubra diuorum immortalium, liberi, cõiuges, ſama, decus, gloria, patria. Hæc omnia à te nobis conſeruata putabimus, ſi nos aduerſus Papienſium temeritatem in noſtræ dignitatis gradu, aut retinueris, aut reſtitueris. DIXI.

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R.

OMNES SVNT QVATERN.

CREMONAE

M D L. MENSE QVINTIL.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Pagina. 12. a.linea.18. ſæpæ . ſcribe ſæpe .
17 b. lin. 1.nemini ſcriptori. ſcr. nemine ſcriptore.
18 a. lin. 19. clariſſimæ. ſcr. clariſſime.
21 a. lin. 19. corruptæ. ſcr. corrupte.
25 a. lin. 15. cœleſtres. ſcr. cœleſtes.
26 a. lin. 22. perpertuum. ſcr. perpetuum.
30 b. lin. 22. adequare. ſcr. adæquare.
64 b. lin. 17. cõmoſtrarint. ſcr. commonſtrarint.
68 a. lin. 3. cui. ſcr. ciui.
85 a. lin. 15. accuſatoriæ. ſcr. accuſatorie.
102.b. lin. 16. moriqus. ſcr. moribus.
105.a. lin. 8. lirarum. ſcr. literarum.
109.a. lin. 20. deſpreti. ſcr. deſpecti.
123.b. lin. 13. cauilati. ſcr. cauillati.
125.b. lin. 20. eq̃. ſcr. aq̃.

Cætera, ſiqua ſunt, Lector non omnino oſcitans per ſe ipſe facile animaduertet, qualia ſunt commata, & cola nonnulla, uel literarum inuerſiones.

Digitized by Google